

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇANAKKALE VE BALIKESİR YÖRESİNDE
I. ULUSAL MİMARLIK AKIMI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
ORHAN YABANCI

Tez Danışmanı
YRD. DOÇ. DR. ALPTEKİN YAVAŞ

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

ÇANAKKALE VE BALIKESİR YÖRESİNDE I. ULUSAL MİMARLIK AKIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Orhan YABANCI**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Alptekin YAVAŞ**

Çanakkale – 2012

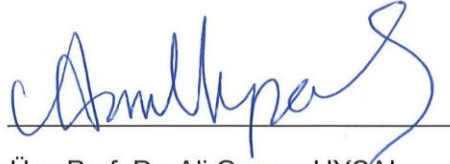
TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum "Çanakkale ve Balıkesir Yöresinde I. Ulusal Mimarlık Akımı" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17 / 09 / 2012

Orhan YABANCI

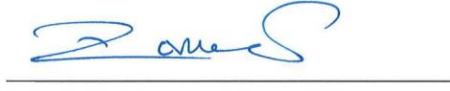
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Orhan YABANCI'ya ait Çanakkale ve Balıkesir Yöresinde I. Ulusal Mimarlık Akımı adlı
çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Ali Osman UYSAL

Üye Yrd. Doç. Dr. Alptekin YAVAŞ
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Derya YALÇIKLI

Tez No : 453983

Tez Savunma Tarihi : 27 / 12 / 2012

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı ÖZTÜRK

Enstitü Müdürü

14/01/2013

ÖZET

Bu çalışmada, Çanakkale ve Balıkesir'deki örnekleri üzerinden Birinci Ulusal Mimarlık dönemini araştırıyoruz. Çalışma, bütününde dönemin genel niteliklerine ulaşmak kaydıyla, yapıların öncelikle tarihi ve mimari özellikleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Birinci Ulusal Mimarlık dönemi ya da diğer adıyla Neo-Klâsik Türk üslubu, yabancılaşmış Osmanlı mimarisine karşı, Batı Oryantalizmi ve ulusçuluk ideolojisi sayesinde, Geç Osmanlı'nın ve Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nin 1900'ler ile 1930'ların başları arasında ortaya çıkmış mimari bir akımdır. Bu akım, ideolojisini destekleyerek, Türk-İslâm mimarisinin sivri kemerler, kubbeli ve köşegen külâhlı kuleler, geniş saçaklar, çiniler vb. gibi geleneksel mimari öğelerini, modern olarak yapılandırılmış Batı tarzındaki yapılara iliştiirmek suretiyle yeniden kullanmaktadır.

Esas konumuz altında, Çanakkale ve Balıkesir yöresinde, üsluba dâhil on iki nitelikli yapı tespit ettik. Bunların beşi, Çanakkale ve Balıkesir'de iken, diğer yedisi Balıkesir'in ilçelerindedir. Ancak, bunların sadece on biri, ya özgün ya da değişmiş olarak günümüzde yer almaktadır. Bunlar şöyle dağılmaktadırlar; bir adet Çanakkale merkezde, dört adet Balıkesir merkezde, beş adet Bandırma merkezde ve birer adet Havran ve Edremit merkezlerinde. Yapılar çoğunlukla, ya kamusal ya da devlet bütçesiyle erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmişlerdir. Türk-İslâm mimarisine uygun, zengin biçimde süslenmiş bu yapılar, mimari projelerle, genel olarak büyük boyutlarda kamusal kullanım için yapılandırılmışlardır.

SUMMARY

In this study, we survey the First National Architectural Period through the example buildings in Çanakkale and Balıkesir district. The study primarily focuses on historic and architectural features of the buildings, on whole reaching out the general attributes of the period.

First National Architectural Period or called as Neo-Classic Turkish Style is an architectural movement or trend of late Ottoman Empire and early Republican Turkey that emerged between the beginnings of 1900's and 1930's thanks to Western Orientalism and ideology of nationalism against the alienated Ottoman architecture. This movement, supporting its ideology, reuses the traditional architectural elements such as derivatives of pointed arches, domed and diagonal conic roofed turrets, large eaves, tiles etc. of the Classic Turk-Islam architecture attaching them on modern structured western style buildings.

Under our core topic, we have determined twelve highly featured example buildings of the period in Çanakkale and Balıkesir zone. Five of these are in provinces of Çanakkale and Balıkesir while seven others are in municipalities of Balıkesir. However, only eleven of these still stand either authentically or changed. These spread as follows; one in center of the city of Çanakkale, four in center of the city of Balıkesir, five in center of the town of Bandırma and the rest in centers of the towns of Havran and Edremit. The buildings were built mainly in early Republican period whether with a public or state budget. These buildings richly ornamented according to Classic Turk-Islam architecture were structured by architectural projects generally in large dimensions for public use.

ÖNSÖZ

Kültürel değerleri korumak, evrensel bir görevdir. Bu değerleri görmek, gelecek nesillerin hakkıdır.

Bu çalışma, Geç Dönem Osmanlı ve Erken Dönem Cumhuriyet mimarilerinin ses getiren mimari anlayışı Birinci Ulusal Mimarlık'ın, Çanakkale ve Balıkesir yöresindeki nitelikli örneklerine adanmıştır.

Aileme, akademik serüvende ışık ve motivasyon kaynağım Hocalarıma, Hocam Prof. Dr. Ali Osman Uysal'a, Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Alptekin Yavaş'a, eserin oluşmasında emeği olan Centilmen Kişi ve Kuruluşlara, zihnimi açan esin perilerine ve bilgisayarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı'na, Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na, Balıkesir Valiliği'ne, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'ne, TTAAS Genel Müdürlüğü'ne, Balıkesir İl Orman Müdürlüğü'ne, Balıkesir Halk Kütüphanesi'ne, Balıkesir Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne, Balıkesir Kent Konseyi'ne, Bandırma Belediyesi Başkanlığı'na, Bandırma Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne, Bandırma Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler'e, Bandırma İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne, TMMOB Mimarlar Odası Bandırma Temsilciliği'ne, İş Bankası Genel Müdürlüğü'ne, İş Bankası Edremit Şubesi Müdürlüğü'ne, Havran Belediyesi Başkanlığı'na, Havran Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne, TMMOB Mimarlar Odası'na, Koleksiyonerler Ersoy Aydoğan'a ve Ergün Balaban'a, Gazeteci-yazarlar Ahmet Pesen'e ve Önder Balıkçı'ya, İş Bankası Edremit Şubesi Müdür Yardımcısı Ergül Kılıç'a ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2012

Orhan Yabancı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı	1
3. Araştırmanın Önemi ve Kapsamı	1
3.1 Araştırmanın Önemi	1
3.2 Araştırma Soruları	2
3.3 Araştırma Evreni ve Örneklem.....	2
4. Araştırma Süreci.....	3
4.1 Veri Toplama Teknikleri.....	3
4.2 Mevcut Kaynaklar	4
4.3 Verilerin Analizi.....	4
5. Zamanlama	5
6. Teknik.....	5
6.1 Çalışmada İzlenen Yöntemler.....	5
6.2 Şekil, Fotoğraf ve Belgeler	6
6.3 Kavram ve Terimler	6
BÖLÜM I BİRİNCİ ULUSAL MİMARLIK AKIMI.....	7

1. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemini Hazırlayan Siyasi, Sosyo-kültürel Ortam ve Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Ortaya Çıkışı	7
2. Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Genel Özellikleri ve Sona Ermesi	10
BÖLÜM II ÇANAKKALE VE BALIKESİR YÖRESİNDE BİRİNCİ ULUSAL MİMARLIK AKIMI ESERLERİ	22
1. Çanakkale'deki Yapılar	23
1.1 Çanakkale Sahil Sıhhiyesi	23
1.1.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	23
1.1.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	24
2. Balıkesir'deki Yapılar	37
2.1 Balıkesir Türk Ocağı	37
2.1.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	37
2.1.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	38
2.2 Balıkesir Gazi İlk Mektebi	43
2.2.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	43
2.2.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	43
2.3 Balıkesir Vali Konağı	49
2.3.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	49
2.3.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	50
2.4 Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü	66
2.4.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	66
2.4.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	66
2.5. Bandırma İskelesi.....	75
2.5.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	75
2.5.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	75
2.6. Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi.....	88
2.6.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	88

2.6.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	88
2.7 Bandırma Maarif Oteli.....	100
2.7.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	100
2.7.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	101
2.8 Bandırma Haydar Çavuş Camii	116
2.8.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	116
2.8.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	116
2.9 Bandırma Elektrik Fabrikası.....	128
2.9.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	128
2.9.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	128
2.10. Havran Belediyesi	136
2.10.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	136
2.10.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	136
2.11 Edremit İş Bankası	149
2.11.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi.....	149
2.11.2 Yapının Mimari Özellikleri.....	149
BÖLÜM III KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	157
SONUÇ.....	168
KAYNAKÇA	171
EKLER	
SÖZLÜK	

KISALTMALAR

BB :	Bandırma Belediyesi
BBİŞM :	Bandırma Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü
BHK :	Balıkesir Halk Kütüphanesi
BKK :	Balıkesir Kent Konseyi
BKTVKK :	Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
BİOM :	Balıkesir İl Orman Müdürlüğü
ÇDM :	Çanakkale Deniz Müzesi
ÇKTVKK :	Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
der. :	derleyen
eds. :	editors
etc. :	et cetera
EKTVKK :	Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
Foto. :	Fotoğraf
GEEAYK :	Gayrîmenkûl Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HBIŞM :	Havran Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü
İB :	İş Bankası
İBHİM :	İş Bankası Halkla İlişkiler Müdürlüğü
İTÜ :	İstanbul Teknik Üniversitesi
KTVKGM :	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
KTVKYK :	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
MSÜ :	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
s. :	sayfa
TKTVYK :	Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu
TTAAŞ :	TTA Anonim Şirketi
vb. :	ve benzerleri

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto. 3.1	27
Foto. 3.2	27
Foto. 3.3	27
Foto. 3.4	28
Foto. 3.5	28
Foto. 3.6	29
Foto. 3.7	29
Foto. 3.8	30
Foto. 3.9	30
Foto. 3.10	31
Foto. 3.11	31
Foto. 3.12	31
Foto. 3.13	32
Foto. 3.14	32
Foto. 3.15	32
Foto. 3.16	40
Foto. 3.17	40
Foto. 3.18	41
Foto. 3.19	41
Foto. 3.20	45
Foto. 3.21	45
Foto. 3.22	46
Foto. 3.23	46
Foto. 3.24	47
Foto. 3.25	53
Foto. 3.26	53

Foto. 3.27	54
Foto. 3.28	54
Foto. 3.29	55
Foto. 3.30	55
Foto. 3.31	56
Foto. 3.32	56
Foto. 3.33	57
Foto. 3.34	57
Foto. 3.35	58
Foto. 3.36	59
Foto. 3.37	59
Foto. 3.38	60
Foto. 3.39	61
Foto. 3.40	61
Foto. 3.41	69
Foto. 3.42	69
Foto. 3.43	70
Foto. 3.44	70
Foto. 3.45	71
Foto. 3.46	78
Foto. 3.47	78
Foto. 3.48	79
Foto. 3.49	79
Foto. 3.50	80
Foto. 3.51	80
Foto. 3.52	81
Foto. 3.53	81

Foto. 3.54	82
Foto. 3.55	82
Foto. 3.56	83
Foto. 3.57	84
Foto. 3.58	91
Foto. 3.59	91
Foto. 3.60	92
Foto. 3.61	93
Foto. 3.62	93
Foto. 3.63	94
Foto. 3.64	95
Foto. 3.65	96
Foto. 3.66	104
Foto. 3.67	104
Foto. 3.68	105
Foto. 3.69	105
Foto. 3.70	106
Foto. 3.71	107
Foto. 3.72	108
Foto. 3.73	108
Foto. 3.74	109
Foto. 3.75	110
Foto. 3.76	119
Foto. 3.77	119
Foto. 3.78	120
Foto. 3.79	121
Foto. 3.80	121

Foto. 3.81	122
Foto. 3.82	122
Foto. 3.83	123
Foto. 3.84	124
Foto. 3.85	130
Foto. 3.86	130
Foto. 3.87	131
Foto. 3.88	131
Foto. 3.89	132
Foto. 3.90	132
Foto. 3.91	133
Foto. 3.92	133
Foto. 3.93	139
Foto. 3.94	139
Foto. 3.95	140
Foto. 3.96	140
Foto. 3.97	141
Foto. 3.98	141
Foto. 3.99	142
Foto. 3.100	142
Foto. 3.101	143
Foto. 3.102	144
Foto. 3.103	152
Foto. 3.104	152
Foto. 3.105	153
Foto. 3.106	153

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1.....	33
Şekil 3.2.....	34
Şekil 3.3.....	35
Şekil 3.4.....	35
Şekil 3.5.....	35
Şekil 3.6.....	36
Şekil 3.7.....	42
Şekil 3.8.....	48
Şekil 3.9.....	62
Şekil 3.10.....	63
Şekil 3.11.....	64
Şekil 3.12.....	64
Şekil 3.13.....	64
Şekil 3.14.....	64
Şekil 3.15.....	65
Şekil 3.16.....	65
Şekil 3.17.....	65
Şekil 3.18.....	72
Şekil 3.19.....	73
Şekil 3.20.....	74
Şekil 3.21.....	74
Şekil 3.22.....	85
Şekil 3.23.....	86
Şekil 3.24.....	87
Şekil 3.25.....	97
Şekil 3.26.....	98

Şekil 3.27.....	99
Şekil 3.28.....	111
Şekil 3.29.....	112
Şekil 3.30.....	113
Şekil 3.31.....	114
Şekil 3.32.....	114
Şekil 3.33.....	114
Şekil 3.34.....	114
Şekil 3.35.....	114
Şekil 3.36.....	115
Şekil 3.37.....	115
Şekil 3.38.....	115
Şekil 3.39.....	125
Şekil 3.40.....	126
Şekil 3.41.....	126
Şekil 3.42.....	126
Şekil 3.43.....	127
Şekil 3.44.....	127
Şekil 3.45.....	134
Şekil 3.46.....	135
Şekil 3.47.....	135
Şekil 3.48.....	145
Şekil 3.49.....	146
Şekil 3.50.....	147
Şekil 3.51.....	147
Şekil 3.52.....	147
Şekil 3.53.....	147

Şekil 3.54.....	147
Şekil 3.55.....	147
Şekil 3.56.....	148
Şekil 3.57.....	148
Şekil 3.58.....	154
Şekil 3.59.....	155
Şekil 3.60.....	155
Şekil 3.61.....	156
Şekil 3.62.....	156

EKLER LİSTESİ

- Ek 1 Çanakkale Deniz Müzesi ve Resim ve Fotoğraf Galerisi ile ilgili 09.09.1988 tarihli karar.
- Ek 2 Türk Ocağı binasıyla ilgili Türk Dili'nde 3 Mart 1929 tarihinde çıkan haber.
- Ek 3 Türk Ocağı binasının devriyle ilgili Türk Dili'nde çıkan 12 Nisan 1931 tarihli haber.
- Ek 4 Türk Ocağı binasının Halkevi olarak kullanılmasıyla ilgili Türk Dili'nde 15 Şubat 1933 tarihinde çıkan haber.
- Ek 5 Gazi Mektebi'yle ilgili Türk Dili'nde çıkan 1 Birinci Teşrin 1929 tarihli haber.
- Ek 6 Gazi Mektebi'yle ilgili Türk Dili'nde çıkan 15 İkinci Kânun 1929 tarihli haber.
- Ek 7 Gazi Mektebi'yle ilgili Türk Dili'nde çıkan 3 Şubat 1930 tarihli haber.
- Ek 8 Balıkesir Vali Konağı'yla ilgili Türk Dili'nde çıkan 19 İkinci Kânun 1933 tarihli haber.
- Ek 9 Tekel Başmüdürlük binasının 2.6.1950 tarihli tapu senedi.
- Ek 10 6 Haziran 1929 Türk Dili'nde, Bandırma İskelesi binasının özgün yapısını ve o sıralarda onarılan Gülnihâl vapurunu gösteren bir görüntü.
- Ek 11 18 Eylül 1929 Türk Dili'nde çıkan haberde, İskele binasının köşe kulelerindeki soğan biçimli kubbelerin yerine, kırma çatılar yapıldığı görülmektedir.
- Ek 12 Mimar Ahmet Kemalettin, 1870-1927.
- Ek 13 7 İkinci Kânun 1929 Türk Dili'nde Havran Belediyesi binası.
- Ek 14 4 Şubat 1931 Türk Dili'nde Edremit İş Bankası binasının yer aldığı haber.
- Ek 15 Arif Hikmet Holtay, 1896-1968.

GİRİŞ

Bölüm, konuların kendi içinde daha net değerlendirilebilmesi, dizgeli ve izlenebilir olması açısından, alt başlıklara ayrılmıştır. Burada, çalışmanın çerçevesi, oluşum süreci ve teknik konular üzerinde durulmaktadır. Bölüm; *Araştırmanın Problemi, Araştırmanın Amacı, Araştırmanın Önemi ve Kapsamı, Araştırma Süreci, Zamanlama ve Teknik* gibi ana başlık ve bunların alt başlıklarından oluşmaktadır.

1. Araştırmanın Problemi

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde yer alan Birinci Ulusal Mimarlık örneklerine nazaran, Çanakkale ve Balıkesir'deki örnekler bilimsel olarak henüz incelenmemiştir. Bu anlamda, Çanakkale ve Balıkesir yöresindeki örneklerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Birinci Ulusal Mimarlık akımının Çanakkale ve Balıkesir yöresindeki örneklerinin tespit edilerek, sistemli ve kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilip Literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

3. Araştırmanın Önemi ve Kapsamı

Başlık, daha açıklayıcı ve sistemli olması açısından, *Araştırmanın Önemi, Araştırmanın Soruları ve Araştırma Evreni ve Örneklem* olmak üzere üç alt başlık altında incelenmektedir.

3.1 Araştırmanın Önemi

Birinci Ulusal Mimarlık, 1900'ler ile 1930'ların başları arasında kendine özgü karakteristik yapısıyla Türk mimarisinde ön plana çıkmış önemli bir harekettir. Türk mimarisinde kısa sürede, popülerlik kazanan bu hareketin bilimsel açıdan incelenip, irdelenmesi önemlidir.

Birinci Ulusal Mimarlık, henüz yeterince incelenmemiştir. İstanbul, Ankara, İzmir ve Konya gibi büyük şehirler dışında, Çanakkale ve Balıkesir gibi üsluba dâhil önemli örneklerin yer aldığı yörelerle ilgili çalışmalar, oldukça az ve kapsam açısından sınırlıdır. Bu anlamda, henüz değerlendirilmemiş olan bu gibi yörelerdeki örneklerin, tespit edilip incelenmesi ve böylece üslubun bir bütün olarak değerlendirilerek Mimarlık Tarihi'ne

kazandırılması oldukça önemlidir. Araştırmamızda, Çanakkale ve Balıkesir yöresinde yer alan Birinci Ulusal Mimarlık örnekleri, sistemli ve kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır. Bu açıdan, yöredeki örnekleri karşılaştırmalı ve bir bütün ve olarak ilkin ele alan bu yeni çalışma, akademik açıdan önem arz etmektedir.

3.2 Araştırma Soruları

Araştırmanın çıkış noktası ve ana kurgusu çeşitli sorulardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Temel sorular şöyledir;

- Birinci Ulusal Mimarlık nedir?
- Birinci Ulusal Mimarlık neden ve nasıl ortaya çıkmıştır?
- Birinci Ulusal Mimarlık'ın uygulama alanları nelerdir?
- Birinci Ulusal Mimarlık'ın karakteristik özellikleri nelerdir?
- Birinci Ulusal Mimarlık'ın önemli temsilcileri kimlerdir?
- Birinci Ulusal Mimarlık'ın önemli örnekleri nelerdir?
- Birinci Ulusal Mimarlık Çanakkale ve Balıkesir yöresinde etkili olmuş mudur?
- Etkili olduysa nasıl gelişim göstermiştir?
- Yöredeki önemli örnekler nelerdir?
 - Bu örneklerin Çanakkale ve Balıkesir'deki dağılımları nasıldır?
 - Bu örneklerin tarihsel gelişimleri nasıldır?
 - Bu örneklerin sanatsal ve mimari özellikleri nelerdir?
- Birinci Ulusal Mimarlık akımı neden sona ermiştir?

3.3 Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmada, Türk mimarisinin 1900'ler ile 1930'ların başları arasında etkili olmuş önemli yapı taşlarından biri olan Birinci Ulusal Mimari evresinin, Çanakkale ve Balıkesir il ve ilçe merkezlerindeki tipik mimari yapı örnekleri, tarihi ve mimari çerçevede, bilimsel olarak tartışılmaya çalışılmıştır. Araştırma genel olarak, yöredeki günümüze ulaşmış Birinci Ulusal Mimarlık örnekleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Günümüze ulaşmamış, ancak gerekli görülen örnekler de araştırma kapsamına alınmıştır.

Konunun bütününde algılanması açısından, üslubun tanımı, neden ve nasıl geliştiği, önemli temsilcileri, örnekleri ve neden sona erdiğiyle ilgili açıklama ve değerlendirmeler yapılmıştır.

4. Araştırma Süreci

Bu başlıkta, araştırma süreci ele alınmıştır. Burada, çalışmaya kaynak temin etme evresi, mevcut kaynaklar ve elde edilen verilerin analiziyle ilgili açıklama ve değerlendirmeler yapılmıştır.

4.1 Veri Toplama Teknikleri

Konunun doğru ve bir bütün olarak değerlendirilip sunulabilmesi ve bariz tekrarların yapılmaması için, öncelikle yeni eserler kazandırılması gereken ilgili genel Literatür incelenmiştir. Literatür taraması, kişisel arşiv, Ulusal Tez Merkezi, Mimarlık Müzesi, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kütüphanesi, Balıkesir Kent Konseyi Kütüphanesi, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı Kütüphanesi, Çanakkale İl Halk Kütüphanesi, Çanakkale Kent Müzesi Arşivi, Başbakanlık Osmanlı ve Türkiye Arşivleri gibi kurumlarda yapılmıştır.

Araştırmaya kaynak temin etmek, yapıları yerinde inceleyebilmek, bunlarla ilgili önemli bilgi, belge ve resmi izinleri sağlayabilmek amacıyla, birçok kişi ve kuruluş ya ziyaret edilmiş ya da açıktan irtibata geçilerek ilgililerle görüşülmüştür.

Bunlardan bazıları şöyledir; Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Çanakkale Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Çanakkale Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler, Çanakkale Valiliği Tapu Müdürlüğü, Yrd. Doç. Dr. Latife Aktan, Balıkesir Valiliği, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, TTAAS Genel Müdürlüğü, Balıkesir İl Orman Müdürlüğü, Balıkesir Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Balıkesir Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Balıkesir Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler, Balıkesir Kent Konseyi, TMMOB Balıkesir Mimarlar Odası, Balıkesir Kuvay-i Milliye Müzesi, Balıkesir Gazi İlköğretim Okulu Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bandırma Belediyesi Başkanlığı, Bandırma Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Bandırma Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler, Bandırma Belediyesi Zabıta Amirliği, Bandırma İlçe Emniyet Müdürlüğü, Bandırma Belediyesi Nikâh Memurluğu, TMMOB Mimarlar Odası Bandırma Temsilciliği, Gazeteci-yazarlar Ahmet Pesen ve Önder Balıkçı, İş Bankası Genel Müdürlüğü, İş Bankası Edremit Şubesi Müdürlüğü, Havran Belediyesi Başkanlığı, Havran Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Havran Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul Mimarlar Odası, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası...

Konuyla ilgili elde edilen bilgi ve belgeler, çalışma kapsamında yeri geldiğince sunulmuştur.

Konunun niteliği gereği, ön çalışma ve hazırlıklar doğrultusunda 2011-2012 yıllarında çeşitli aralıklarla yörede arazi çalışması yapılmış, eserler yerinde tespit edilip, detaylarıyla incelenmiş ve fotoğraflanarak belgelendirilmiştir.

4.2 Mevcut Kaynaklar

Birinci Ulusal Mimarlık ile ilgili günümüzde belli derecede bir Literatür mevcuttur. Ancak bu Literatür, genel olarak belli başlı akademisyenlerce oluşturulmuş, konu daha çok belli açılardan ele alınmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık'la ilgili önemli bilimsel çalışmalar daha çok; Metin Sözen, Afife Batur, Yıldırım Yavuz ve İnci Aslanoğlu tarafından sunulmuştur. Bunların yanında; Doğan Kuban, Oktay Aslanapa ve Godfrey Goodwin de bazı eserlerinde konuyla ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Hasan Kuruyazıcı, Sibel Bozdoğan, İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Paolo Girardelli ve Zeynep Ertuğrul da konuyla doğrudan ilgili önemli eserler sunmuşlardır. Konunun bütününde anlaşılması, daha kapsamlı değerlendirmeler yapılabilmesi açısından dolaylı geniş bir Literatür mevcuttur. Söz konusu kaynakların detaylı listesi için, araştırmamızın kaynakça bölümü incelenebilir.

Asıl konuyla ilgili mevcut yazılı kaynakların, dolaylı ve pek kısıtlı olmakla beraber, yetersiz, hatta zaman zaman temelsiz bilgiler içerdiği görülmüştür. Konumuz dâhilindeki iki yapıyı, belirli açıdan ele alan yalnızca iki akademik kaynak tespit edilebilmiştir. Bunlar; Aktan'ın (2008: 875-888) Çanakkale Deniz Müzesi Resim ve Fotoğraf Galerisi (Sahil Sıhhiyesi) binasını, 2000-2002 yıllarındaki çini onarımlarıyla elen alan çalışması ile Kaya'nın (2010: 351-358) Bandırma İskelesi binasını mimari ve fonksiyonel açıdan ele alan çalışmasıdır.

Çalışmanın gerçeklik kazanması açısından birincil kaynaklara ulaşma konusu, en kritik soru ve sorun olmuştur. Araştırmalarımız sonucunda, yazılı ve özellikle görsel birincil ve ikincil kaynaklara ulaşılabilmiştir. Elde edilen bu kaynakların çoğunluğu, önemli ipuçları sunan fotoğraflar, gazete ve dergiler, yazılı anılar, özgün imar projesi ve resmi belgelerdir.

4.3 Verilerin Analizi

Daha önce değindiğimiz kaynaklardan ve alan araştırmaları sonucunda elde edilen veriler, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, redüksiyon yapılarak düzenlenmiş ve çalışmaya sistemli özetler halinde aktarılmıştır.

5. Zamanlama

Çalışmalarımıza başlamadan önce, projenin sonuçlanması için normal şartlar altında öngörülen süreler şöyleydi;

Literatür Araştırması: iki ay (Eylül 2011 - Ekim 2011), *Alan Araştırması ve Uygulama*: üç ay (Kasım 2011 - Ocak 2012), *Verilerin Analizi, Değerlendirme ve Teknik*: iki ay (Şubat 2012 - Mart 2012), *Yazım, Düzen ve Baskı*: iki ay (Nisan 2012 - Mayıs 2012).

Çalışmanın sonuçlanması için planlanan süreye genel olarak uyum sağlanabilmiştir. Ancak, araştırma akışı açısından kendi içinde belli dilimlere ayrılan zamana uyulmasında, çeşitli dış ve doğal etkenler nedeniyle farklılıklar yaşanmıştır. Süreler, mevcut ihtiyaçlar doğrultusunda kendi içlerinde yeniden şekillenmiştir. *Literatür ve Alan Araştırması*, toplanan *Verileri Analizi ve Teknik* konular, en çok vakit gerektiren etaplar olmuştur. *Verilerin Analizi ve Teknik* aşamasının uygulanabilmesi için *Yazım ve Düzen* aşaması daha kısa tutulmak zorunda kalmıştır.

6. Teknik

Başlıkta, analiz edilen verilerin yazılı çalışmaya aktarımında benimsenen yöntem, çalışmayla ilgili elde edilen görsel öğelerin redüksiyon edilmesi, düzenlenmesi ve gerekli çizimlerin yapılması, kullanılacak kavram ve terimlerin belirlenmesi gibi konular ele alınmaktadır.

6.1 Çalışmada İzlenen Yöntemler

Çalışma, dört ana bölümden ve bu bölümleri oluşturan belirli alt bölümlerden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, araştırmanın problemi ve amacı, konunun önemi ve kapsamı, araştırma süreci, zamanlama ve teknik gibi çalışmanın oluşum süreciyle ilgili değerlendirme ve açıklamalar incelenmiştir.

İkinci bölümde, Birinci Ulusal Mimari'nin oluşmasına zemin hazırlayan siyasi, sosyo-kültürel ve özellikle Osmanlılar'daki mimari ortam ve bağlantılı konular, değerlendirilmiştir. Sonrasında Birinci Ulusal Mimari, mevcut kaynaklar ışığında, tanımlanmaya ve tanıtılmaya çalışılmıştır. Bölümde son olarak, Birinci Ulusal Mimari'nin önemini neden yitirmiş olabileceğiyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, asıl konu; Birinci Ulusal Mimari'nin Çanakkale ve Balıkesir yöresindeki örnekleri, önceden belirlemiş olduğumuz bağlamda tartışılmış, ulaştığımız kaynaklardan elde ettiğimiz veriler, işlenmiş ve sonunda, eserlerle ilgili ortaya çıkan

özetler sunulmuştur. Bölümde, eserler, tarihi ve mimari olmak üzere iki temel çerçevede ele alınmıştır. Metnin ve konunun verimliliğini arttırmak için, yeterince yardımcı görsel öğenin kullanılmasına dikkat edilmiştir. Bu öğeler, incelenen her eserin, metin sonlarında toplu olarak, değinildikleri atfa yakın olacak yerleştirilmiştir. Eserlerle ilgili çeşitli belgeler ise, çalışmanın sonunda ekler halinde sunulmuştur.

Dördüncü bölümde, çalışma karşılaştırmalı olarak topluca özet halinde yeniden değerlendirilmiştir.

Son bölümde, sonuç olarak varılan nokta genel bir bütün olarak değerlendirilmiş, önemli fikir ve noktalar vurgulanmıştır.

6.2 Şekil, Fotoğraf ve Belgeler

Çalışmada yer alan mimari plan ve desen gibi şekillerin tamamı, tez yazarı Orhan Yabancı tarafından çalışma amacına uygun olarak oluşturulmuştur. Çalışmada yer alan mimari planların çoğu, ölçekli, bazıları ise ölçeksizdir. Ölçekli planların birçoğu, ilgili kurumlardan elde edilen özgün ve ya restitüsyon projelerinden hareketle çizilmiştir. Bandırma Elektrik Fabrikası'nın planı, tez yazarı tarafından yerinde tespit edilmek suretiyle ölçekli olarak çizilmiştir. Çanakkale Sahil Sıhhiyesi, Balıkesir Gazi İlk Mektebi ve Bandırma Haydar Çavuş Camii gibi yapıların planları ise, çeşitli sebeplerden dolayı ölçeksiz olarak hazırlanmak durumunda kalmıştır.

Çalışmada yer alan atıflı fotoğraf ve belgeler, koleksiyoner, yazılı kaynak ve kurumlardan sağlanmıştır. Herhangi bir atıfta bulunulmamış olan fotoğraflar ise, tez yazarı Orhan Yabancı'ya aittir.

6.3 Kavram ve Terimler

Alan ve araştırma konusu gereği, çalışma kapsamında bir takım sanatsal ve mimari kavram ve terimler kullanılmıştır. Çalışmanın daha rahat takip edilebilmesi açısından, çalışma sonuna, gerekli görülen spesifik kavramları içeren küçük bir sözlük eklenmiştir.

BÖLÜM I

BİRİNCİ ULUSAL MİMARLIK AKIMI

Bölüm, Birinci Ulusal Mimarlık öncesinde Osmanlılar'da mimari ortamla ilgili genel değerlendirmelerin yapıldığı ve Birinci Ulusal Mimarlık akımının tanımlanıp, tanıtıldığı iki alt başlıkta değerlendirilmektedir.

1. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemini Hazırlayan Siyasi, Sosyo-kültürel Ortam ve Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Ortaya Çıkışı

Osmanlı Devleti'nin (1299-1923), Sultan III. Ahmed döneminden (1703-1730) itibaren, Avrupa sanatı, kültürü ve siyasetine yönelerek *Batılılaşma* süreci yaşadığı akademik çevrelerce bilinmekte ve kabul görmektedir (Kuban 1997: 239; Başkan 1997: 38; Cezar 1995: 48; Renda 1977: 15-27). III. Ahmed döneminin on iki yılını kapsayan *Lâle Devri* (1718-30), Batılılaşma'nın etkin olduğu ilk dönem olmakla birlikte, Osmanlı halkına yayılmaktan çok, sarayla sınırlı kalmıştır (Ortaylı 1983: 10; Başkan 1997: 39; Cezar 1995: 48).

Lâle Devri'nde, Avrupa'yla olan diplomasi trafiğinin artmasıyla beraber, Avrupalı birçok sanatçı saraya tanıtılarak, sanat alanında karşılıklı etkileşimler yaşanmaya başlamıştır (Giray 2000: 41). Öte yandan, bu dönemde, Avrupa'yla ilgili ilk kayıtlar, Paris'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin *Sefaretname'sinde* tutulmuş, bundan itibaren, çeşitli önemli başkentlere gönderilen elçilerin sefaretname hazırlamaları bir gelenek haline almıştır. (Cezar 1993: 18). Böylece, Batılılaşma yolunda ilk adımlar atılmıştır. Sonraki dönemlerde, Avrupalıların sanatları, politikaları ve yaşam tarzlarıyla ilgili zengin bir Literatür oluşmuştur (Cezar 1993: 18). Batılılaşma hareketi, 1839 *Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları'nın* ilânlarıyla resmileştirilmiş ve halka tanıtılmıştır (Giray 2000: 48). Fermanlar, Batılılaşma hareketinin saray sınırlarından çıkıp, Osmanlı halkına yayılmasını sağlamışlardır.

Batılılaşma, 1876'da *I. Meşrutiyet*'in, II. Abdülhamit tarafından ilan edilip, Osmanlı-Rus Savaşı'nın gerekçe gösterilmesi, bunun üzerine rejimin feshedilmesi ve istibdat dönemine girilmesiyle, kırılmaya başlamıştır (Baysal 2006: 2; Kılıç 2007: 20). Bu kırılmanın, *1908 Meşrutiyeti* yle, daha da kuvvetlendiği anlaşılmaktadır.

18. yüzyıl Osmanlı mimarisi, Avrupa'nın *Barok* ve *Rokoko* sanatları gölgesinde şekillenmiştir (Kuban 2005: 198; Kuban 1997: 239; Cezar 1993: 8).

Lâle Devri'nde, İstanbul'daki birçok semtin imarıyla ilgili çalışmalar yürütülmüş, Fransız peyzajından esinlenilerek bahçe ve çevre düzenlemeleri yapılmış, meydanlara yaygın bir şekilde *Barok* ve *Rokoko* stilinde çeşme ve sebiller inşa edilmiştir (Akyüz 2007: 4; Gültaş 2008: 9).

Topkapı Sarayı önündeki III. Ahmet Çeşmesi (1729), Topkapı Sarayı harem ve bahçesindeki bazı köşklerin inşa ve düzenlemeleri, mimar Simeon tasarımı Nuruosmaniye Külliyesi (1748-55), III. Mustafa (1757-74) dönemi sermimarı Mehmet Tahir Ağa eserleri Lâleli Külliyesi (1759-63) ve Üsküdar Ayazma Camii (1758-60), I. Abdülhamid dönemine (1774-89) ait Beylerbeyi Camii (1778), III. Selim'in (1789-1807) yeniden düzenlettirdiği Aynalıkavak, Beşiktaş, Sadabat ve Göksu Kasırları, Hatice Sultan'ın Fransız mimar ve ressam Antoine Ignace Melling'e yaptırdığı (1763-1831) İstanbul'daki bazı yapılardaki onarım ve düzenlemeler, Batılı şekillenmenin 18. yüzyılda ön plana çıkan eserleridir (Kuban 2005:198; Kuban 1997: 239-242; Cezar 1993: 8; Esemeli 2000: 91-101).

1793 yılında Hasköy'de, *Topçu ve Mimar Mektebi (Humbarahâne)* kurulmuş, 10 Mayıs 1796'da *Mühendishâne-i Berr-i Hümayûn* askeri okulu açılarak, Hassa mimar kalfalarına belirli günlerde *fenn-i mimari* ve teknik resim dersleri verilmeye başlanmıştır (Giray 2000: 43; Cezar 1993: 13; Başkan 1997: 41; Gültaş 2008: 15).

Osmanlılar'da mimarlık faaliyetleri, 16. yüzyıldan 1831 yılına kadar, II. Mehmed döneminde (1444-46/1451-81) kurulan, usta-çırak prensibiyle işletilen *Hassa Mimarlar Ocağı* bünyesinde yürütülmüştür (Erbay 2006: 31; Kuran 2000: 238). Osmanlı vatandaşı ustalarından oluşan kurum, hanedanlığın mimarlık faaliyetlerini yürütmüştür. 1831'de *şehreminlik* ve *sermimarlık* birleştirilerek *Ebniye-i Hassa* Müdürlüğü kurulmuştur (Gültaş 2008: 14; Erbay 2006: 31).

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde, siyasal, sanatsal ve toplumsal açıdan taşlar yerinden oynamıştır. Bu yüzyıl, Osmanlılar ve daha birçok toplum açısından oldukça, sıkıntılı ve karmaşık geçmiştir.

19. yüzyıl Osmanlı mimarisinde, bir yandan Barok ve Rokoko tarzı şekillenmeler devam ederken, öte taraftan, Batılı yeni stiller, mimariye dâhil olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında, Fransız *Ampir*, *Neo-Klâsik* ve *Neo-Rönesans* Osmanlı mimarisinde yaygınlık kazanan yeni stiller olmuştur (Kuban 1997: 242; Gültaş 2008: 11; Ertuğrul 2007: 8; Akyüz 2007: 7).

II. Mahmud döneminin (1808-39) Hassa sermimarı ve Ebniye-i Hassa müdürü Abdülhalim Bey, gözetiminde yetişen Kirkor (1764-1831), oğlu Garabet Amira (1800-66) Balyan ile Nigoğos Balyan (1826-1858) gibi yerli ustalar, Batı stillerini birbirine

karıştırarak, melez yapılar inşa etmişlerdir (Cezar 1993: 13; Öner 1994: 24; Atasoy 1997: 7). İtalyan Montani, Gaspare Fossati (1809-83), Giovanni Battista Barborini, Giorgio Domenico Stampa, Fransız Louis Léon Parvillée (1830-83) ve diğer bazı Batılı mimarlar ise, Batılılaşma dönemi Osmanlı mimarisine, Neo-Klâsik, Neo-Gotik, Neo-Rönesans gibi çeşitli tarzlarda eserler kazandırmışlardır (Kuban 1997: 243-244; Yavuz 2008: 188; Girardelli 2009: 83; Erbay 2006: 32).

Üsküdar'da III. Selim dönemine ait Barok, Rokoko ve Ampir stillerdeki Selimiye Camii (1804), İstanbul Tophane'deki II. Mahmut dönemine ait Barok ve Ampir stildeki Nusretiye Camii (1826), Boğaziçi'nde I. Abdülmecid dönemine (1839-61) ait Barok stilindeki Ortaköy Camii (1854) ve Konya'da Abdülaziz dönemine (1861-76) ait Aziziye Camii (1872-75) Osmanlı mimarisinin Batı etkileriyle inşa edilmiş önemli camileridir (Kuban 1997: 242-243; Batur 1985: 1041; Kuran 2000: 235-36; Goodwin 1992: 424; Akyüz 2007: 7)

Abdülhalim Bey eseri Batı tarzındaki Neo-Klâsik ve Ampir karışımı ilk saray yapısı Eski Çırağan Sarayı (1834-41), Nigoğos Balyan eseri Yeni Çırağan Sarayı (1863-71), Garabet ve Nigoğos Balyan eseri Barok ve Rokoko stilindeki Dolmabahçe Sarayı (1843-56), Sarkis ve Agop Balyan eseri Beylerbeyi Sarayı (1861-65), II. Abdülhamid döneminde (1876-1909), Sarkis (1831-1899) ve Agop (1837-1875) Balyan, Alexandre Vallauray (1850-1921) ve Raimondo D'Aronco'nun (1857-1932) inşa ettikleri son saray Yıldız Sarayı (1877), İstanbul'un çeşitli semtlerindeki birçok kasır, köşk, yalı ve kamu yapıları, geniş hacim, bahçe ve peyzaj düzenlemeleriyle, dönemin Batı merkezli mimari anlayışın temsilidir. (Cezar 1993: 13, Kuban 1997: 243-244; Gülersoy: 1975: 93-94; Atasoy 1997: 7-16; Akyüz 2007: 7-8; Mutlu 2006: 39,61).

19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında Batılı stillerin etkisindeki Osmanlı mimarisi, yeni bir boyut kazanmıştır. Bu döneme, *eklektik* (seçmeci) bir anlayış hâkim olmuştur (Kuban 1997: 244; Aslanoğlu 2010:14; Tansuğ 1993:141; Erbay 2006: 32). Osmanlı ülkesine davet edilen İngiliz William James Smith ve Charles Barry, Avusturyalı D. Pulgher, Osmanlı mimarisine önemli eserler kazandıran Fransız Alexandre Vallauray (Valuri, Valury, Valori, Valloury, Vallauri), *Art Nouveau* stilini Osmanlılar'a sevdiren İtalyan Raimondo D'Aronco, önemli eserler sunan Alman August Carl Friedrich Jachmund (Jasmund) (1859-?), Helmuth Cuno, Otto Ritter, İtalyan Annibale Rigotti, Birinci Ulusal Mimarlık'a önemli katkıları olan İtalyan Levanten Giulio Mongeri (1873-1953) ve diğer bazı Batılı mektepli mimarlar, seçmeci anlayışla, Geç Dönem Osmanlı mimarisine önemli eserler sunmuşlardır (Kuban 1997:244; Erbay 2006: 32; Yavuz 2008: 187-188; Tansuğ 1993: 140-141; Yavuz 2005: 12,22).

Vallaury eseri Neo-Klâsik tarzdaki İstanbul Arkeoloji Müzesi (1882), Oryantal etkiler taşıyan *Duyun'u Umumiye* (1897, İstanbul Erkek Lisesi), *Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi*, Jasmund eseri *Avrupa Oryantalizmi* etkileri taşıyan Sirkeci Garı (1888-90), Vallaury-D'Aronco ortak tasarımı *İstanbul Tıbbiyesi* (1895, Haydar Paşa Lisesi), Otto Ritter- Helmut Cuno ortak tasarımı Neo-Rönesans stildeki Haydarpaşa Garı (1906-1909) son dönem Osmanlı mimarlığının ön plana çıkan eklektik eserleridir (Kuban 1997: 244; Tansuğ 1993: 141; Yavuz 2005: 22; Gültaş 2008: 19).

19. yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlı mimarisine dâhil olan Batılı mektepli mimarların artması, bu mimarların yoğun ve başarılı faaliyetleri, mühendislik-mimarlık faaliyetlerinde meydan gelen teknolojik gelişmeler ve yenilikler, Osmanlılar'ı, mimari alandaki düşünce ve stratejilerini değiştirmeye yönlendirmiştir. 1 Mart 1883 yılında, Osman Hamdi Bey'in (1842-1910) girişimleriyle Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi (MSÜ) açılarak mimarlık, resim, heykel gibi sanat dallarında, ilk defa akademik anlamda düzenli eğitim vermeye başlanmıştır (Başkan 1997: 43; Akyüz 2007: 9; Gültaş 2008: 19). Mimarlık bölümünde, Vallaury, Jachmund (15 Temmuz 1890'dan itibaren), Giulio Mongeri, Mehmed Vedat Tek (1873-1942) gibi mimarlar, öğrencilere, yapı kurgusu, yapı malzemeleri, mimarlık, bina tesisatı ve resim gibi dersler vermişlerdir (Yavuz 2008: 191; Erbay 2006: 32).

2. Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Genel Özellikleri ve Sona Ermesi

1876'da I. Meşrutiyet'in, feshedilmesiyle istibdat dönemine girilmiştir (Karal 1996: 566; Baysal 2006: 2; Kılıç 2007: 20). Padişahın tek otorite olduğu bu istibdat döneminde, sürekli kaybedilen topraklar ve gittikçe zayıflayan devlet otoritesi karşısında, Osmanlı aydınları arasında, karşıt düşünsel ve politik örgütlenmeler başlamıştır (Baysal 2006: 2; Kılıç 2007: 20). Kimi aydınlar, devleti içinde bulunduğu durumdan çıkarmak adına, *Batr* merkezli bir çözüm arayışına girerken, kimileri de o sıralarda Avrupa ve çevre devletlerde hâkim olan *ulus* merkezli bir çözüm arayışına girmiştir (Mardin 2004: 98; Baysal 2006: 2; Kılıç 2007: 20). Böylesine karmaşık bir dönemde, benimsenen görüş ve politik ayrışmaların kabuklaşması üzerine, bu görüş ve ayrışmalar, Osmanlı mimarları ve dolayısıyla Osmanlı mimarisine de yansımıştır.

20. yüzyılın başları, Osmanlı mimarisi için, yepyeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Projeleriyle Osmanlı mimarisinde yeni bir stil yaratmaya çalışan Vallaury (Emre 1941: 234), Jachmund ve kısmen D'Aronco gibi Batılı mimarların, 19. yüzyıl sonlarında, İstanbul'da hali hazırda inşa etmiş oldukları Batı Oryantalizmi etkili yapılar, 20. yüzyılın başında sivrilen ulusçu politikaların içerisinde, dikkat çekmeye, eleştirilmeye başlamıştır.

Bu durum ise, yeni bir mimari arayışla sonuçlanmıştır. Bununla ilgili, dönem mimarlarından Emre (1941: 234) bir makalesinde, şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

“Aptülhamidin son senelerine kadar devam eden bu rönesans başlangıcında millî ruha yabancı olan ecnebi mimarlar Arap ve Endülüs mimarîsinden aldıkları motiflerle tıpkı Avrupalıların müstemlekelerinde yaptıkları gibi acibeler vücade getirdiler.”

Dönemin mimari ortamını eleştirerek değerlendiren Emre (1941: 234), sözlerine şöyle devam etmiştir:

“İşte bu senelerde münevver bir Türk ailesinin Fransaya mimarî tahsiline gönderdiği Vedad ve hükümetçe ikmalî tahsil için Almanyaya gönderilen mimar Kemalettin merhum vatanlarına döndüler.

...Mimar Vedad Türk mimarisini modernize ediyordu. Eserlerinde ihtiyaca mutabakat ve bütün aksamda ahenk görülür. Onun hamlelerinde millî mimarîye dönüş hareketleri görülmekle beraber bütün unsurlarda bir yenilik ve güzellik göze çarpar. Mimar Kemalettin merhumun tesis ettiği Evkaf ekolü dinî mimarîmizin tesirinden kurtulamıyordu. Burada (Usulü Mimarîi Osmanî) yegâne müracaatgâhidi.”

Emre'nin değerlendirmelerine paralel olarak Demirbel (1942: 232) ise, bir makalesinde şunları yazmıştır:

“On dokuzuncu asrın başlangıcında, değerli bir mimar ve ressam olan Almanyalı Melling, sonraları büyük sarayları inşa eden Serkiz bey Sultan Hamit devrinde Osmanlı Bankası ve Düyunu Umumiye binalarını yaparak şöhret kazanan Fransalı mimar Vallauri, daha sonra onunla birlikte Haydarpaşadaki eski Tıbbiye, şimdiki Lise binasını ve Kuruçeşmedeki yeni ahşap sarayı inşa eden İtalyalı mimar d'Aronco, Türk mimarlarının yerine geçmişti. İşte bundan dolayı ilk defa olarak gazetelerde görülen (Mimar Mehmet Vedat) in ilânı bazılarının merakını, bazılarının teaccübünü mucib oldu. Türkten mimar olur mu diyenler bile bulundu. Fakat, halkın içinde kaynayan milliyet hissi o kadar derin, o kadar kuvvetli idi ki bu ilk ve kısa tereddüt devri geçtikten sonra, Mimar Vedat'ın idarehanesine müracaatlar başladı ve arkası kesilmedi. Böylece, Türklerin sanat hususundaki kabiliyet ve iktidarlarını, — uzuna bir sönüklük devrinden sonra, — ilk defa ve pek parlak bir surette meydana çıkarmak şerefî mimar Vedat'a nasip oldu, küçük bir fasıla ile mimar Kemalettin de meydana çıktı, bunların açtıkları yolda kendilerini genç ve kıymetli nice sanatkârlarımız takip etti.”

Konuyla ilgili ön plana çıkan diğer bir değerlendirme ise Üstün Alsaç tarafından yapılmıştır. Alsaç şunları söylemiştir (Söylemezoğlu 1978: 17):

“Ziya Gökalp Türkçülük hakkındaki düşüncelerini yaymaya başlamıştı. Bu eylemlerin bir parçası olarak Türk mimarları da yeni bir mimarlık dili. Bir ulusal sentez arıyorlar, bunu da eski mimarlık sembollerinin yeniden canlanmasında bularak soruna kendi açılardan bir çözüm getirmeye çalışıyorlardı.”

1900'lere doğru, Avrupa'da eğitimini tamamlayıp İstanbul'a dönen Vedat Tek (1873-1942) ve Ahmet Kemalettin (1870-1927), dönemin siyasi yapılanması içinde, ilgi uyandıracak yeni bir mimari üslup denemesine girişmişlerdir. Böylece, Batı Oryantalizmi ürünü seçmeci mimari anlayış ve 1789 Fransız Devrimi'nin artçı etkileri sonucunda, Avrupa'da popülerlik kazanan ve 20. yüzyılın başında Osmanlı politikasına da yansıyan ulus odaklı anlayışın ürünü olan Türkçülük ideolojisi, Klâsik Türk-İslâm mimarisinin yeni bir perspektifle yeniden canlandırıldığı, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunu ortaya çıkarmıştır. Üslubun iki öncüsünün ideal bir Türk mimarisi oluşturma çabaları, dönemin hâkim siyasi anlayışıyla örtüşmüş, bu durum üslubun, kısa zamanda yaygınlaşmasını sağlamıştır. Batı Oryantalizmi'nden kalma seçmeci anlayış, bu üslupta da devam etmiştir (Söylemezoğlu 1978: 17; Sözen 1974: 1080; Kuban 1997: 244; Aslanoğlu 2010a: 30; Bozdoğan 2002: 31).

Temelde, Batı ve Klâsik Türk-İslâm mimarisinden türetilerek oluşturulan Birinci Ulusal Mimari'nin, simetrik bir ana şemada, Batı'nın geniş hacimli, çok kat ve odalı yapı iskeleti sistemiyle, Batılılaşma öncesi döneme dönerek, Selçuklu ve Osmanlı dini ve saray gibi kamu yapılarının, mimari öge ve süslemelerini dönem mimarisi içinde harmanlanması suretiyle biçim kazanmıştır. Bindirmelik veya paraçollarla desteklenen geniş saçak, alemli kurşun kaplı bir kubbeye veya çokgen külâhla örtülen kuleler, sivri kemerli revak, pencere, kapı veya geçitler, baklava veya stalaktit başlıklı masif taş sütunlar gibi karakteristik yapı öğeleriyle, rumî ve benzeri kompozisyonlu çini, kabartma ve kalem işleri, baklava, mukarnas, stalaktit ve benzeri bantlar, mukarnaslı kavsaralar, Türk üçgenleri, yıldızlar ve benzeri süslemeler, üslubun Türk-İslâm mimarisinden seçilmiş, sıkça kullanılan öğeleridir (Aslanapa 2004: 554-566; Aslanoğlu 2010: 31-33; Fırat 1998: 3; Ertuğrul 2007: 14-15). Bunlar dışında, Türk-İslâm mimarisine uygun şekillendirilmiş konsollarla desteklenen parapetli küçük balkonlar, üslupta sıkça kullanılan diğer ortak öğelerdendir. Seçme öğelerden oluşan üslupta, söz konusu öğelerin yoğun olarak bir arada, özellikle ön cephe düzenlerinde ve iç mekân tasarımında kullanılmasıyla, yapılarda sıra dışı bir anıtsallık, temsilcilik ve plâstik bir izlenim oluşmuştur. Planlamada ise, Behçet Ünsal'ın dediği gibi, *Türklüğün ne olduğu belirlenmemiştir* (Aslanoğlu 2010: 32). Genellikle ön cephedeki anıtsal giriş düzenleri, geometrik, rumî vb. bezemeli çiniler, oyma ve

kabartmalar, yer yer masif taş sütunlar, bindirmelikli veya paraçollu geniş saçaklar üslubun karakteristik biçimlenmesinde önemli etken oluşturmaktadır.

Birinci Ulusal Mimarlık mimari açıdan, *simetrik bir şemada, Batı'nın geniş hacimli çok kat ve odalı yapı iskeleti sistemine, Klâsik Türk-İslâm mimarisinden seçilmiş mimari öge ve süslemelerin eklenmesi* şeklinde kısaca tanımlanabilir.

Üslup, adeta devletin resmi mimari anlayışı olarak kabul görmüş ve devlet birimlerince birçok kamu yapısının bu tarzda yapılması istenmiştir (Arseven 1984: 435; Aslanoğlu 1996: 17; Ertuğrul 2007: 10). Ancak, dönemin hâkim mimari anlayışı olarak göz önünde olan üslup, aynı zamanda ağır eleştirilere de maruz kalmıştır (Selâh 1931:254; Arif 1931: 366; Söylemezoğlu 1978: 17; Aslanoğlu 2010: 32-33). Dönemin aktif mimarlarından Zeki Selâh (1931: 254) üslubun, bariz, ciddi ve resmi olması sebebiyle moda olduğunu, üsluba dâhil bütün binaların, aynı şekilde inşa edilmiş olduklarını ve üslupta, yalnızca milli duygulardan hareket edildiğini ifade etmiştir.

Dönem; Türk Üslubu, Milli Mimari, Milli Mimari Rönesansı, Otoman Üslubu, Neo-Klâsik (Türk) Üslubu, Birinci Milli Üslup, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı/Üslubu/Dönemi, gibi çeşitli adlarla ifade edilmektedir (Kemalettin 1927: 179; Nihat 1933: 19; Selâh 1931: 244; Aslanapa 2004: 554; Sözen 1974: 1080; Bozdoğan 2002: 31; Ertuğrul 2007: 10-11). Ayrıca, Birinci ve İkinci Ulusal Mimarlık'tan (*Klâsik*) *Osmanlı canlandırmacılığı* olarak da söz edilmektedir (Goodwin 1992: 427; Bozdoğan 2002: 31).

1900'lerin başında şekillenmeye başlayan Birinci Ulusal Mimarlık'ın, 1908 ve sonrasında ivme kazandığı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaygınlaştığı ve 1930'ların başından itibaren etkisini yitirdiği anlaşılmaktadır.

Hem yerli hem de yabancı birçok mimar, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda eserler vermiştir. Birinci Ulusal Mimarlık'la özdeşleşmiş iki öncü temsilci, Batı okullarında tahsil görmüş Mehmed Vedat Tek (1873-1942) ve Ahmet Kemalettin'dir (1870-1927). Levanten Giulio Mongeri (1873-1953), Arif Hikmet Koyunoğlu (1888-1982) ve Muzaffer Bey (1881-1920) ise öne çıkan diğer temsilcilerdir. Bunun dışında, Ali Talât (1869-1922), Ahmed Burhanettin Tamcı, Ekrem Hakkı Ayverdi (1899-1984), Alaattin Özaktaş (1875-1947), Aram Hancıyan, Cemil Denari, Falih Ülkü, Galip, İbrahim Beykozlu, Hafi, Hüsnü Tümer, İrfan, Kavafyan, Kıryadikis, Mehmet Fesçi, Mesut Özok, J. D. Armi, Mehmed Nihat, Mubil Kemal, M. D. Çurvidas, Nafilyan, Kemal Altan (?-1948), Leon Güreğyan, İsmail Necmettin Emre (1891-1961), Nesim Sisa, Pappa, Peçilas, Rafael Rus, Tahsin Sermet (1889-1969), Tahsin Sermet, Tanaş Yamas, Taşçıyan, Terziyan, U. Ferrari, Vangel, Vasfi Egeli, Yahya

Ahmet, Yorgiadis Ziya ve Zühtü Başar dönemin bilinen diğer mimarlarıdır (Sözen 1984a: 33; Sözen 1974: 1083-1084; Ertuğrul 2007: 19).

Çalışmamız kapsamında Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda yapılar inşa etmiş olduğunu belirlediğimiz yeni isimler; Mimar *Arif Süleyman*, Mühendis *M. Ruhi* ve Yüksek Mühendis Mimar *Arif Hikmet Holtay*'dır.

Birinci Ulusal Mimarlık akımının ilk temsilcisi olan Mehmet Vedat Tek, *İlmî ve edebî birçok telifat vücuda getirmiş olan ve bulunduğu valiliklerde aylarca çadırdaki kalarak ümran eseri yaratan Giritli Sırrı Paşa ile tarihte münevver Türk kadınları arasında şerefli bir mevki alan, Türk edebiyat ve musikisinde ölmez eserler bırakan Leylâ Hanımefendi'nin, oğulları'dır* (Emre 1941: 234; Batur 2003: 41,49). 1873 yılında doğan Vedat Tek, 1942 yılında vefat etmiştir (Demirbel 1942: 231; Batur 2003: 41,49). Tek'in büyük kardeşi, Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn'un tanınmış hocalarından Yusuf Razi Demirbel'dir (Demirbel 1942: 231; Batur 2003: 50). Eğitimini *Paris Ecole Nationale des Beaux Arts*'ta (Paris Ulusal Güzel Sanatlar Akademisi) tamamlayıp 1898'de İstanbul'a döndüğü düşünülen Vedat Tek, Sultan Mehmed Reşad döneminde sermimarlık, Cemil Paşa'nın şehreminliği zamanında, *emanet heyeti fenniyesi* reisliği, Birinci Dünya Savaşı (1914-18) sırasında *Harbiye Nezareti Kıtaat-ı Fenniye* sermimarlığı, ve yirmi yedi yıl boyunca çeşitli aralıklarla Güzel Sanatlar Akademisi (MSÜ) ve Yüksek Mühendis Mektebi'nde (İTÜ) hocalık görevlerinde bulunmuştur (Demirbel 1942: 231; Batur 2003: 63). Kardeşi Demirbel (1942: 232), Tek'in sanat ve meslek hayatını şöyle ifade etmiştir:

"Mimar Vedatın tarzı mesaîsini teşhis eden birkaç cihet vardır. Büyük küçük bir binanın projesini ve inşaatını üzerine alınca, zahirde boş duruyor gibi görüldüğü zamanlarda bile zihni mütemadiyen onunla meşgul olurdu. Sizinle güzel güzel konuşurken önündeki defter veya kâğıt üzerinde kurşun kalemi kendi kendine oynardı, tasavvur ettiği binanın bir köşesine ait tafsîlatı orada çizer, bozar, bazan yeniden çizerdi. Vedat yaptığı projelerde en ziyade pilâna ehemmiyet verirdi.

Yaptığı pilânın maksada, mahalline tamamen uygun olmasına, resimden tatbikata geçildiği zaman güçlük çekilmeyecek surette tertip edilmesine İtina eder, bir karış yer ziyan etmemeğe, fazla iş lüzumsuz masraf açmamağa son derece dikkat ederdi. Çarpık, biçimsiz arsalar üzerine güzel pilânlar çizmekte büyük mahareti vardı, adeta arsanın biçimsizliği, bina içinde gayet hoş tertibat almağa vesile olurdu. Bu hususta Vali konağı caddesindeki kendi evi bir nümune olabilir.

Vedat mesleğinde bulutlar arasında yükseklerde uçmağa üzemendi, işçileri, ustaları, eski kalfaları da asla istihfaf etmedi, tecrübelerini takdir ettiğini kendilerine

anlattı, fakat buna mukabil, yalnız görgüden ibaret olan ameli bilgi ile her işin görülemeyeceğini de sırası geldikçe kendilerine gösterdi ve bu husustaki noksanlarını ikmâl etmeğe çalıştı. Bundan dolayı kendisile çalışan kalfalar, işçiler, ustalar, Vedadı sever ve takdir ederlerdi.”

Emre (1941: 234) ise, Vedat Tek'i şöyle değerlendirir:

“Mimar Vedad Türk mimarisini modernize ediyordu. Eserlerinde ihtiyaca mutabakat ve bütün aksamda ahenk görülür. Onun hamlelerinde millî mimarîye dönüş hareketleri görülmekle beraber bütün unsurlarda bir yenilik ve güzellik göze çarpar.

...Halbuki mimar Vedad'ın eserlerinde böyle muhtelif devirlere ait motiflerin birleştirilmesile vücuda getirilmiş ahenksiz ve kaynaşmamış parçalar görülmüyordu. Eserlerindeki proporsiyon onun muvaffakiyetinin en bariz delilleridir. Eserlerinde bedîî kıymet kadar inşâî mükemmeliyet de kendini hissettirir. Maksada, yerine ve eldeki malzemeye uygun bina yapmasını bilirdi.”

Mimarın günümüze ulaşan önemli eserleri arasında; Defter-i Hakani (İstanbul Sultanahmet, 1908, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü), Posta ve Telgraf Merkezi (İstanbul Sirkeci, 1909, Büyük Postane), Mes'adet Liman Han (İstanbul Sirkeci, 1915-16), Haydarpaşa İskelesi (1917), yapımını mimar Kemalettin'in tamamladığı Ankara Palas (Ankara Ulus, 1924-28, Devlet Konukevi) ve İkinci Büyük Millet Meclisi (Ankara Ulus, 1924-26, müze) yer almaktadır (Emre 1941: 234; Batur 2003: 15; Yavuz 1994d: 232; Goodwin 1992: 426).

Vedat Tek ile birlikte üslubun karakteristik şemasını belirleyen ve üslubun yayılması için en çok çaba sarf eden Ahmet Kemalettin, Bahriye kaymakamlarından Ali Bey'in oğlu olup 1869 tarihinde İstanbul Üsküdar'da doğmuştur (Nihat 1933: 19; Söylemezoğlu 1978: 17). 1891'de *Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde* (İTÜ) eğitimini bitirip, bir süre Jachmund'un yardımcılığını yaptıktan sonra, mimari tahsili için, devlet tarafından Almanya'ya gönderilmiştir (Nihat 1933: 19; Söylemezoğlu 1978: 17). *Berlin Technische Hochschule'de* (Berlin Teknik Üniversitesi) eğitimini tamamlayan ve bir müddet hükümet mimarlığında staj gören Kemalettin, 1894'te yurda dönerek, okulu Hendese-i Mülkiye'ye mimarlık ve yapı hocası olarak atanmıştır (Nihat 1933: 19; Söylemezoğlu 1978: 17). Kemalettin, 1908 Meşrutiyeti'nden sonra 1927 yılına kadar *Evkaf Nezareti İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü* baş mimarlığı görevini yürütmüş ve uzun yıllar Vedat Tek gibi, Yüksek Mühendis Mektebi (Hendese-i Mülkiye) ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde (Sanayi-i Nefise) çalışarak, genç mimarlar yetiştirmiştir (Nihat 1933: 19; Söylemezoğlu 1978: 17). Kemalettin 1927 yılında,

elli sekiz yaşındanken Ankara'da vefat etmiştir (Erişirgil 1927: 141; Nihat 1933: 19; Erişirgil 1977: 129).

Dönemin mimarlarından Nihat (1933: 19), Kemalettin'in sanat felsefesini şöyle ifade eder:

“Her millet kendisine has bir çığırda yürür. İşte kıymetli üstat da sanât ve ilim müktesebatının bütün semeresini kendi milletinin san'at sahasına hasretti. Sinan'ın, Kasım'ın ve eslâfının izlerini tuttu.”

Emre (1941: 234) ise, Kemalettin'in üslubunu şöyle değerlendirir:

“Mimar Kemalettin merhumun tesis ettiği Evkaf ekolü dinî mimarîmizin tesirinden kurtulamıyordu. Burada (Usulü Mimarîi Osmanî) yegâne müracaatgâhidi.”

Erişirgil (1927: 141) ise, Kemalettin ile ilgili kaleme aldığı bir anısında, hakkında şunlara yer vermiştir:

“Birdenbire geriye döndü, yüzünü saklar bir vaziyetle odanın kapısına doğru ilerledi. Yüzyüze gelmiştik. Bakdım iki damla gözyaşı yanaklarının üstünde duruyordu. Artık benden heyecanını saklayamadı; ağlar gibi bir sesle «otuz sene hayatımı mimari eserlerinde türke has zevkin yaşamasına hasrettim, otuz sene her medenî şehrin olduğu gibi türk şehirlerinin de milletimize has bir zevk taşıması için uğraştım. Şimdi bu üslûba türbe, câmi mimarisi diyorlar, hakir görüyorlar» dedi, gözlerinden iki damla yaş daha akdı. O zaman karşımda yalnız mimar Kemal değil, «kâmil bir insan» canlandı. İstanbul gibi türlü türlü hislerin, çeşit çeşit zevklerin bulunduğu bir şehirde henüz milliyet hissinin kuvvetle hüküm olmadığı bir devirde mimar Kemal türk milletine has bir üslûbun hakimiyeti için mütemâdi çalışmak heyecanını duymuş, otuz sene hayatını buna vakfetmişti.

Mimarın günümüze ulaşmış önemli eserlerinden bazıları şöyledir; Bebek Camii (İstanbul, 1913), Bostancı Kuloğlu Camii (İstanbul, 1913) ve Bakırköy Kartaltepe Camii (İstanbul, 1923-24), Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi (İstanbul Eyüp, 1910-12), IV. Vakıf Hanı (İstanbul Bahçekapı, 1916-26), Edirne Karaağaç Tren Garı (1913-14, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü) ve Vedat Tek'in yarım bıraktığı Ankara Palas (Nihat 1933: 19; Aslanapa 2004: 554; Yavuz 1994b: 521; Goodwin 1992: 426).

1900'le 1930 yılları arasında İstanbul'da çalışan *Milano Brera Akademisi* mezunu Giulio Mongeri, Ankara Ulus'taki Osmanlı Bankası (1926), *İnhisarlar*-Tekel Başmüdürlüğü (1928), İş Bankası (1929), Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü (1926-29) gibi önemli eserleri

Birinci Ulusal Mimari'ye kazandırmıştır (Aslanoğlu 1980: 36; Tansuğ 1993: 145; *Ankara Mimarlık 2002*: 19).

1910-1914 yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Vallaury ve Mongeri'nin öğrencisi olan Arif Hikmet Koyunoğlu, Birinci Ulusal Mimari'nin en nitelikli örneklerinden bazılarını tasarlamıştır (Fırat 1998: 139-140; Kuruyazıcı 2008: 22). Bu eserlerin en önemlileri; Ankara Ulus'taki Etnoğrafya Müzesi (1925-27), Maarif Vekâleti (1926-27, Kültür Bakanlığı) ve Türk Ocağı (1927-30, Devlet Resim ve Heykel Müzesi) (Fırat 1998: 144; Kuruyazıcı 2008: 27; Aslanoğlu 1980: 37; Ankara Mimarlık 2002: 30).

Vedat Tek ve Yusuf Razi Demirbel'in öğrencisi olan Muzaffer Bey, Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn ve Hendise-i Mülkiye'de eğitim almıştır (Demirbel 1942: 232; Ertuğrul 2007: 21). *Abide-i Hürriyet Anıtı* (İstanbul Şişli, 1909), Atatürk ve İstasyon caddelerinin keşiştiği meydandaki Ziraat Anıtı (Konya, 1915-17), *Konya Dâr-ül Muallimin* (1917, Erkek Lisesi, Erkek Öğretmen Okulu, Konya Sultanisi, Erkek Lisesi, Gazi Lisesi, 1997'den itibaren Konya Lisesi) ve *Konya Dâr-ül Muallimat* (1924, Kız Öğretmen Okulu, Öğretmen Lisesi, Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu, 1987'den beri Konya Üniversitesi Rektörlüğü) gibi eserleriyle Birinci Ulusal Mimarlık'ın ön plana çıkan mimarlarından (Ertuğrul 2007: 26; Batur 2008: 327; Fırat 1998: 3; Akpolat 2009: 51).

1920'lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye'ye, daha çok, Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi Avrupa ülkelerinden kent planlamacıları ve mimarlar davet edilmiştir (Sözen 1974: 1081; Bozdoğan 2002: 85; Alpagut 2010:130). Bunlardan, Alman planlamacı Hermann Jansen (1869-1947), Ankara'nın imarı için açılan uluslararası yarışmayı kazanarak, Ankara'nın imar planını çıkarmış ve çalışmalarını 1939 yılına kadar yürütmüştür (Fırat 1998: 7; Bozdoğan 2002: 85). Önce Avusturyalı Theodor Jost ve 1927'den itibaren Clemens Holzmeister (1886-1983), Ankara'nın imar çalışmalarında yer almışlardır (Sözen 1974:1081; Aslanoğlu 2010: 35; Bozdoğan 2002: 85). Aynı yıl, Holzmeister'in asistanı İsviçreli Ernst Arnold Egli de (1839-1974) Türkiye'ye gelmiştir (Bozdoğan 2002: 85-86; Alpagut 2010: 131). Söz konusu planlamacı ve mimarlar, başta başkent Ankara ve *Kurtuluş Savaşı'nda* (1919-23) tahrip olmuş diğer bazı şehirlerin imar çalışmalarını yürütmüş, modern mimari ürünü kübik betonarme yapılar inşa ederek ve üniversitelerin mimarlık bölümlerinde modern mimari üzerine dersler vererek dönemin Türk mimarisinin modernleşmesi için devlet desteğiyle çalışmışlardır.

Jansen, Holzmeister ve Egli gibi yabancı mimarlarla mimaride modernleşmeye doğru gidilirken, öte yandan Kemalettin, Vedat Tek, Mogeri, Arif Hikmet ve diğer birçok mimar tarafından Birinci Ulusal Mimarlık hareketi sürdürülmüştür.

Geçiş dönemi olarak yorumlanabilecek dönemde (1920'lerin ikinci yarısı-1930 sonları) modern mimari anlayışıyla birçok yapı inşa edilmiştir. Bunlardan Holzmeister'in; Ankara Milli Savunma Bakanlığı (1928-30), Ankara Genelkurmay (1929-30), Ankara Orduevi (1930-33), Yargıtay (1933-34) ve Egli'nin; Ankara Musiki Muallim Mektebi (1927-28, Devlet Konservatuarı), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi (1933), Ankara Divan-ı Muhasebat (1928-30, Sayıştay), Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü (1930) binaları ön plana çıkan bazı örneklerdir (Sözen 1974: 1081-1082; Bozdoğan 2002: 87; Alpagut 2010: 132).

1930'ların başlarında Birinci Ulusal Mimarlık, modern mimariye göre arka planda kalmış, unutulmuştur. Bu dönemde, ön plana çıkan karakteristik bir Birinci Ulusal Mimarlık yapısının inşa edilmediği görülmektedir. Dönem yaygınlaşan mimari anlayışının daha çok, Walter Gropius (1883-1969), Le Corbusier (Charles-Éduard Jeanneret-Gris, 1887-1965) ve Ludwig Mies van der Rohe (1886-1969) gibi Batılı öncülerin fikir ve eserleri doğrultusunda biçimlenen süslemesiz, kübik fonksiyonel yapılar üretmiş olduğu görülmektedir. 1930'ların ikinci yarısına doğru, *uluslararası üsluba* yani modernizme uyum sağlamaya çalışan kübik kalıplara bürünmüş Türk mimarisine, yerli genç mimarlarca tepki gösterilmeye başlanmıştır (Sözen 1974: 1081; Bozdoğan 2002: 90; Tansuğ 1993: 199). Aslında sitem, doğrudan uluslararası üsluba olmaktan çok, unutulmuş olan Türk mimarisine, ya da genç Cumhuriyet'in gereksinim duyduğu özgün bir Türk mimarisinin henüz yaratılamamış olmasınadır.

Dönem mimarlarından Mimar Celâl (1933: 163-164), dönemin içinde bulunduğu mimari bunalımı, *Büyük İnkılâp önünde Milli Mimari meselesi* başlıklı makalesinde şu şekilde özetlemektedir:

“Şu bir hakikattir ki eski Yunan ve Roma mimarileri gibi Türk mimarisi dahi doğurucu ve nesi) vericidir. Fakat biz esasen bunun fakir ve kısır olmadığını iddia ve isbata lüzum görmüyoruz. Çünkü bu her türlü müdafaalardan varestedir. Tersine iddia güneşi inkâr etmek demektir. Mevcut eserler bu hakikati göstermekle beraber bir orta mektep talebesi bile bunu görür ve düşünebilir.

Yalnız bir kaç yazımda olduğu gibi üzerinde durduğum ve ısrar ettiğim nokta görüşlerinden, düşüncülerinden ilham aldığım kıymetli arkadaşlarım gibi benim de içimi ezen bir acı var; binlerce senelik şanlı ve medenî tarih çok ciltler doldurdu. Şimdi de bütün dünya gözü önünde herkesi imrendiren, tekrar yepyeni bir medeniyetin kurulma hamleleri var, bu arada çok güzel ve çok doğurucu mimarimizi unutmak veya onu hiçe saymak Türk genci, Türk genç san'atkârı için büyük bir zevk noksanlığı ve fena bir unutkanlık değil midir?

Filhakika beşerî ihtiyaçlar bugün her diyarda aşağı yukarı aynı ölçülere tâbi bulunuyor, yaşayış şekilleri, hayat kanunları umumîleşiyor. Fakat bütün bu benzerliklere rağmen yine o beynelmilel mayi içinde hâllolmiyan, erimiyen bir cevher var ki bu milletlerin öz benliğidir ve işte san'at perisi bu (idol)in maşukasıdır, ancak onun beğendiği renk ve şekilde ve kıyafette kendini gösterir. Zanedet'im ki millî zevklerin (alâmetifarikası) da budur.

Her sahada hayata cihanşümül gayeler ve prensiplerle atılan ve bütün dünya fikir âleminden daha başka türlü düşünmek istiyen Ruslar belki çok acele ihtiyaçlarını korumak ve yardımlamak maksadile veyahut bizi hiç te alâkadar etmiyen aykırı prensiplerle hareket etmelerine rağmen birçok yorucu çalışmalardan sonra gerek edebiyatta ve gerekse san'atm diğer şubelerinde öz kültüre dönerek onun işlenmemiş cevherlerinden yeni primitifler, yeni elemanlar toplamağa ve bununla yeni, orijinal ve millî bir san'at yapmağa mecbur kalıyorlar. Keza büyük harpten sonra gayesiz bir boşluğa doğru dinamik bir sür'atle yol alan san'at atma Alman gençliği kavi bir gem vurmak ve o başıboş koşan san'at atını millî duygulara rametmek, onû san'atm her sahasında millî kaygunun işaret ettiği istikamete sürmek ihtiyacını hissediyorlar.

Kısa mazinin bu hakikî acısını, pişmanlığını en salâhiyettar ağızlardan işittiklerini kıymetli meslektaşlarım söylüyorlar. Şüphesiz ki bu bir hakikattir. Diyorlar ki; millî san'at meselesinde en atik ve tetik davranan İtalyadır. Millî kaynaklardan uzaklaşmamak ve onun cevherlerini ihmal etmemek suretile bütün ihtiyaçlarını temin ediyor. Bilhassa millî ve ölmesi olmıyan eserlerde milliyeti kat'iyyen ihmal etmiyor.

İşte bizim de dil işinde kuvvetli bilgi, çok kuvvetli bir hamle öz dil kaynaklarımızı temizledi; oradan her gün fıskıran cevherle edebî, ilmî, fennî her ihtiyacı temin için, her yabancıyı saygı ile imrendirecek kadar kocaman bir Türk kamusu hazırlanıyor.

Candan dileriz ki: san'at tekniği, san'at tarihi bilgilerile dolgun san'atkâr meslektaşlar sade bir zevk meselesi olarak değil, fakat millî bir vazife bilerek millî mimariyi büyük bir kıskançlıkla dikkate alsın. Eserlerde asrın bütün ihtiyaçlarını uygun bir şekilde düşünmekle beraber biraz vatandaşın da bozulan, ihtiyarlıyan zevkini tabiîliğe çevirmek ve onu canlandırmak çarelerini arasın. Genç san'atkârlar millî san'atm en yeni icaplarını ve en çekici şekillerini bütün kıvraklıklarile yaratıp pek âlâ meharetle tatbik etmesini bilirler; gerek ar dekoratif, gerekse mimarî itibarile zengin olan Türk san'atında emin olalım ki daha henüz hiç kullanılmamış yani iptizale uğramamış, taze elemanlar bulabilir, hattâ şimdiye kadar dikkat bakışı

çekmemiş ve bugünün serbest zevk sahiplerini bile müstağni bırakmayacak kadar zarif, sade, çok ince ve yumuşak dahilî ve haricî motifler bulabilir.

Bugün canlı canlı adımlarla yürüyen Türk inkılâbının önünde bu vazifeyi yüklenmek zamanının gelmiş ve hattâ biraz da geçmekte olduğunu zanediyorum.

İnkılâp çocuğu, genç san'atkâr bu vazifeyi yâparken hiç şüphesiz ki yabancıya hoş görünmek, yabancı beğendirmek maksadile değil, bilâkis Türkün özge yaradılışının medenî olduğu için, üstün bir san'at ve üstün bir zevki olduğu için yapacaktır.

Bukadar zengin kaynaklar varken vapur küpeştesi, dretnot işaret kulesi yahut ornementleri soyulmuş bir Hint ve Asur kapısı motifi kopya etmekte bilmem ne dereceye kadar düzgün bir san'at mantığı bulunabilir. Yalnız muhakkak ki her şeyde olduğu gibi taassup san'atta dahi çok kötüdür. Taaassup san'atkârın yolunu keser, hamlesini kırar, fakat gayesiz serbestilerde san'atın en fena düşmanı olan lüzumsuz methüsenalar gibi san'atkârı zavallı yapar, imansız ve ilhamsız bırakır.

İki asıra yakındır kaba, yabancı ve kısır taklitleri görmekten zevk gözümüz de usandı. Yapılan eserler bir kaşeksi gösteriyor. Bu yolda yapılacak savaş yorucu değil muhakkak ki zevk vericidir. Başarılmış bir yapı sahibi için duyulacak zevkin zanedirim ki ölçüsü de yoktur.

San'atte tekâmülün yolu, mahreki bir kat'ı mükâfidir, onun nereden geldiğini ve nerede duracağını hiç kimse ölçemez. Güzel san'atların gayesi ölesi olmıyan güzelliğin peykidir; bu yolun yolcusu gayeye eriştim, paydos!, kanaatile değil gayeye erişeceğim düsturile yürür ve şaheserler yaratır."

1930'ların ikinci yarısından itibaren, Cumhuriyet'e özgü ulusal bir sanatsal ve mimari üslup yaratmak amacıyla, birçok yerli ve yabancı sanatçılarca çalışmalar yürütülmüştür. Arif Hikmet Holtay (1896-1968), Sedat Hakkı Eldem (1908-1988), Bruno Taut (1880-1938), Emin Onat (1908-1961), Orhan Arda (1911-2003) ve diğer bazı yerli ve yabancı mimarlar, mimari alanda ulusal bir üslup yaratma görevini üstlenmişlerdir. Bu dönemde, mimarlık alanında başlayan, dönem mimarlarınca *Milli Mimari Meselesi* olarak adlandırılan hareket, İkinci Ulusal Mimarlık olarak adlandırılmaktadır.

Sedat Hakkı Eldem, İkinci Ulusal Mimarlık akımının öncüsü olmuştur. 1931'deki Budapeşte Sergisi'nde, *Türk Pavyonu* isimli bir eser sergilemiştir (Tanyeli 2001: 27). 1934 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde (MSÜ), *Milli Mimari Semineri'ni* başlatmış, 1939 yılında ise, New York Uluslararası Sergisi'nde, yine, *Türkiye Pavyonu* isimli bir eser sergilemiştir (Tansuğ 1993: 202; Erbay 2006: 141). Muthesius'un (1861-1927) *Das*

Englische Haus'undan (1904-5, *İngiliz Evi*) esinlendiği düşünölen Eldem, *Türk Evi* kategorisini öne sürmüş, bu anlamda, *Türk Evi Plan Tipleri*, *Topkapı Sarayı*, *Türk Evi*, *Köşkler ve Kasırlar* gibi eserler kaleme almıştır (Tanyeli 2001: 20-27).

Türk mimarisinde ulusal bir üslup yaratma arayışına giren Cumhuriyet'in genç mimarları, Almanya, İtalya ve Rusya gibi mimaride uluslaşmada önemli adımlar atmış ölkelerin, mimari üsluplarını incelemiş ve bunlardan esinlenmişlerdir (Celâl 1933: 163-164; Sözen 1974: 1082; Aslanoğlu 2003: 67). 1936'da Türkiye'ye davet edilen Alman mimar Bruno Taut, iki yıl süreyle Türkiye'de çalışmıştır (Sözen 1974: 1082; Erbay 2006: 139). Taut, mimari tecrübeleriyle, yeni üslubun şekillenmesinde önemli görev üstlenmiştir.

İkinci Ulusal Mimarlık, geleneksel Türk konutu plan şemasına ve Cumhuriyet rejimine uygun bir yapı tipi geliştirmeye ve mimaride yeni bir ulusal üslup getirmeye çalışmıştır (Celâl 1933: 163; Tansuğ 1993: 200; Tanyeli 2001: 29; Bozdoğan 2002: 277-315). Üslupta dikkat çeken en önemli özellikler; yapılarda betonarmeden çok, taş kullanımının tercih edilmesi ve insanı ezen boyutlara gidilmesidir (Sözen 1974: 1082; Tansuğ 1993: 201). Bunun yanı sıra, Birinci Ulusal Mimari'den kalma kemer, revak, özellikle Eldem'in eserlerinde rastlanılan geniş saçak ve anıtsal bir cephe düzeni uygulamasına devam edilirken, inşada taş kullanımı artmış, tezyinat ise arka plana itilmiştir. Eldem'in bazı konut tipi eserlerinde, geleneksel Osmanlı konutuna uygun bir plan şeması izlediği de görölmektedir (Tanyeli 2001: 29; Bozdoğan 2003: 280-290).

İkinci Ulusal Mimarlık döneminde inşa edilmiş ön plana çıkan eserler arasında; Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Faköltesi (Taut, 1937-38), Trabzon Erkek Lisesi (Taut, 1937-38), Ankara Kamutay (Holzmeister, 1937-50'ler), İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Faköltesi (Eldem-Onat, 1942-47), Ankara Anıtkabir (Onat-Arda, 1942-55) Ankara Üniversitesi Fen Faköltesi (Eldem-Onat, 1943-45), İstanbul Taşlık Kahvesi (Edem, 1947-48), Mersin İş Bankası (Holtay, 1949), Bursa İş Bankası (Holtay, 1950) yer almaktadır (Holtay 1949: 150-153; Holtay 1951: 98-102; Tanyeli 2001: 57-76; Bozdoğan 2002: 87-304).

BÖLÜM II

ÇANAKKALE VE BALIKESİR YÖRESİNDE BİRİNCİ ULUSAL MİMARLIK AKIMI ESERLERİ

Kurtuluş Savaşı sonrasında, işgalden dolayı büyük oranda tahrip olmuş şehirlerin ve yeni devletin başkenti olarak seçilen Ankara'nın yeniden yapılandırılması süreci başlamıştır. Böyle bir ortamda Birinci Ulusal Mimarlık, İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere, Türkiye'nin birçok kentinde olduğu gibi, Çanakkale ve Balıkesir illerinde de etkili olmuş ve üsluba dâhil birçok nitelikli yapı inşa edilmiştir. Dönemin urbanist mimarlarından Burhan Arif (1931: 366), Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerin yanında, Balıkesir ve Bandırma'da da *Türk üslubunda* yani Birinci Ulusal Mimarlık tarzında birçok yapının inşa edilmiş olduğunu belirtmiştir.

Çalışma kapsamındaki tespitlerimize göre, Çanakkale ve Balıkesir yöresinde on iki adet Birinci Ulusal Mimarlık yapısı yer almaktadır. Yapıların beşi, il merkezlerinde, diğer yedisi ise, ilçe merkezlerinde yer almaktadır. Bunlar; biri Çanakkale merkezde olmak üzere, Balıkesir merkezde dört, Bandırma merkezde beş, Edremit ve Havran ilçe merkezlerinde ise, birer adet şeklinde dağılım göstermektedir. Buna göre, Birinci Ulusal Mimarlık, en çok Bandırma merkezde yaygınlık kazanmıştır.

Yörede tespit edilen yapılar şöyledir; *Çanakkale Sahil Sıhhiyesi, Balıkesir Türk Ocağı, Balıkesir Gazi İlk Mektebi, Balıkesir Vali Konağı, Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü, Bandırma İskelesi, Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi, Bandırma Maarif Oteli, Bandırma Haydar Çavuş Camii, Bandırma Elektrik Fabrikası, Havran Belediyesi ve Edremit İş Bankası.*

Çanakkale ve Balıkesir yöresindeki Birinci Ulusal Mimarlık yapılarının hemen hemen hepsi, Erken Cumhuriyet döneminde (1923-30) inşa edilmiş kamusal amaçlı yapılardır.

Bölgede tespit edilen Birinci Ulusal Mimarlık yapılarından Balıkesir Türk Ocağı binası, günümüze ulaşamamış nitelikli yapılardandır. Tespit ettiğimiz diğer on bir adet yapı ise, günümüze ulaşabilmiştir. Bu yapıların tamamı, tescillenerek korumaya alınmıştır. Yapıların birçoğu günümüzde, zaman içinde geçirdikleri restorasyon ve düzenlemelerle veya bakımsızlıklardan dolayı özgün mimarilerinden uzaklaşmışlardır.

Tespit edilen yapılardan, sadece Çanakkale'deki örnek kitabelidir. Bu durum, kitabesiz yapıların kesin olarak tarihlendirilmesini zorlaştırmış ve bizi alternatif kaynak arayışlarına sevk etmiştir.

Bölüm, *Çanakkale'deki Yapılar* ve *Balıkesir'deki Yapılar* olmak üzere iki ana başlık ve bunların alt başlıklarından oluşmaktadır.

1. Çanakkale'deki Yapılar

Araştırmalarımız sonucunda, Çanakkale ili sınırlarında, günümüze ulaşan yalnızca bir Birinci Ulusal Mimarlık yapısına rastlanmıştır. Bu yapı, Çanakkale merkezdeki, Deniz Müzesi kapsamında yer alan Resim ve Fotoğraf Galerisi (*Sahil Sıhhiyesi*) binasıdır.

1.1 Çanakkale Sahil Sıhhiyesi

Yapı, Yalı Caddesi'nde 20L-IV pafta 170 ada 40 parselde kayıtlıdır. GEEAYK'nın 10.07.1976 tarihinde 9291 sayılı kararıyla taşınmaz kültür varlığı olarak koruma altına alınmıştır. Mülkiyeti Milli Savunma Bakanlığı'na ait olan Çanakkale Deniz Müzesi kapsamında yer almaktadır.

1.1.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Yapının giriş kısmında, iki yanda yer alan küçük mermer inşa kitabelerinde, Osmanlıca harflerle; birinde "*mimar arif süleyman 1927*", diğesinde ise "*müteahhid mühendis nuri nafiz 1927*" ifadeleri yer almaktadır (Foto. 3.1-3.2). Buna göre yapı, mimar Arif Süleyman ve mühendis Nuri Nafiz tarafından tasarlanmış ve 1927 yılında inşa edilmiştir. Yapının mimarlarıyla ilgili bilgiler, yok denecek kadar kısıtlıdır. Mimar Arif Süleyman ismine, yalnızca, *Arkitekt* (1933: 31) dergisinin bir haberinde rastlanılmıştır. Haberde, şu bilgiler yer almaktadır:

"Güzel San'atlar Birliği Mimarî şubesi, senelik mutat kongresini Alay köşkünde ikmal etmiştir. Kongrede, mimarlığın memleket muvacehesinde vaziyeti ve mevkii uzun uzadıya görüşülmüş ve mimarların, kanunen bahşedilen meslekî haklarından, tamamen İstifade edemedikleri münakaşa edilmiştir. Bu meyanda, Mimar odaları kanununun tasdiki Birlik nizamnamesinin münakaşası yapılmıştır. Bilâhare yeni heyeti idare intihabatı yapılmış, rey sırasile, Mimar Samih Saim, Hüsnü, Kenan, Arif Süleyman, Armenak ve Zeki Selâh Beyler ve ihtiyat azalığına Şevki ve Naci Cemal Beyler intihap edilmişler."

Haberde yer alan bilgilere göre, Arif Süleyman'ın *Güzel Sanatlar Birliği* üyesi olduğu ve yapılan seçimlerde heyet yönetimine seçildiği öğrenilmektedir. Nuri Nafiz ise, Sözen'in (1984: 33) kitabında ve bu kaynağa atıf yapan diğere bazı kaynaklarda, Birinci Ulusal Mimarlık temsilcilerinin anıldığı isimler arasında yer almaktadır. Bununla beraber, Birinci Ulusal Mimarlık'ın en önemli temsilcilerinden Arif Hikmet Koyunoğlu, 1925'te geçen bir

çıkmalarda ise, bodrum katta ikişer kare, aynı aksta zemin katta yayvan kemerli birer büyük ve üst katta ise pencî sivri kemerli dar ikişer pencere açılmıştır. Bu pencerelerin yer aldığı hat, zemin ve birinci katta duvarda hafifçe girinti yapmaktadır.

Yan cephelerin ön cepheye bağlandığı kısımda, ön cephedeki balkonla aynı aksta yer alan, üslubun karakteristik öğelerinden beton parapetli ve konsollu birer küçük balkon bulunmaktadır. Bu küçük balkonların yer aldığı aks dışında kalan kısımlar, ön cephedekiyle hemen hemen aynı miktarda çıkma yapmaktadır. Bodrum katta kare, zemin katta basık ve kalkık, üst katta ise, pencî sivri kemerli birer pencere dizisi kullanılmıştır.

Arka cephe, yaklaşık ortada yer alan bahçe çıkışından güneydoğu cephesine kadar, ön ve yan cephedekilerle hemen hemen aynı miktarda çıkma yapmaktadır. Zemin katta basık ve kalkık, üst katta ise, pencî sivri kemerli birer pencere dizisi yer almaktadır.

Yapı, dağınık bir plan şemasına sahiptir. Bodrum katının plan şeması, tespit edilememiştir. Bodrum katına, güneybatı ve güneydoğu cephelerindeki girişlerden geçilmektedir. Zemin kat yerleşim düzenine bakıldığında, dağınık bir şemayla karşılaşılmaktadır (*Şekil 3.1*). Katta, ana girişin açıldığı genişçe bir holün iki yanında, ana girişe paralel, dar birer koridor ve bu koridorlara bağlanan dörderli küçük odalar yer almaktadır. Koridor sonlarında ise, birinde, küçük bir malzeme odasıyla, diğerinde, ikiye ayrılmış bir camekân kısmı bulunmaktadır. Bunların arasında, sivri kemerli bir kapıdan geçilen, üst kata çıkan merdiven ile arka bahçeye çıkışın yer aldığı mekân bulunmaktadır.

Birinci kat yerleşim düzeni, zemin katınkiyle benzerlik göstermekle birlikte, biraz farklılaşmıştır (*Şekil 3.2*). Burada, ön taraftaki hol ve iki yanındaki simetrik odalar aynen kalmak suretiyle, arka taraftaki odalar genişletilmiş ve yeni bir odalar düzeni oluşturulmuştur. Ön taraftaki hol içeri çekilmek suretiyle, dışta kalan alanda bir balkon oluşturulmuştur. Balkonun iki yanındaki iki simetrik odaya ise birer küçük balkon eklenmiştir.

Dış cephe tezyinatı, ağırlıklı olarak, ön cephede toplanan çinilerden oluşmaktadır. Bu çiniler, sır altı tekniğinde olup, *Kütahya işidir* (Aktan 2008: 876). Çiniler, dönemin ender Kütahya çinisi ustalarından Hacı Hafız Mehmet Emin Efendi'ye atfedilmektedir (Aktan 2008: 876). Yapının ön cephesindeki iki büyük pencerenin üzerine, *horasan harcı* ile tutturulmuş ve kartuş içine alınmış iki çini pano, aynı olup, karolardan oluşmaktadır (*Foto. 3.9; Şekil 3.3*). Çiniler, beyaz zemin üzerine, araları açık maviyle doldurulmuş koyu mavi konturlu rumî kompozisyonlardan oluşmaktadır. Bu iki çini pano, reproduksiyon olup, 2000-2002 yılları arasında gerçekleştirilen onarımda tahrip olan özgün çinilerin yerine, uhu ile yapıştırılmak suretiyle yerleştirilmişlerdir (*Foto. 3.10*) (Aktan 2008: 877). Reproduksiyon

çini panolar, sert hava koşullarına dayanıklı *İznik işi* olup, Kütahyalı çini ustası Tamer Yiğit'e ürettirilmiştir (Altan 2008: 879). Yapılan onarımlar ise, restoratör Hakkı Baha Çavuşgil ile Latife Aktan öncülüğünde yürütülmüştür (Aktan 2008: 882). Çini panoların benzer örneklerine, konumuz kapsamındaki Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlük binasının dış ön cephesinde rastlanılmaktadır. Yapının üst katındaki süslemeler, koyu mavi bordürlü turkuaz sade çinilerden oluşmaktadır. Bu çiniler, ortadaki büyük balkon kemerinin köşeliklerini, balkona geçişi sağlayan kemerli iki giriş arasındaki açıklığı ve yanlardaki çifte pencere kemer üstlerini süslemektedir. Çinilerin benzerleri, İstanbul Sirkeci'deki Büyük Postane binasının dış ön cephesinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ortadaki büyük balkona geçişi sağlayan kemerli girişlerin alınlıklarında duvardan çıkma yapan iki küçük yarım küre de, süsleme öğesi olarak kullanılmıştır. Bu yarım küreler, üslupta sıklıkla kullanılan simgesel Klâsik Türk-İslâm süsleme öğelerindedir (*Foto. 3.7*). Ayrıca, bodrum katı ile saçak altlarında kullanılan kornişler, cepheden birkaç santim içeri doğru girinti yapan pencere düzenleri ve yatay düzlemde bölümlendirilerek tahta izlenimi oluşturan duvarlar, yapının dış cephesine dinamik ve plâstik bir görünüm kazandırmıştır.

Yapının iç tezyinatı, zemin kattaki giriş holünde toplanmaktadır. Bunlar, holün tavanındaki kirişlerin etrafını süsleyen şerit halindeki sarkıtlarla, kirişlerle bölünmüş tavan köşelerine denk gelen madalyonlar içindeki kabartma sekiz kollu deniztaraklarıdır (*Foto. 3.11-3.12*). Bunların aynalarına, konumuz dâhilindeki Balıkesir Vali Konağı'ndaki bir salonun tavanında rastlanılmaktadır. 1999-2002 yılları arasındaki restorasyonlarda, tavanlardaki avizeler indirilerek yerlerine spot ışıkları yerleştirilmiş, pencereler, iç taraflardan suntalarla kapatılmıştır (İnce 2006: 128). Yapının genel iç düzeni, oldukça sadedir. Bu sade düzen, kapı ve pencere etraflarında kullanılan ahşap pervazlarla canlandırılmıştır (*Foto. 3.13-3.14*). Bazı geçit ve kirişlerin, üslupta sıklıkla rastlanılan diyagonal formlarda yapılmıştır.

Zeminler günümüzde, fabrikasyon sırsız seramik karolarla döşenmiştir. Zeminin özgün kaplamasıyla ilgili fikir sunan tek kalıntılara, yapının ön balkonunda rastlanılmaktadır. Kalıntılardan, yapının özgün zemin kaplamasının, karomozaik olduğu anlaşılmaktadır (*Foto. 3.15; Şekil 3.6*). Bu karoların her birinde, ortası koyu kırmızılı, gri sekiz yapraklı büyük çiçekler yer almaktadır. Denizlik olarak da, gri dallardan sarkan çınar ağacı yaprakları ve aralarda koyu kırmızı tomurcukların şerit halinde birbirine bağlanarak devam ettiği karolar kullanılmıştır.

Yapı, genel mimari kurgusuyla tipik bir Birinci Ulusal Mimarlık örneğidir.

Foto. 3.1-3.2

Sihhiye binasının girişindeki mermer inşa kitabeleri; sol kitabe: "mimar arif süleyman 1927", sağ kitabe: "müteahhid mühendis nuri nafiz 1927".

Foto. 3.3

Yapının özgün görünümü, 1928-30'lar (ÇDM).

Foto. 3.4

Yapının 1980-82'li (?) yıllardaki görünümü (ÇKTVKK).

Foto. 3.5

Yapının 25 Ocak 1982 tarihindeki görünümü (ÇDM).

Foto. 3.6

Yapının yaklaşık kuzeybatıya bakan ön cephesi ve kuzeydoğu yan cephesi, 2011.

Foto. 3.7

Foto. 3.8

Yapının güneydoğuya bakan arka cephesi ve yan güneybatı cephesi.

Foto. 3.9

Çimenlik Kalesi'nde mühürlenmiş bir depoda bulunan özgün çini panolar.

Foto. 3.10

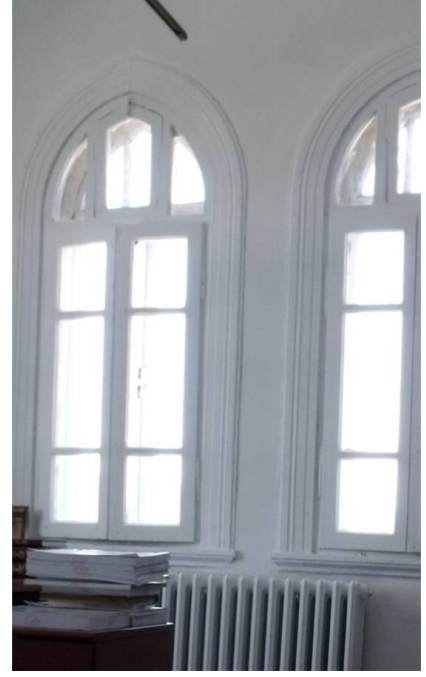
2000-2002 onarımlarında özgün çini panoların sökülmesi aşaması (Aktan 2008).

Foto. 3.11-3.12

Giriş hölü tavanındaki kirişleri süsleyen stalaktitler ve aralardaki deniztaraklı madalyonlar.

Foto. 3.13-3.14

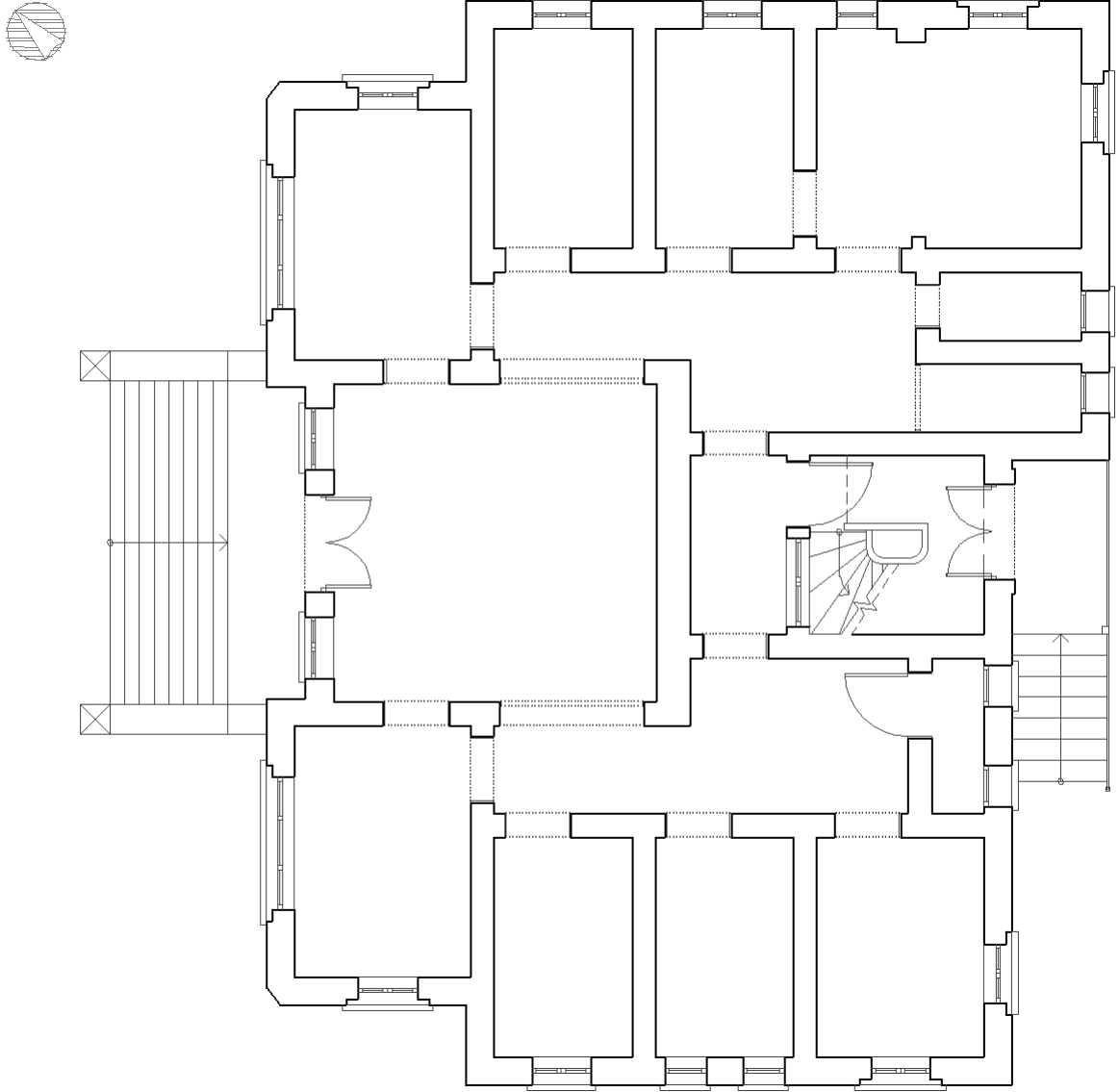
İç tasarımda yapıyı canlandıran silmeli kapı ve pencereler.

Foto. 3.15

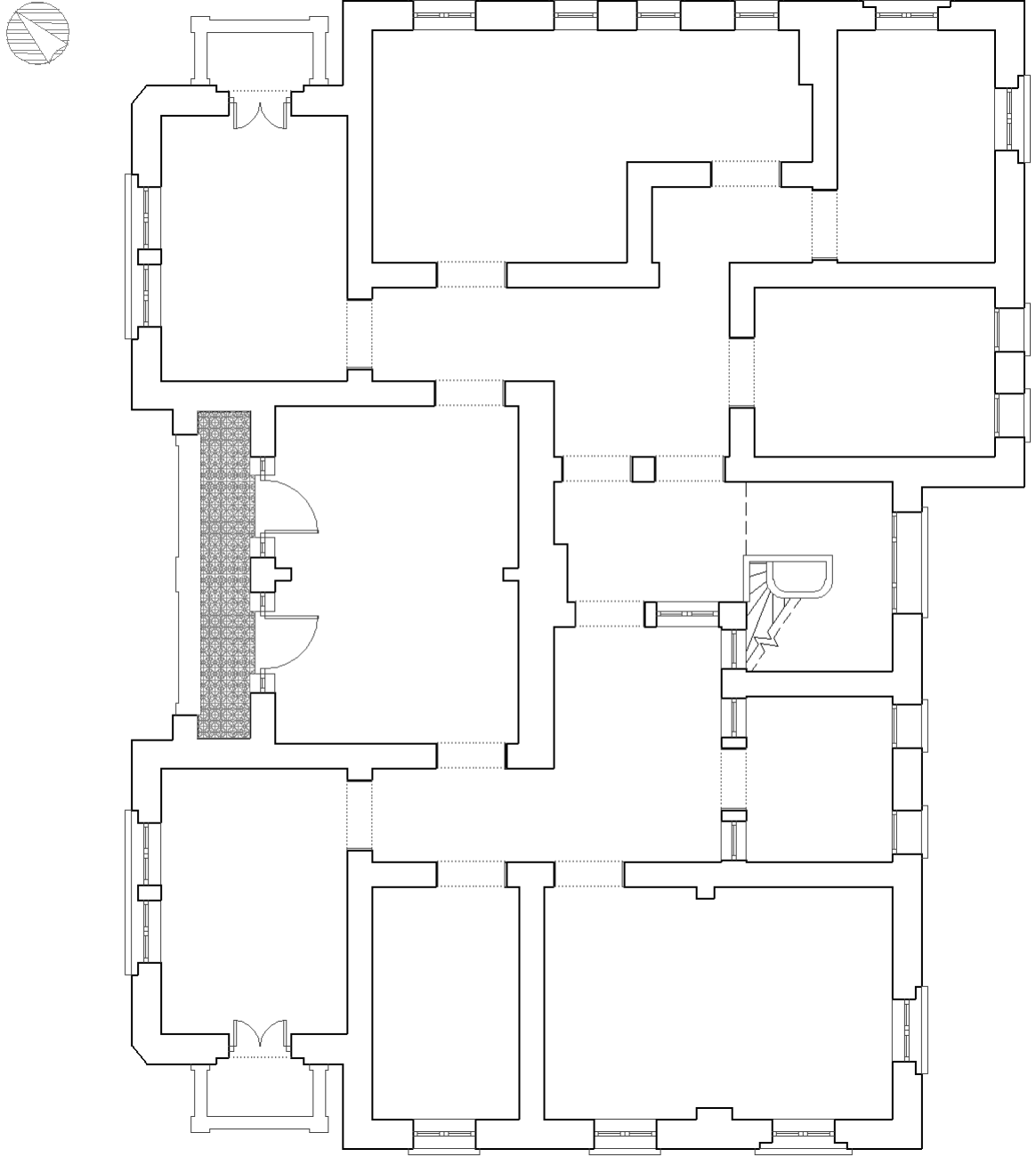

Yapının ön balkonundaki özgün zemin kaplaması çiçekli karomozaikler ve çınar yapraklı denizlikleri.

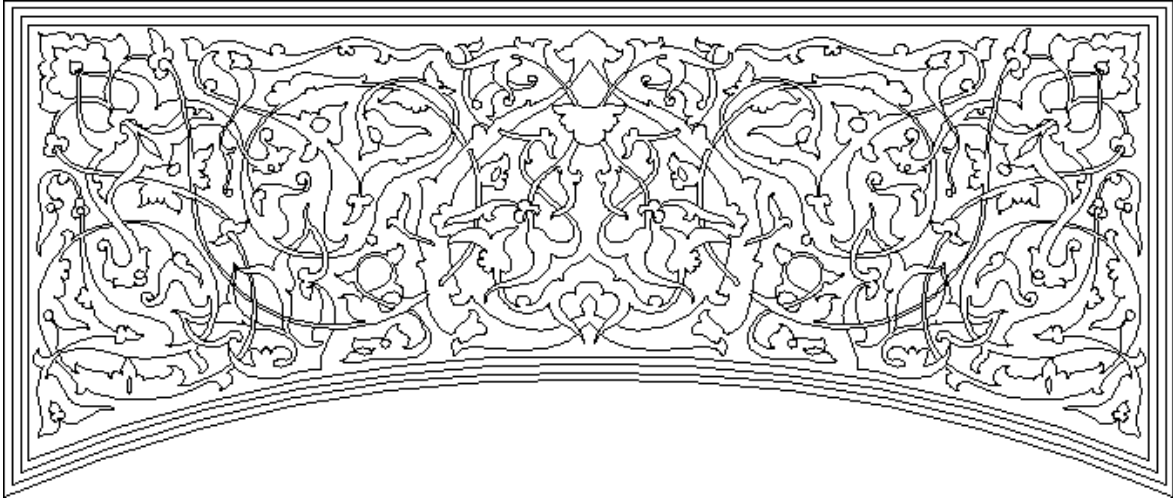
Şekil 3.1

Sahil Sıhhiyesi'nin zemin kat ölçeksiz planı.

Şekil 3.2

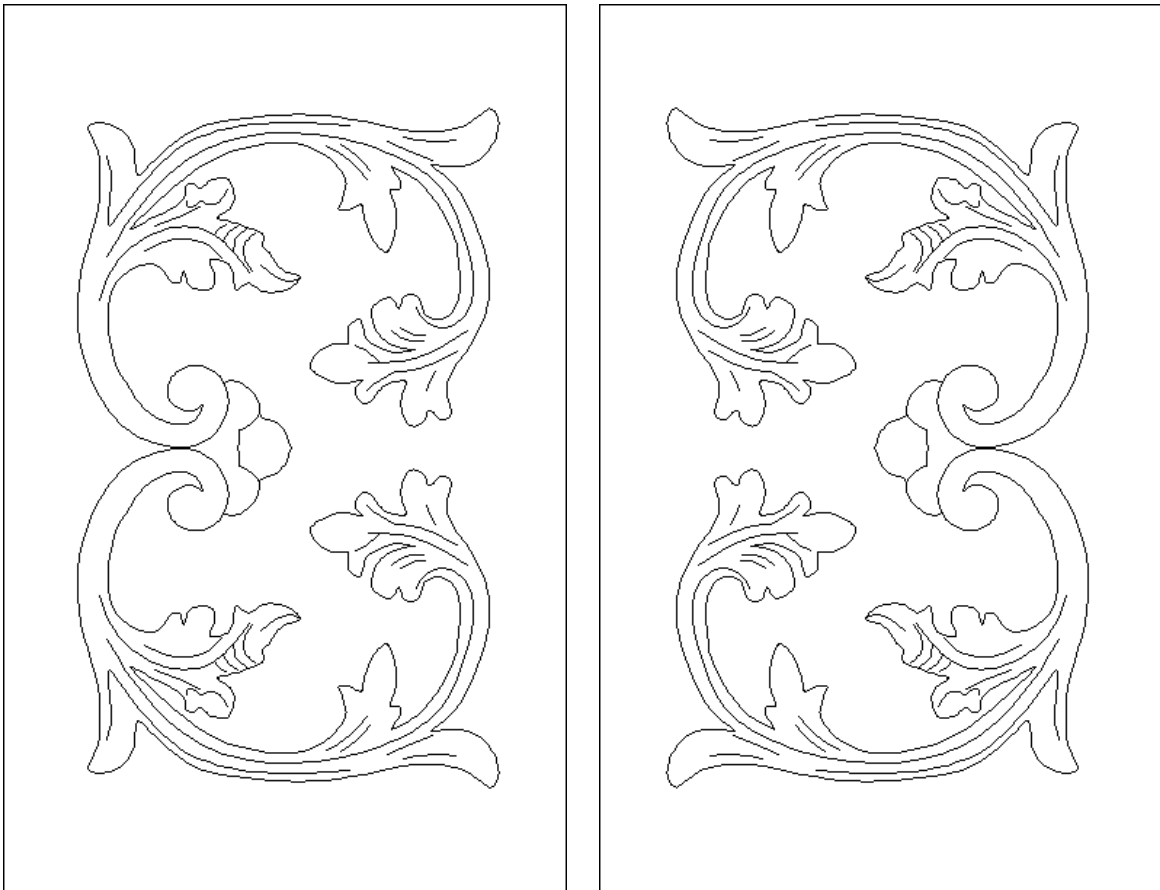
Yapının birinci kat ölçeksiz planı.

Şekil 3.3

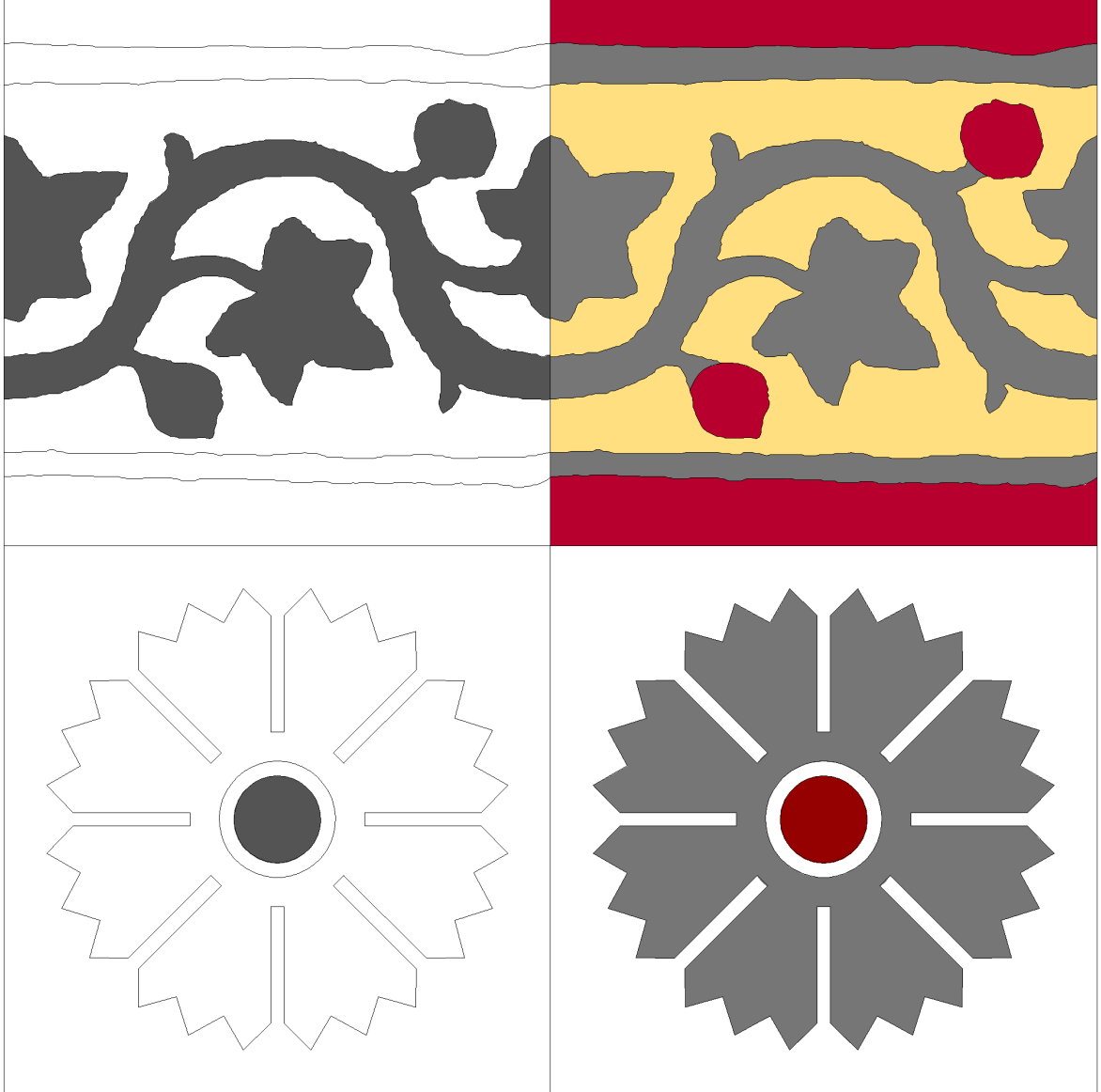
Yapı ön cephesi büyük pencere üstlerindeki çini panoların deseni.

Şekil 3.4-3.5

Giriş kapısı kanatlarında yer alan Batı mimarisinde sıkça rastlanılan stilize kenger kabartmaların desenleri.

Şekil 3.6

Yapının ön balkonundaki özgün zemin kaplaması çiçekli karomozaikler ve çınar yapraklı denizliklerin desenleri. Bu denizliklerin desen olarak aynlarına, konumuz kapsamındaki Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi ile Havran Belediyesi'nde rastlanmaktadır.

2. Balıkesir'deki Yapılar

Çalışmalarımız sonucunda, Balıkesir'de, Çanakkale'ye göre, çok daha fazla Birinci Ulusal Mimarlık yapısına rastlanmıştır. Bunun önemli sebeplerinden birini, dönemin Balıkesir'inin Çanakkale'ye göre daha gelişmiş olmasında görmekteyiz.

Balıkesir bölgesinde, on bir önemli Birinci Ulusal Mimarlık yapısı tespit edilebilmiştir. Bu yapıların, biri günümüze ulaşamamış olmakla birlikte, dördü Balıkesir merkezde, beşi Bandırma merkezde, ikisi Havran ve Edremit merkezlerinde bulunmaktadır. Bunlar; *Balıkesir Türk Ocağı* (günümüze ulaşamamıştır), *Balıkesir Gazi İlk Mektebi*, *Balıkesir Vali Konağı*, *Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü*, *Bandırma İskelesi*, *Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi*, *Bandırma Maarif Oteli*, *Bandırma Haydar Çavuş Camii*, *Bandırma Elektrik Fabrikası*, *Havran Belediyesi* ve *Edremit İş Bankası*'dır.

2.1 Balıkesir Türk Ocağı

Araştırmalarımıza göre, Balıkesir merkezde yer alan en erken tarihli Birinci Ulusal Mimarlık yapısı, Türk Ocağı binasıdır. Ancak yapı, büyük bir talihsizlikle, günümüze ulaşamamıştır. Yapı, Vasıf Çınar Caddesi üzerinde, 9 pafta 558 ada 32 parselde, Vali Konağı'nın hemen yanında, bugünkü belediye binasının yerinde bulunmaktaydı.

2.1.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Yapının inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Yapının varlığı ve özgün haliyle ilgili birincil bilgiler, Cumalı'nın (1993: 1-6) anılarındaki atıflardan, bazı eski fotoğraf ve Türk Dili gazetesindeki haberlerden oluşmaktadır.

Türk Ocağı'nın varlığıyla ilgili en erken bilgilere, Cumalı'nın (1993) Atatürk'ün Balıkesir'e olan ziyaretleriyle ilgili anılarında rastlanılmıştır. Atatürk, 21 Ekim 1925 tarihinde, Balıkesir'de, Türk Ocağı'yla ilgili şu konuşmayı yapmıştır: *“Balıkesir Türk Ocağı'nda genç, münevver, ateşin âzasının samimî huzurlarıyla geçirdiğim kıymetli dakikaları daima mütehassıs olarak hatırlıyacağım.”* Buna göre, Ocak o sıralarda başka bir binada ikamet etmediyse, yapının 1925'teki varlığıyla ilgili güçlü bir ipucu oluşmaktadır. Öte yandan, 1908'de *Türk Derneği*, 1911'de *Türk Yurdu Cemiyeti* ve bunların devamı niteliğindeki 1912 yılında Türk Ocakları'nın kurulduğu dikkate alındığında, yapının inşa tarihi, 1908-1925 yıllarına kadar sınırlandırılabilir. Elimizdeki kısıtlı verilere paralel, bu tarihleri daha da sınırlandırmak henüz mümkün değildir. Ancak, 1928-1931 arasına tarihlendirdiğimiz fotoğraflarda, yapının bakımlı görünmesi ve inşasında beton kullanılmış olması Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir (*Foto. 3.16-3.18*).

Cumalı (1993: 4) anılarında, Atatürk'ün 1925'teki ziyaretinden sonra, 13 Haziran 1926'daki Balıkesir'i ikinci ziyaretinde, tekrar Türk Ocağı'nı ziyaret ettiğine değinmektedir. Ocak'la ilgili düzenli kayıtlara ise, *Türk Dili'nde* rastlanmaktadır. *Türk Dili'nde* (3 Mart 1929) tespit edebildiğimiz en erken haberde, Ocağın idari heyet seçimleriyle ilgili bilgiler ve yapının görüntüsü yer almaktadır (*Ek 2*). Bunun dışında gazetede yer alan başka bir habere göre yapı, Nisan 1931 ortalarında itibaren *Cumhuriyet Halk Fırkası*'na devredilmiştir (*Ek 3*). Şubat 1933 sonlarında ise, Halkevi olarak kullanılmaya başlanmıştır (*Ek 4*).

Yapının mimarıyla ilgili, herhangi bir belge ve ya somut bilgiye ulaşılamamıştır.

Yapı, 1980'li yıllarda yıkılarak, yerine günümüzdeki çok katlı beyaz belediye binası yapılmıştır (*Foto. 3.19*).

2.1.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yanında yer alan ve günümüze ulaşmış Vali Konağı'na göre, yaklaşık güneydoğu-kuzeybatı yönünde düzenlenmiştir. Ön cephesi, güneydoğu yönündedir (*Foto. 3.19*). Yapı, iki katlı olup, özgün fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla dönemin yaygın inşa tekniğine uygun bir şekilde beton ve tuğladan inşa edilmiş olmalıdır (*Foto. 3.16*). Yerden bir miktar yükselen trotuar üzerine, beden duvarları ve bu duvarların üzerine de, bir çatı olmak suretiyle üç kademe halinde yapılandırılmıştır. Yapı, ahşap bindirmeliklerle desteklenen geniş saçaklı ahşap bir zemin üzerine kırma bir çatıyla örtülmektedir. Yapının kapı ve pencereleri, ahşaptır.

Ön cephe yanlardan, birinde daha fazla olmak suretiyle dışarı doğru çıkma yapmaktadır. Bu çıkmaların arasında kalan bölüm, zemin katta; daire kemerli bir revak, aynı hizada üst katta parapetli bir balkon olarak düzenlenmiştir. Üç bölüme ayrılmış olan cephede, simetrik düzen ilkesine uyulmamıştır. Ancak, cephede genel bütünlük sağlanmıştır. Yerden bir miktar yükselerek revakın orta geçişine bağlanan beton korkuluklu bir merdivenle, yapının tam ortasında yer alan ana girişe ulaşılmaktadır. Girişin iki yanında, revakın daire kemerli ve parapetli boşluklarıyla aynı hizada bulunan iki pencere yer almaktadır. Bu ortada geçit ve iki yanda birer pencere düzeni, aynı aksta birinci katta tekrarlanmıştır. Yanlardaki çıkmalardan sağdaki, soldakine göre daha geniştir. Sağ çıkmanın ön cephesinde zemin katta, basık kemerli üç pencereye sahip köşegen bir çıkma daha yer almaktadır. Çıkma birinci katta, aynı formdaki parapetli bir balkonla tamamlanmıştır. Balkona, pencî sivri kemerli bir balkon çıkışından geçilmektedir. Çıkışın iki yanında, pencî sivri kemerli dar birer pencere yer almaktadır. Sağdakine göre hemen hemen yarı yarıya daha dar olan sol çıkmanın ön cephesinde ise, zemin katta basık

kemerli bir pencere bulunmaktadır. Birinci katta ise, alttan iki konsolla desteklenen parapetli dar bir balkon yer almaktadır. Balkona, pencî sivri kemerli bir balkon çıkışından geçilmektedir.

Yapının yan cepheleri, süslemesiz olup, zemin ve birinci katta pencî kemerli üçer pencere yer almaktadır.

Yapının arka cephe görünümü, tespit edilememiştir.

Yapının, plan şeması ve iç görünümüyle ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Yapının dış tezyinatı, ön cephede toplanmaktadır. En dikkat çekici süslemeler, birinci kattaki çıkmalarda yer alan rumî kompozisyonlu kemer üstü kabartmalarıdır. Bunun yanı sıra orta balkon çıkışının ve iki yanındaki pencerelerin köşeliklerine duvardan çıkma yapan yarım küreler yerleştirilmiştir. Bunlara atfen, aynı aksta alttaki revakın köşeliklerine dairevi boşluklar açılmıştır. Balkon parapetlerine ise, kuatrafıl boşluklar açılmıştır (*Şekil 3.7*). Batılı Gotik mimariden devşirme kuatrafıl, yapının hemen yanındaki Vali Konağı'nın balkon parapetlerinde de kullanılmıştır. Balkon parapetleri ve revak kemerleri, sade silmelerle belirginleştirilmiştir. Birinci kat duvarları, yatay ve dikey kesitlerde hafifçe çıkma yapacak şekilde bölümlendirilmiştir. Tezyinat, çıkmalar, balkonlar ve geniş saçak, yapıya canlılık katmış, plâstik bir görünüm kazandırmıştır.

Yapı, sahip olduğu özelliklerle Birinci Ulusal Mimari'nin günümüze ulaşamamış önemli örneklerindedir.

Foto. 3.16

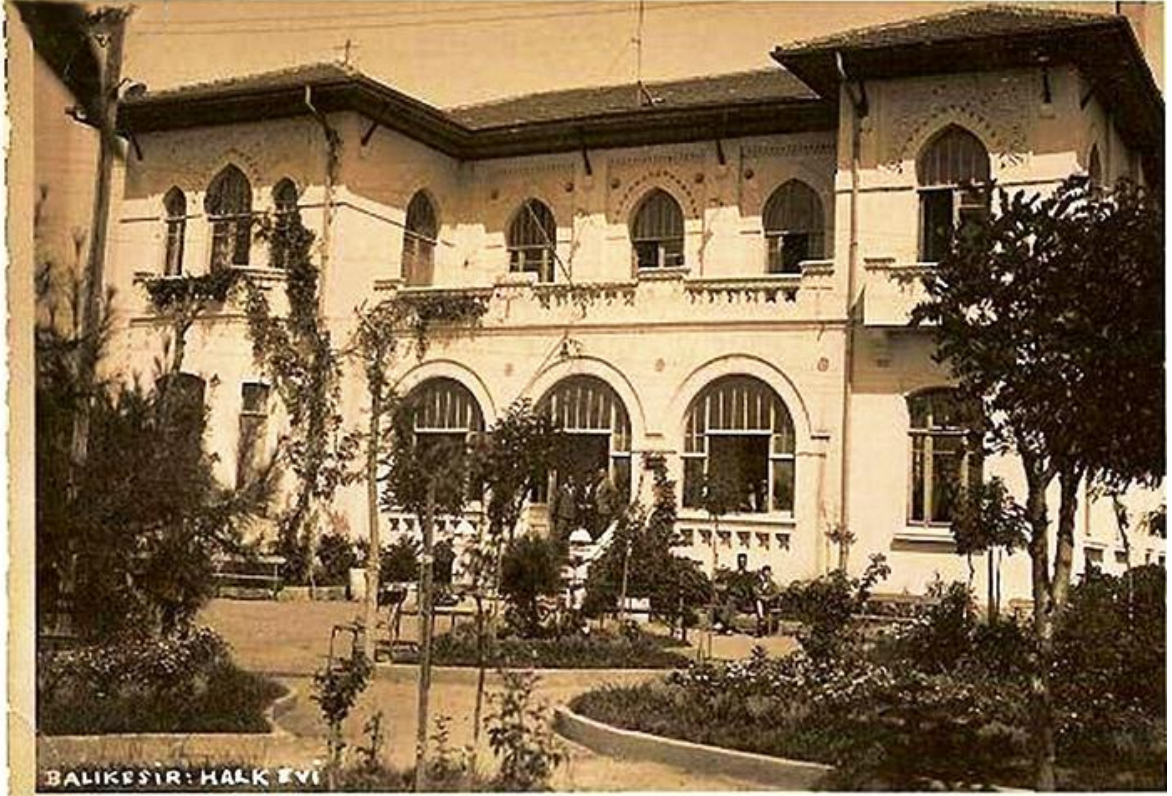
OcaK binasının, 1928-1931 yıllarına tarihlendirdiğimiz özgün görünümü (Ersoy Aydoğan).

Foto. 3.17

1928-31'de OcaK binası (BKK).

Foto. 3.18

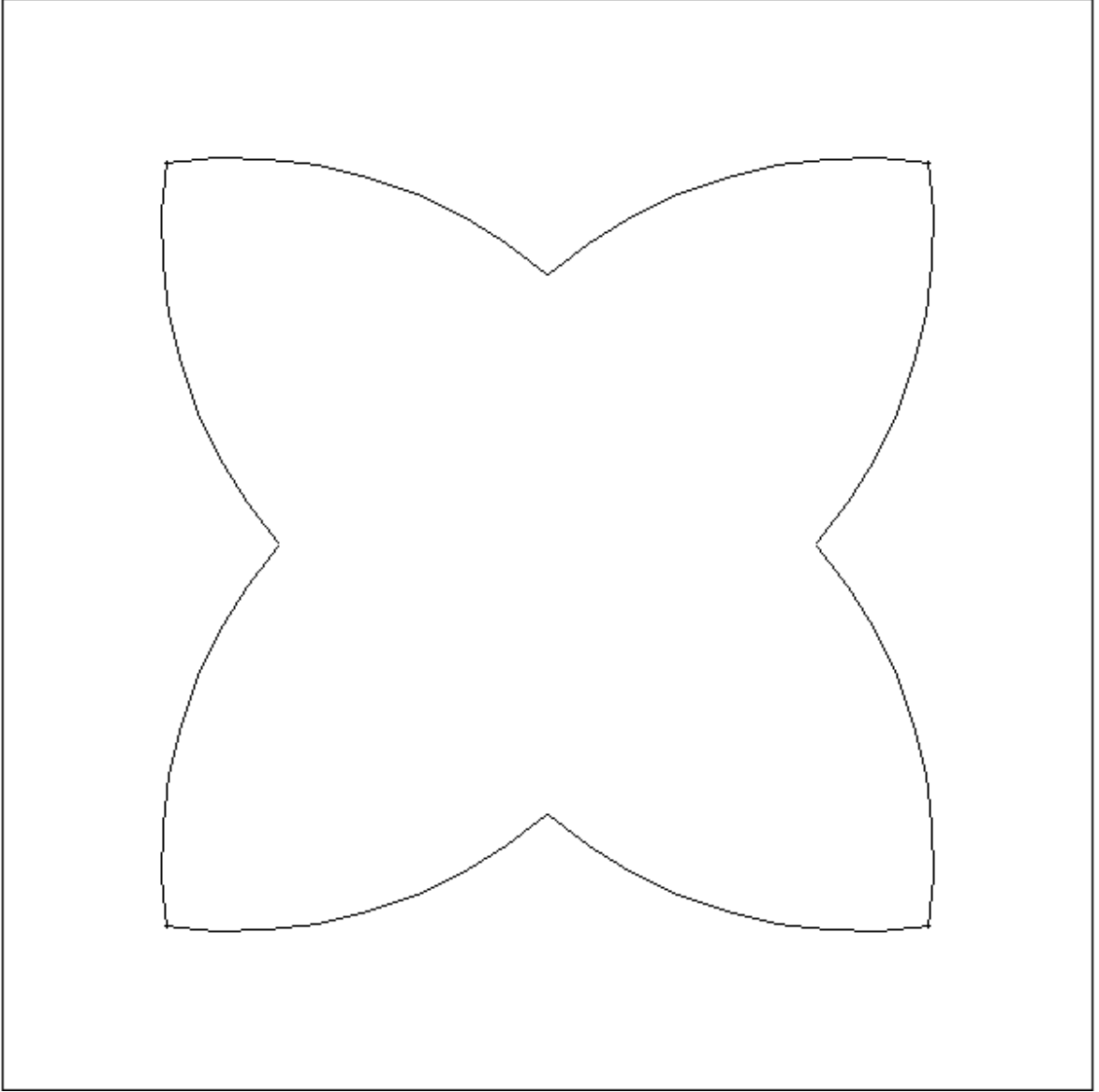
Halkevi binasının 1937'lerdeki (?) özgün görünümü (Ergün Balaban).

Foto. 3.19

Günümüzde Balıkesir Vali Konağı ve yanında Türk Ocağı binasının yerine yapılan çok katlı beyaz belediye binası, 2011.

Şekil 3.7

Yapının ve yanındaki Vali Konağı'nın parapetlerinde kullanılan kuatrafil deseni.

2.2 Balıkesir Gazi İlk Mektebi

Gazi İlk Mektebi, Balıkesir'in Cumhuriyet döneminde açılan en eski okullarındandır. Yapı günümüzde, 32 pafta 346 ada 17 parselde kayıtlı olup, Gazi Bulvarı'nda yer almaktadır. Mülkiyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olan yapı, BKTVKK'nın 26.06.1989 tarihinde aldığı 558 sayılı kararla koruma altına alınmıştır.

2.2.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Gazi İlk Mektebi günümüzde, kitablesiz bir yapıdır. Ancak yapının, okul müdürlüğünce, Özel Saymanlık tarafından, 1928 yılında inşa edildiği söylenmektedir. Öte yandan, *Türk Dili'nde* (1 Birinci Teşrin 1929) çıkan bir haberde, okulda eğitim ve öğretime 1 Ekim'de başlanacağı ama kadroların henüz gelmediği bilgisi yer almaktadır (*Ek 5*). Sonrasında, 15 İkinci Kânun 1929'da (15 Ocak) çıkan bir haberdeyse, okul tesisatının tamamlanmadan eğitim öğretime başlandığı ve bu sefer okul etrafına güzel bir bahçe duvarı yapılacağı bilgisi verilmektedir (*Ek 6*). 3 Şubat 1930 tarihli bir haberdeyse, yeni inşa edilmiş olan okulun, bahçe duvarı, kışlık teneffüshane ve kalorifer gibi giderilmesi gereken acil ihtiyaçlarından bahsedilmektedir (*Ek 7*). Gazetede yer alan bütün bu haberlere göre, okul binasının, 1928'de inşa edilmiş olabileceği akla yakındır.

Yapının mimarı, bilinmemektedir.

1941-43 yıllarında, ordu komutanlığına tahsis edildiği bilinen yapı, 1946 yılından sonra, tekrar okul olarak kullanılmaya devam edilmiştir (Özerk 2010: 29-30). Yapı günümüzde, Gazi İlköğretim Okulu olarak halen kullanılmaktadır.

2.2.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık kuzey-güney yönünde düzenlenmiş olup, ön cephesi kuzey yönündedir (*Foto. 3.20*). Karkas arasına, tuğla örülerek inşa edilmiştir ve iki kattan oluşmaktadır. Yerden bir miktar yükselen oturma alanı üzerine, beden duvarları ve bunların üzerine de bir çatı yerleştirilerek üç kademe halinde yapılandırılmıştır. Geniş saçaklı beton bir zemin üzerine, ahşap kırma bir çatıyla örtülen yapının, kapı ve pencereleri, ahşaptır.

Yapı, dikey kesitte, simetrik bir ön cephe düzenine sahiptir. Cephe, ortadan ve iki yandan, çıkma yaparak beş kısma ayrılmıştır. Orta çıkma, alt katta, yerden bir miktar yükselen mermer korkuluklu bir merdivenle ulaşılan Klâsik Türk-İslâm mimarisine atfen diyagonal bir revak biçiminde düzenlenmiştir. Revak düzenine uygun olarak, ortada sepetkulpu kemerli (*anse de panier*) genişçe bir giriş ve bu girişin iki yanında basık kavisli kemerli birer pencere yer almaktadır. Üst katta ise, yine, alttaki revak düzenine göre

yerleştirilmiş basık kavisli kemerli üç pencere yerleştirilmiştir. Cephenin yan çıkmalarında, zemin katta, sepetkulpu kemerli genişçe birer pencere, üst katta, aynı genişliğin bölünmesi ile elde edilmiş pencî sivri kemerli birer pencere bulunmaktadır. Cephenin arada kalan girintili kısımlarına, zemin katta, basık kavisli üçer pencere açılmıştır. Aynı düzen, üst katta, pencî sivri kemerli üçer pencere dizisi şeklinde tekrarlanmıştır.

Yapının yan cepheleri, zemin katta, ortada birer bahçe çıkışı ve yanlarında ön cephe tarafına doğru basık kemerli üçer, arka tarafına doğru, basık kemerli ikişer pencere şeklinde düzenlenmiştir. Aynı düzen, üst katta, pencî sivri kemerli pencere dizisi olarak tekrarlanmıştır.

Arka cephe, yanlardan, birer metreden fazla çıkma yaparak, üç kısımlı olarak düzenlenmiştir. Orta kısım, zemin katta, ortada, genişçe bir arka bahçe çıkışı ve yanlarında, basık kemerli ikişer pencere biçimde düzenlenmiştir. Aynı düzen, üst katta, pencî sivri kemerli pencere dizisi şeklinde tekrarlanmıştır. Yan çıkmalar ise, zemin katta, basık kemerli üçer pencere biçiminde düzenlenmiştir. Aynı düzen, üst katta, pencî sivri kemerli pencere dizisi olarak tekrarlanmıştır.

Yapı, kesişen iki aks esasına göre düzenlenmiş simetrik bir plan şemasına sahiptir. Ahşap bir camekândan geçmek suretiyle ulaşılan zemin kat, girişin karşısına denk gelecek şekilde, üst kata çıkan merdivenden ve bu hattı kesen bir koridor üzerinde karşılıklı altışar odadan oluşmaktadır (*Foto. 3.23; Şekil 3.8*). Ortadaki ahşap küpeşteli demir korkuluklara sahip genişçe bir merdiven ve koridor uçlarındaki merdivenler aracılığıyla, birinci kata çıkılmaktadır. Birinci kat yerleşim düzeni, zemin katıkiyle hemen hemen aynıdır. Yanlardaki odalar aynı kalmak suretiyle, dışarı doğru çıkma yapan orta kısım ve merdivenin iki yanındaki odalar, birleştirilerek genişletilmiştir.

Dönemin birçok okul binasında olduğu gibi, yapıda abartılı tezyinat ve detaydan uzak durulmuştur. Yapı, oldukça sade bir dış cepheye sahiptir. Ön cephede, giriş kapısı ve pencerelere süslemesiz kemer üstü bölmeleri eklenmiştir. Pencere parapetleri, sade kartuşlarla süslemiştir. Duvarlar, yatay ve dikey kesitte, hafifçe çıkma yapacak şekilde bölümlendirilerek, tezyinatla bütünlük sağlanmıştır. Yan ve arka cephelerdeki pencerelerin kemer ayakları, üzengi hattına kadar, silme oluşturacak şekilde belirginleştirilmiştir.

İç düzenleme, oldukça sadedir. Yalnızca, üst kata çıkan orta merdiven korkuluklarının dirseklerinde, baklava dilimli kabartmalarla süslenmiştir (*Foto 3.23-3.24*). Yapının zeminine, özgün zemin kaplaması yerine, günümüz üretimi fabrikasyon sırsız seramikler yerleştirilmiştir.

Yapı, mimari olarak Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiştir.

Foto. 3.20

Gazi Mektebinin, inşa edildiği yıllardaki özgün görünümü (Ergün Balaban). Yapı, dönemin diğer birçok okul binası gibi oldukça sadedir. Oysa üsluba dâhil daha erken tarihli bir okul binası olan Konya Dârü-l Muallimin'i (1910-1917) iç ve dıştan oldukça süslüdür.

Foto. 3.21

Gazi Mektebi ve 1930 sonrasında eklenen bahçe duvarı (Ahmet Esmer, BKK).

Foto. 3.22

Gazi İlköğretim Okulu'nun günümüzdeki görünümü, ön cephe, 2011.

Foto. 3.23

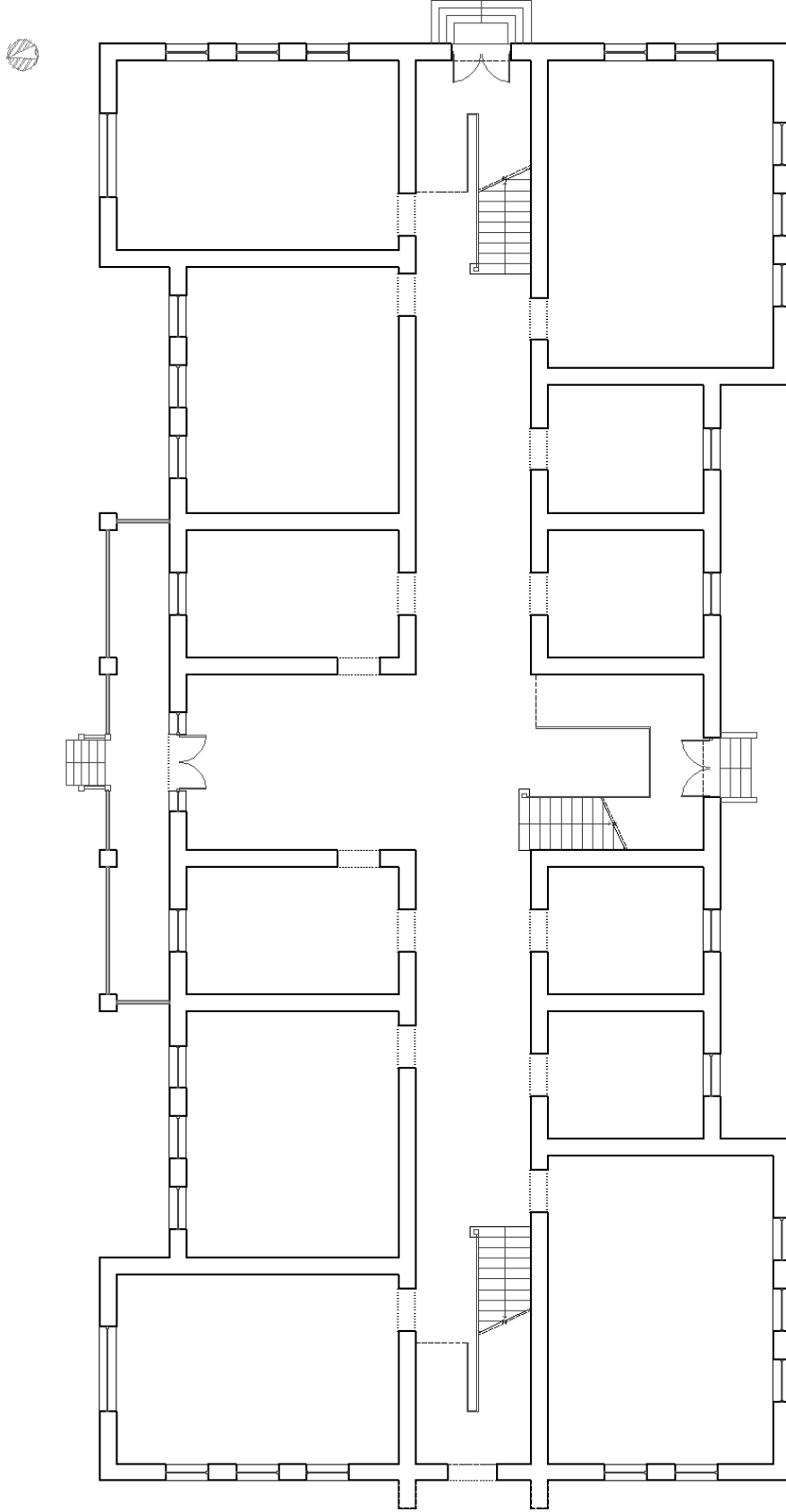
Okulun günümüzdeki iç görünümü, zemin kat.

Foto. 3.24

Okulun birinci kata çıkan merdiveni ve arka bahçe ıkışı.

Şekil 3.8

Gazi İlk Mektebi'nin ölçeksiz plan şeması, zemin kat.

2.3 Balıkesir Vali Konağı

Vali Konağı, Birinci Ulusal Mimarlık'ın Balıkesir'deki nitelikli örneklerinden olup, günümüzde, Vasıf Çınar Caddesi üzerinde yer almaktadır. Yapı, 9 pafta 558 ada 40 parsele kayıtlıdır. TKTVYK'nın 17.09.1987 tarihinde aldığı 3671 sayılı kararla, taşınmaz kültür varlıkları kapsamına alınmıştır. Mülkiyeti günümüzde, Çevre ve Orman Bakanlığı'na aittir.

2.3.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Konağın kitabesiz olması sebebiyle, kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Ancak, araştırmamız kapsamında konağın inşa tarihiyle ilgili fikir edinmemize yardımcı olacak ipuçları, tespit edilebilmiştir. Yapıyı tarihlendirebilmek için, ilk olarak, Cumalı'nın (1993: 4) anılarına başvurulmuştur. Cumalı'nın anılarında, Türk Ocağı'nın 1925-1926 yıllarındaki varlığından söz ettiğine, çalışmamızın ilgili kısmında değinmiştik. Bu sefer, Cumalı'nın (1993: 4) anılarında, Vali Konağı'nı zikrettiği ilk tarih, Atatürk'ün Balıkesir'e dördüncü gelişi, yani, 7 Şubat 1931'dir. Cumalı (1993: 4), Atatürk'ün, İzmir'den özel bir trenle geldiğini ve Vali Konağı'nda kaldığını ifade etmiştir. Bu durumda Konak, 1931'de, mevcuttur. Öte yandan, yapının inşa halinde olduğunu gösteren tarihsiz bir fotoğrafta, ön planda yer alan askeri binanın balkonuna asılmış büyükçe tabelâda, Harf İnkılâbı'nın (1.11.1928), henüz gerçekleşmediğini gösteren Osmanlıca bir yazı yer almaktadır (*Foto. 3.25*). Tabelânın, İnkılâp'tan sonra Lâtin harfli bir tabelayla değiştirildiği başka fotoğraflardan tespit edilmiştir. Balıkesir'in bilinen ilk valisi ise, 1925-27 yıllarında görev yapmış olan Mümtaz Bey'dir ("Balıkesir" 1981: 1139). Bütün bu bilgiler ışığında, yapının 1926 ile 1928 yılları arasında inşa edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Yapının 1987 yıllarına ait birkaç fotoğrafında ise, salon tavanlarından birinde, daha önce değindiğimiz 1927 tarihli Çanakkale Sahil Sıhhiyesi'nin giriş holünün tavanında da yer alan stalaktitler ve deniztarakları olduğu görülmektedir (*Foto. 3.32*). Bu ipucuyla beraber, yapının inşasıyla ilgili, 1927 tarihi odak alınmak suretiyle, 1926 ve 1928 yıllarına kadar bir zaman aralığı oluşmaktadır.

Vali Konağı'ndaki salon tavanlarında, Çanakkale Sahil Sıhhiyesi'nde yer alan stalaktit ve madalyon içindeki deniztarağı süslemelerinin aynen tekrarlanması, konağın inşasını, Sıhhiye binasının müteahhidi Nuri Nafiz ve mimarı Arif Süleyman'ın üstlenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Vali Konağı'nın henüz inşaat halinde olduğunu gösteren fotoğrafta, daha önce değindiğimiz Türk Ocağı binasının, hali hazırda inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Söz

konusu görüntü, Ocak binasının tarihlendirilmesiyle ilgili yaptığımız değerlendirmeleri desteklemektedir.

Cumalı (1993: 4), Atatürk'ün Balıkesir'e 21 Ocak 1233 Cumartesi günkü beşinci gelişinde, yine Vali Konağı'nda kaldığını yazmıştır. Bu bilgi, *Türk Dili'nde* (19 İkinci Kânun 1933) yer alan haberle, desteklenmektedir (*Ek 8*). 19 İkinci Kânun (19 Ocak) Perşembe günü yer alan haberde, Atatürk'ün Balıkesir'e geleceği bildirilmekte ve kalacağı Vali Konağı'nın önceden çekilmiş kalıp bir fotoğrafı da verilerek, eksikliklerinin tamamlandığı yazılmaktadır. Haberde yer alan fotoğrafta, bahçedeki ağaçların yeşerdiği ve henüz yeni yeni yetiştiği görülmektedir.

Konak, Atatürk'ün Balıkesir'e yedinci gelişi 24 Haziran 1934'te, misafiri İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte, burada ağırlanmasıyla, ünlenmiştir (*Foto. 3.29-3.30*).

Yapı, 1987 yılından önceki bir tarihten itibaren İl Orman Müdürlüğü'nce misafirhane, 2006'dan itibaren müdürlük, günümüzde ise, halen aynı kurum tarafından lojman binası olarak kullanılmaktadır (*Foto. 3.31-3.40*).

2.3.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık güneydoğu-kuzeybatı yönünde düzenlenmiştir. Yapını ön cephesi, güneydoğu yönündedir. Üç kattan oluşan yapı, karkas arasına tuğla örülerek inşa edilmiş olmalıdır. Yapıda, sivil bir konut izlenimi oluşturulmaya çalışılmıştır. Yerden yaklaşık bir metre yükselen trotuar üzerine, beden duvarları ve duvarların üzerine de bir çatı yerleştirilmek suretiyle üç kademe halinde yapılandırılmıştır. Yapı özgün halinde, bindirmeliklerle desteklenen geniş saçaklı beton bir zemin üzerine, ahşap kırma bir çatıyla örtülmektedir. Kapı ve pencereler, ahşaptır.

Yapı, simetrik bir ön cephe düzenindedir. Ön cephe, zemin katta, tam ortadan yaklaşık iki metre çıkma yapmaktadır. Ön ve iki yan tarafında sepetkulpu kemerli pencerelere sahip çıkmanın sağında, korkuluklu mermer bir merdiven yardımıyla ulaşılan sepetkulpu kemerli ana giriş yer almaktadır. Giriş, Ankara Ulus İş Bankası girişine benzer, şapka siperi biçiminde metal kafes arasına plâstik bir rüzgârlıkla örtülmektedir (*Foto. 3.38*). Çıkmanın solunda ise, sepetkulpu kemerli geniş bir pencere bulunmaktadır. Çıkma, birinci katta, parapetli bir balkonla tamamlanmaktadır. Balkona, pencî sivri kemerli bir balkon çıkışından geçilmektedir. Balkon çıkışının iki yanında ise, pencî sivri kemerli birer pencere yer almaktadır. Yatay düzlemde aynı aksta, cephenin iki yanında ise, zemin kattaki ana giriş ve pencerenin üzerine denk gelecek şekilde, pencî sivri kemerli genişçe iki pencere bulunmaktadır. Bu pencereler ikinci katta, sonradan yapılan restorasyonda

eklenmek suretiyle, aynı şekilde tekrarlanmaktadır. İkinci katın orta kısmında ise, yapının özgün halinde olduğu gibi, alt kattaki balkon çıkışının iki yanındaki pencereyle aynı hiza ve boyutlarda pencî sivri kemerli iki küçük pencere yer almaktadır.

Yapının yan cepheleri, farklılık göstermektedir. Güneybatı cephesi, büyük bir miktarda çıkma yapmaktadır. Çıkma, sonradan yapılan restorasyonda, zemin kattan itibaren çatı kısmına kadar örülmek suretiyle tamamlanmıştır. Çıkmada, dar ve geniş dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Kuzeydoğu cephesi ise, aynı restorasyonda, birinci kattan itibaren çatı kısmına kadar örülmek suretiyle tamamlanmıştır. Cephede, zemin katta dikdörtgen iki, birinci katta pencî sivri kemerli üç pencere yer almaktadır. Birinci kat pencere düzeni, ikinci katta, aynı şekilde uygulanmıştır.

Yapının arka cephesinin büyük bir bölümü günümüzde, bir apartmanla kapatılmaktadır. Cephenin açıkta kalan güneybatı tarafında ise, pencî sivri kemerli ve dikdörtgen pencereler yer almaktadır.

Yapı, ön-arka cephe aksında şekillenen dört bölümlü bir plan şemasındadır. Zemin kat, ana girişe paralel, ön cephenin biçimine uygun olarak, dört bölüme ayrılmıştır (*Şekil 3.9*). Ana giriş aksında, dar bir vestibul, devamında genişçe bir hol ve üst katlara çıkan önceleri ahşap, günümüzdeyse, mermer bir merdiven yer almaktadır (*Foto.3.32, 3.39-3.40*). Bu aksın güneybatı tarafında, biri diğerinden geniş iki oda yer almaktadır. Diğer taraf ise, ön ve arka cephelerden çıkma yapan orta kısma denk gelmektedir. Burada, ana aksı kesen dar bir koridordan yapının ön tarafına doğru geniş bir salon, arka tarafa doğru ise, dar bir hole açılan üç küçük oda ve üst kata çıkan ek bir merdiven yer almaktadır. Merdivenin yanında yer alan kapıdan, son bölümdeki geniş salona ve bu salondan yapının ön tarafına ilerlemek suretiyle dar bir odaya geçilmektedir.

Birinci kat, ana aksla kesişecek şekilde güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan "L" biçimli dar uzun bir koridora bağlanan salon, oda ve merdiven boşluklarından oluşmaktadır (*Şekil 3.10*). Koridorun ön cepheye bakan tarafında, geniş bir salon yer almaktadır. Bu salondan, ön cephedeki balkona geçilmektedir. Koridorun arka cepheye bakan tarafında, alt kata inen ana merdiven boşluğu ve iki oda yer almaktadır. Odalardan biri, zemin ile birinci kata bağlanan merdiven ve iki küçük oda olarak ikiye bölünmüştür. Koridorun iki ucunda ise, karşılıklı ikişer oda bulunmaktadır.

Yapının ikinci katı, zemin kattaki çıkmayla aynı aks ve genişlikte inşa edilerek, bütünlük sağlanmıştır. Katın özgün yapısı, yapılan onarımlarda değiştirilmiştir. Katın iki yanı, önceleri taraça iken, 1933-1987 yılları arasındaki bir tarihte topluca kapatılmak suretiyle, alt katlarla aynı boyutlarda olacak şekilde, yeniden yapılandırılmıştır (*Foto.*

3.26,3.35). Kat günümüzde, birinci katla benzer bir plan şemasında olup, güneybatı-kuzeydoğu aksında uzanan dar uzun düz bir koridora bağlanan irili ufaklı birçok odadan ve alt katlara inen bir merdivenden oluşmaktadır.

Yapı iç ve dıştan, oldukça zengin tezyinata sahiptir (*Şekil 3.11-3.17*). Dış cepheler, rumî kompozisyonlu kemer üstü dolguları ve pencere arası kartuşlar, kemer üstü silmeleri, balkon parapetlerindeki kuartrafiller ve kartuş içine alınmış sekiz kollu yıldızlarla süslenerek canlandırılmıştır. Balkonun parapetlerini süsleyen sekiz kollu iki yıldız, 1934 yılından sonraki bir tarihte, çiçek biçimli iki yarım küreyle değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra, pencere üstleri, konsollarla desteklenen silmeli saçaklarla örtülmüştür. Yan cephelerin sıvası, yatay düzlemde bölümlendirilmiştir. Bu sayede yapı, plâstik ve dinamik bir dış görünüm kazanmıştır.

Yapının iç görünümü günümüzde, oldukça değişmiş olup, özgün görüntüsünü yitirmiştir (*Foto. 3.39-3.40*). Fotoğraflardan izleyebildiğimiz kadarıyla yapının özgün iç süslemeleri, tavanlarda toplanmaktadır. Bunlar; kirişlerin iç taraflarını süsleyen mukarnas bantlar, küre biçimli avizelerin etrafını süsleyen rumî kompozisyonlu kabartmalar, stalaktit bantlar ve aralarda madalyon içinde sekiz kollu deniztaraklarıdır (*Foto. 3.32-3.33*). Stalaktit bant ve madalyon içinde sekiz kollu deniztaraklarının aynılardan, konumuz kapsamındaki Çanakkale Sahil Sıhhiyesi binasının giriş hölü tavanında bulunmaktadır. Genel olarak sade bir iç görünüme sahip olan yapının kapıları, pervazlarla canlandırılmıştır. Yapıyı taşıyan bazı kirişler ise, diyagonal biçimlidir (*Foto. 3.34*).

Yapının özgün zemin kaplamasının, fotoğraflardan izlenebildiği kadarıyla, mermer olduğu anlaşılmaktadır. Bu özgün mermerler, günümüz üretimi sırlı seramik ve karo mermerlerle değiştirilmiştir.

Vali Konağı, sahip olduğu mimari özelliklerle, Balıkesir'in, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiş nitelikli yapıları arasında yer almaktadır.

Foto. 3.25

Henüz inşa halindeki Vali Konağı ve hemen yanındaki Türk Ocağı (Ergün Balaban).

Foto. 3.26

Yapının özgün görünümü, 1927 sonrası (Ersoy Aydoğan).

Foto. 3.27

Konak ve hemen yanındaki Türk Ocağı binası (Ersoy Aydoğan).

Foto. 3.28

Yapının 1928-1931 yılları arasındaki bir görüntüsü (Ergün Balaban).

Foto. 3.29

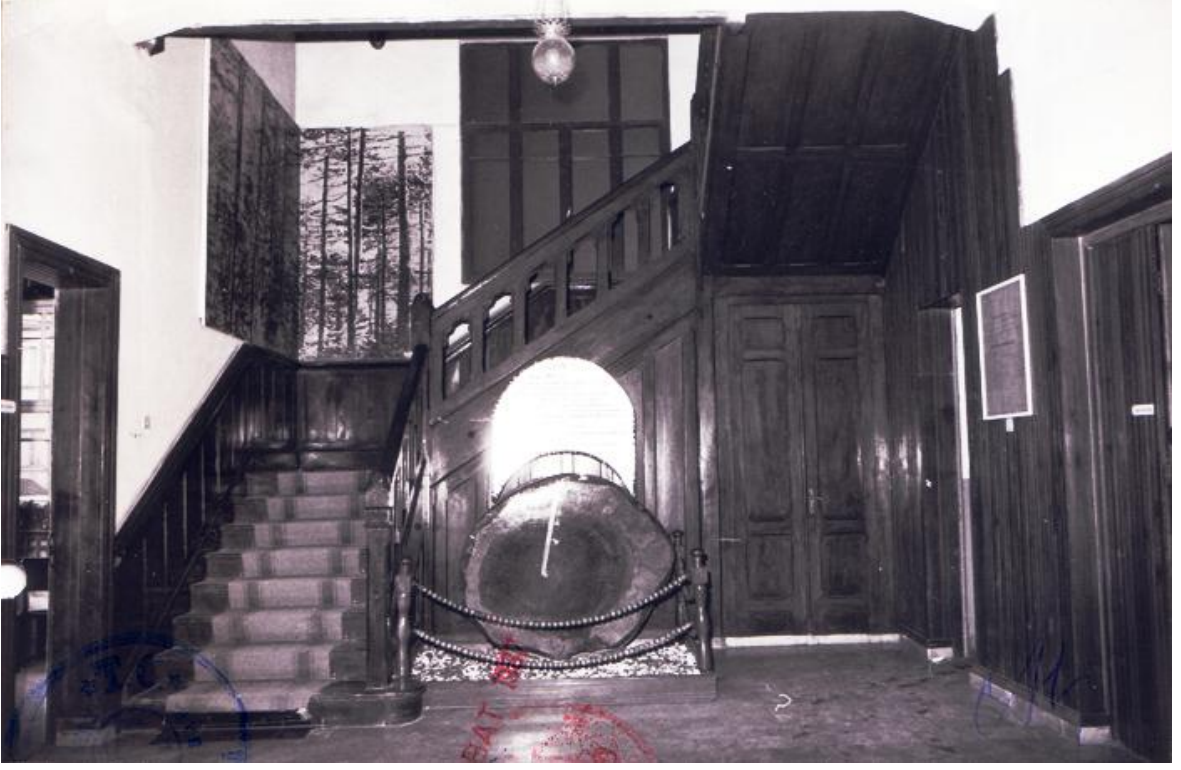
Atatürk ve İran Şahi Rıza Pehlevi konağın balkonunda, 24 Haziran 1934 (BİOM).

Foto. 3.30

Atatürk ve Rıza Pehlevi konaktan çıkarken (BİOM).

Foto. 3.31

Yapının 1987'deki özgün iç görünümü (BİOM).

Foto. 3.32

Yapının salon tavanında yer alan stalaktitler, rumîler ve deniztarakları (BİOM).

Foto. 3.33

Tavanlardaki rumî kabartmalar, küre avizeler ve mukarnas bantlar (BİOM).

Foto. 3.34

Foto. 3.35

Yapının 1987'deki ön ve yan cephe görünümü (BİOM).

Foto. 3.36

Yapının günümüzdeki görünümü, ön ve yan cephe, 2011.

Foto. 3.37

Foto. 3.38

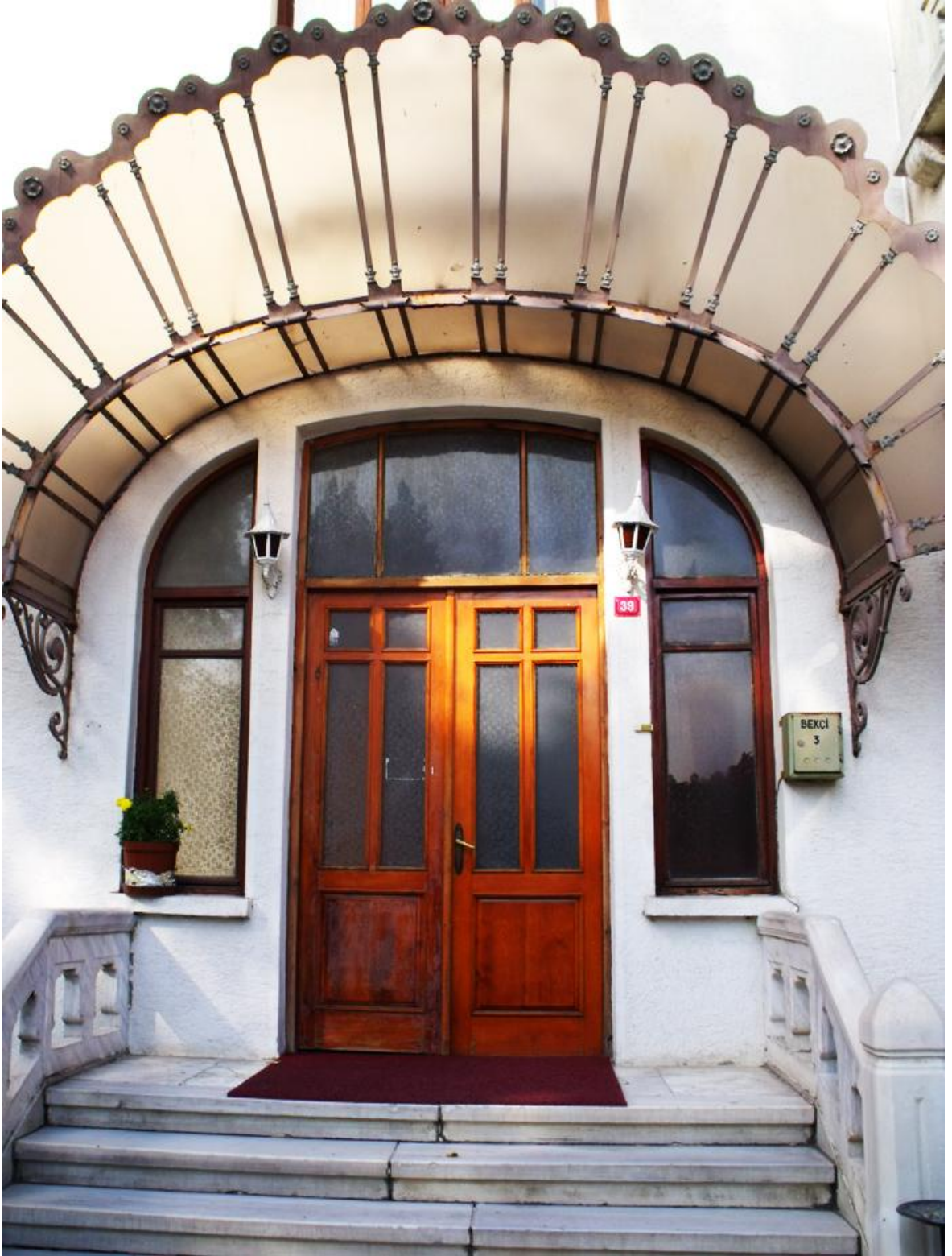
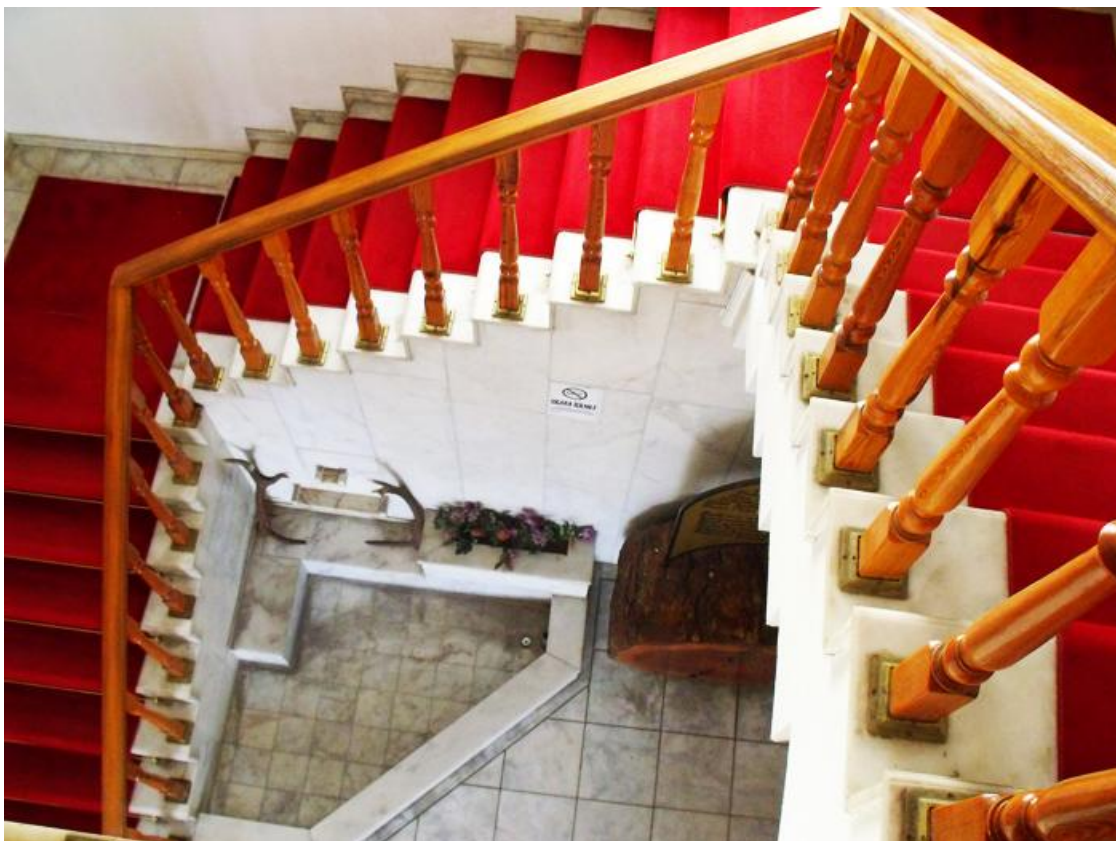
Yapının giriŖi.

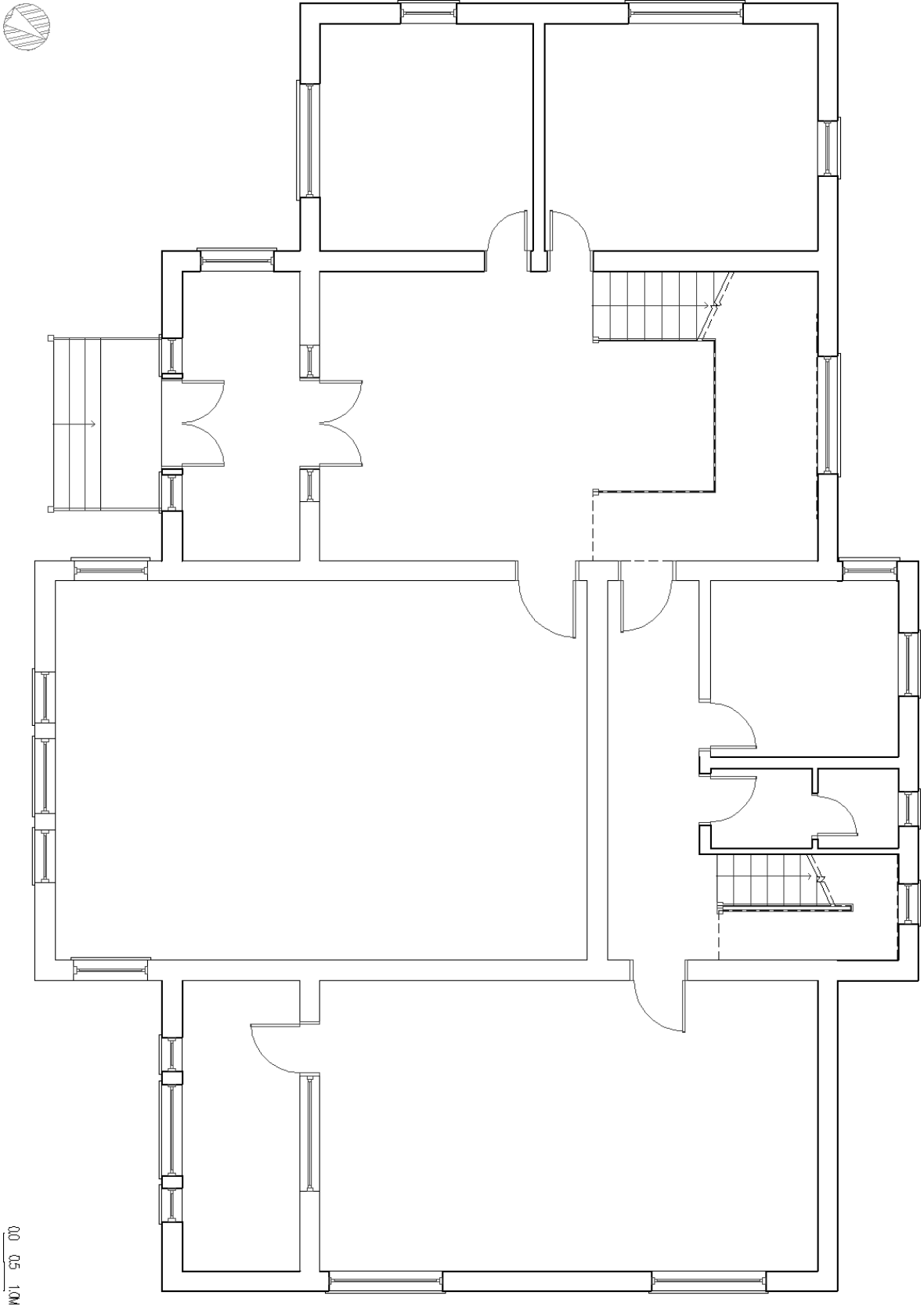
Foto. 3.39

Foto. 3.40

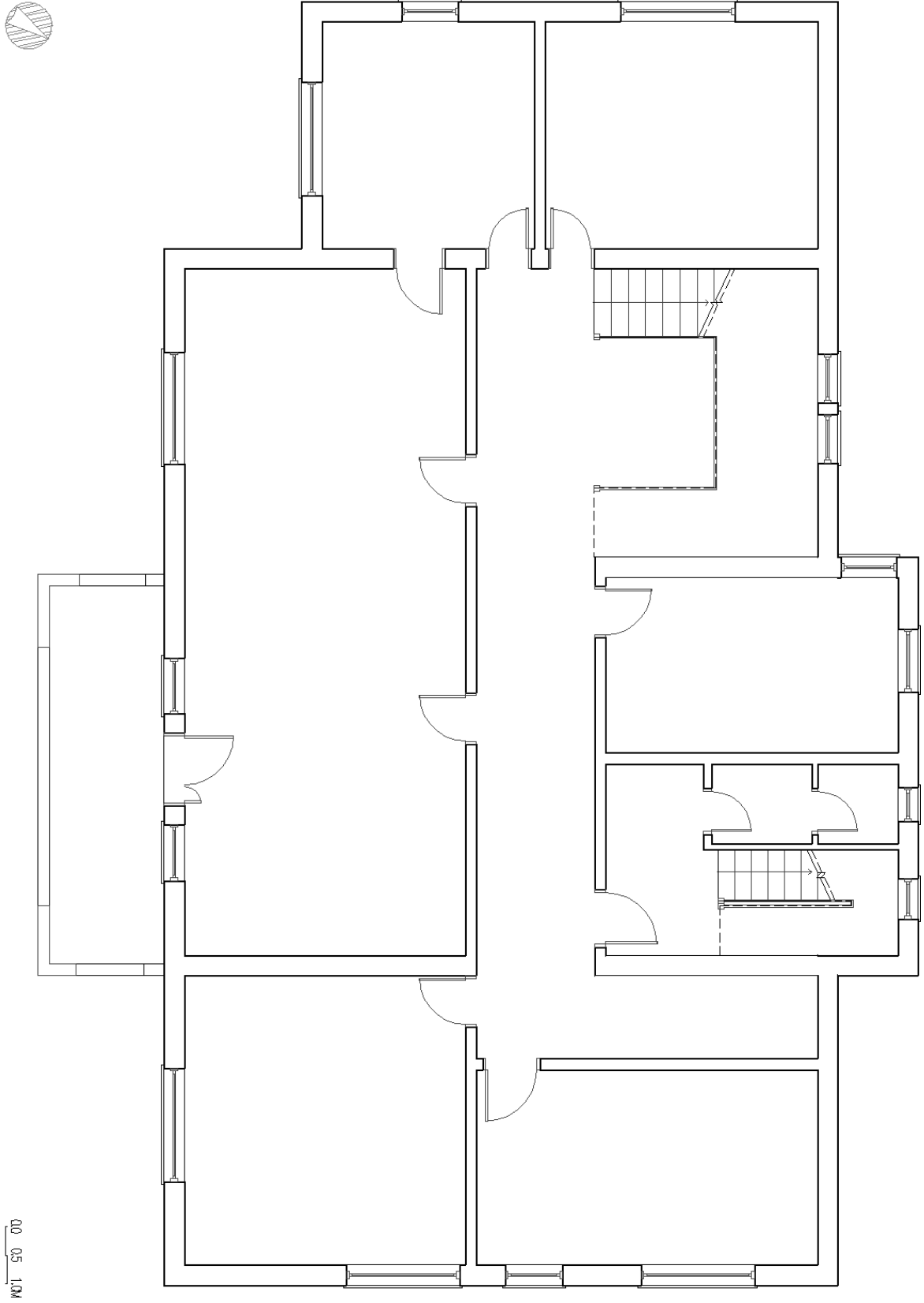

Şekil 3.9

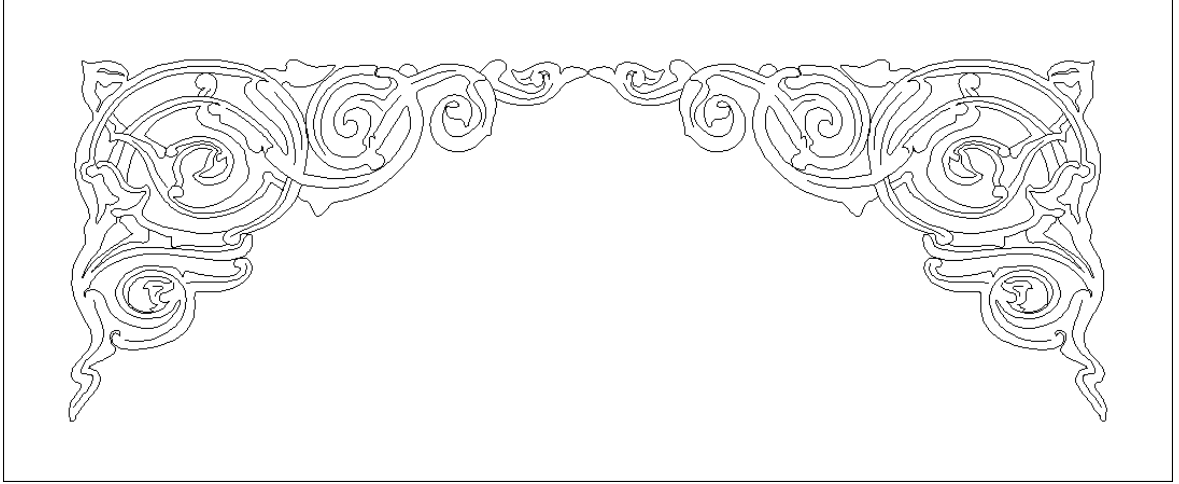
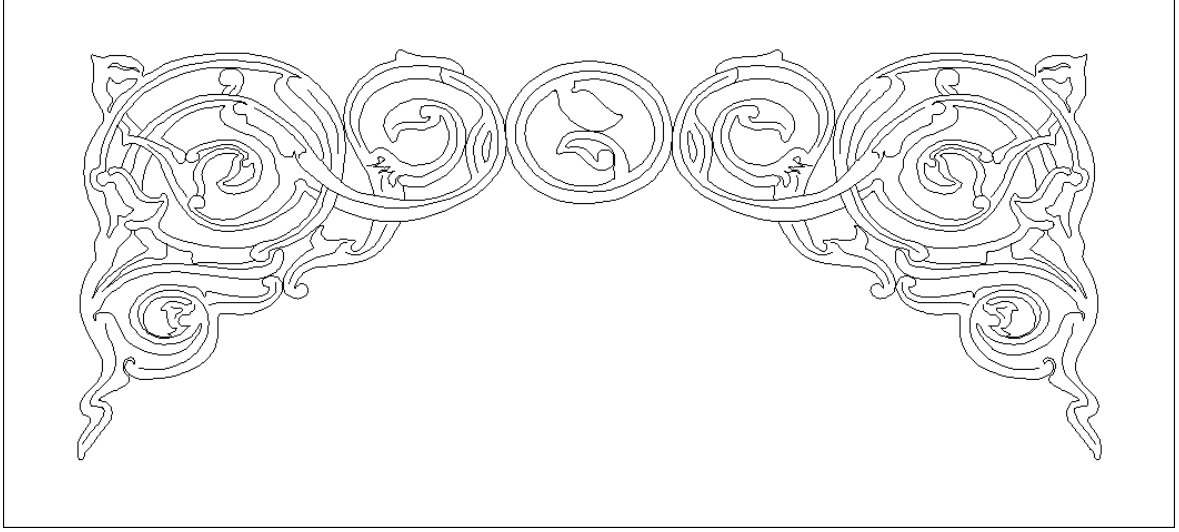
Vali Konağı'nın zemin kat planı (BİOM'dan işlenerek).

Şekil 3.10

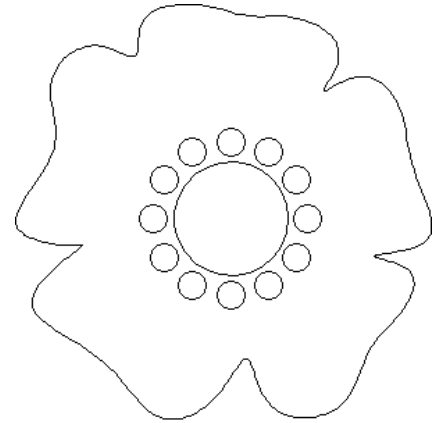
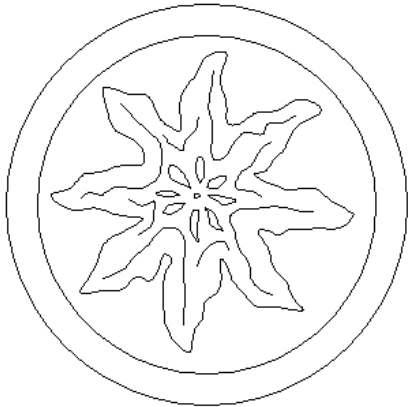
Yapının birinci kat planı (BİOM'dan işlenerek).

Şekil 3.11-3.12

Dış cephedeki kemer üstü süslemeleri; rumî kompozisyonların desenleri.

Şekil 3.13-3.14

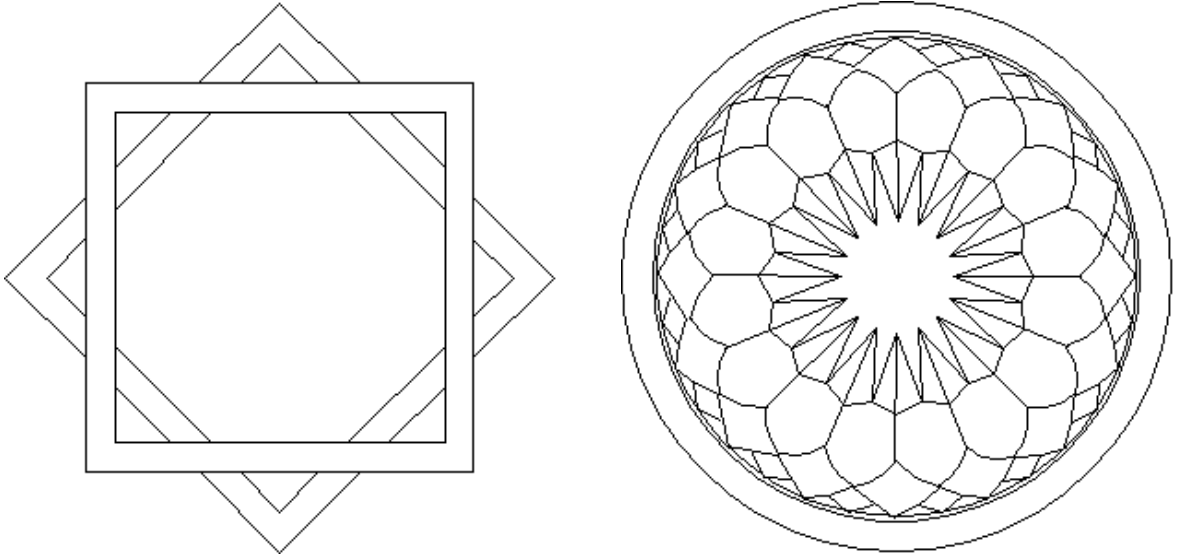
Yapının iç süslemelerinden; deniztarağı ve dış süslemelerinden; çiçek desenleri.

Şekil 3.15

Yapının üst katındaki pencere arası rumî kompozisyonların deseni.

Şekil 3.16-3.17

Yapının balkon parapetlerindeki süslemelerinden; sekiz kollu yıldız ve sonradan yerlerine konan; çiçek biçimli yarım küre desenleri.

2.4 Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü

İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlük binası, Balıkesir'in, Birinci Ulusal Mimarlık üslubuna dâhil olan tek çinili yapısıdır. Yapı günümüzde, Sütluçe Mahallesi, Sındırgı Caddesi üzerinde yer almakta olup, 41 pafta 1148 ada 259 parselde kayıtlıdır. GEEAYK'nın 14.03.1886 tarihindeki 2134 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Mülkiyeti günümüzde, Tekel'in devamı olan TTA Şirketi'ne aittir.

2.4.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Yapının kitabesiz olması sebebiyle, inşa tarihi ve mimarıyla ilgili net değerlendirmeler yapılamamaktaydı. Ancak, mülk sahibi kuruluşla yaptığımız görüşmeler sonucunda, yapının özgün mimari projesi tespit edilmiştir. Projede, yapının müteahhit firması, mimarı, proje tarihleri ve özgün mimari yapısı sunulmuştur. Bu bilgiler ışığında, yapının müteahhit firması M. Ruhi ve H. Şadi'ye ait Yılmaz İnşaat Evi olup, mimarı, müteahhit mühendis M. Ruhi'dir. Mimarın açık ismi, tespit edilememiştir. Yapının projelendirilme tarihleri ise; 12.2.1930, 7.4.1930 ve 10.5.1930 şeklindedir. İnşa süresi göz önüne alındığında ise, yapı en geç 1935 yılında tamamlanmış olmalıdır.

Yapının, 1950 yılında tapusu çıkartılarak, mülkiyeti, Maliye Hazinesi'nden, Tekel Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir (*Ek 9*). 2008'de, Tekel'in özelleştirilmesinden sonra, 2009 yılından itibaren, satışa çıkarılmış, ancak satılamamıştır.

Yapı günümüzde, kapatılmış olup, kullanılmamaktadır.

2.4.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık doğu-batı yönünde düzenlenmiştir (*Foto. 3.41-3.44*). Ön cephesi, doğu yönündedir. Yerden yaklaşık bir metre yükselen bodrum üzerine, iki kattan oluşmaktadır. Armatürlü som betondan inşa edilmiş olmalıdır. Beden duvarları üzerine, bir çatı yerleştirilerek iki kademe halinde yapılandırılmıştır. Ahşap bindirmeliklerle desteklenen geniş saçaklı beton bir zemin üzerine, kırma bir çatıyla örtülmektedir. Yapının ana giriş kapısı, ferforje, pencereleri ise, özgün halinde ahşaptır. Günümüzde ise, birinci kat pencereleri plâstiktir.

Simetrik bir ön cephe düzenine sahip olan yapı, ortada, zemin kattaki girişin ve hemen üzerinde beton konsollarla desteklenen küçük bir balkonun yer aldığı kısımda, hafifçe çıkma yaparak, üç bölüme ayrılmıştır. Cephede ortadan yanlara doğru, çıkmanın iki yanına denk gelecek şekilde, simetrik olarak, altta dört, üstte dört olmak üzere birer

pencere dizisi oluşturulmuştur. Bodrumda, basık kemerli pencereler kullanılırken, zemin katta dikdörtgen, üst katta ise, teğetli sivri kemerli pencereler kullanılmıştır.

Yapının yan cepheleri, dikey kesitte, simetrik bir düzende olup, zemin ve birinci katta, aynı düzende, beşerli bir pencere dizisi yer almaktadır (*Foto. 3.42*). Zemin katta, dikdörtgen pencereler kullanılırken, üst katta, pencî sivri kemerli pencereler kullanılmıştır. Kuzey cephesinde ayrıca, bodrum girişi yer almaktadır.

Yapının arka cephesi, dikey kesitte, asimetric düzendedir. Zemin katta, ortadan kuzey tarafına doğru, dikdörtgen dört, güney tarafına doğru, dikdörtgen beş pencere yer almaktadır. Birinci katta ise, pencî sivri kemerli on birli bir pencere dizisi bulunmaktadır.

Yapı, kesişen iki aks esasına göre düzenlenmiş asimetric bir plan şemasına sahiptir (*Şekil 3.18-3.19*). Ön cepheye paralel olarak uzanan dar bir koridora açılan düzensiz olarak dağıtılmış odalardan oluşan dağınık bir yerleşim düzeni söz konusudur. Bodrum, ortada, kuzey-güney yönünde bir yandan öbür yana kadar uzanan dar bir koridora açılan bir eyvan ve bunun hemen karşısında yer alan geçitsiz bir mekân ile bunların yanlarında yer alan karşılıklı altı odadan oluşmaktadır. Zemin ve birinci kat, hemen hemen aynı yerleşim düzenindedir.

Yapının ana girişine, yerden yaklaşık yarım metre yükselen dökme mozaik bir merdiven aracılığı ile ulaşılmaktadır. Süslemeli kafesli ferforje bir kapıdan, merdivenli bir hole geçilmektedir. Dar bir koridorla kesişmekte olan holün karşı tarafında, üst kata çıkış merdiveni yer almaktadır. Koridorun kuzey ucunda, iki salon ve üç oda, öbür ucunda ise, üç oda ve bodruma inen bir merdiven yer almaktadır. Üst kata çıkan merdiven boşluğuna açılan ayrı bir bölümde ise, beş küçük oda bulunmaktadır.

Birinci kat, zemin kat ile hemen hemen aynı düzene sahip olup, ana şema bozulmadan, odaların ebatları üzerinde değişiklik yapılmak suretiyle bazı odalar bölünmüş bazıları da genişletilmiştir (*Şekil 3.19*).

Yapı, zengin bir dış tezyinatına sahiptir. Yapının dış tezyinatı, ön cephedeki kemer üstlerini, balkon ve pencere parapetlerini süsleyen çinilerden oluşmaktadır. Bu çiniler, sır altı tekniğinde olup büyük bir ihtimalle dönemin hâkim çini anlayışı olan Kütahya işidir. Tamamı günümüze kadar korunagelmüş çinilerin hemen hemen tamamı, birinci katın kemer üstlerinde, pencere ve balkon parapetlerinde toplanmaktadır (*Foto. 3.45*). Zemin katta ise, yalnızca, pencî sivri kemerli girişin üzeri, çini bir panoyla süslenmektedir. Yapının cephesine ayrı bir canlılık kazandıran çiniler, Çanakkale Sahil Sıhhiyesi binasının ön cephesindekilere benzer rumî kompozisyon ve ayrıca stilize çiçek desenleriyle bezenmişlerdir (*Şekil 3.20-3.21*). Kemer üstü çinileri, açık mavi ve kırmızı bordür içine

alınmış beyaz zemin üzerine, araları koyu maviyle doldurulmuş açık mavi, yeşil, kırmızı kollu ve açık mavi tepelikli rumî kompozisyonlardan oluşmaktadır. Balkonun ön parapetindeki üç çiniden ortadaki büyük dikdörtgen çini pano, beyaz zemin üzerine, koyu mavi, kırmızı, sarı çiçek ve yapraklarla kompozisyon oluşturacak şekilde açık mavi bir bordürle süslenmiştir. Yanlardaki kare iki çini ise, beyaz zemin üzerine, açık mavi ve koyu kırmızı bir bordürle, aralara, koyu mavi Latin harfler yerleştirilerek süslenmiştir. Pencere parapetleri ise, beyaz zemin üzerine, koyu mavi ve kırmızı bir bordür içine, iki yandan simetrik olarak, açık mavinin hâkim olduğu koyu mavi ve kırmızı rumî kompozisyonlu çinilerle süslenmiştir. Ayrıca pencereler, hafifçe içeri çekilmek suretiyle, kornişler, kemer üstü dolguları, pencere araları ve parapetlerindeki çiniler, dışta bırakılıp belirginleştirilerek ön cepheye dinamik bir görüntü kazandırılmıştır. Bodrum pencereleri, dişli silmelerle belirginleştirilmiştir. Ön cepheye göre sade kalan yan ve arka cepheler ise, kemer üstü silmeleri ve kornişlerle süslenerek ön cepheyle bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Yapının özgün dış görüntüsü ve süslemeleri, büyük oranda, günümüze kadar korunarak gelebilmiştir.

Yapının kapalı olması sebebiyle, iç görünümü ve tezyinatıyla ilgili herhangi bir tespit yapılamamıştır.

Yapı, sahip olduğu mimari özelliklerle, Balıkesir'de Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda 1930 başlarında inşa edilmiş son dönem örneklerindedir.

Foto. 3.41

Tekel Başmüdürlük binasının ön cepheden günümüzdeki görünümü, 2011.

Foto. 3.42

Yapının doğu ve kuzey cephesi.

Foto. 3.43

Yapının ön cephesinde, ön plana çıkan rumî kompozisyonlu çiniler.

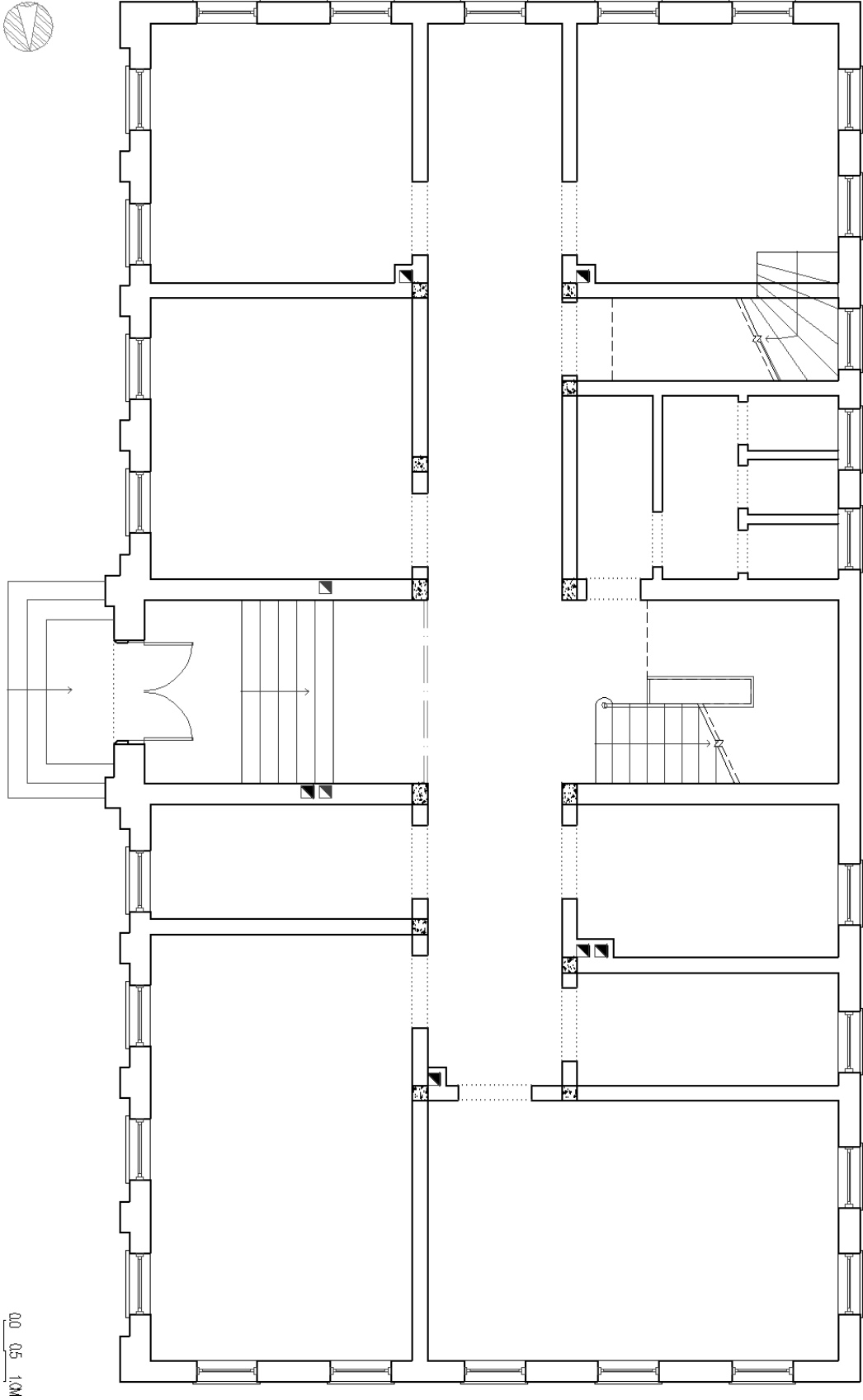
Foto. 3.44

Foto. 3.45

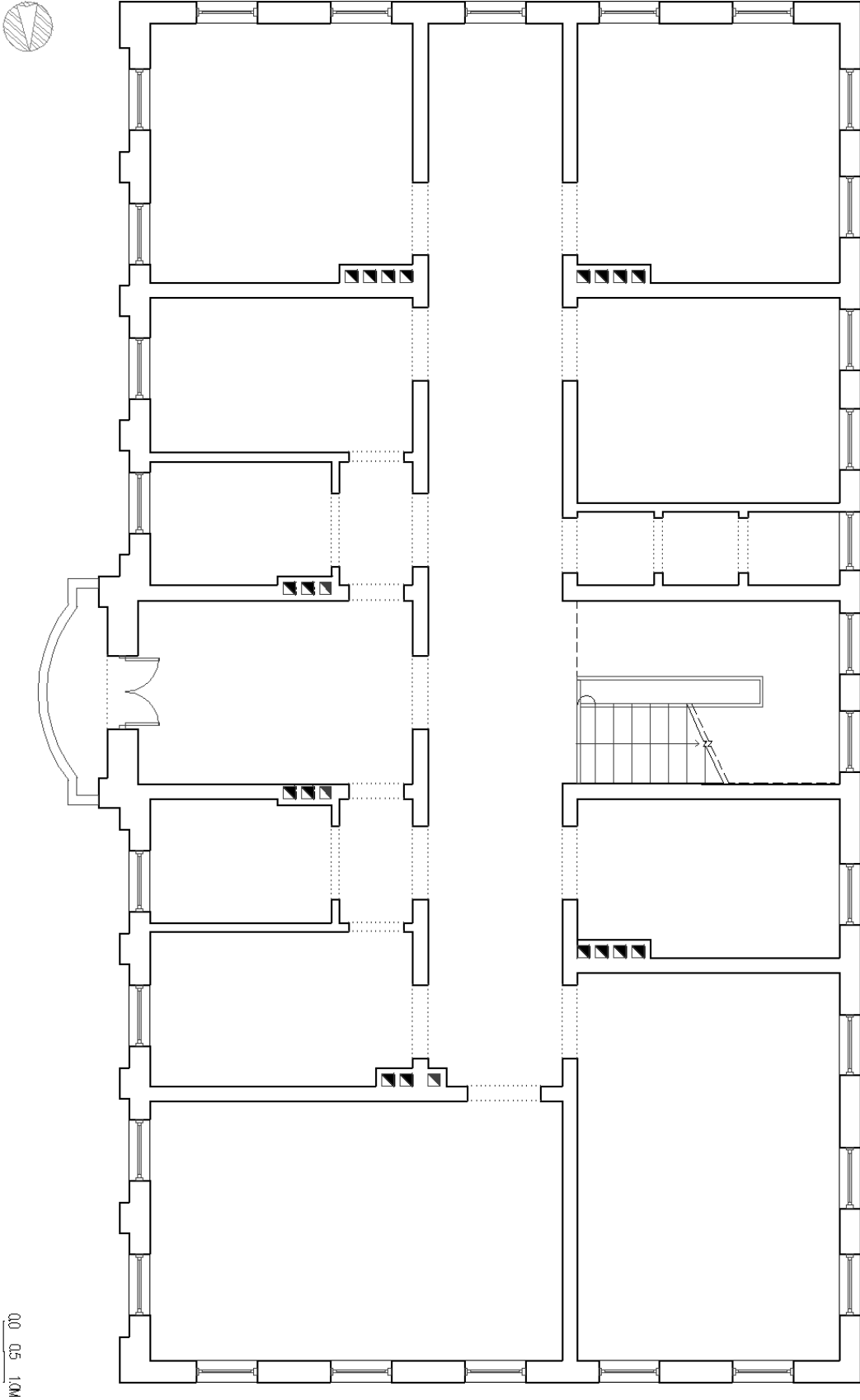
Yapının ana girişi.

Şekil 3.18

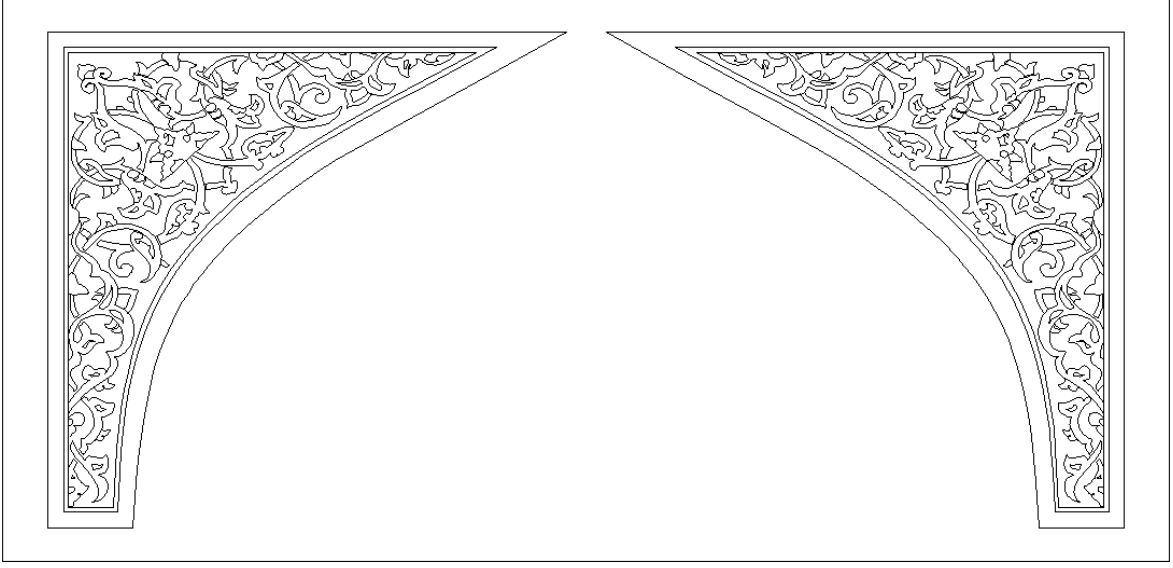
İnhisarlar Başmüdürlüğü'nün özgün zemin kat planı (TTAAŞ'tan işlenerek).

Şekil 3.19

Yapının özgün birinci kat planı (TTAAŞ'tan işlenerek).

Şekil 3.20

Kemer köşeliklerindeki rumî kompozisyonlu çinilerin deseni.

Şekil 3.21

Pencere parapetlerindeki rumî kompozisyonlu çinilerin deseni.

2.5 Bandırma İskelesi

Özgün mimari yapısıyla ön plana çıkan Bandırma İskelesi binası günümüzde, ilçe meydanındaki Haydar Çavuş Camii'nin tam karşısında, deniz kıyısında yer almakta olup, 32 pafta 448 ada 1 parselde kayıtlıdır. BKTVKK'nın 20.10.1995 tarihindeki 4731 sayılı kararıyla taşınmaz kültür varlıkları kapsamına alınmıştır. Yapının mülkiyeti günümüzde, Bandırma Belediyesi'ne aittir.

2.5.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Yapı, kitablesiz olup, inşasıyla ilgili olarak birkaç fotoğraftan bilgi sağlamaktayız. Atatürk'ün Ekim 1925'te Bandırma'ya ziyaretini gösteren birkaç fotoğrafta, karkasın henüz inşa edilmiş olduğu ve duvarlarda kullanılacak olan tuğlalarının yanlarda istiflendiği görülmektedir (*Foto.3.46-3.47*). 1926'ya tarihlenen başka bir fotoğrafta ise, yapının hemen hemen tamamladığı ve son katı ile çatısının hazırlandığı görülmektedir (*Foto. 3.48*). Buna istinaden, yapının 1925 ile 1926 yılları arasında inşa edildiği düşünülebilir. Yapının mimarıyla ilgili, net bilgi tespit edilememiştir. Ancak yapının, Karadenizli Ferhat Kalfa isimli bir usta tarafından inşa edildiği söylenmektedir.

Önceleri, yapının köşe kuleleri kurşun kaplı sarımsak biçimli iki kubbeye örtülürken, Türk Dili gazetesinden takip ettiğimiz haberlerden anlaşıldığı üzere, sonradan 1929'da, kiremit kaplı kırma birer çatıyla değiştirilmiştir (*Ek 10-11*).

Liman İşletmesi olarak inşa edilen yapının, 1933-1954 yılları arasında Belediye, 1960'lı yıllardan 1993 yılına kadar Orduevi, 2007'ye kadar Belediye Mensupları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olarak kullanılageldiği bilinmektedir. Günümüzde yapının ikinci katı, 2008 yılından beri, Belediye Nikâh Salonu olarak kullanılmaktadır. Zemin ve birinci katlar ise, Belediye Zabıta Komiserliği, Belediye İnternet Evi, Eğitim Destek Evi olarak kullanılmaktadır.

2.5.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık batı-doğu yönünde düzenlenmiştir (*Foto. 3.52-3.55*). Yapının ön cephesi, batı yönündedir (*Foto. 3.52*). Karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilen yapı, üç katlı olup, çatı kısmında iki yanda yükselen birer köşe kulesine sahiptir. Beden duvarları üzerine bir çatı yerleştirilerek, iki kademeli olarak yapılandırılmıştır. Ferforje bindirmeliklerle desteklenen geniş saçaklı beton bir zemin üzerine, ahşap kırma bir çatıyla örtülmektedir. Kapı ve pencereler, ahşaptır. Zamanında, denize dolgu yapılmak suretiyle iskele üzerine inşa edilmiş olan bina, çevre düzenlemesi kapsamında denize dolgu yapıp kordonun genişletilmesiyle, günümüzde kara üzerinde kalmıştır.

Yapının ön cephesi, dikey kesitte simetrik bir düzendedir. Cephe, zemin ve birinci katta, ortadan yayvan kemerli geniş bir geçitle ikiye ayrılmaktadır. İkinci katta ise, alttaki geçitle aynı aksta ve genişlikte olacak şekilde, yaklaşık bir metre çıkma yaparak bir şahniş oluşturulmuştur. Bu sayede, köşe kulelerinin yer aldığı akslar belirginleştirilerek, cephe üç bölüme ayrılmıştır. Çatıda, alt katlarla aynı yükseklikte iki köşe kulesi yer almaktadır. Bu kuleler, daha önce değindiğimiz gibi, özgün hallerinde kurşun kaplı sarımsak biçimli kubbelerle örtülükten, tespitlerimize göre net olmamakla birlikte 1929'da bilinmeyen bir sebeple bu kubbeler sökülüp, yerlerine kiremit kaplı piramidal kırma çatılar konulmuştur. Üslupta sıklıkla rastladığımız bu köşe kulelerinin benzerlerine, Vedat Tek ve Mimar Kemalettin tasarımı olan Ankara Palas ve Mongeri tarafından tasarlanan Ankara Ziraat Bankası binalarında rastlanmaktadır. Köşe kulelerinin yer aldığı aksta, zemin ve birinci katta dikdörtgen ikişer, ikinci katta ve köşe kulelerinde ise, teğetli sivri kemerli ikişer pencere bulunmaktadır. Köşe kulelerindeki pencerelerin aralarında ise, daire biçimli küçük birer pencere daha yer almaktadır. İkinci kattaki şahnişte, önde teğetli sivri kemerli üç büyük, yanlarda ise teğetli sivri kemerli küçük birer pencere yer almaktadır.

Yapının güney cephesi, dikey kesitte simetrik bir düzene sahiptir (*Foto. 3.53*). Cephe, merdiven boşluğunun yer aldığı orta kısma denk gelecek şekilde, zeminden çatıya kadar, yaklaşık bir metre çıkma yapmaktadır. Yayvan bir kemer biçimindeki çıkmanın ön cephesinde, altta, dikdörtgen, aynı aksta üstte, teğetli sivri kemerli üçer pencere yer almaktadır. Çıkmanın iki yanında ise, zemin ve birinci katta, dikdörtgen, ikinci katta, teğetli sivri kemerli ikişer pencere bulunmaktadır. Köşe kulesinde, teğetli sivri kemerli iki pencere arasında daire biçimli pencere düzeni tekrarlanmıştır.

Yapının kuzey cephesi, dikey kesitte asimetriktir (*Foto. 3.54*). Güney cephesindeki çıkmaya denk gelecek şekilde, zeminden çatıya kadar, yaklaşık bir metre çıkma yapmaktadır. Çıkmada, zemin ve birinci katta, dikdörtgen, ikinci katta, teğetli sivri kemerli birer pencere dizisi yer almaktadır. Bu pencere dizisi, cephede yanlara doğru tekrarlanmaktadır. Köşe kulesinde ise, teğetli sivri kemerli iki pencere arasında, daire biçimli pencere düzeni tekrarlanmıştır.

Yapının arka cephesi, ön cepheyle aynı düzendedir (*Foto. 3.55*).

Yapının geçit kısmındaki cephelerde, zemin kattaki mekânların girişleri ve üst kata çıkan ana girişler yer almaktadır. Bu girişlerin yanlarında ve birinci katta, dikdörtgen birer pencere dizisi yer almaktadır.

Yapı, ön-arka cephe aksına göre düzenlenmiş üç ana bölüm ve bunları kesen dört bölümden oluşan asimetric bir plan şemasına sahiptir (*Şekil 3.22-3.23*). Şema, zemin ve

birinci katta, ortada geniş bir geçide, ikinci katta ise, bu geçitle aynı aks ve boyutlardaki salona açılan karşılıklı oda ve merdivenlerden oluşmaktadır. Zemin kat, iki yanda geniş geçide açılan üçer oda ve üst katlara çıkan birer merdivenden oluşmaktadır (*Şekil 3.22*).

Birinci kat, zemin katla hemen hemen aynı düzendedir.

Özgün yerleşim düzenini yitirdiğini düşündüğümüz ikinci katta, alttaki geçidin hemen üzerinde, geçitle aynı ebatta geniş bir salon yer almaktadır (*Şekil 3.23*). Bu salonun kuzey tarafında, salona açılan bir eyvan yer almaktadır. Eyvandan, alt katlara inen merdivene ve karşı tarafta yer alan genişçe bir odaya geçilmektedir. Salonun güney tarafında ise, salona açılan bir eyvan ve merdiven bulunmaktadır. Merdivenden ayrıca, kuzeydeki odayla hemen hemen aynı ebattaki mekânın bölünmesiyle elde edilmiş bir vestibul ve odaya geçilmektedir.

Yapının dış cephesi, süsleme açısından oldukça sade olmasına rağmen, üsluba uygun olacak şekilde ustaca yapılandırılmıştır. Yapının bütün hatları, kavisli alçı silme ve kornişlerle belirginleştirilerek, cephelerde uyumlu bir geçiş sağlanmıştır. Ön ve arka cephede, şahnişleri taşıyan girişler, yarım kürecik ve günümüze ulaşmamış sarkıtlarla bezenmiştir. Ana mimari kurguyla uyum içinde olan tezyinat, tüm cephelere orantılı olarak dağıtılmış olup, yapıya dinamik ve plâstik bir dış görünüm kazandırmıştır.

Zaman içinde farklı kuruluşlarca kullanılmış olması sebebiyle sık sık onarımdan geçen İskele binası, özgün içyapısını günümüze kadar koruyamamıştır. Yapının iç görünümünün, günümüze göre yeniden düzenlendiği ve oldukça sade olduğu gözlenmiştir (*Foto. 3.56-3.57*). Merdivenlerin ahşap küpeşteli ferforje korkuluklarının, stilize çiçek motifleriyle süslendiği tespit edilmiştir (*Foto. 3.56-3.57; Şekil 3.24*).

Yapının zeminleri günümüzde, beyaz mermerlerle kaplıdır.

Bandırma İskelesi binası, Balıkesir'deki günümüze ulaşabilmiş en özgün mimari düzenlemeye sahip Birinci Ulusal Mimarlık yapılarındadır.

Foto. 3.46

Ekim 1925'te Bandırma'ya gelen Atatürk iskeleye çıkarken; arkada İskele binasının karkası dökülmüş ve inşada kullanılacak tuğlalar hazırlanmıştır (BB).

Foto. 3.47

Foto. 3.48

1926'ya tarihlendirilen fotoğrafta yapının son kat ve çatısı inşa edilirken (Vehçi Ersun).

Foto. 3.49

Yapının sarımsak kubbeli özgün görünümü ve Gülnihâl vapuru, 1928-29, (Ersoy Aydoğın).

Foto. 3.50

İskele'nin 1930 yılındaki kubbesiz yeni görünümü (Taner Atlı).

Foto. 3.51

Yapının 1955 yılına ait bir görüntüsü (Muhsin Kapçak).

Foto. 3.52

Yapının günümüzdeki ön cephe görünümü, 2011.

Foto. 3.53

Foto. 3.54

Foto. 3.55

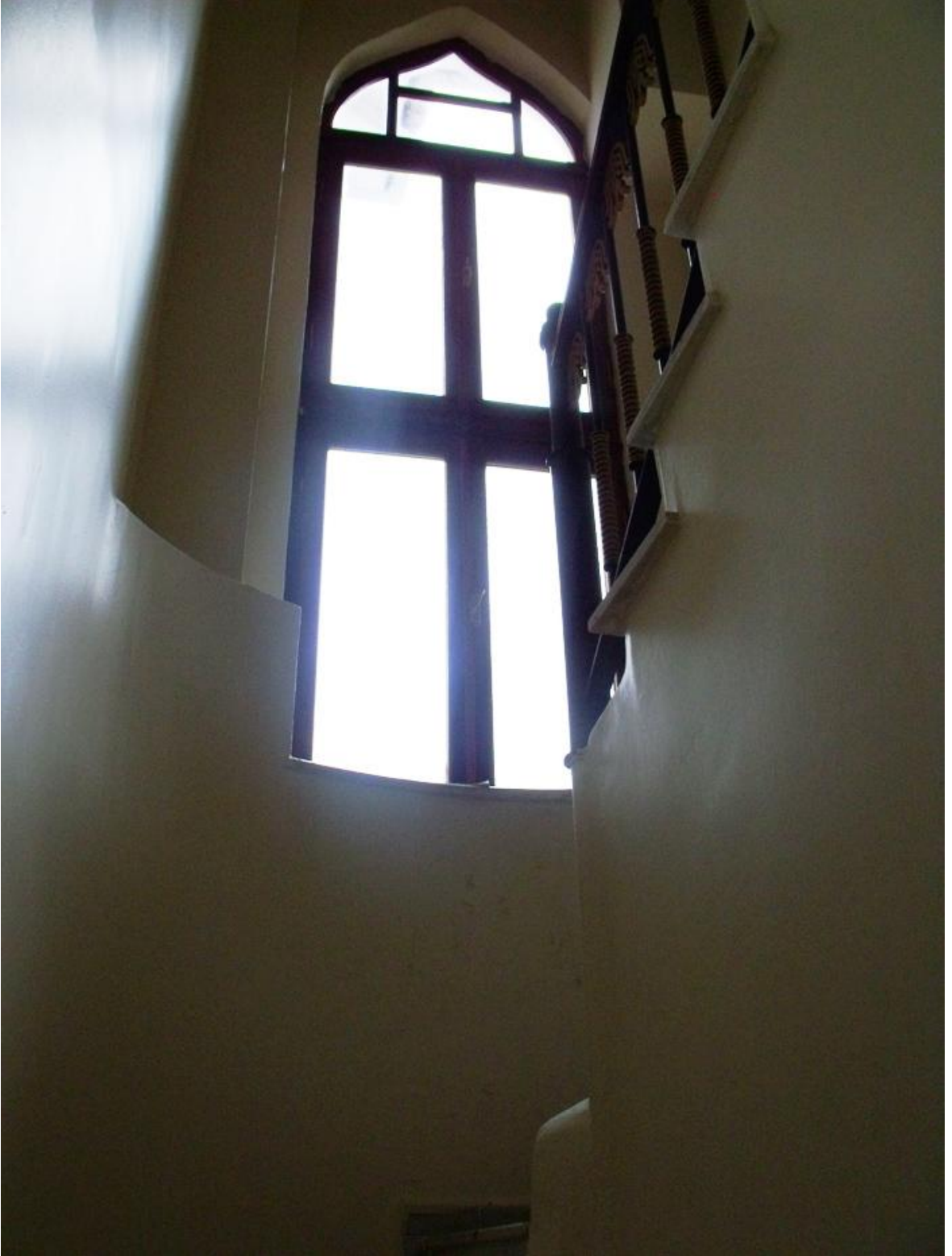
Yapının arka cephe görünümü.

Foto. 3.56

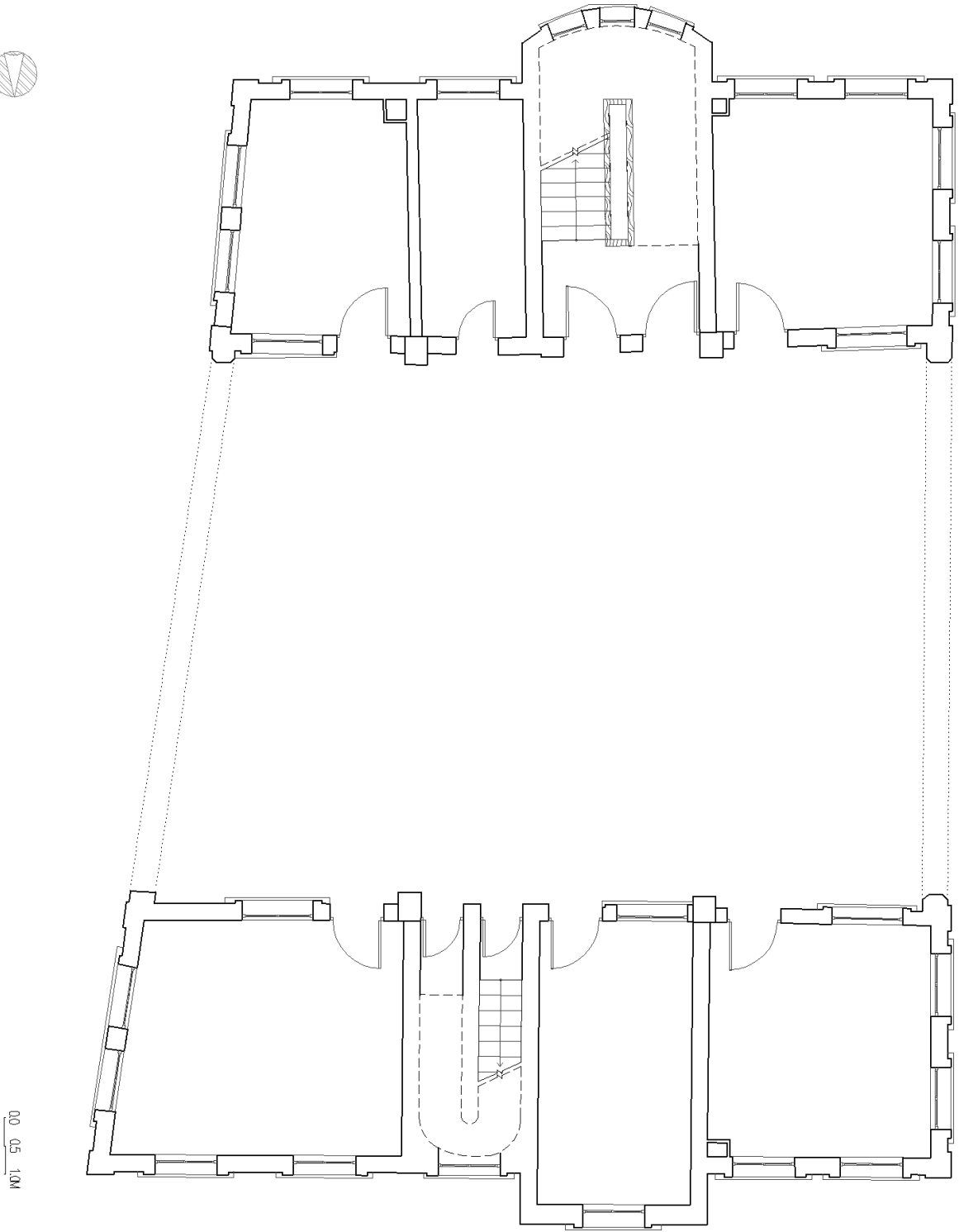
Yapının günümüzdeki iç görünümünden bir örnek.

Foto. 3.57

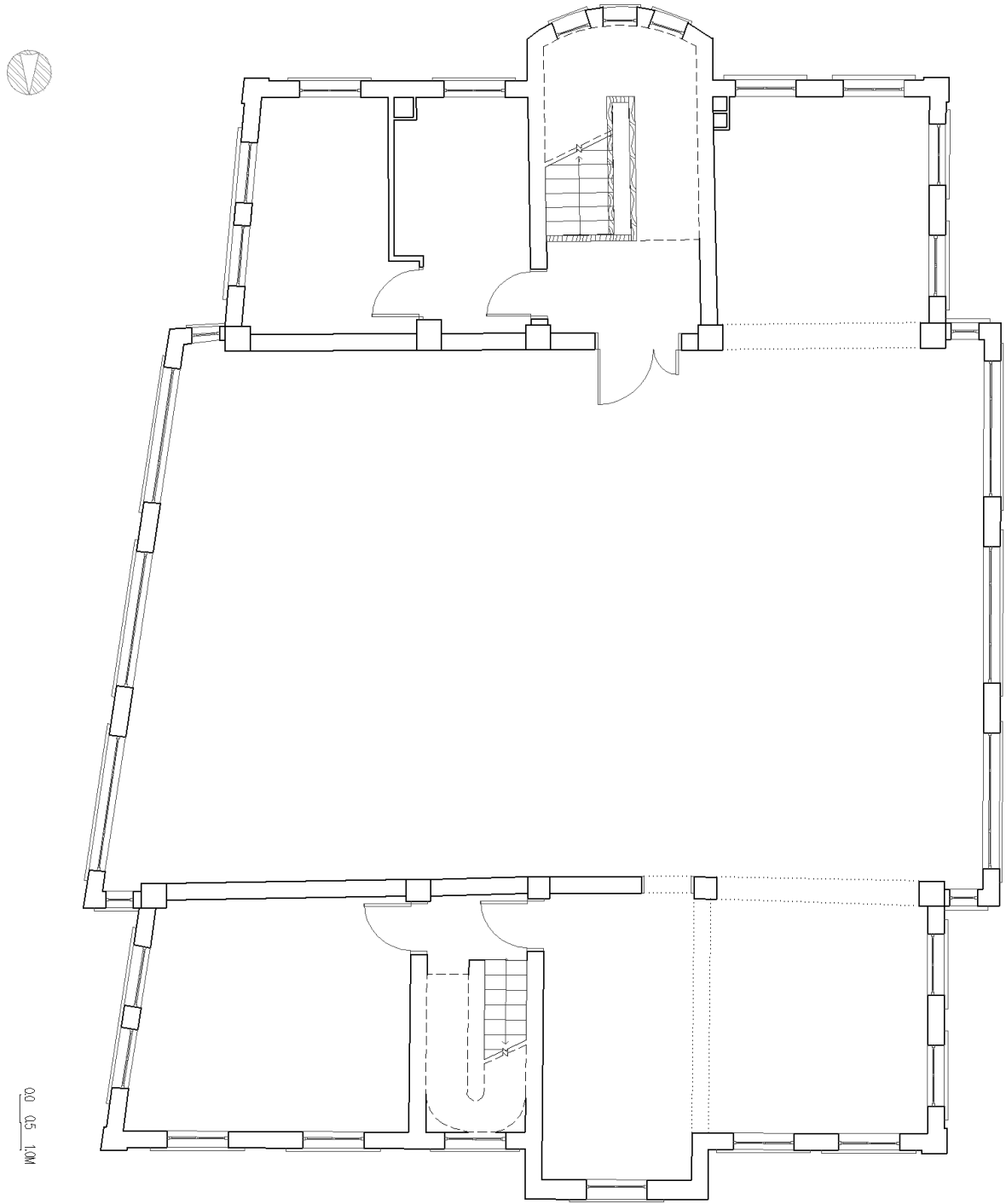
Yapının kuzey tarafındaki üst kata çıkış merdivenleri.

Şekil 3.22

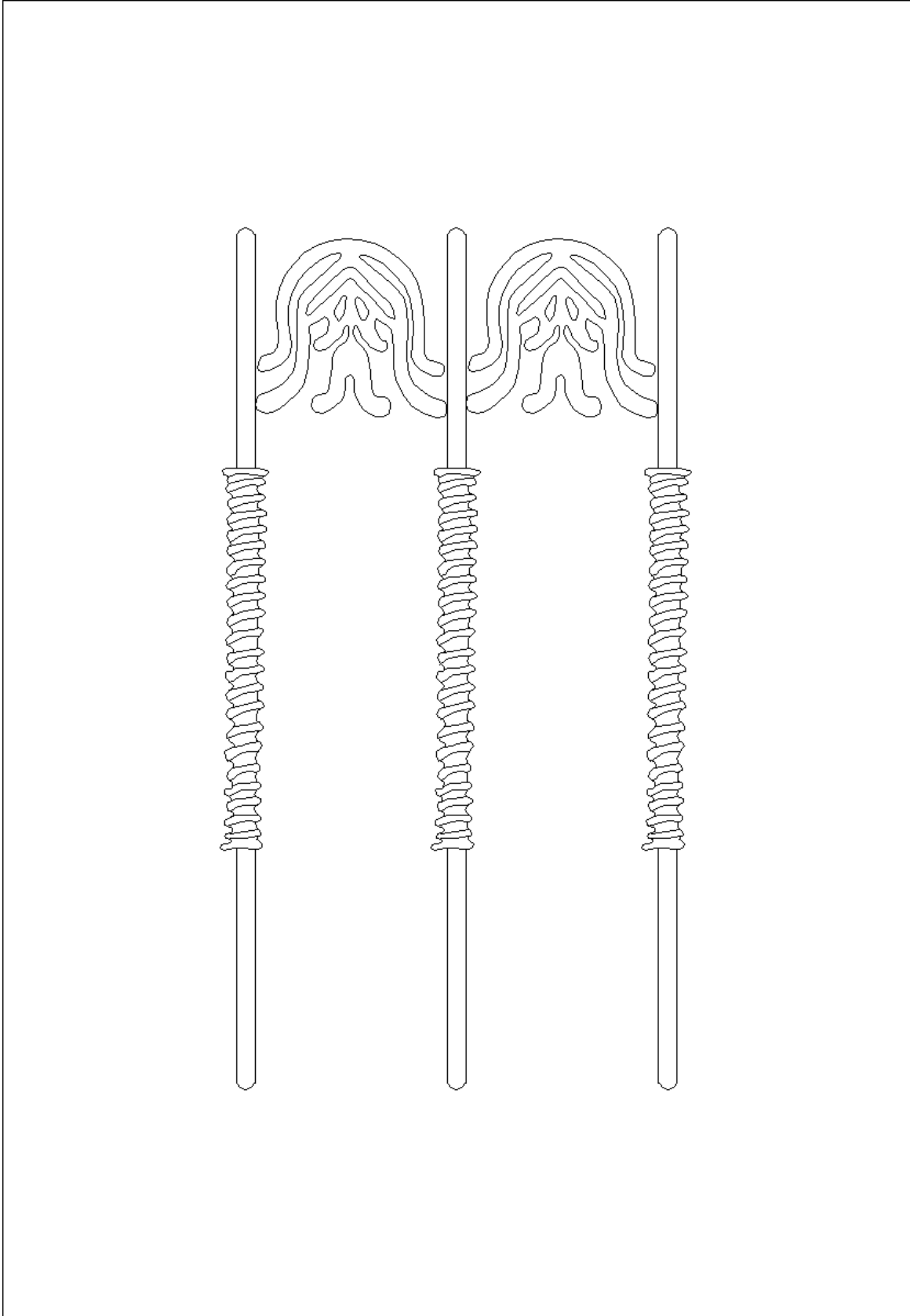
Bandırma İskelesi'nin zemin kat planı (Kaya 2010'dan işlenerek).

Şekil 3.23

Yapının ikinci kat planı (Kaya 2010'dan işlenerek).

Şekil 3.24

Yapının süslemeli merdiven korkulukları deseni.

2.6 Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi

Bandırma İskelesi'yle aynı tarzda inşa edilmiş olan Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi binası günümüzde, Cumhuriyet Caddesi üzerinde, Maarif Oteli ve Gar binasının hemen yanında yer almakta olup, 32 pafta 473 ada 1 parselde kayıtlıdır. BKTVKK'nın 20.10.1995 tarihinde aldığı 4731 sayılı kararla tescilli eserler kapsamına alınmıştır. Yapı günümüzde, İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir.

2.6.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Posta ve Telgraf Merkezi binası olarak inşa edilen yapı, kitabesiz olup kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Yapıyla ilgili birincil kaynaklar ise, oldukça sınırlıdır. Bu durum, yapının tarihlendirilmesini zorlaştırmıştır. Yapıyı tarihlendirmede, yazılı kaynak tespit edilememesinden dolayı iki fotoğrafa başvurduk. Bunlardan birincisi, 1924 yılına tarihlendirilen bir fotoğraftır (*Foto. 3.58*). Fotoğrafta, yapının yer aldığı çevrenin henüz yapılandırılmadığı ve Yunan işgali (1920-22) sırasında tahrip edilen Haydar Çavuş Camii'nin yıkık kubbesi halen görülmektedir. 1927 yılına tarihlendirilen diğer bir fotoğrafta ise, yapı bizzat yer almaktadır (*Foto. 3.59*). Fotoğrafta, Osmanlıca harflerle yapının Posta ve Telgraf Merkezi olduğu belirtilmekte ve yapının hali hazırda kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan, mimari üslubu dikkate alındığında, yapının Bandırma İskelesi binasıyla hemen hemen aynı tarzda yapılandırılmış olduğu görülmektedir. Buna göre yapının, İskele binasıyla yakın tarihlerde, yani 1925-26 yıllarında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Yapının mimarıyla ilgili herhangi bir belge tespit edilememiştir. Ancak yapının, İskele binasıyla aynı mimar tarafından tasarlanmış olabileceği akla gelmektedir.

1967 yılına kadar PTT tarafında kullanılan yapının, 1997'ye kadar Vergi Dairesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1997'den itibaren Mal Müdürlüğü olarak kullanılan yapı, 2010 yılında İlçe Emniyet Müdürlüğü'nün kullanımına tahsis edilmiştir. Yapı günümüzde, metruk olup, kapalıdır. Ancak yakın tarihlerde, restore edilerek, Emniyet Müdürlüğü'nce yeniden kullanılması planlanmaktadır.

2.6.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde düzenlenmiştir (*Foto. 3.60-3.61*). Ön cephesi, kuzeydoğu yönündedir. Yapı, bodrum üzerine iki katlı olup, beton, tuğla ve armatür karışımı yağma bir yapı olarak inşa edilmiştir. Beden duvarları üzerine bir çatı yerleştirilerek, iki kademeli olarak yapılandırılmıştır. Geniş saçaklı ahşap bir zemin üzerine ahşap kırma bir çatıyla örtülmektedir. Yapını kapı ve pencereleri, ahşaptır.

Yapının ön cephesi özgün halinde, zemin ve birinci katta, iki yandan yaklaşık bir buçuk metre çıkma yaparak, üç bölüm halinde yapılandırılmıştır. Yapı dikey kesitte, bodrum ve zemin katta simetrik, birinci katta ise, kuzeydoğu bloğunun eklenmemesinden dolayı asimetrik düzendedir. Yerden yaklaşık bir metre yükselen bodrumun ortasında yer alan mermer bir merdivenle, orta bölümdeki basık kemerli ana girişe ulaşılmaktadır. Birinci katta, ana girişle aynı aksta, teğetli sivri kemerli dar iki pencere yer almaktadır. Cephede çıkma yapan kısımlarda ise, bodrumda, kare, zemin katta, dikdörtgen ve birinci katta, teğetli sivri kemerli ikişer pencere düzeni uygulanmıştır.

Yapının kuzeydoğu cephesi dikey kesitte, asimetrik olup, bodrumda, kare üç, zemin katta, dikdörtgen yedi, birinci katta, teğetli sivri kemerli beş pencere yer almaktadır.

Yapının güneybatı cephesi, dikey kesitte, simetrik düzendedir. Cephede, zemin katta, dikdörtgen, birinci katta, teğetli sivri kemerli altışar pencere bulunmaktadır.

Arka cephe, dikey kesitte, asimetrik bir düzendedir. Ön cephedeki orta bloğa denk gelecek şekilde, zemin katta, arka bahçe çıkışı yer almaktadır. Bu çıkışın iki yanında, dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır. Birinci katta ise, teğetli sivri kemerli üç pencere bulunmaktadır.

Yapı özgün halinde, ön-arka cephe aksında bölümlere ayrılmış asimetrik bir plan şemasına sahiptir (*Şekil 3.25-3.26*). Yapının zemin kat özgün yerleşim düzeni, üç ana bölüme ayrılmış olup, günümüzde farklılaşmıştır (*Şekil 3.25*). Katın kuzeydoğu kısmı, yıkılıp genişletilmek suretiyle, yapının mimari düzenine uyum sağlamayan bir şekilde, yeniden inşa edilmiştir. Orta kısımda, girişte, genişçe bir hol, devamında ise, üst kata çıkan mozaik kaplı merdiven ve koridor biçiminde dar uzun bir oda yer almaktadır. Güneybatı kısmında ise, ortadaki hole açılan genişçe bir salon ve ana aksla kesişen dar bir koridor bulunmaktadır. Koridordan, arka kısımdaki kare odaya geçilmektedir.

Birinci kat yerleşim düzeni, zemin kata göre daha düzenli olup, zemin kattaki üç bölümlü yerleşim düzeninin aksine, kuzeydoğu bloğu eklenmeyerek, iki bölümlü olarak yapılandırılmıştır (*Şekil 3.26*). Kat, ana aksla kesişen dar bir koridor etrafında şekillenmektedir. Katın ön kısmı, koridora açılan iki büyük salon, arka kısmı ise, biri ikiye bölünmüş olmak suretiyle, farklı ebatta üç oda ve merdiven boşluğu olarak düzenlenmiştir.

Oldukça sade bir dış görünümüne sahip olan yapıya, ana giriş ve pencere üstlerinde tüm cepheleri çepeçevre saran kavisli silmelerle canlılık kazandırılmıştır. Kat seviyeleri, kornişlerle vurgulanarak, silmelerle bütünlük sağlanmıştır. Bodrum pencereleri ise, silmelerle belirginleştirilmiştir. Bu dış cephe düzeniyle yapı, Bandırma İskelesi (1925-26)

ve Eskişehir Çarşı Camii (Arif Hikmet Koyunoğlu,1925) binalarına benzerken, plâstik bir mimari düzen kazanmıştır.

İç düzen, oldukça sade olup süslemesizdir.

Yapının ön tarafında yer alan salonların zemin ve tavanları, ahşap kaplamadır (*Foto. 3.63*). Hol, koridor, merdiven ve arkadaki odaların zeminlerinde ise, karo ve dökme mozaik kullanılmıştır (*Foto. 3.64-3.65*). Yapının birinci katındaki koridorun zemini, haçvari ve stilize çınar yaprağı desenli karomozaiklerle döşenmiştir. (*Foto. 3.65; Şekil 3.27*). Bu karomozaiklerin benzerlerine, Ankara'da bir Erken Cumhuriyet dönemi konutu olan İzzet Aykurt evinde, 1927 tarihli Çanakkale Sahil Sıhhiyesi'nde ve yine aynı döneme ait Havran Belediyesi'nde rastlanmaktadır.

Yapı, sahip olduğu mimari özelliklerle, tipik bir Birinci Ulusal Mimarlık yapısıdır.

Foto. 3.58

1924 yılına tarihlendirilen fotoğrafta Gar'ın üst tarafında yer alan Posta ve Telgraf binasının yer aldığı çevre henüz yapılandırılmamıştır (Muhsin Kapçak).

Foto. 3.59

1927 yılına tarihlendirilen fotoğrafta yapının özgün görünümü (Muhsin Kapçak).

Foto. 3.60

Yapının günümüzdeki ön cephe görünümü, 2011.

Foto. 3.61

Foto. 3.62

Posta ve Telgraf Merkezi ve hemen ilerisindeki kubbeli Maarif Oteli.

Foto. 3.63

Yapının ön tarafında yer alan salonlardan birinin görünümü.

Foto. 3.64

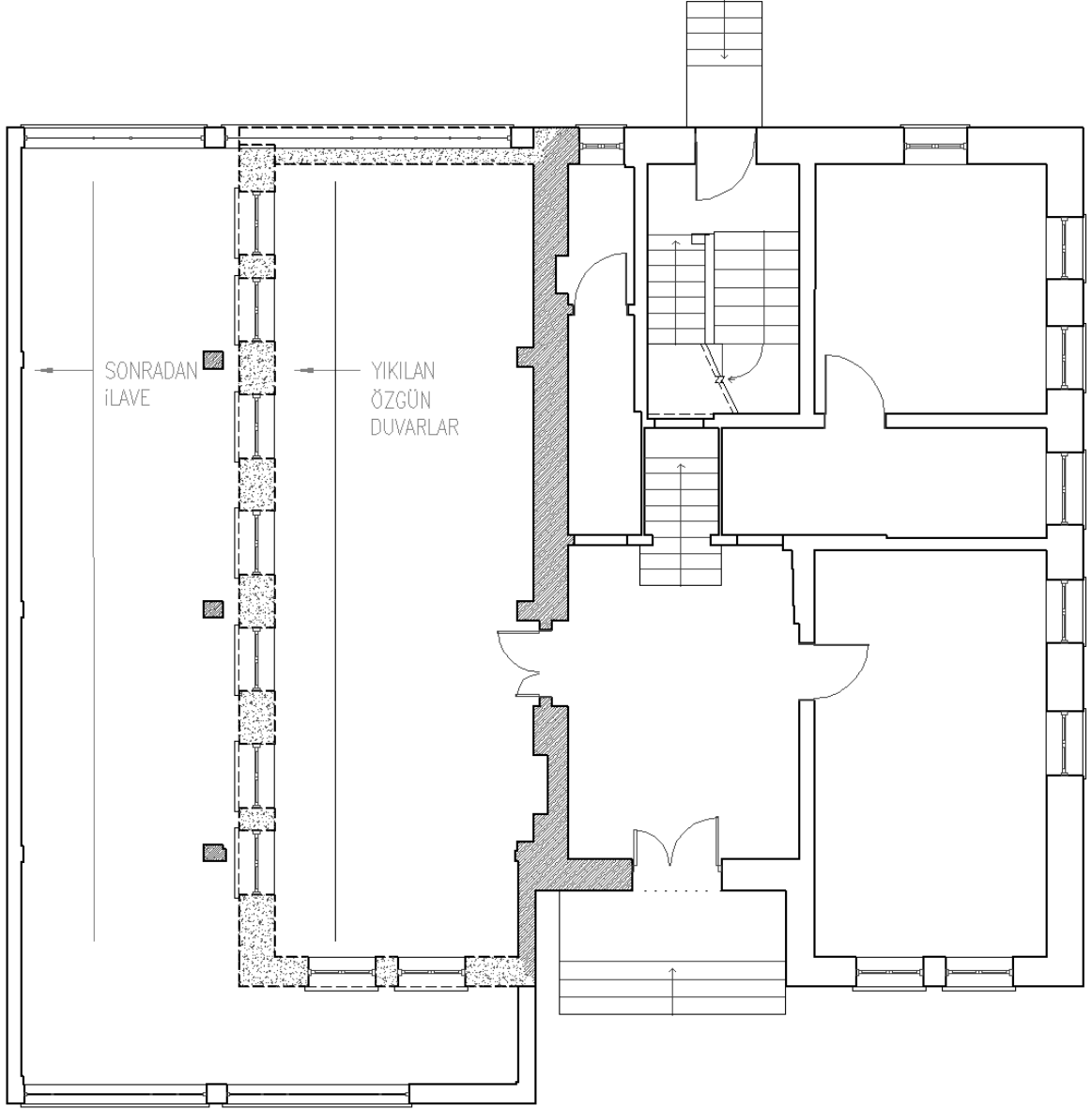
Yapının bodruma inen ve üst kata çıkan merdivenleri.

Foto. 3.65

Yapının süslemeli özgün zemin döşemesi; haçvari ve stilize çınar yaprağı desenli karamozai.

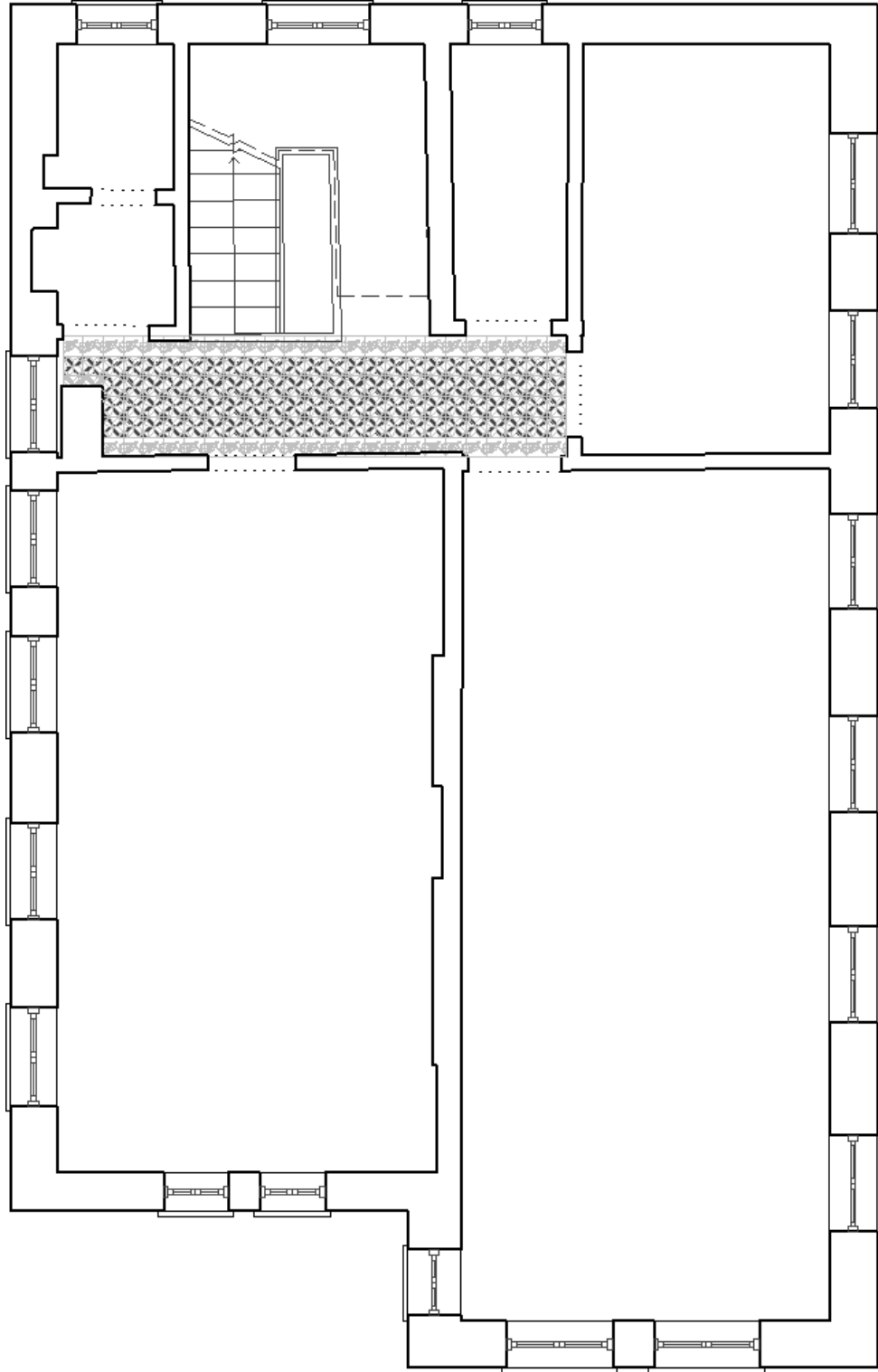
Şekil 3.25

0.0 0.5 1.0M

Posta ve Telgraf Merkezi'nin zemin kat planı (BBİŞM'den işlenerek).

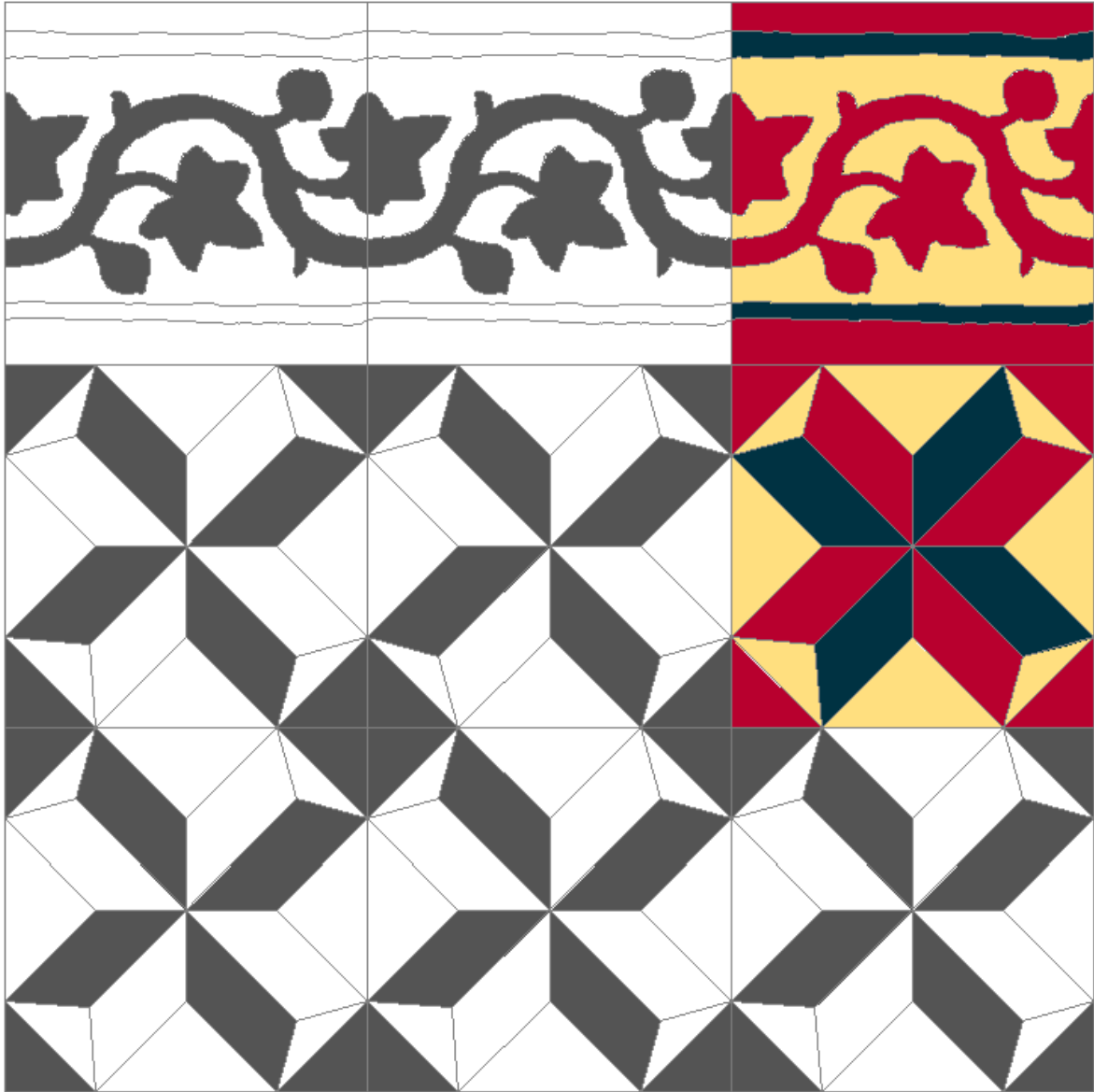
Şekil 3.26

0.0 0.5 1.0M

Yapının birinci kat planı (BBİŞM'den işlenerek).

Şekil 3.27

Yapının özgün zemin döşemesi süslemeli karomozaiklerin deseni; bu mozaiklerin benzerlerine, Ankara'da bir erken Cumhuriyet dönemi konutu olan İzzet Aykurt evinde (Yavuz 2001: 319) ve 1927 tarihli Çanakkale Sahil Sıhhiyesi binasında rastlanmaktadır.

2.7 Bandırma Maarif Oteli

Yörenin en dikkat çeken Birinci Ulusal Mimarlık yapılarından biri olan Maarif Oteli binası günümüzde, ilçe meydanındaki Cumhuriyet Caddesi üzerinde, Posta ve Telgraf Merkezi binasının yanında, Gar binasının karşısında yer almaktadır. Yapı, 32 pafta 473 ada 3 parselde kayıtlıdır. BKTVKK'nın 20.10.1995 tarihindeki 4731sayılı kararıyla taşınmaz kültür varlığı olarak koruma altına alınmıştır. Eski Gar Oteli ve özellikle Eski Dekanlık binası olarak da anılan yapı, günümüzde kullanılmamakta olup, İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir.

2.7.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Yapının kitabesiz olması nedeniyle, kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Yapının tarihlendirilmesiyle ilgili ipuçları sunan birincil kaynaklar, yeterince mevcuttur. 1926'ya tarihlendirilen bir fotoğrafta yapı, baştan aşağı tamamlanmış, inşaat iskelesi ise henüz sökülmemiş olarak görüntülenmektedir (*Foto. 3.66*). Aynı fotoğrafta, yapının hemen ilerisindeki Haydar Çavuş Camii'nin de yeniden inşa edilmek üzere yıkıldığı ve sadece minaresinin bırakılmış olduğu görülmektedir. Bu fotoğrafta yakın tarihlerde çekildiği anlaşılan diğer bir fotoğrafta ise, Haydar Çavuş Camii ve daha önce değindiğimiz İskele binası yer almaktadır. Fotoğrafta, Haydar Çavuş Camii'nin halen yıkık, 1925-1926'ya tarihlendirdiğimiz İskele binasının ise hali hazırda kullanımda olduğu görülmektedir. Bandırma'nın, Yunan işgalinden sonra, bir iki yıl içinde yeniden mimari bir yapılanma süreci içine girdiği düşünüldüğünde ve 1924'e atfedilen fotoğraf (*Foto. 3.59*) dikkate alındığında, yapının inşasına, İskele binasıyla yakın tarihlerde başlanmış olmalıdır. Ancak, yapının İskele binasından daha sonra tamamlandığı, söz konusu fotoğraflardan açıkça izlenebilmektedir.

Yapının mimarı, kesin olarak bilinmemektedir. Ancak yapı, Birinci Ulusal Mimarlık'ın öncü temsilcilerinden Mimar Kemalettin'e atfedilmektedir (*Ek 12*). Yapının mimari kurgusu dikkate alındığında, Mimar Kemalettin tarafından tasarlanmış olabileceği gayet muhtemeldir. Maarif Oteli, Mimar Kemalettin'in popüler bir tasarımı *IV. Vakıf Hanı (1916-26)* binasıyla yakın bir benzerlik içindedir. Yapı, 1927 yılında Ankara'da vefat eden mimarın, son eserlerinden olmalıdır.

İlkin Maarif Oteli olarak inşa edilen yapının, daha sonra Büyük Otel ve 1931'e kadar Türk Ocağı, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle 1940-51 yılları arasında askeri hastane, 1951-60 yıllarında Gar Oteli ve 1968-84 yılları arasında da Biray Oteli olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1984-87 yılları arasında onarım gören yapı, 1994'e kadar Halk Kütüphanesi ve Kültür Eğitim Vakfı olarak kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren 2009'a kadar, Balıkesir

Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından kullanılmıştır. 2010 yılında İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne tahsis edilen yapı, günümüzde kapalıdır. Ancak yapının, yakın bir tarihte restore edilerek tekrar kullanıma açılması planlanmaktadır.

2.7.2 Yapının Mimari Özellikleri

Eski Otel binası, yaklaşık kuzey-güneybatı-güneydoğu yönünde, üçgenimsi bir biçimde düzenlenmiştir (*Foto. 3.69*). Yapının ön cephesi, kuzey yönündedir. Karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilmiş olan yapı, üç kat üzerine kule biçiminde bir çatı katından oluşmaktadır. Beden duvarları üzerine bir çatı yerleştirilerek, iki kademeli olarak yapılandırılmıştır. Ferforje bindirmeliklerle desteklenen geniş saçaklı beton bir zemin üzerine, ahşap kırma bir çatıyla örtülmektedir. Yapının kapı ve pencereleri ahşaptır.

Yapının ön cephesi, diyagonal bir köşe kulesi biçiminde düzenlenmiş olup, dikey kesitte, simetrik bir düzene sahiptir. Trotuarla aynı seviyedeki kalkık kemerli ana giriş, orta kısımda konumlanmaktadır. Girişin iki yanında, girişle aynı formlarda, dar birer pencere bulunmaktadır. Bunlarla aynı aksta birinci katta, süslemeli konsollarla taşınan parapetli üç balkon yer almaktadır. Bunlardan ortadakine, pencî sivri kemerli bir balkon çıkışından geçilmektedir. Diğer iki balkona ise, balkon çıkışı yerine, pencî sivri kemerli birer pencere açılmaktadır. Üslupta sıklıkla kullanılan mimari öğelerden biri olan bu balkonlar, fonksiyonel olmaktan çok, simgeseldir. Birinci kattaki balkon düzeni, ikinci katta aynen tekrarlanmıştır. Çatı kısmına, kurşun kubbeli sekizgen bir kule eklenerek, cepheye ve yapıya anıtsal bir görünüm kazandırılmıştır. Kulenin ön tarafa bakan kısmında, pencî sivri kemerli büyük bir pencere yer almaktadır. Bu pencere yanlarda, aynı formdaki üçer küçük pencereyle pekiştirilmiştir.

Kuzeydoğu ve güneybatı yan cepheler, kule biçimli ön cepheye uyum sağlayacak şekilde biçimlendirilmişlerdir. Benzer olarak biçimlendirilmiş yan cepheler, kendi içlerinde dikey kesitte, asimetrik bir düzendedirler. Kuzeydoğu cephesinde, zemin katta, revak izlenimi uyandıran sepetkulpu kemerli bir pencere dizisi ve arkadaki depoya geçişin sağlandığı kalkık kemerli bir giriş yer almaktadır. Cephe birinci katta, zemin kattaki dört pencere hizasında, yaklaşık bir metre çıkma yaparak şahniş oluşturulmuştur. Yatay ve dikey kesitte simetrik olan şahnişte, pencî sivri kemerli ikili pencere düzeni uygulanmıştır. Şahnişten geriye kalan kısımda ise, şahnişteki pencere düzeni tekli olacak şekilde, tekrarlanmıştır. Güneybatı cephesi, kuzeydoğu cephesiyle hemen hemen aynı düzende olup, daha kısa tutulmuştur.

Yapının arka cephesi, üçgenimsi bir formda olup, dikey kesitte, asimetriktir. Cephenin ana aksa denk gelen orta kısmı, zemin katta, bahçe çıkışı, birinci ve ikinci

katlarda ise, balkon olarak düzenlenmiştir. Yanlarda ise, tüm katlarda olacak şekilde, dikdörtgen birer pencere dizisi yer almaktadır. Arka cephenin yan cephelere bağlandığı yan iki cephe ise, tamamen sade bırakılmıştır. Cephelerin hemen hemen orta kısmına denk gelecek şekilde, zeminden çatıya kadar yükselen birer hava boşluğu yer almaktadır.

Yapı, köşe parselde uygun olacak şekilde, "A" biçimine benzer bir formda yapılandırılmıştır (*Şekil 3.28-3.30*). Yapının plan şeması, ana girişten orta kısımdaki sarmal merdivene ve yan uçlara kadar uzanan üç aks üzerinde asimetrik olarak biçimlenmektedir. Yerle aynı seviyede olan zemin katta, iki giriş bulunmaktadır. Ön cephede yer alan ana girişten, daire biçimli bir vestibula geçilmektedir (*Foto. 3.70*). Vestibulda, karşılıklı iki diyagonal niş bulunmaktadır. Vestibuldan ortadaki merdivene kadar uzanan dar bir koridorun iki yanında, yapının arka uçlarına doğru uzanan uzun birer salon yer almaktadır. Koridorun sonunda, vestibula göre daha küçük boyutlardaki merdiven boşluğu yer almaktadır. Burada, çatı katına kadar yükselen ferforje tırabzanlarında çiçek motifleri olan sarmal bir merdiven ve iç avluya geçişin sağlandığı bir çıkış yer almaktadır (*Foto. 3.71-3.72*). Asimetrik beşgen iç avlunun etrafında, ikisinden yanlardaki iki geniş salona geçilebilen üç mekân yer almaktadır. Zemin katın kuzeydoğu cephesinde yer alan ikinci girişten ise, mozaik kaplı uzun bir koridordan geçmek suretiyle, arka taraftaki depoya geçilmektedir.

Birinci ve ikinci katlar, zemin kata göre, biraz farklı yapılandırılmıştır (*Şekil 3.29-3.30*). Bu katların ön kısımları, zemindeki daire biçimli vestibulun üzerine gelecek şekilde, üç balkonlu asimetrik altıgen birer oda olarak düzenlenmiştir. Bu odalar ile sarmal merdiven arasında, yapının iki ucuna kadar uzanan dar birer koridor yer almaktadır (*Foto. 3.74*). Bu koridorların iki yanında, özgün yapısı sonradan değiştirildiği anlaşılan farklı ebatta salon ve odalar yer almaktadır.

Yapının çatı katı, kubbeli sekizgen bir kule oda olarak düzenlenmiştir.

Yapının dış cephesi, süsleme açısından oldukça zengindir. Tezyinat, daha çok yapının caddeye bakan cephelerinde toplanmıştır (*Foto. 3.70*). Ön cephedeki balkonların babalı parapetleri, kartuş içine alınmış sekiz kollu yıldızlarla süslenmiştir (*Şekil 3.31*). Bu yıldızların aynıları, Ankara Palas (Mimar Vedat Tek, Mimar Kemalettin, 1924) binasının balkon parapetlerinde de yer almaktadır. Birinci kattan itibaren, balkon çıkışları ve pencere üstleri, silmelerle vurgulanmıştır. Birinci kattaki silmelerin uç kısımları, rumîli tepeliklerle pekiştirilmiştir. Aynı katta ikili düzendeki pencere alınlıklarında, çiçek biçimli dairevi üçer kabartma kullanılarak rumîli silmelerle birlikte kompozisyon oluşturulmuştur (*Şekil 3.32-3.34*). Saçak altları, rumî kompozisyonlu kabartmalar ve mukarnas bantlarla canlandırılmıştır (*Şekil 3.35*). Birinci katta, kornişler belirginleştirilmiş, yan cepheler ise,

birinci kattan itibaren kasetlenerek vurgulanmıştır. Balkon ve şahnişleri taşıyan kavisli konsollar; mukarnas, kartuş, dilimli profilli daire ve rumîli kabartmalarla kompozisyon oluşturacak şekilde bezenmiştir (*Şekil 3.36-3.38*). Pencere hatları belirginleştirilen köşe kulesi ise, silmeli parapetlerle pekiştirilmiştir. Böylece yapının anıtsallığı, plâstik ve dinamik bir cephe görüntüsüyle kuvvetlendirilmiştir (*Foto. 3.75*).

Yapının arka cephesi, caddeye bakan cephelere göre sade bırakılmıştır (*Foto. 3.73*). Balkon parapetleri, ön cephedeki balkonlarda olduğu gibi kartuş içine alınmış sekiz kollu yıldızlarla süslenmiştir. İkinci kattaki pencerelerin üstlerinde yer alan Posta ve Telgraf Merkezi'ndekilerle aynı kavisli silmeler, arka cephenin sade görüntüsüne canlılık katmıştır.

Yapının iç düzenlemesi, oldukça sade olup, daha çok, dış cephenin süslenmesine özen gösterilmiştir. Yapının içerisindeki bazı geçitlerde, üsluba uygun olacak şekilde, daire ve teğetli sivri kemer kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, orta kısımdaki sarmal merdivenin ahşap küpeşteli ferforje korkulukları, çiçek desenleri ve volütlerle bezenmiştir.

Yapının zeminleri günümüzde, dökme ve sırsız karo mozaik döşemeyle kaplıdır.

Genel mimari kurgusuyla Maarif Oteli, taşrada yer alan ustaca tasarlanmış klâsik bir Birinci Ulusal Mimarlık yapısıdır.

Foto. 3.66

1926 yılına tarihlendirilen fotoğrafta Maarif Oteli inşa edilmiş ve iskelesi henüz sökülmemiş vaziyette görünmektedir. Hemen ilerisindeki Haydar Çavuş Camii ise, henüz inşa edilmemiştir (Recep Pulat).

Foto. 3.67

Yapının inşa edildikten sonraki özgün görünümü. Yapının bir iki blok ötesinde ise, Posta ve Telgraf Merkezi binası görünmektedir (Vehçi Ersun).

Foto. 3.68

Yapının Büyük Otel ve Türk Ocağı olarak kullanıldığı yıllardaki bir görünümü, 1928-31 (Recep Pulat).

Foto. 3.69

Yapının günümüzdeki görünümü, 2011.

Foto. 3.70

Yapının girişindeki daire vestibul.

Foto. 3.71

Yapının iç avlusuna geçişin ve üst katlara çıkan merdivenin yer aldığı orta mekân.

Foto. 3. 72

Çatı katına kadar yükselen sarmal merdivenler.

Foto. 3.73

İç avluya bakan arka cephe ve süslemeli balkonları.

Foto. 3.74

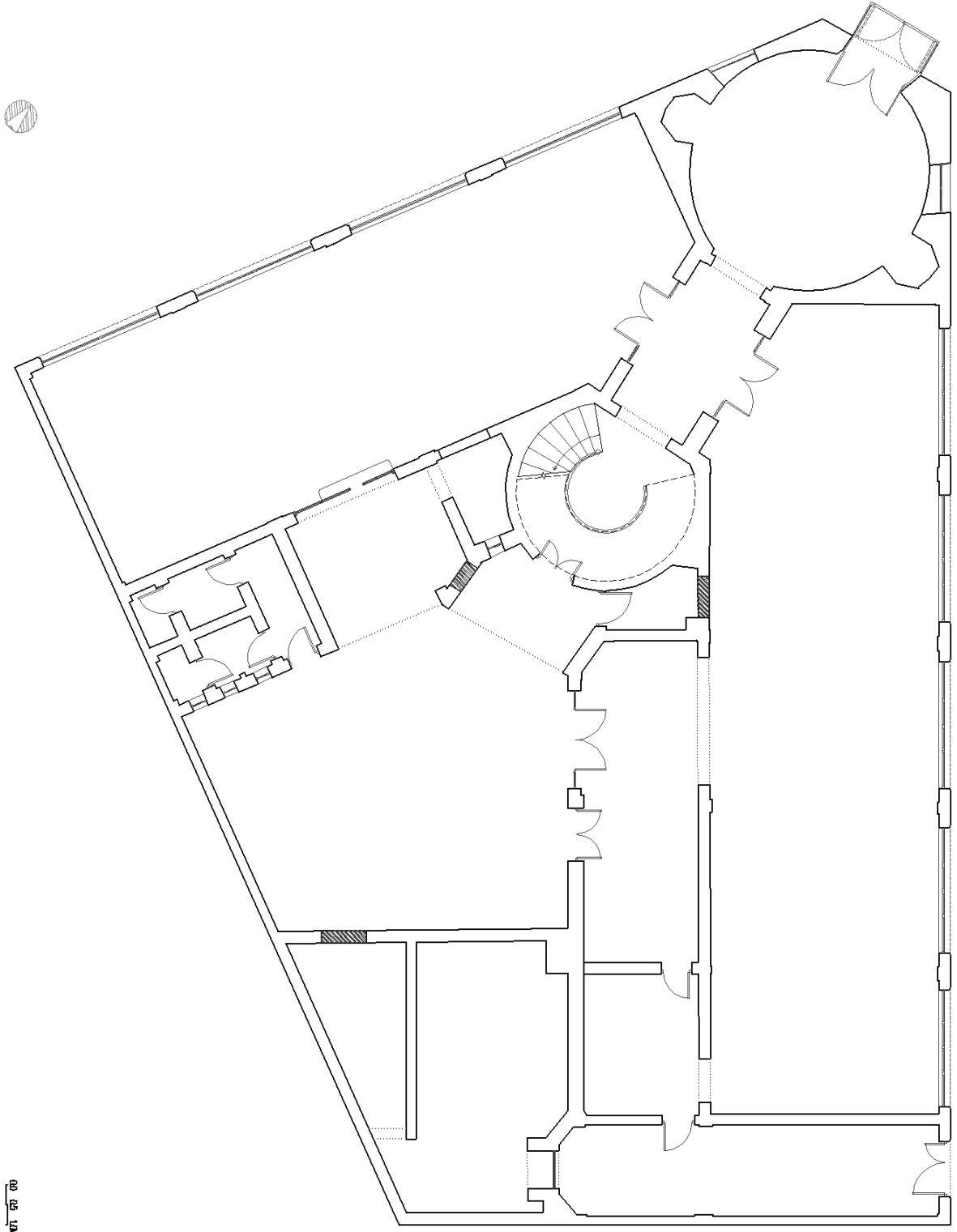
Yapının koridorlarından bir örnek.

Foto. 3.75

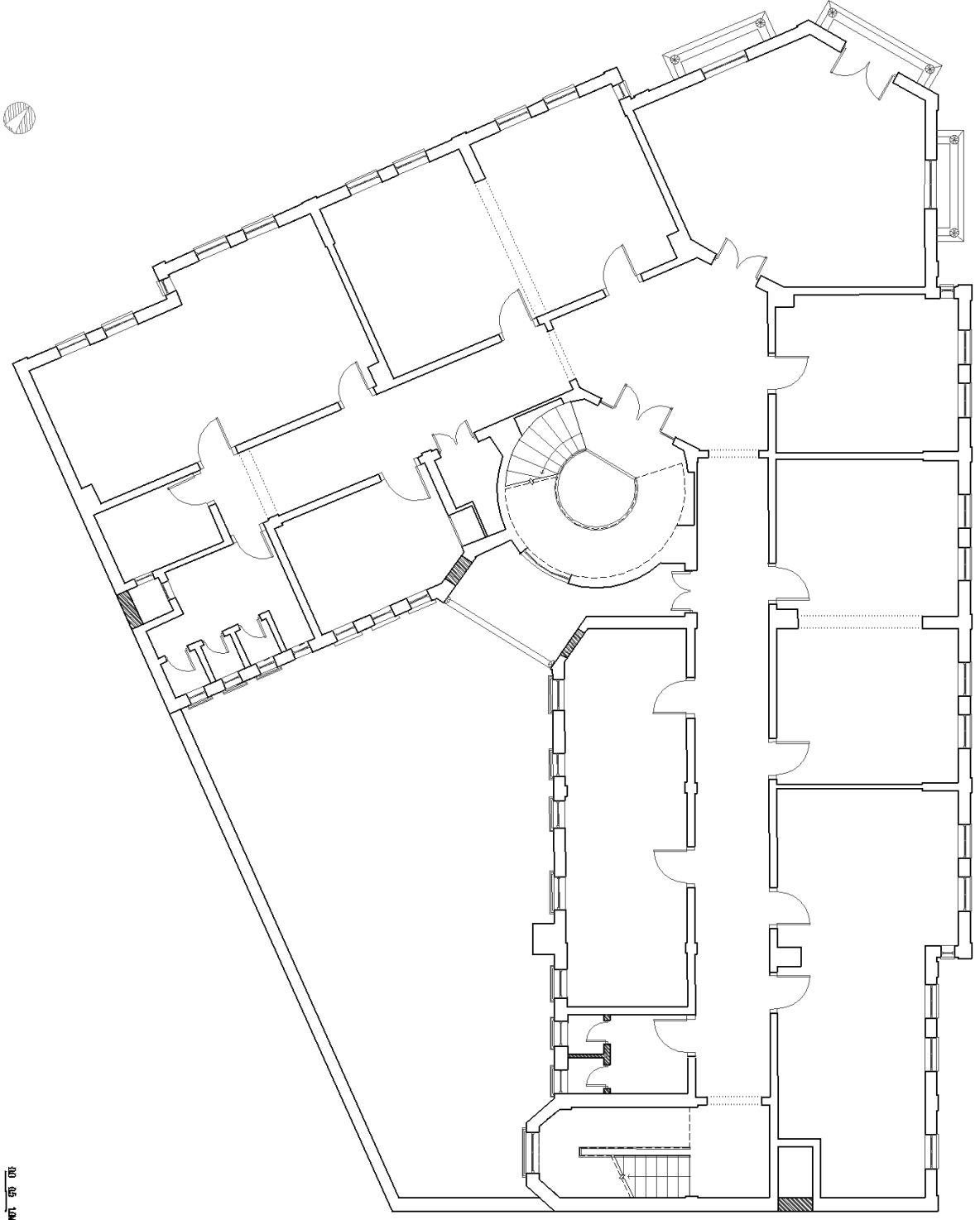
Yapının dinamik ve plâstik görünümlü ön cephesi.

Şekil 3.28

Maarif Oteli'nin zemin kat planı (BBİŞM'den işlenerek).

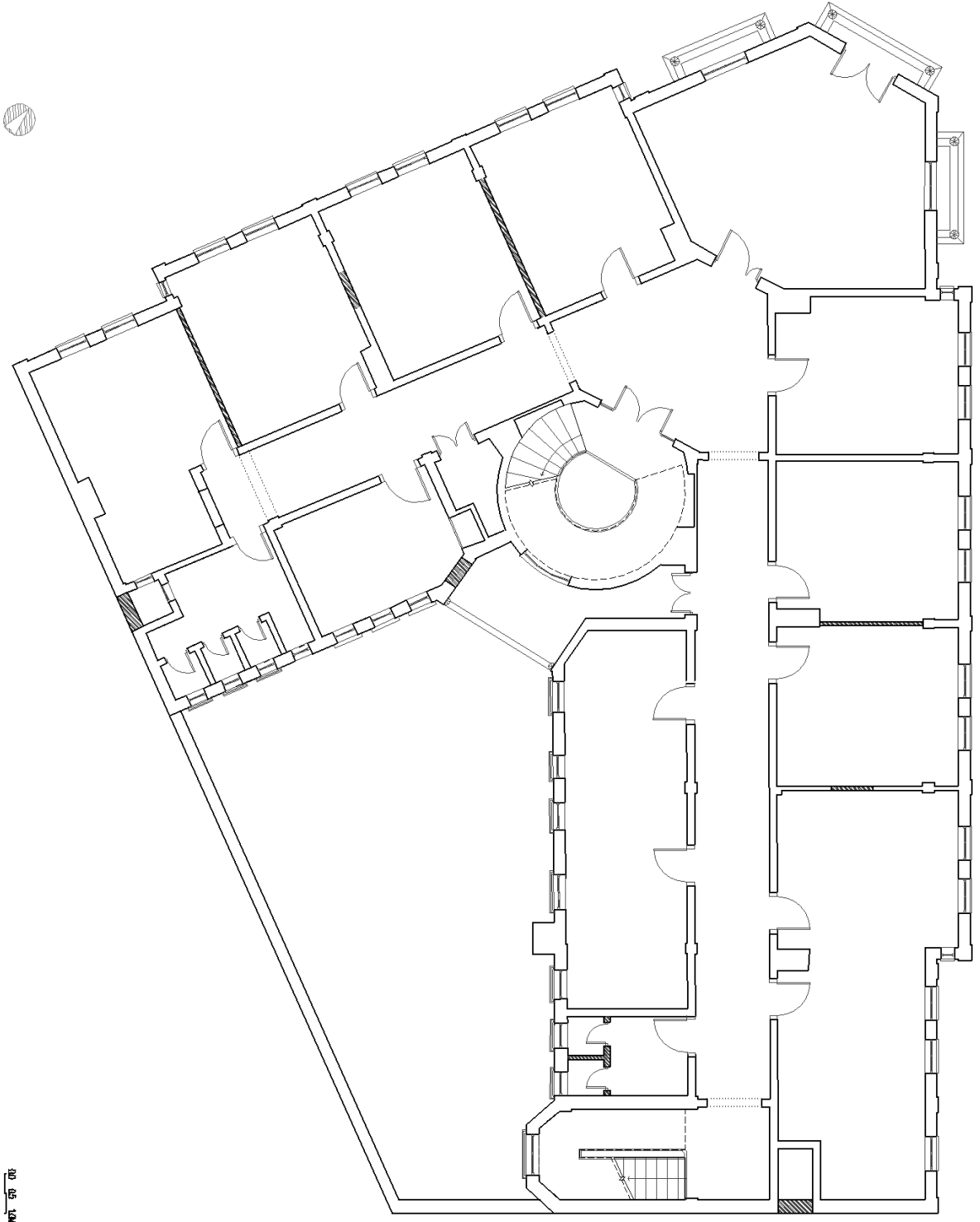
Şekil 3.29

100

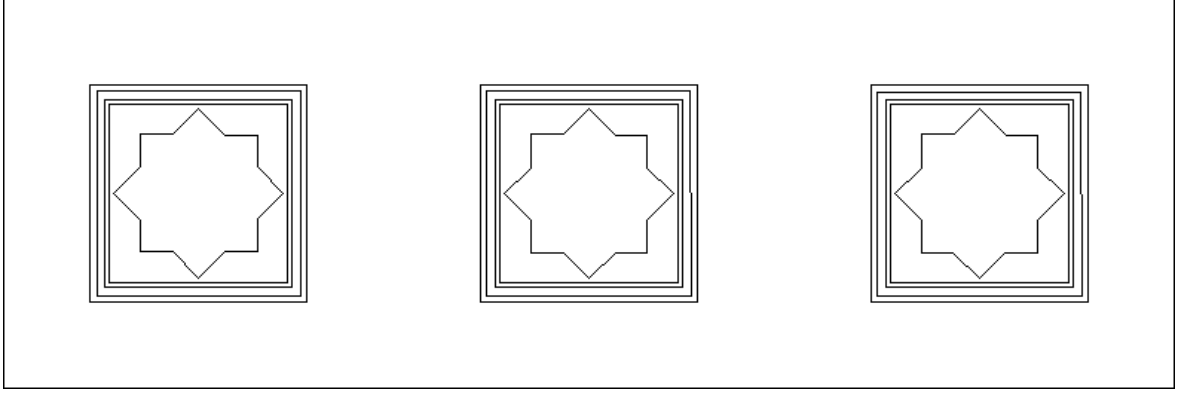
Yapının birinci kat planı (BBİŞM'den işlenerek).

Şekil 3.30

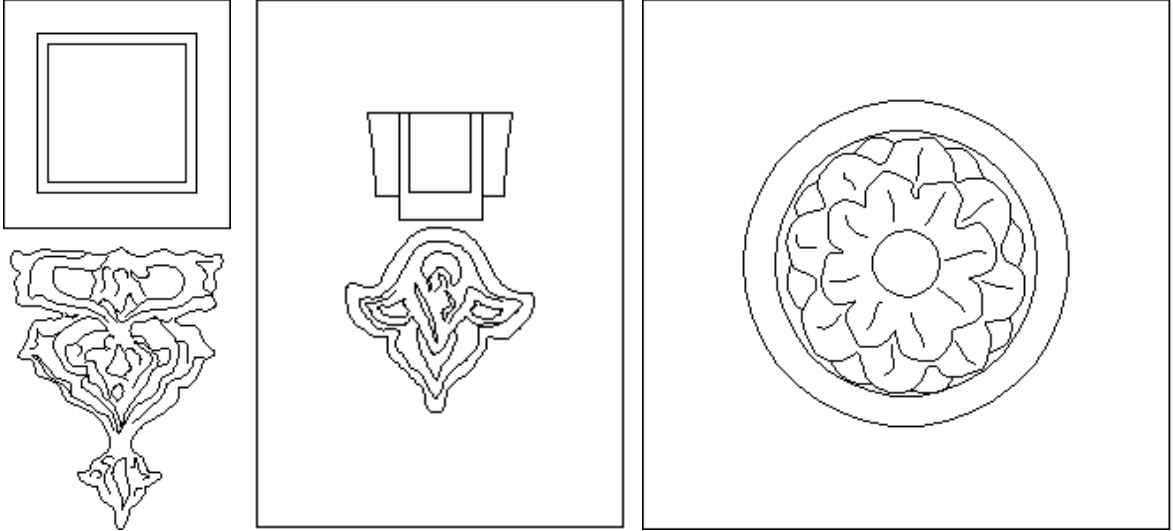
Yapının ikinci kat planı (BBİŞM'den işlenerek).

Şekil 3.31

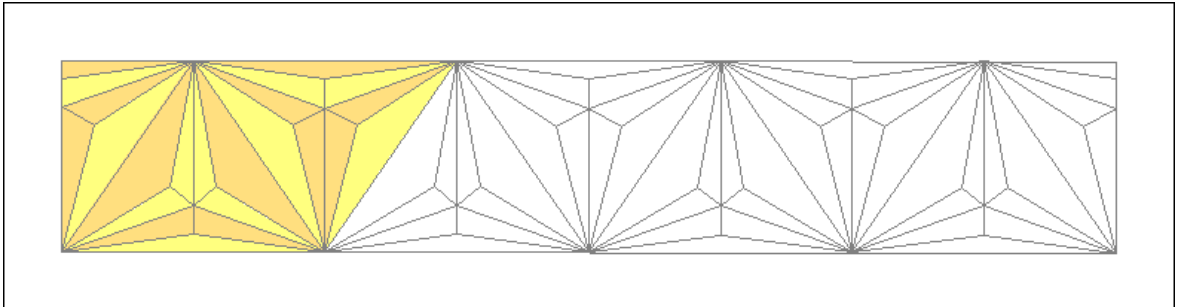
Balkon parapetlerindeki sekiz kollu yıldızların deseni.

Şekil 3.32-3.34

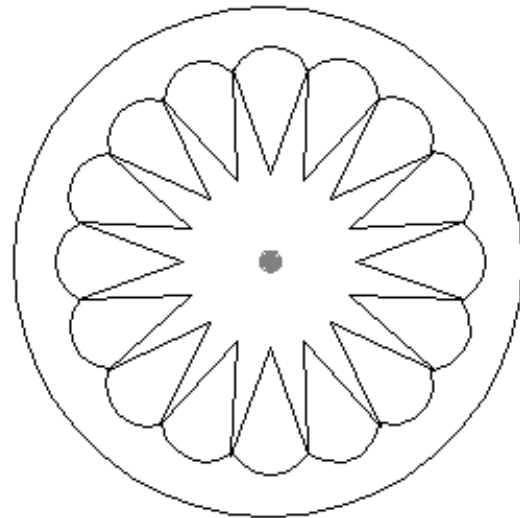
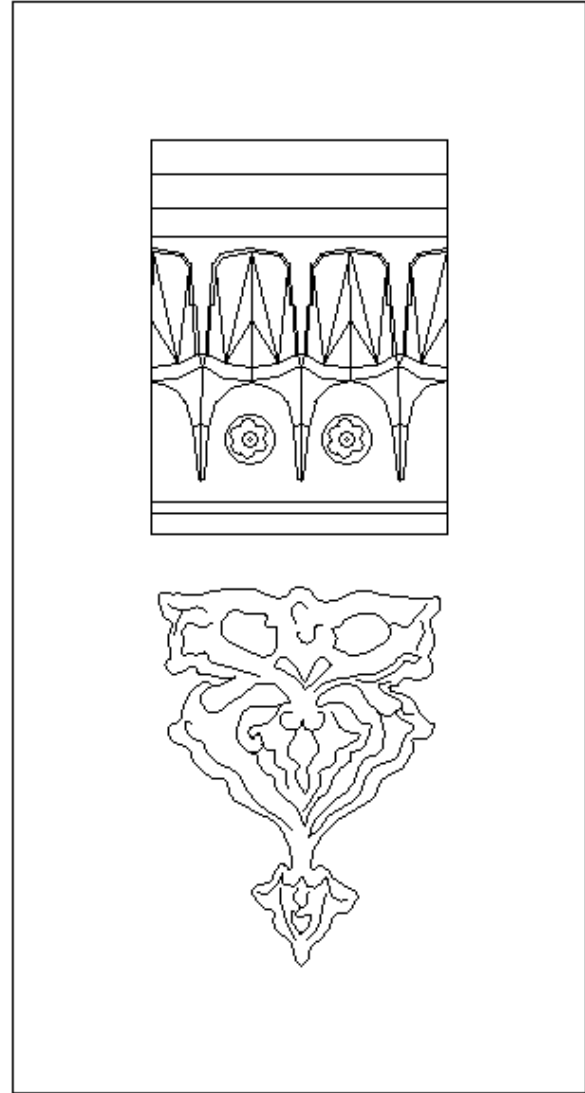
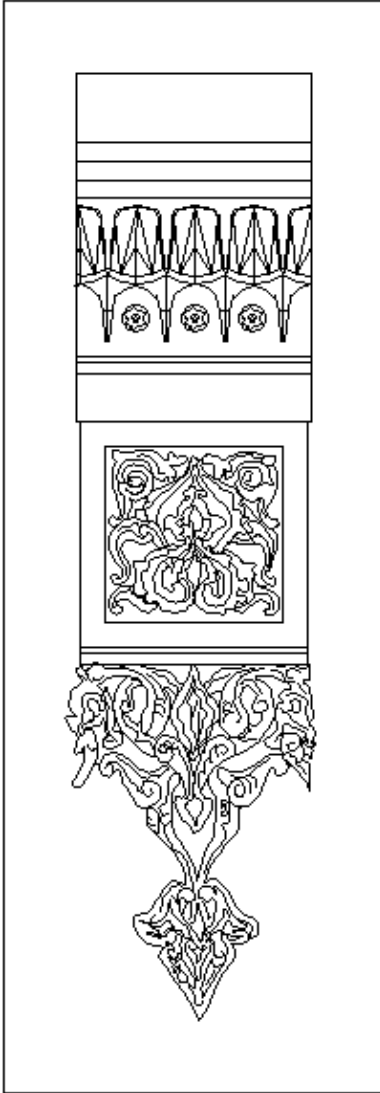
Ön cephedeki silmelerin uçlarına ve aralarına konan rumî ve çiçek biçimli dairevi kabartmaların desenleri.

Şekil 3.35

Saçak altlarındaki mukarnas bantların deseni.

Şekil 3.36-3.38

Balkon ve çıkmaları taşıyan konsollardaki Türk-İslâm sanatından seçme tezyinatın desenleri.

2.8 Bandırma Haydar Çavuş Camii

Araştırmamız kapsamındaki tek dini yapı, Haydar Çavuş Camii'dir. Yapı, ilçe meydanında, konumuz kapsamındaki İskele binasının karşısında ve Maarif Otelinin yakınında yer almakta olup, 32 pafta 119 ada 1 parselde kayıtlıdır. BKTVKK'nın 3.8.1988 tarihindeki 105 ve 20.10.1995 tarihindeki 4731 sayılı kararlarıyla taşınmaz kültür varlıkları kapsamında tescillenmiştir. Mülkiyeti günümüzde, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir.

2.8.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Haydar Çavuş Camii, kitabesiz olup, kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Yapıyı tarihlendirmeye ilgili elde ettiğimiz birincil kaynaklar, oldukça sınırlıdır. Konuyla ilgili herhangi bir yazılı birincil kaynak, tespit edilememiştir. Ancak, yapının inşa tarihleriyle ilgili bir zaman dilimi sınırlamasında bulunmamızı sağlayan birkaç fotoğraf mevcuttur.

Bir önceki başlıkta incelediğimiz Maarif Otel binasını tarihlendirmede yararlandığımız fotoğrafta (*Foto. 3.67*), Otel binası henüz yeni inşa edilmişken, 18. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiş olup, 1922'de Yunan işgali sırasında tahrip edilmiş olan Eski Haydar Çavuş Camii, yeniden inşa edilmek üzere yıkılmış olarak yer almaktadır. Bu fotoğrafla hemen hemen aynı tarihlerde çekilmiş olduğu anlaşılan diğer bir fotoğrafta ise, Camii yine aynı vaziyetteyken, karşısında yer alan İskele binasının, hali hazırda kullanılmakta olduğu görülmektedir (*Foto. 3.76*). Bu durumda yapının, İskele ve Maarif Otel binalarından sonra inşa edilmiş olduğu kesinleşmektedir. Öte yandan, 1930 yılına ait fotoğraflarda, yapının, hali hazırda inşa edilmiş olduğu görülmektedir (*Foto. 3.77*). Mevcut veriler ışığında yapı, 1926 ile en geç 1930 yılına kadar inşa edilmiş olmalıdır.

Camii'nin mimarı, kesin olmamakla birlikte, Mimar Kemalettin'dir. Yapının mimari kurgusu, Mimar Kemalettin'in üslubunu kuvvetlice yansıtmaktadır. Yapı, Mimar Kemalettin tasarımı olan *İstanbul Bebek Camii*'yle (1913), hemen hemen aynı mimari kurgu ve düzendedir. Camii, mimarın vefat etmeden önce tasarladığı son dini yapılardan olmalıdır.

2.8.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde konumlandırılmıştır (*Foto. 3.79*). Yapının ön cephesi, kuzeybatı yönündedir (*Foto. 3.80*). Zemin kat üzerine, bir galeriden oluşan beton yapı, yerden bir miktar yükselen oturma, genel olarak sağır tutulmuş beden duvarları, bu duvarlara binen kubbe kasnakları ve bunların üzerine kurşun kaplamalı kubbeler yerleştirilmek suretiyle dört kademe halinde yapılandırılmıştır.

Yapının örtü sistemi, hemen hemen Bebek Camiyle aynı düzendedir. Caminin harimini merkezi büyük bir kubbe örter. Bu kubbe iki tambur üzerine oturur. Son cemaat yeri ise, sekizgen tamburlara binen üç küçük kubbeye örtülüdür. Yapının örtü sistemi, tamamen kurşun kaplıdır. Caminin ön cephesi, hemen hemen Bebek Camii'nin tekrarı niteliğindedir. Cephe, dikey kesitte, simetrik bir düzende olup, ortada, bir portal ve iki yanında, portalle aynı boyutlarda yatay dikdörtgen iki pencere yer alır. Pencerele, mekânın yan cephelerinde birer adet olmak üzere aynen tekrarlanmıştır. Yapının portalı ve yanlardaki pencereler, galeri kısmında pencî sivri kemerli pencerelerle tamamlanmıştır. Bunlar, hafifçe içeri çekilmek suretiyle, cephede bir revak izlenimi oluşturur.

Harimin arka ve yan cephelerine simetrik bir biçimde pencereler açılmıştır. Yan cepheler, aynı düzendedir. Bu cephelerde altta, dikdörtgen ve aynı aksta üstte ise, alçı şebekeli pencî sivri kemerli üçer pencere yer alır. Yaklaşık güneydoğu yönündeki arka cephede ise, altta, dikdörtgen, aynı aksta üstte, alçı şebekeli pencî sivri kemerli ikişer pencere yer almaktadır.

Yapı, sade bir dış görünümüne sahiptir. Dış cephe tezyinatı, son cemaat yerinde ve kubbelerde toplanmaktadır. Son cemaat yerinin pencereleri, kavisli silmelerle vurgulanmıştır. Bunlarla uyum sağlayacak şekilde, zemin kattaki pencerelerin iki yanına, birer sütunçe konulmuştur. Girişin iki yanındaki pencerelerin parapetlerine, sekizer kartuş yerleştirilmiştir. Bu kartuşlar, Mimar Kemalettin tasarımları olan Bebek Camii'nin revak biçimli son cemaat yerinin ve Sultan Mehmed Reşad Türbesi'nin avlu parapetlerindeki bezeklerin form olarak tekrarı niteliğindedir. Silme ve kartuşlarla uyum sağlayacak şekilde, ana girişin hemen üzerindeki pencerenin köşeliklerine celi sülüs yazılı dairevi kabartma iki levha yerleştirilmiştir. Yapının gövdesi ve kubbeyi taşıyan tanburlar, kornişlerle, ana kubbenin tamburundaki küçük pencereler ise, alçı şebekelerle bezelidir. Böylece, yapının dış cephesi, plâstik bir görünüm kazanmıştır.

Ön cephesinin süslenmesine özen gösterilen yapının, arka ve yan cepheleri, sade bırakılmıştır. Üstteki pencerelere, alçı şebekeler eklenerek, ön cephe ve kubbedeki plâstik görüntüye uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

Sıva, yatay düzlemde taklit derz tekniğiyle bölümlendirilerek, yapıda, taş konstrüksiyon izlenimi oluşturulmuştur.

Yapının güneybatı cephesinde yer alan minare, Batılılaşma dönemine aittir. 1922'deki işgalden etkilenmeden günümüze ulaşmış bu minare, yapıyla yeterince bütünleşmemektedir.

Yapı, merkezi tek bir kubbeye örtülen kare biçimli harime, dikdörtgen bir son cemaat yerinin eklenmesiyle oluşan sade bir plan şemasına sahiptir (*Şekil. 3.39*). Yapı, bu plan şemasıyla, Mimar Kemalettin'in tasarımı olan İstanbul Bebek Camii'nin benzeridir. Tek fark, Bebek Camii'nin son cemaat yerinin revak biçiminde düzenlenmiş olmasıdır. Camii'nin son cemaat yeri, üst kısımda, harime bakan pilpayeli ve büyük pencî sivri kemerli bir galeri olarak düzenlenmiştir (*Foto. 3.81*). Bu galeriye, son cemaat yerindeki merdivenle ulaşılmaktadır.

Yapının iç cephesi, süsleme açısından oldukça zengindir. İç tezyinata, kalem işleri hâkimdir (*Foto. 3.842-3.84; Şekil 3.40-3.43*). Harim dikey kesitte, simetrik bir şekilde, mihrabın tepesinden kubbeye doğru, rumî kompozisyon ve celi sülüs yazılarla süslenmiştir. Bu tezyinat, beyaz zemin üzerine ağırlıklı olarak koyu mavi, koyu kırmızı, koyu sarı, turuncu, siyah, açık mavi ve yeşilimsi mat renklerden oluşmaktadır. Tezyinat, galeri kısmında, harimdekilerle bütünlük sağlayacak şekilde tekrarlanmıştır. Yapının mihrabı, üslubun çizgisiyle Klâsik Türk-İslâm sanatına uygun olarak yapılandırılmış ve süslenmiştir (*Foto. 3.83*). Niş kısmı mukarnaslı kavsara ve sütunçelerle süslenen mihrap, zikzak biçimli silmeli köşeliklerle pekiştirilmiştir. Bu köşeliklerde, çiçek motifli birer kabartma yer almaktadır. Köşeliklerin hemen üzerine, celi sülüs yazılı bir levha konulmuştur. Mihrap, mukarnaslı bir bant üzerine, taç biçimli rumî kompozisyonlu bir alınlıkla tamamlanmıştır (*Şekil 3.44*). Mimar Kemalettin'in tasarımlarında sıklıkla kullandığı bu alınlığın benzerlerine, Kamer Hatun Camii (Beyoğlu, 1911-14), V. Mehmed Reşad Türbesi, Gazi Osmanpaşa Türbesi (Fatih) ve Ankara Palas'ta rastlanmaktadır. Alınlığın rumî kabartmaları, yıldızlanarak vurgulanmıştır. Mihrabın güneybatı tarafına, üslupla ve yapıyla uyumlu oymalı ahşap bir minber konulmuştur (*Foto. 3.84*). Son cemaat yerinin iç kısmı ise, süslenmeden sade bırakılmıştır.

Haydar Çavuş Camii, Birinci Ulusal Mimarlık anlayışıyla tasarlanmış önemli dini yapılar arasında yer almaktadır.

Foto. 3.76

1926 yılına tarihlendirilen fotoğrafta Haydar Çavuş Camii henüz inşa edilmemiştir. İskele binası ise hali hazırda kullanılmaktadır (Vehçi Ersun).

Foto. 3.77

1930'a ait fotoğrafta Camii'nin inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Recep Pulat).

Foto. 3.78

Camii'nin özgün görünümü, 1932(?) (Vehçi Ersun).

Foto. 3.79

Yapının günümüzdeki görünümü, 2012.

Foto. 3.80

Foto. 3.81

Son cemaat yerinin üzerindeki galeri.

Foto. 3.82

Ana sahnin duvarlarını süsleyen kalem işi bezemeler.

Foto. 3.83

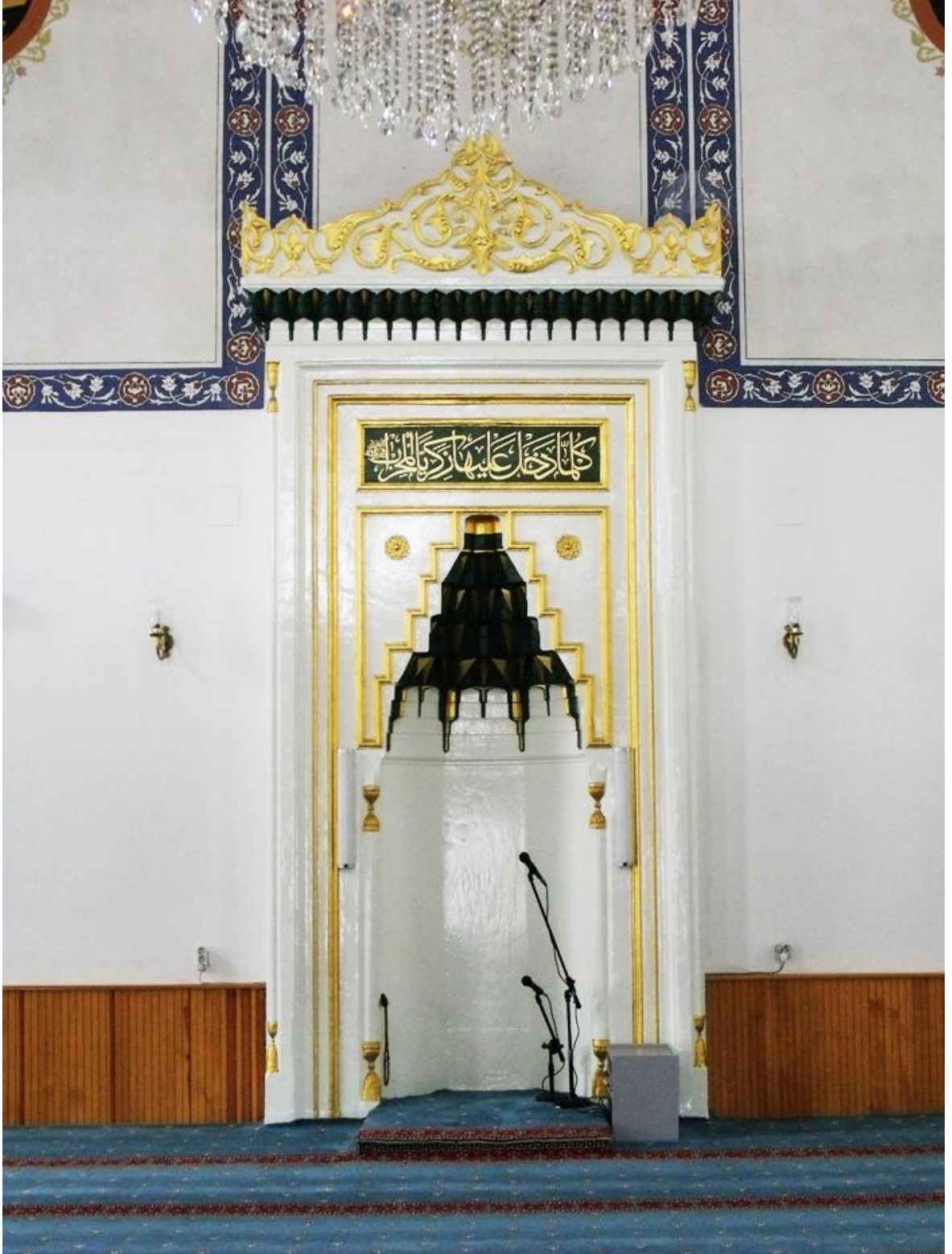
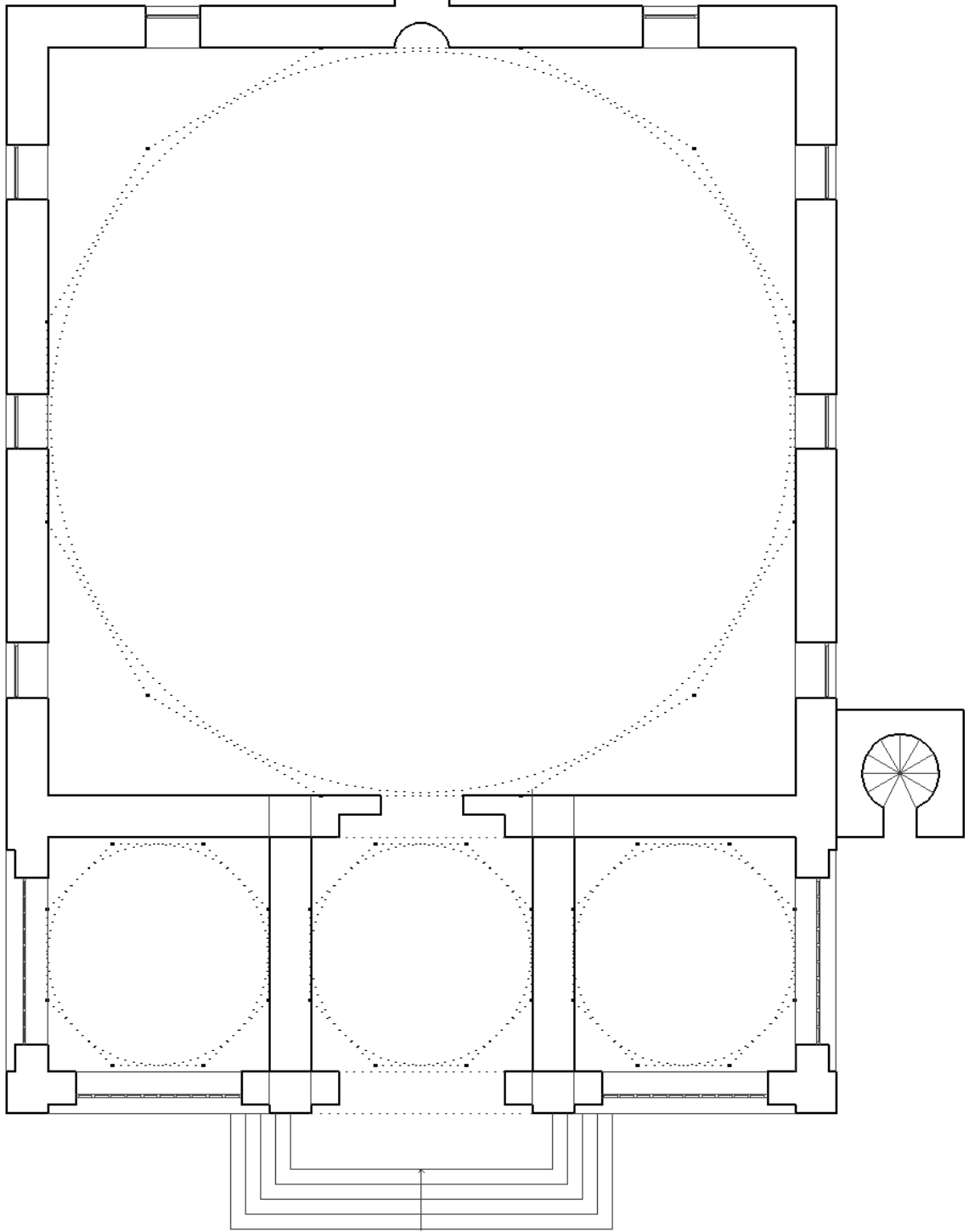
Yapının süslemeli mihrabı.

Foto. 3.84

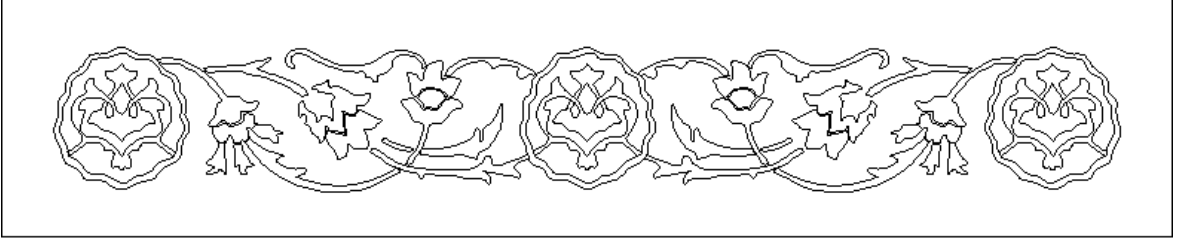
Mihrabın güneybatı tarında yer alan süslemeli ahşap minber.

Şekil 3.39

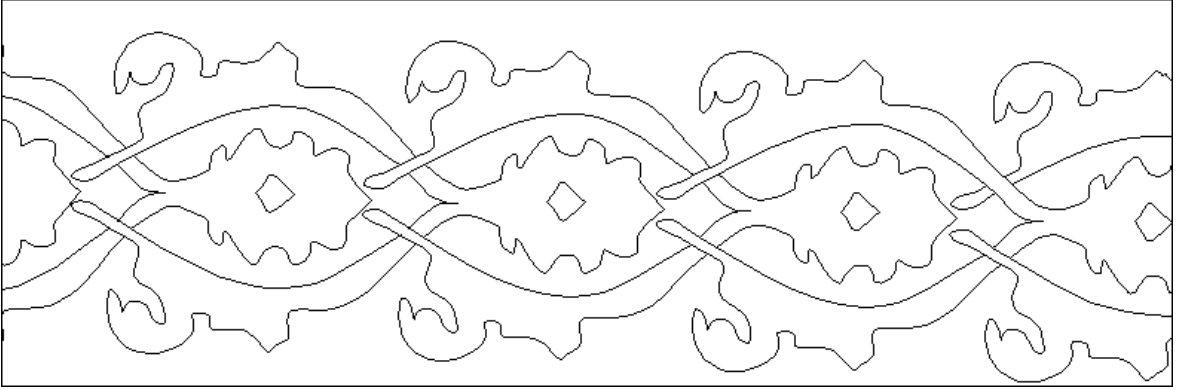

Haydar Çavuş Camii'nin ölçeksiz plan şeması.

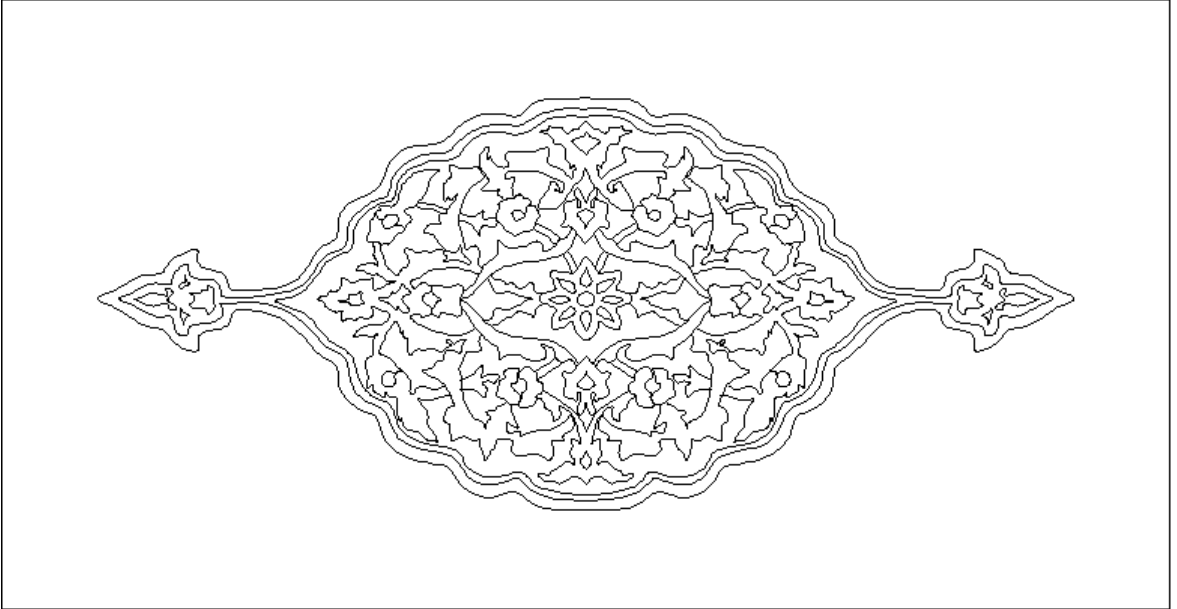
Şekil 3.40

Şekil 3.41

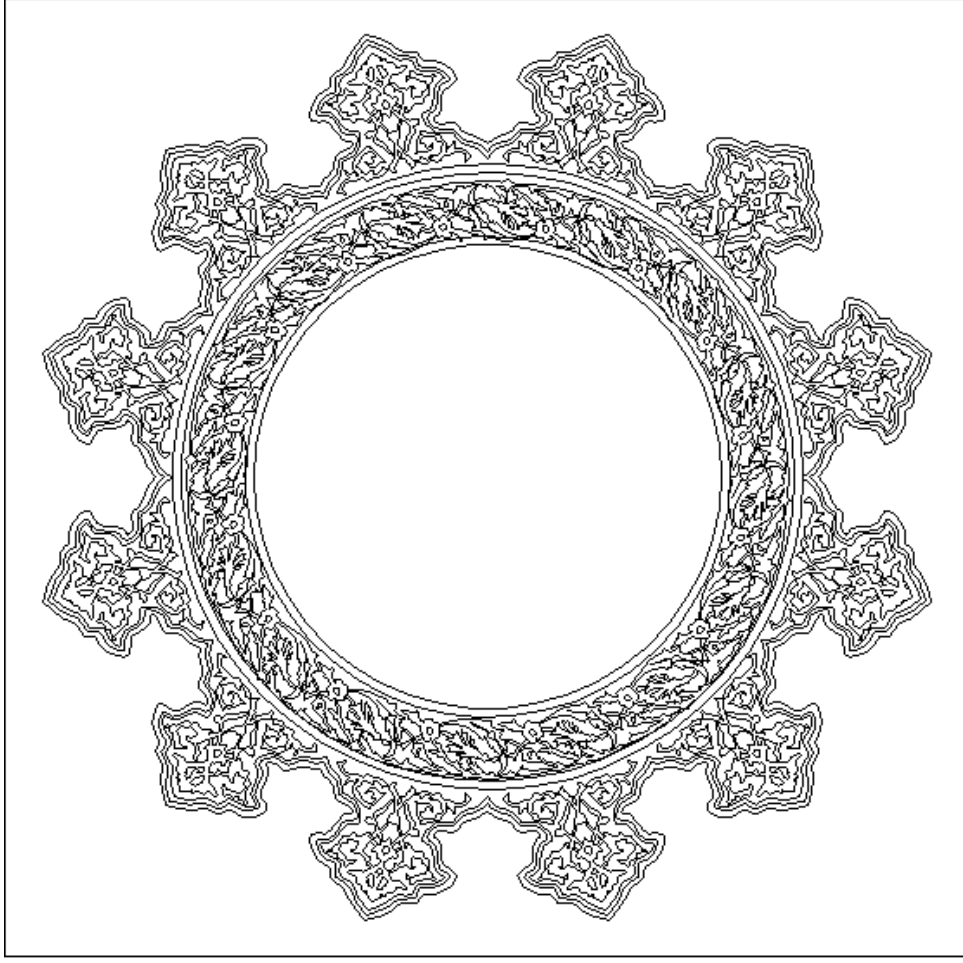

Şekil 3.42

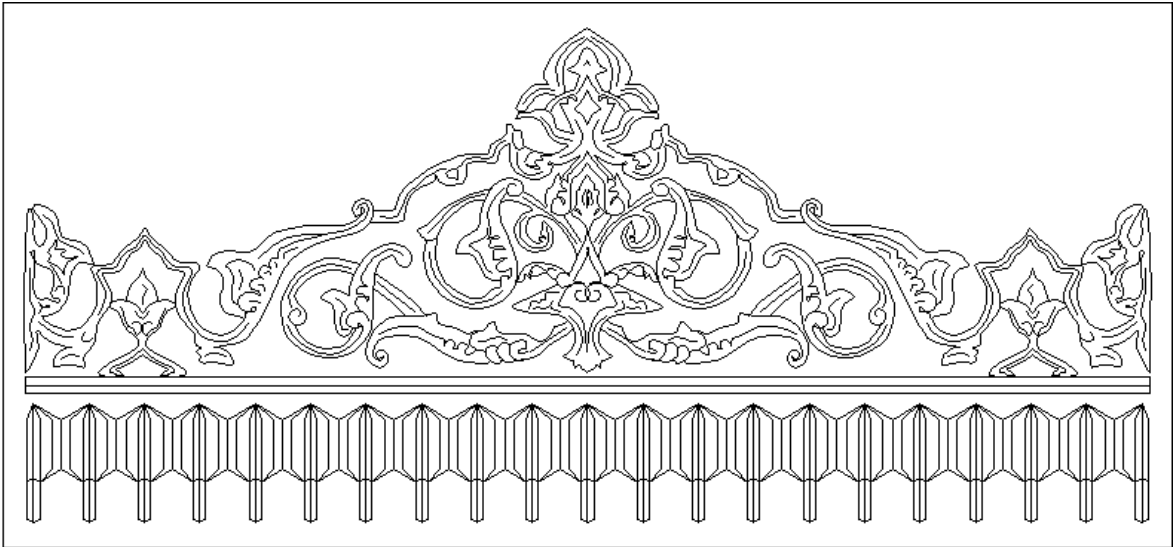
Yapının iç cephesini süsleyen zengin kalem işlerinden bazı desenler.

Şekil 3.43

Ana kubbenin merkezinde yer alan celi sülüs yazılı kalem işinin deseni.

Şekil 3.44

Mihrabın rumî süslemeli taç biçimli alınlığının deseni.

2.9 Bandırma Elektrik Fabrikası

Bandırma Elektrik Fabrikası günümüzde, merkezdeki İhsaniye Mahallesi 44 Sokak'ta yer almakta olup, 60 pafta 290 ada 1 parselde kayıtlıdır. Yapı, BKTVKK'nın 20.10.1995 tarihindeki 4731 sayılı kararıyla taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapının mülkiyeti günümüzde, Bandırma Belediye'sine aittir.

2.9.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Elektrik Fabrikası, kitablesiz bir yapıdır. Ancak yapının, dönemin belediye başkanı Servet Bey (1925-29) tarafından, 1928-29 yıllarında, ilçenin elektrik ihtiyacını karşılamak amacıyla elektrik üretim tesisi olarak 13 bin liraya inşa ettirildiği bilinmektedir (*Foto. 3.85-3.86*).

Yapının mimarı, bilinmemekte olup, ilgili herhangi bir kaynak tespit edilememiştir.

Yapının arka kısmına sonradan, özgün yapıyla mimari açıdan tam olarak örtüşmeyen iki ek ilâve edilerek hacmi genişletilmiştir (*Foto. 3.90*). Yapının son eki, 1957 yılında inşa edilmiştir.

Günümüzde metruk olan yapının, yakın tarihlerde belediye tarafından restore ettirilerek, Kültür ve Sanat Merkezi olarak tekrar kullanıma açılması planlanmaktadır.

2.9.2 Yapının Mimari özellikleri

Yaklaşık kuzeydoğu-güneybatı yönünde düzenlenmiş olan yapının ön cephesi, kuzeydoğu yönündedir (*Foto. 3.87-3.88*). Düz örgü tekniğiyle, tuğla ile örülerek inşa edilmiştir. Yiğma yapının iç ve dış cepheleri, beton sıvayla kaplanmıştır. Yerden bir miktar yükselen trotuar üzerine beden duvarları, bu duvarların üzerine de bir çatı yerleştirilerek üç kademe halinde yapılandırılmıştır. Yapının ana mekânı, ahşap taşıyıcılı fenerli beşik bir çatıyla örtülmektedir. Çatı ön ve arkadan, zikzaklı birer alınlıkla sınırlanmaktadır. Kapı ve pencereler, ahşap ve ferforjdedir.

Yapının ön cephesi, dikey kesitte, simetrik bir düzendedir. Ön cephe, Selçuklu mimarisinden esinlenilerek, Birinci Ulusal Mimarlık üslubuna uygun olarak düzenlenmiştir (*Foto. 3.88*). Ön cephede, ortadaki yayvan kemerli ana girişin iki yanında, bir metreden fazla öne ve yanlara doğru çıkma yapan abartılı köşe kuleleri, doğrudan Selçuklu mimarisine atıf yapmaktadır. Bu kuleler, üsluba uyarlanarak, ferforje bindirmeliklerle desteklenen geniş saçaklı beton birer çatı zeminiyle örtülmektedir. Ana girişin hemen üzerinde, bir kuleden öbürüne geçiş sağlandığı balkon şeklinde düzenlenmiş bir geçit yer almaktadır. Köşe kulelerinin arkasında yükselen alınlık, üslupta sıkça rastlanan

zikzaklı biçiminde düzenlenmiştir. Bu alınlığa, ana girişle aynı aksta pencî sivri kemerli geniş bir pencere açılmıştır. Pencere sonradan, üzengi hattına kadar kapatılarak küçültülmüştür. Köşe kulelerinin ön cephelerinde, alttakiler, daire kemerli, üsttekiler ise, pencî sivri kemerli olmak üzere yüksekçe ikişer pencere yer almaktadır. Bu pencereler, kulelerin yan cephelerinde aynen tekrarlanmıştır. Bu kurguyla ön cephe, anıtsal bir görünüm kazanmıştır.

Yapının ana gövdesi, iki kat izlenimi oluşturacak şekilde kornişlerle ikiye bölünmüştür. Gövdenin yan cepheleri, dikey kesitte, simetrik bir düzendedir. Bu cephelerde, pencî sivri kemerli üçer büyük pencere yer almaktadır. Bunların aralarına ise, daha küçük boyutlu dikdörtgen ikişer pencere daha açılmıştır.

Yapının özgün arka cephesi, sonradan yapılan eklemeler sırasında yıkılmıştır. Yapının özgün mimarisini görüntüleyen bir fotoğrafta, arka cephenin oldukça sade ve süslemesiz olduğu görülmektedir (*Foto. 3.86*).

Yapı, basit bir plan düzenindedir (*Şekil 3.45*). Yüksek tek bir kattan ibaret olan ana gövdenin ön kısmına, Selçuklu tarzında iki katlı iki köşe kulesi yerleştirilmiştir. Yapıda, *üslup ile işlevin dengelenmesi* anlayışının benimsendiği anlaşılmaktadır.

Süsleme bakımından oldukça sade olan yapının, iç cephesi süslenmemiş olup, bütün tezyinat dış cephede toplanmıştır (*Foto. 3.87-3.92*). Dış cephenin hâkim tezyinatı, silmelerdir. Pencere etraflarını ve yapının konturlarını vurgulayacak şekilde yerleştirilmiş olan silmeler, yapının işleviyle özdeşleşen özgün bir üslupla yapılandırılmışlardır. Çatı hizasında yer alan oval "v" biçimli kornişler, yapının katı görüntüsünü yumuşatmaktadır (*Şekil 3.46*). Yapının çatı kısmındaki günümüze ulaşamamış olan tepelikli alınlıklar, yapının yan cephelerindeki silmelerle kompozisyon oluşturmuştur. Yapının sıvası, kesme taş izlenimi uyandıracak şekilde bölümlendirilerek yapının anıtsallığı pekiştirilmiş, dış cepheye plâstik ve canlı bir görünüm kazandıran tezyinat ile duvarlar arasında uyumlu bir geçiş sağlanmıştır.

Yapının zeminleri günümüzde, döşemesiz olup, betondur.

Sıra dışı mimari kurgusuyla Bandırma Elektrik Fabrikası, günümüze ulaşmış en özgün Birinci Ulusal Mimarlık yapıları arasında yer almaktadır.

Foto. 3.85

1934 yılında Fabrika'nın özgün görünümü (Vehçi Ersun).

Foto. 3.86

1934 (BB).

Foto. 3.87

Yapının günümüzdeki görünümü, 2011.

Foto. 3.88

Yapının Selçuklu mimarisinden esinlenilerek düzenlenmiş ön cephesi.

Foto. 3.89

Foto. 3.90

Yapıya sonradan ilave edilen ek kısımlar.

Foto. 3.91

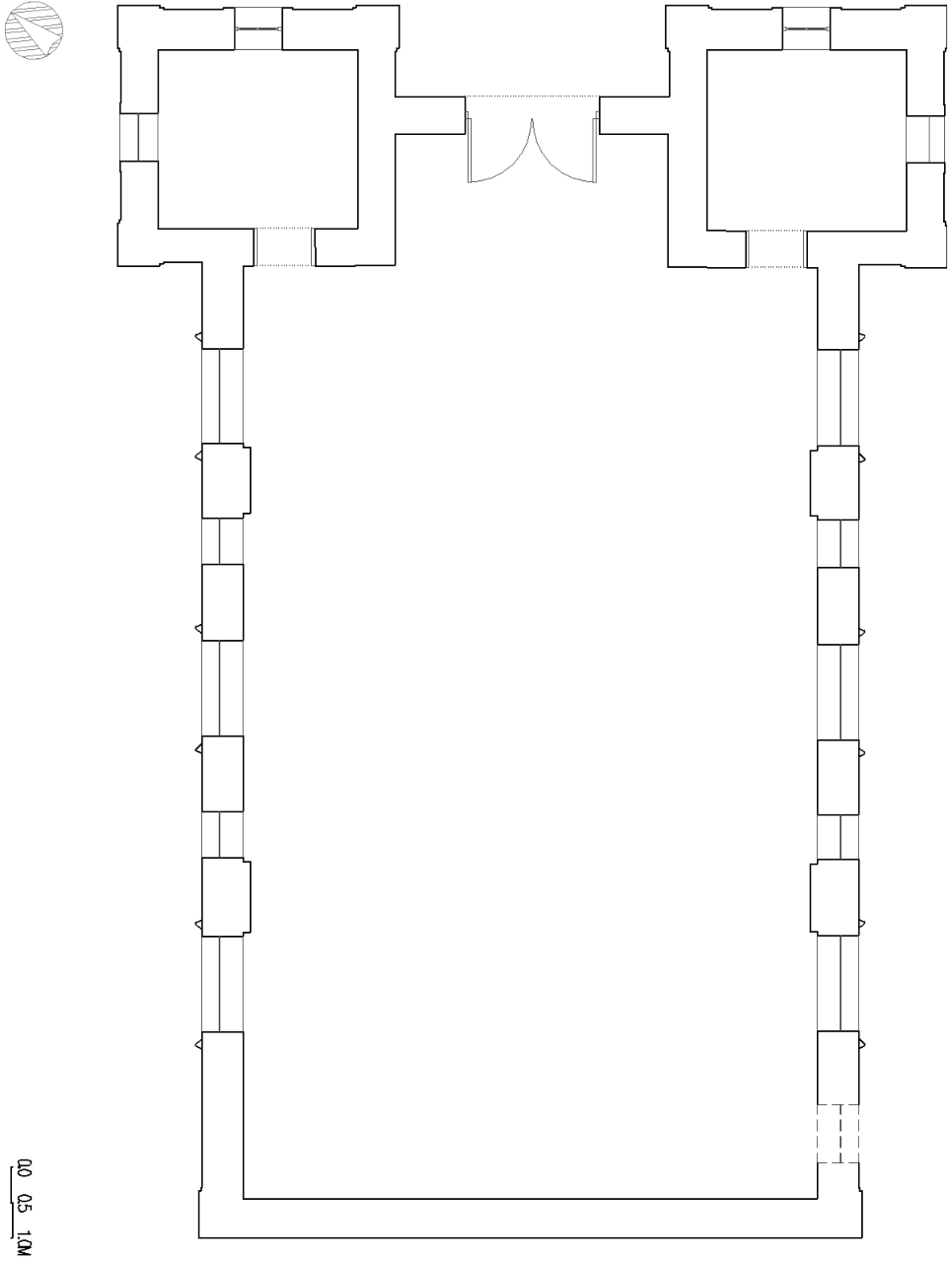

Günümüzde yapının ana mekân görünümü.

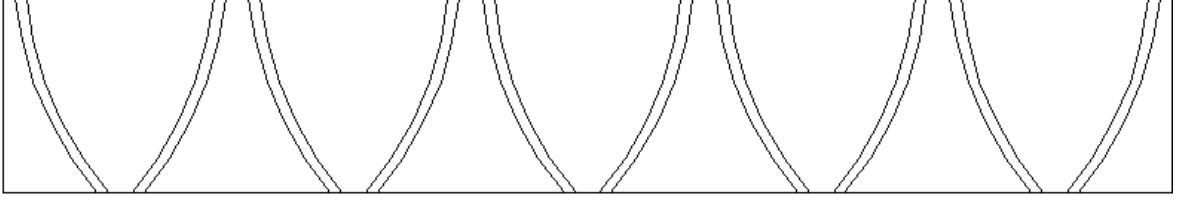
Foto. 3.92

Şekil 3.45

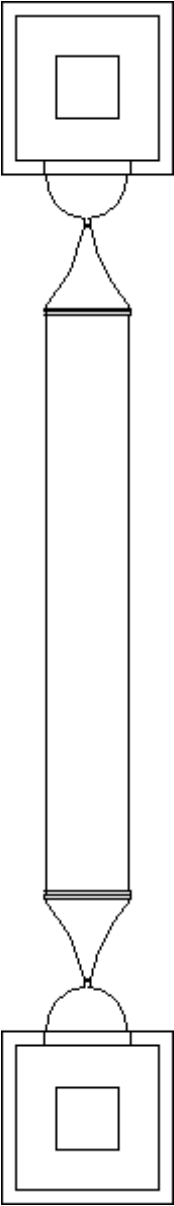
Elektrik Fabrikası'nın plan şeması.

Şekil 3.46

Yapının çatı hizasında yer alan oval "v" biçimli kornişlerin deseni.

Şekil 3.47

Yapının dış cephesindeki sütunçe biçimli silmelerin deseni.

2.10 Havran Belediyesi

Havran Belediyesi günümüzde, merkezdeki Yılmaz Akpınar Bulvarı üzerinde, Havran Çayı kenarında yer almakta olup, 34-23cd pafta 155 ada 1 parselde kayıtlıdır. Yapı, BKTVKK'nın 17.12.1992 tarihindeki 2834 sayılı kararıyla taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapının mülkiyeti, başından günümüze Havran Belediyesi'ne aittir.

2.10.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Havran Belediyesi binasının kitabesiz olması sebebiyle, net olarak tarihlendirilmesi güçleşmektedir. Ancak, yapının yaklaşık olarak inşa tarihleriyle ilgili fikir edinmemizi sağlayan birkaç yazılı ve görsel birincil kaynak mevcuttur.

Yapıyla ilgili en erken kaynak, 1926 yılına tarihlendirilen bir fotoğraftır (*Foto. 3.93*). Fotoğrafta, dönemin belediye başkanı Fevzi Bey (1924-28) ve heyeti, yapının ana girişi önünde poz vermektedirler. Yapının, henüz yeni olduğu izlenebilmektedir. Ancak bu fotoğrafla tezat oluşturacak şekilde, Yetkin (1939: 34-35) eserinde, 1928 yılında Fevzi Bey'in döneminde 18 bin liraya mükemmel bir belediye binası inşa edilmiş olduğunu yazmaktadır (Özdemir 2008: 130). *Türk Dili'nde* (7 İkinci Kânun/Ocak 1929) yer alan Havran ile ilgili bir haberde ise, yapıdan "*Güzel Havran'ın Belediye dairesi*" şeklinde söz edilerek, yapının özgün görüntüsüne yer verilmiştir (*Ek 13; Foto. 3.94*). Bu durumda, belediye başkanı Fevzi Bey döneminde inşa edildiği netleşen yapı, 1924-1928 arasındaki tarihlerde tamamlanmış olmalıdır.

Belediye binası, 1954 yılında, belediye başkanı Muhlis Kayalı'nın döneminde (1950-54), esaslı bir onarımdan geçirilerek, çatısı yenilenmiştir (Özdemir 2008: 130). Yapının arka kısmına sonradan ilâve edilen mekân ise, 1967 yılından sonraki bir tarihte inşa edilmiş olmalıdır (*Foto. 3.96*).

Belediye binası olarak inşa edilen yapı, günümüze kadar aynı amaçla kullanılagelmiştir.

Yapının mimarıyla ilgili, herhangi bir bilgi veya belge tespit edilememiştir.

2.10.2 Yapının Mimari Özellikleri

Kendine has bir tarzda kurgulanmış olan yapı, yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde düzenlenmiştir (*Foto 3.97*). Ön cephesi, kuzeybatı yönündedir (*Foto. 3.98*). Beton yapı, bodrum üzerine iki kattan oluşmaktadır. Yapı, tuğla ile örülerek inşa edilmiş olmalıdır. Beden duvarları üzerine bir çatı yerleştirilmek suretiyle, iki kademeli olarak yapılandırılmıştır. Yapı özgün halinde, ikili bindirmeliklerle desteklenen kasetlenmiş ahşap

saçaklı kırma bir çatıyla örtülmektedir. Bu çatı ve birinci katın ön cephesi, 1954 yılındaki onarımlar sırasında özgün görünümünü önemli ölçüde yitirecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Yapı ön cephe kurgusuyla, Yahya Ahmet ve Mühendis İrfan tasarımı olan *Ankara Maliye Vekâleti'ne (1925)* benzemektedir. Yapının kapı ve pencereleri, ahşaptır.

Yapının ön cephesi, dikey kesitte simetrik olup, üç bölümlü olarak düzenlenmiştir. Ön cephe özgün mimari kurgusunda, orta kısımda, öne ve çatı seviyesinden yukarı doğru çıkma yaparak, cephede anıtsal bir düzen oluşturulmuştur. Yerden yaklaşık bir metre yükselen mermer bir merdivenle, çıkmadaki yayvan kemerli ana girişe ulaşılmaktadır. Girişin hemen üzerinde birinci katta, kavisli konsollarla desteklenen parapetli bir balkon ön plana çıkmaktadır. Balkona, ana girişle aynı genişlikteki pencî sivri kemerli bir balkon çıkışından geçilmektedir. Balkon çıkışı, 1954'teki onarımlar sonrasında yayvan kemerli olacak şekilde yeniden düzenlenmiş, çatı seviyesinden çıkma yapan kısım ise yıkılarak, cephe, çatı seviyesine indirilmiştir. Zemin katta ana girişin iki yanında, girişle aynı genişlikte, basık kemerli birer pencere yer almaktadır. Aynı aksta birinci katta ise, pencî sivri kemerli ikişer bulunmaktadır.

Yapının yan cepheleri, aynı düzende olup, dikey kesitte, simetriktir. Bu cepheler, ön cepheyle, hemen hemen aynı düzendedir. Cephelerde, aynı aksta olacak şekilde bodrumda, altışar kare, zemin katta, yayvan kemerli ikişer, birinci katta ise, pencî sivri kemerli dörder pencere yer almaktadır.

Özgün arka cephe ise, 1967'den sonra yapılan onarımlarda yıkılarak, yapının yarısı kadar bir mekân ilâve edilmiştir.

Yapı, oldukça sade ve simetrik bir plan şemasına sahiptir (*Şekil 3.48-3.49*). Zemin kat, ana giriş aksındaki dikdörtgen hole açılan karşılıklı ikişer kare odadan ibarettir. Holün arka kısmında bodruma inen ve üst kata çıkan ahşap bir merdiven yer almaktadır (*Foto. 3.101*). Birinci kat, zemin katla aynı yerleşim düzenine sahiptir. Ancak bu özgün yerleşim düzeni, zaman içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda değiştirilmiştir. Yapının arka kısmına, 1967 yılından sonra, yapının özgün plan şemasıyla tam olarak örtüşmeyen ilâve bir mekân inşa edilmiştir. Özgün plan şeması, sonradan ilâve edilen bu mekâna göre, ana kurgusu aynen kalmak suretiyle, aradaki bazı duvarlar alınarak yeniden düzenlenmiştir. Günümüzde ise, birinci katın holü, bölünerek, ön taraftaki balkonlu kısımda, bir oda daha elde edilmiştir. Yapı, sahip olduğu plan şeması itibarıyla, belediye binasından ziyade, konut izlenimi oluşturmaktadır.

Yapının dış cephesi, oldukça dinamik ve plâstik bir görünüme sahiptir. Duvarlar, yatay düzlemde bölümlendirilerek, tahta izlenimi oluşturulmuştur. Köşe ve kornişler, aynı

seviyede olacak şekilde belirginleştirilmiştir. Yan cepheler, köşe ve kornişlere uyum sağlayacak şekilde, dörder eşit parça halinde kasetlenmiştir. Kemer üstleri, silmelerle vurgulanmıştır. Pencere parapetleri ve balkon çıkışının iki yanına, kartuşlar eklenmiştir. Balkon parapetleri, Türk-İslâm sanatından seçme geometrik motiflerle süslenmiştir (*Şekil 3.50-3.51*). Balkon altına, fener asmak amacıyla, on iki kollu kabartma bir yıldız motifi yerleştirilmiştir (*Şekil 3.39*). Kemerli balkon çıkışının köşelikleri ve iki yanındaki pencere alınlıkları, fotoğraflardan izlenebildiği kadarıyla, rumî kompozisyonlu kabartmalarla süslenmiştir.

Yapı, özgün ve zengin bir tavan tezyinatına sahiptir (*Şekil 3.52-3.56*). Yapının ahşap tavanlarında yer alan aplikler, kompozisyonlar halinde uygulanarak, yapının iç görünümüne canlılık kazandırmışlardır (*Foto. 3.99-3.101*). Beş ve sekiz kollu yıldızlar, rumî kompozisyonlar ile Bandırma İskelesi'ndekilere benzer yarım kürecikler, yapının ön plana çıkan tavan süslemeleridir. Yıldız biçimli tavan apliklerinin benzerlerine, Ankara'da İzzet Aykurt Evi'nin tavanlarında rastlanmaktadır.

Yapının özgün zemin döşemesi, günümüze ulaşamamıştır. Ancak, zemin kata inen merdivenlerde, günümüze kadar gelebilmiş birkaç parça karomozaik, yapının özgün zemin kaplamasıyla ilgili yeterince fikir sağlamaktadır (*Şekil 3.57*). Yeşilimsi bir zemin üzerine, kırmızı ve sarı tonlardan oluşan karomozaikler, geometrik şekiller ve kompozisyon halinde dallardan sarkan çınar ağacı yaprağı ve tomurcuk desenleriyle bezenmiştir. Dönemin yaygın döşeme malzemelerinden olduğu anlaşılan bu karomozaiklerin benzerlerine, Çanakkale'de Sahil Sıhhiyesi, Bandırma'da Posta ve Telgraf Merkezi, Ankara'da İzzet Aykurt Evi ve İstanbul'da Haydarpaşa Garı'ndaki Askeri Karakol binalarında rastlanmaktadır.

Havran Belediyesi, özgün mimari kurgusu ve zengin tezyinatıyla günümüze ulaşabilmiş önemli bir Birinci Ulusal Mimarlık yapısıdır.

Foto. 3.93

1926'ya tarihlendirilen fotoğrafta Havran belediye başkanı Fevzi Bey ve heyeti, yeni belediye binasının önünde (Özdemir 2008: 130).

Foto. 3.94

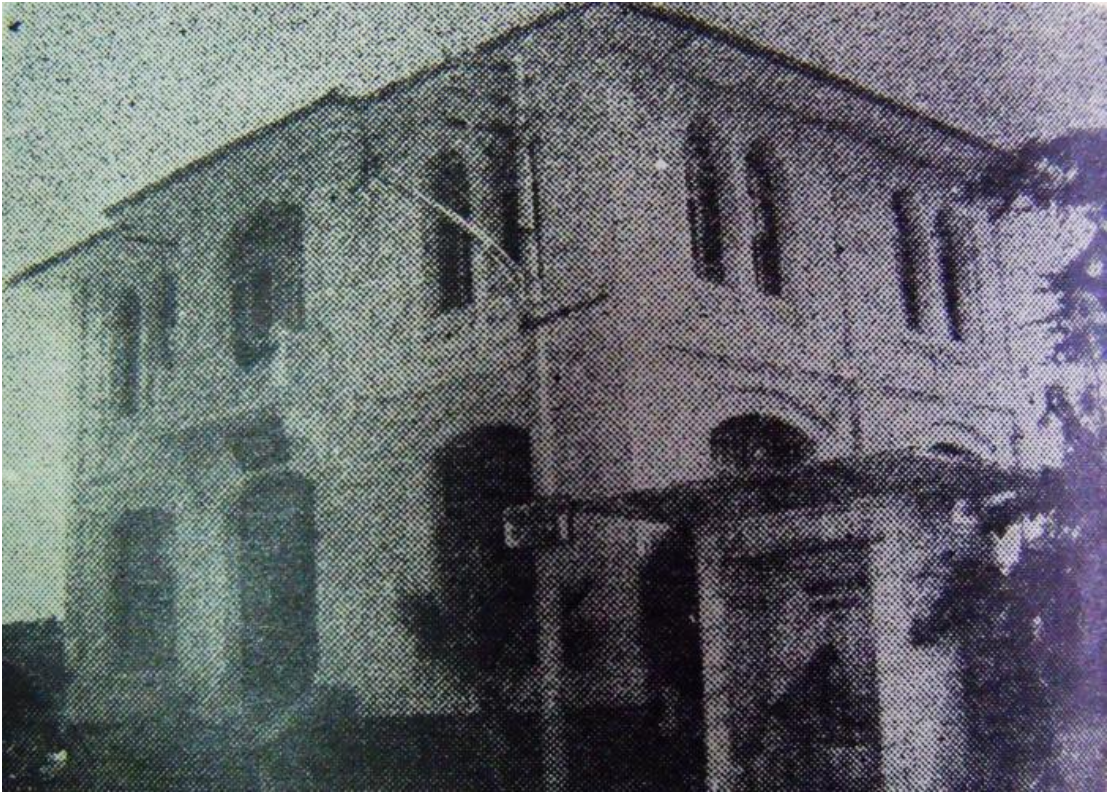
Yapının 1929 yılındaki özgün görünümü (Türk Dili, 7 İkinci Kânun 1929).

Foto. 3.95

Yapının 1930 başlarındaki görünümü (Belediyeler 1933; Bozdoğan 2002: 55).

Foto. 3.96

Yapının 1967 civarındaki yeni görünümü (Balıkesir İl Yıllığı 1967: 368).

Foto. 3.97

Yapının günümüzdeki görünümü, 2011.

Foto. 3.98

Foto. 3.99

Zemin kat holünün süslemeli ahşap tavanı.

Foto. 3.100

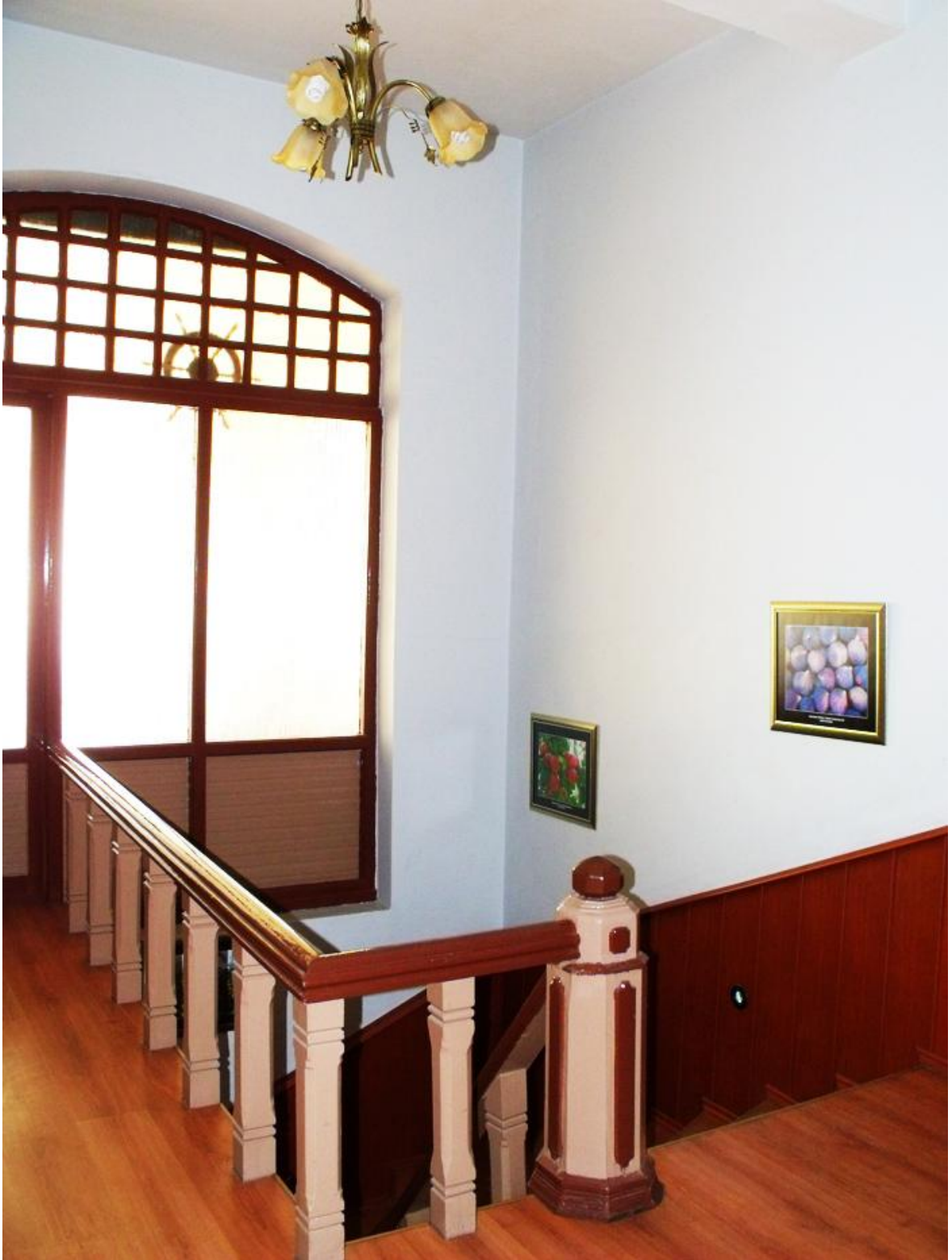

Zemin katta yer alan odalardan birinin süslemeli tavanı.

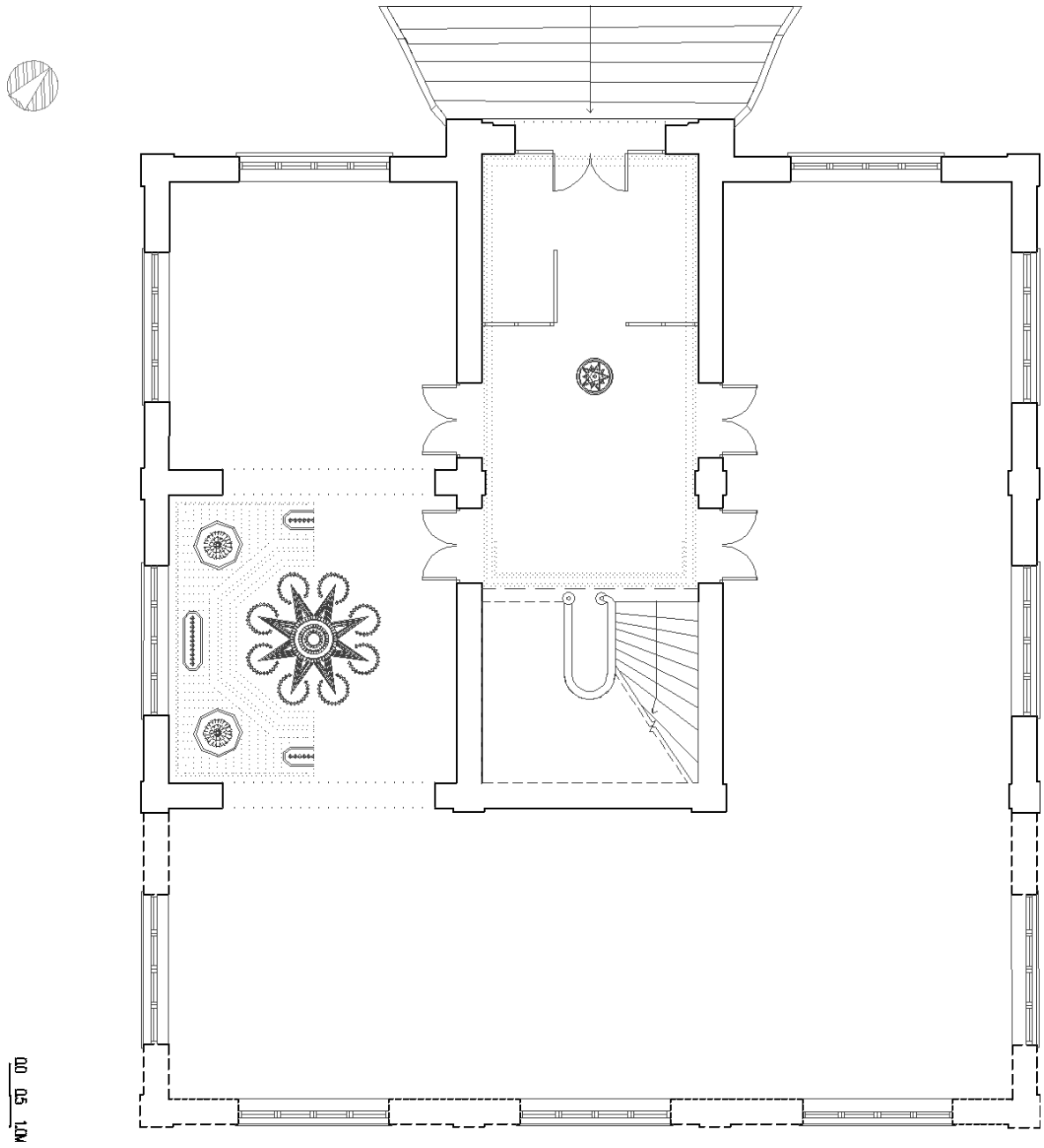
Foto. 3.101

Üst kata çıkış merdiveni.

Foto. 3.102

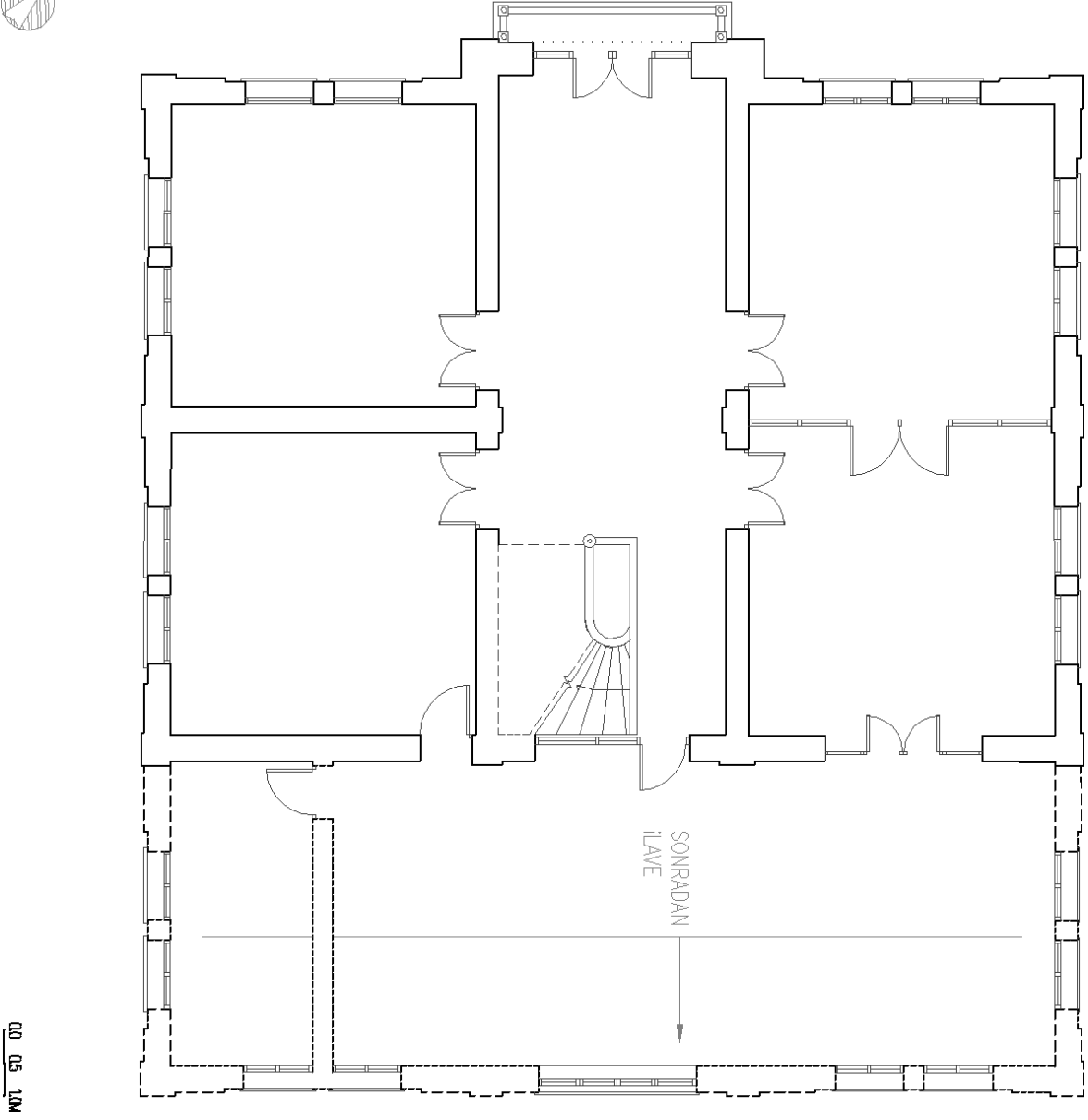
Yapının birinci katındaki hol.

Şekil 3.48

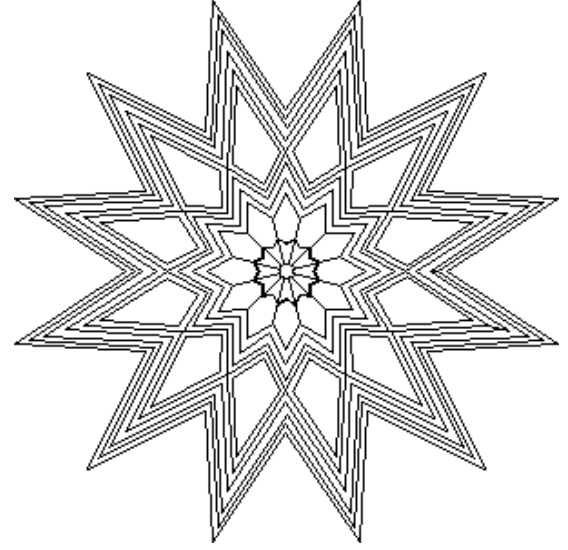
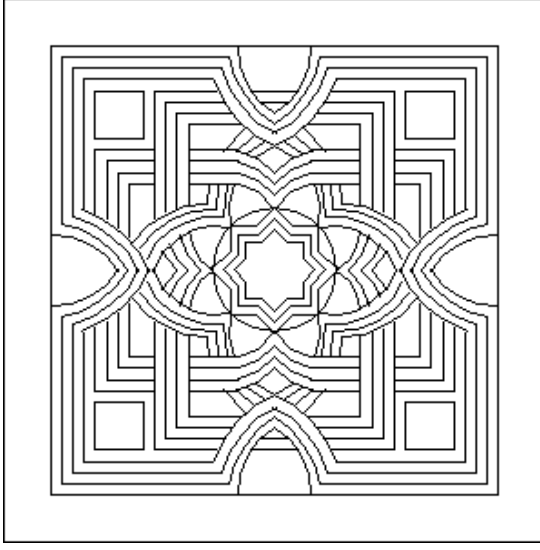
Havran Belediyesi'nin zemin kat planı (HBİŞM'den işlenerek).

Şekil 3.49

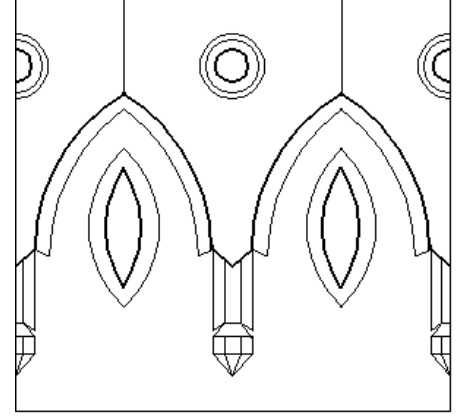
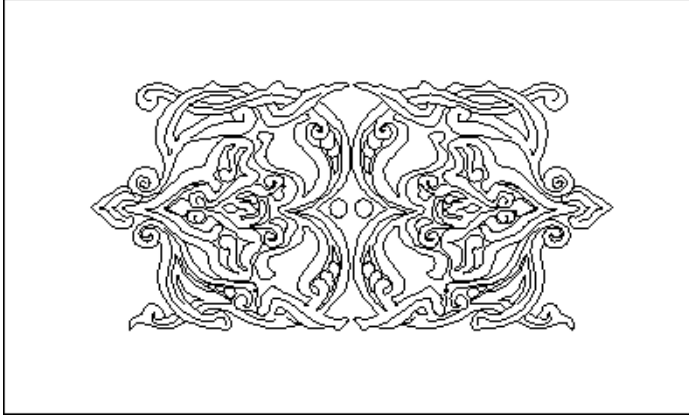
Yapının birinci kat planı (HBİŞM'den işlenerek).

Şekil 3.50-3.51

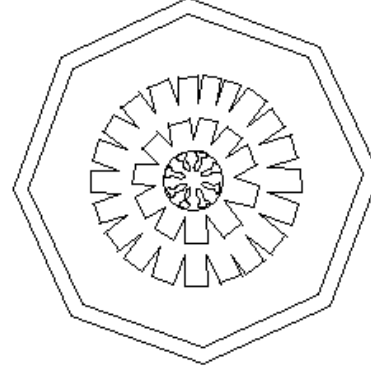
Ön cephedeki balkon süslemelerinin desenleri.

Şekil 3.52-3.53

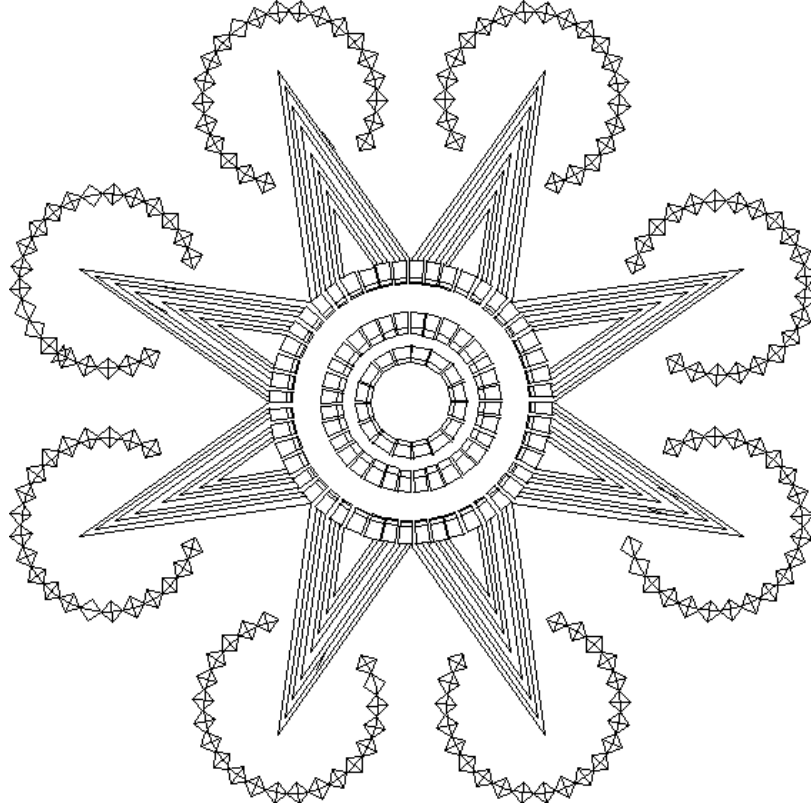
Zemin kat holünün ahşap tavanındaki bordür apliklerin desenleri.

Şekil 3.54-3.55

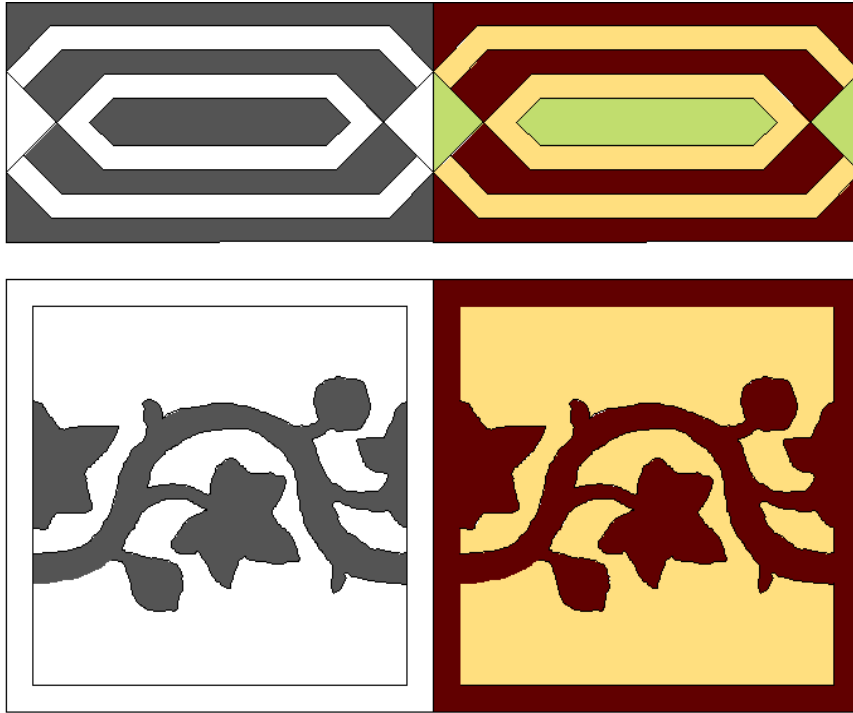
Tavanlardaki beş kollu yıldız ve sekizgen apliklerin desenleri.

Şekil 3.56

Zemin kattaki odalardan birinin tavanında yer alan sekiz kollu yıldız apliğin deseni.

Şekil 3.57

Yapının özgün zemin kaplaması karomozaiklerin deseni.

2.11 Edremit İş Bankası

Edremit İş Bankası günümüzde, merkezdeki Menderes Bulvarı üzerinde yer almakta olup, 17(19L 2c) pafta, 268(635) ada, 34 parsel kayıtlıdır. Tescilli olan yapının mülkiyeti, inşasından günümüze, İş Bankası'na aittir.

2.11.1 Yapının Tarihlendirilmesi ve Tarihçesi

Edremit İş Bankası, kitablesiz bir yapıdır. Bu durum, yapının net olarak tarihlendirilmesini, zorlaştırmaktadır. Ancak, bankanın arşivinde yer alan bir belgede yapının inşa tarihi ve mimarı belirtilmektedir. KTVKGM'nin düzenlemiş olduğu bu belgede, yapının 1931 yılında inşa edildiği belirtilmektedir. Yapıyla ilgili tespit ettiğimiz en erken birincil bilgiler, 1931 yılında Türk Dili gazetesinde yer almaktadır (*Ek 14*). *Türk Dili'nde* (4 Şubat 1931) Edremit ile ilgili çıkan bir haberde, yapıyla ilgili, “*Edremitten bir manzara: İş bankası*” şeklinde söz edilmiş olup, yapının özgün görüntüsüne yer verilmiştir (*Foto. 3.103*). Bu durumda, yapının inşasının, 1931 yılında tamamlanmış olması ihtimali kuvvetlenmektedir. Yapının girişinde yer alan sonradan yerleştirilmiş kitabede ise, 1928 tarihi yer almaktadır. Bu tarih, yapının inşasına başlangıç tarihi olabilir.

KTVKGM'nin düzenlemiş olduğu belgede, yapının mimarı, Arif Hikmet Holtay (1869-1968) olarak belirtilmektedir (*Ek 15*). Arif Hikmet, *Arkitekt'te* (“Kayıplarımız” 1968: 166) şöyle tanıtılmaktadır;

“Arif Hikmet Holtay Ergani'de doğdu. Babası Mühendis İlyas Beydir. İlk öğrenimini Hayfa'da Alman okulunda, orta öğrenimini Vefa Lisesinde ve Stuttgart'da yaptı. Stuttgart Y. Teknik Okulunu 1927 de bitirdi. 1930 - 1961 tarihine kadar D. G. S. Akademisi Y. Mimarlık Bölümümüz atölye ve bina bilgisi öğretim üyeliğini yaptı. Yaş haddi sebebiyle emekliye ayrılıncaya kadar birçok meziyetlerini takdir ettiğimiz Y. Mimarlar yetiştirdi. İyi bir insan, verimli bir hoca, değerli bir sanatçı idi. Bir sene kadar süren bir hastalık sonunda tedavi için gittiği Almanya'da vefat ederek orada gömüldü. Anıları daima aramızda yaşayacak olan Arif Hikmet hocayı saygı ile anarız.”

İkinci Ulusal Mimarlık'ın önemli temsilcilerinden Arif Hikmet'in, İstanbul Üniversitesi Gözlemevi (1934), Mersin İş Bankası (1949), Bursa İş Bankası (1950) ve Malatya İş Bankası (1952) binaları gibi farklı üsluplarda tasarlanmış önemli eserleri bulunmaktadır (Holtay 1936: 97-102; Holtay 1949: 150-153; Holtay 1951: 98-102; Holtay 1952: 5-7). Bu eserlerle, mimara atfedilen Birinci Ulusal Mimarlık üslubundaki Edremit İş Bankası binası arasında, üslup birliği bulunmamaktadır. Ancak yapı, asimetrik plan şeması açısından, mimarın diğer önemli eserlerine uyum sağlamaktadır.

Yapı, genel mimari kurgusu itibariyle, üslubun önemli temsilcilerinden Giulio Mongeri'nin Birinci Ulusal Mimarlık çizgisiyle tasarlanmış olduğu Ankara İş Bankası (1929) binasıyla benzerlik içerisindedir. Edremit İş Bankası, bazı sözlü ve yazılı kaynaklarca, kaynak belirtilmeksizin Mongeri'ye atfedilmiştir.

Yapı günümüzde, İş Bankası tarafından, banka binası olarak kullanılmaya devam edilmektedir.

2.11.2 Yapının Mimari Özellikleri

Yapı, yaklaşık batı-doğu yönünde düzenlenmiştir (*Foto. 3.104*). Yapının ana girişi, güneybatı yönündedir. Karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilmiş olan yapı, sarımtırak renkli beton sıvayla kaplanmıştır. Bodrum üzerine, tek kattan oluşmaktadır. Beden duvarları üzerine bir çatı yerleştirilerek, iki kademeli olarak yapılandırılmıştır. Özgün halinde, kiremit kaplı kırma bir çatıyla örtülmekte olup, nitelikli işçiliğe sahip kapı ve pencereler, ferforjedir.

Köşe parseline uygun biçimde tasarlanmış olan yapının ana girişi, köşeye denk gelecek şekilde konumlandırılmıştır. Bu sayede yapı, önden bakıldığında üçgenimsi bir izlenim uyandırmaktadır. Yerden yaklaşık bir metre yükselen bodrumun üzerine oturan zemin katın ana girişi, Türk-İslâm mimarisine uygun bir taçkapı biçiminde tasarlanmıştır. Teğetli sivri kemerli ana giriş açıklığı, üslupta sıklıkla rastlandığı gibi, üzengi hattında bir kirişle bölünmüştür. Cephe, çatı seviyesinden çıkma yaparak yapının en yüksek noktasını oluşturan üçgenimsi kabartmalı bir alınlıkla tamamlanmıştır.

Ana girişin iki yanındaki cepheler, anıtsal ön cepheyle uyum içinde olacak şekilde düzenlenmiştir. Yapının Batı cephesi, dikey kesitte, simetrik düzendedir. Bu cephede, hafifçe girinti yapan kartuşlar içinde, dikdörtgen üç düz pencere yer almaktadır. Ferforje kafeslerle kapatılmış pencereler, çatı seviyesinden taşan kavisli üçgenimsi alınlıklarla pekiştirilmiştir. Bu cephe düzeni, güneydeki cephede, beş pencere ve alınlık olacak şekilde aynen tekrarlanmıştır. Son pencereyi çevreleyen kartuşun üst kenarı, kemer biçiminde düzenlenerek ve alınlığı diğerlerinden daha yüksekte tutularak, cepheye asimetric bir düzen getirilmiştir. Yapının sıvası, dikey ve yatay düzlemelerde bölümlendirilerek, beton yapıya, kesme taş izlenimi kazandırılmıştır. Yapı, özgün dış cephe görünümünü, günümüze kadar koruyabilmiştir.

Banka işlevine uygun olarak planlanmış olan yapı, Arif Hikmet'in diğer eserlerinde sıklıkla uyguladığı gibi, asimetric bir plan şemasına sahiptir (*Şekil 3.58*). Bodrum, asimetric biçimde düzenlenmiş farklı boyutlardaki odalardan oluşmaktadır. Zemin kat ise,

kemerli bir vestibul ve devamında ortası kolonlarla desteklenen geniş ana bir mekân olarak tasarlanmıştır.

Yapının caddeye bakan cepheleri, tezyinat bakımından zengin olup, oldukça dinamik ve plâstik bir düzene sahiptir. Ferforje ana giriş kapısı, rumî kompozisyonlarla bezenmiştir (*Şekil 3.60*). Girişin kemer üstü bölmesi, rumî kompozisyonlu kabartmalarla süslenmiştir. Bu düzen iki yanda, girinti yapan zikzaklı birer kartuş içinde yer alan ortada süslemeli birer aplik ve çatı seviyesindeki eşkenar dörtgen içerisinde çiçek biçimli dairevi kabartmalarla pekiştirilmiştir (*Şekil 3.61*). Alınlıklar, rumî kompozisyonlu kabartmalarla süslenmiştir. Alınlıklar ile pencere aralarındaki boşluklara, Türk-İslâm sanatının simgesel süsleme öğesi olan dilimli birer yarım küre konulmuştur. Pencereler ve parapetleri, girinti yapan birer kartuşla canlandırılmıştır.

Yapı, özgün iç görünümünü, günümüzde kısmen yitirmiştir (*Foto. 3.105*). İç mekân, günümüz ihtiyaçlarına göre modern biçimde yeniden düzenlenip dekore edilmiştir. Ancak, yapının özgün tezyinatı, günümüze kadar korunarak gelebilmiştir. Yapının zemin katındaki tavan ve tavanı taşıyan kolonlar, yapının özgün iç tezyinatını oluşturan, silme ve kartuş içindeki rumî kabartmalarla süslenmiştir (*Foto. 3.106; Şekil 3.62*).

Yapının zemini ise, günümüzde, dış cephe rengiyle uyumlu olan sarımtırak Harmankaya bej mermerlerle kaplıdır.

Genel mimari kurgusu ve sahip olduğu özelliklerle Edremit İş Bankası, günümüze ulaşabilmiş tipik Birinci Ulusal Mimarlık yapıları arasında yer alan son dönem örneklerindedir.

Foto. 3.103

Edremit İş Bankası'nın 1931 yılındaki özgün görünümü (Türk Dili, 4 Şubat 1931).

Foto. 3.104

Yapının günümüzdeki görünümü, 2012 (Ergül Kılıç, İB).

Foto. 3.105

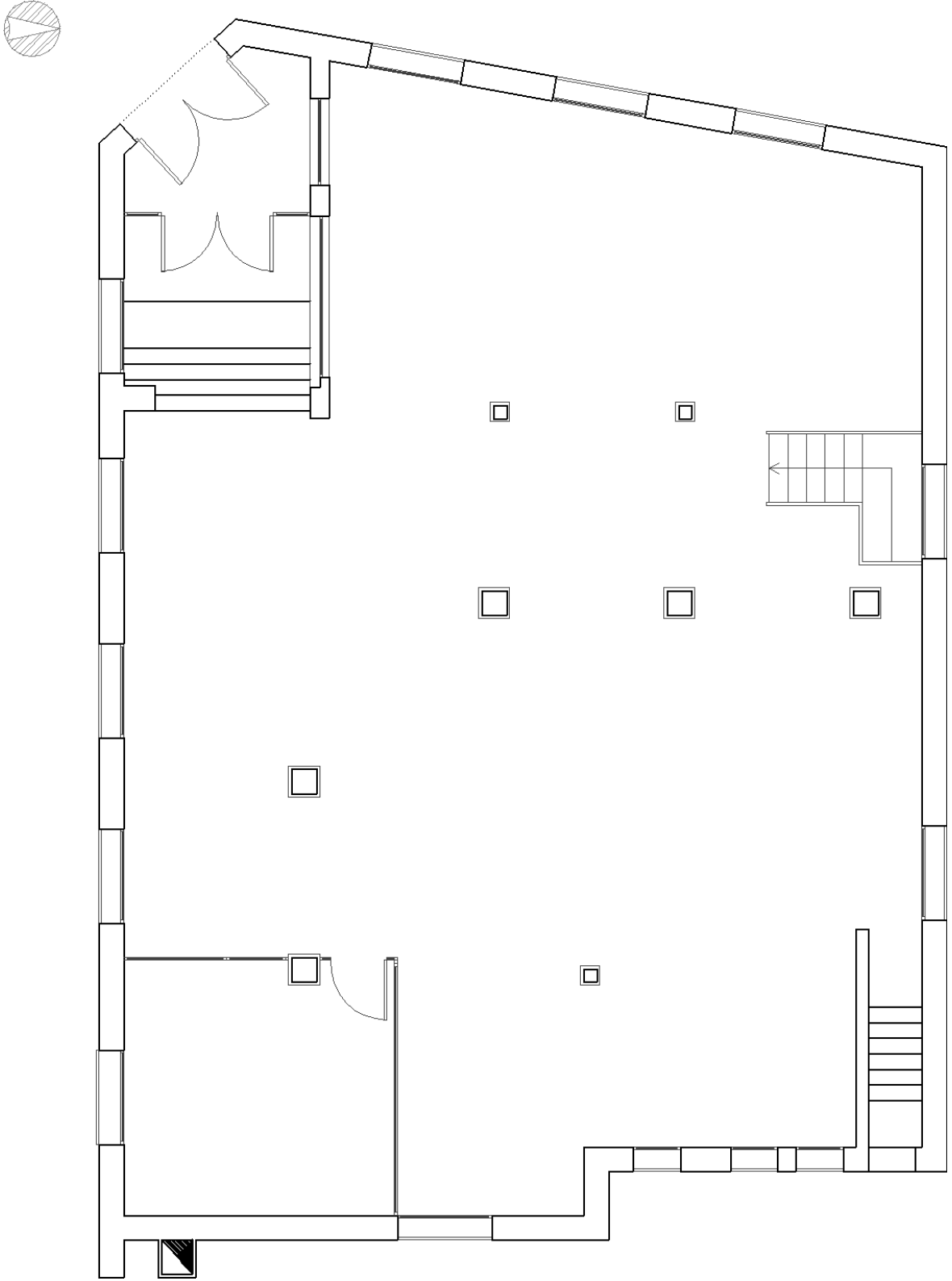

Yapının günümüzdeki iç görünümü, zemin kat (Ergül Kılıç, İB).

Foto. 3.106

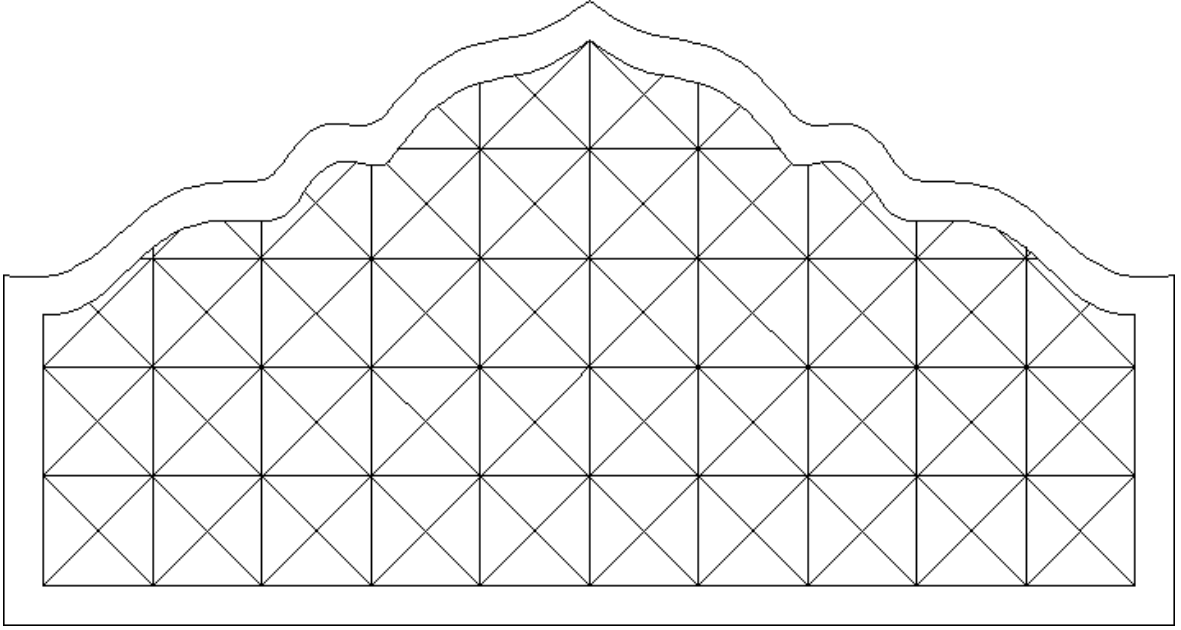

Şekil 3.58

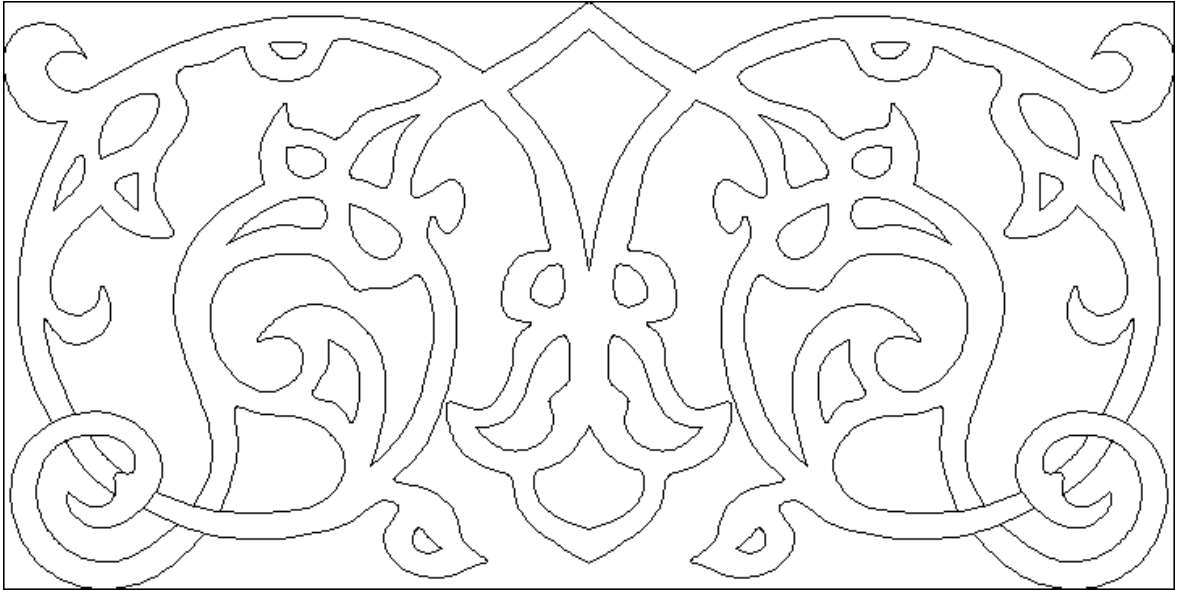
Edremit İş Bankası'nın zemin kat planı (İBHİM'den işlenerek).

Şekil 3.59

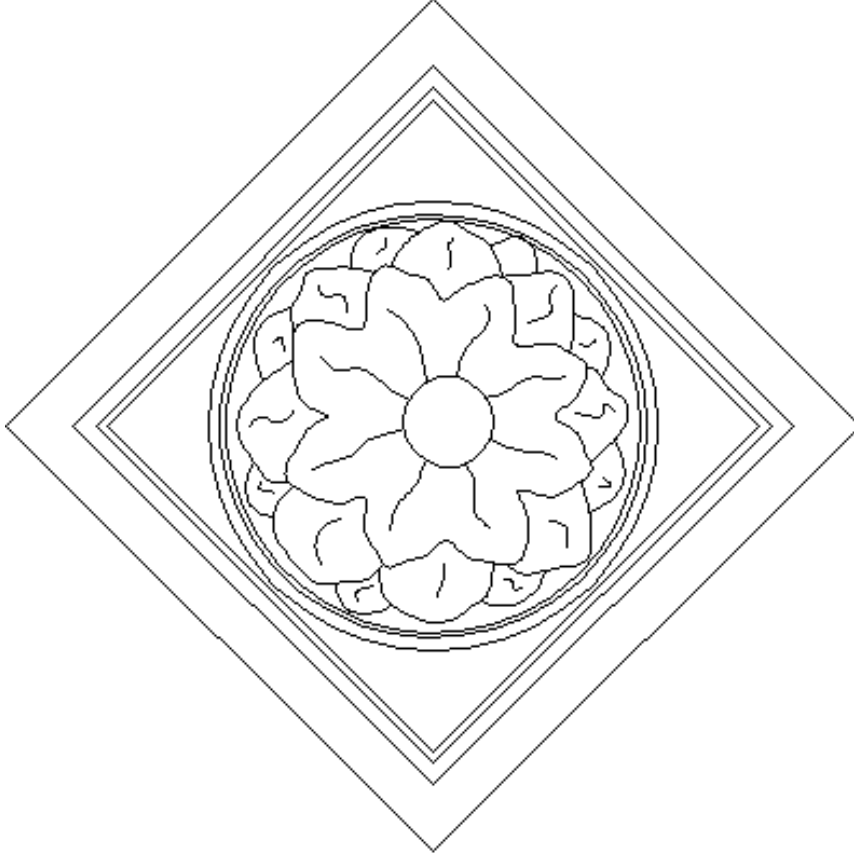
Yapının ana giriş cephesindeki kabartmalı alınlığın deseni.

Şekil 3.60

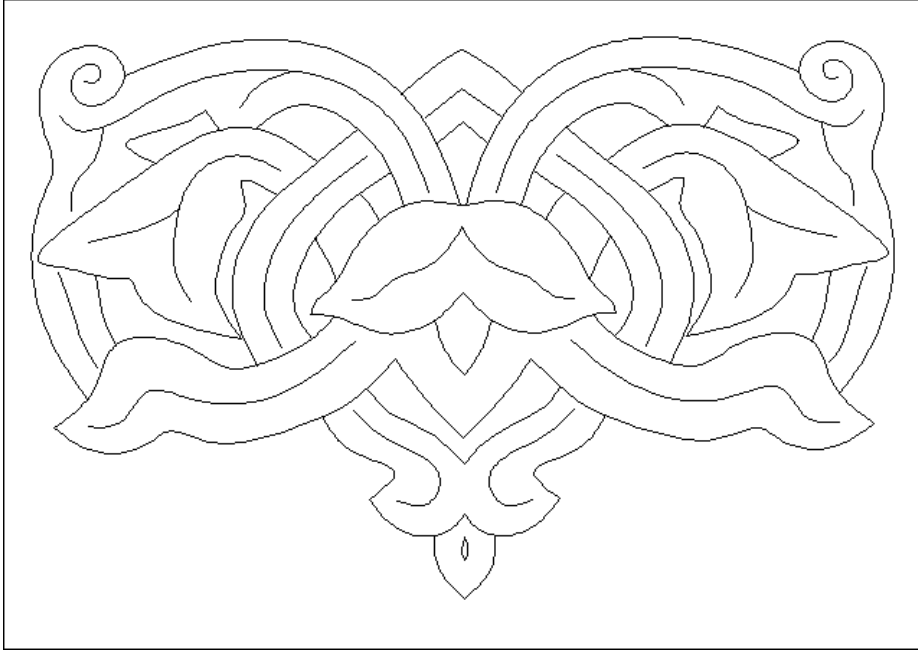
Yapının ana girişindeki rumî kompozisyonlardan bir desen.

Şekil 3.61

Ana girişin iki yanında yer alan çiçekli kabartmaların deseni.

Şekil 3.62

Zemin katın kolonlarındaki rumî kompozisyonlu kabartmaların deseni.

BÖLÜM III

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Birinci Ulusal Mimarlık ya da Neo-Klâsik Türk üslubu, 1900'ler ile 1930'ların başları arasında ortaya çıkmış ve Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde etkili olmuş mimari bir üsluptur. Bu üslup Batı Oryantalizmi ve ulusçuluk ideolojisi sayesinde, 1700'lerden itibaren Batılılaşma sürecine giren yabancılaşmış Osmanlı mimarisine karşı geliştirilmiş veya geliştirilmeye çalışılmış ulusal bir mimari yaratma arayışı ve girişimidir.

Temel kaygısı mimaride ulusallığı sağlamak olan bu seçmeci üslup, simetrik bir ana şemada, Batı'nın geniş hacimli, çok kat ve odalı yapı iskeleti sistemiyle, Batılılaşma öncesi döneme dönerek, Selçuklu ve Osmanlı dini ve saray gibi kamu yapılarının mimari öge ve süslemelerini dönem mimarisi içinde harmanlamak suretiyle biçim kazanmıştır.

Bindirmelik veya paraçollarla desteklenen geniş saçak, alemlî kurşun kaplı bir kubbeye veya çokgen külâhla örtülen kuleler, sivri kemerli revak, pencere, kapı veya geçitler, baklava veya stalaktit başlıklı masif taş sütunlar gibi karakteristik yapı öğeleriyle, rumî ve benzeri kompozisyonlu çini, kabartma ve kalem işleri, baklava, mukarnas, stalaktit ve benzeri bantlar, mukarnaslı kavsaralar, Türk üçgenleri, yıldızlar ve benzeri süslemeler, konsollarla desteklenen parapetli fonksiyonel olmaktan çok simgesel olan küçük balkonlar, üslubun Türk-İslâm mimarisinden seçilmiş, sıkça kullanılan öğeleridir. Bu seçme öğelerin yoğun olarak bir arada, özellikle ön cephe ve iç mekân düzenlemesinde kullanılmasıyla, yapılarda sıra dışı bir anıtsallık, dinamik ve plâstik bir izlenim oluşmuştur. Fasatta yer alan taçkapılar, geometrik, rumî ve benzeri bezemeli çiniler, oyma ve kabartmalar, yer yer masif taş sütunlar, genellikle bindirmelikli veya bazen paraçollu geniş saçaklar üslubun karakteristik biçimlenmesinde önemli etken oluşturmaktadır.

Birinci Ulusal Mimarlık, İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere, Türkiye'nin birçok kentinde olduğu gibi, Çanakkale ve Balıkesir illerinde de etkili olmuş ve üsluba dâhil birçok nitelikli yapı inşa edilmiştir. Çalışma kapsamındaki tespitlerimize göre, Çanakkale ve Balıkesir yöresinde on iki adet Birinci Ulusal Mimarlık yapısı yer almaktadır. Yapıların beşi, il merkezlerinde, diğer yedisi ise, ilçe merkezlerinde yer almaktadır. Bunlar, biri Çanakkale merkezde olmak üzere, Balıkesir merkezde dört, Bandırma merkezde beş, Edremit ve Havran ilçe merkezlerinde birer adet şeklinde dağılım göstermektedir.

Yörede tespit edilen yapılar şöyledir; *Çanakkale Sahil Sıhhiyesi*, *Balıkesir Türk Ocağı*, *Balıkesir Gazi İlk Mektebi*, *Balıkesir Vali Konağı*, *Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü*, *Bandırma İskelesi*, *Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi*, *Bandırma Maarif*

Oteli, Bandırma Haydar Çavuş Camii, Bandırma Elektrik Fabrikası, Havran Belediyesi ve Edremit İş Bankası.

Çanakkale ve Balıkesir’de yer alan Birinci Ulusal Mimarlık yapılarının, üsluba dâhil diğer birçok örnekte olduğu gibi, kamusal amaçlı tasarlanıp inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Bunların hemen hemen hepsi, Erken Cumhuriyet döneminde ya kamusal ya da devlet bütçesiyle inşa edilmişlerdir. Yapılar, İstanbul, Ankara ve İzmir’deki benzer örneklerine göre, genel olarak daha küçük boyutlu fakat hemen hemen aynı niteliklerde tasarlanmışlardır. Bu yapılarda, üsluba dâhil diğer birçok yapıda olduğu gibi, ön cadde kısmına bakan yani göz önünde olan cephelerin süslenmesine özen gösterilirken arka ve yan cephelerin genelde sade bırakıldığı görülmektedir. Yapıların planlamasında, muhtemelen işleve öncelik verildiği için, bir üslup birliği olmadığı görülmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Çanakkale’nin günümüze ulaşmış tek Birinci Ulusal Mimarlık yapısı, Çanakkale Sahil Sıhhiyesi’dir. Yapının inşa tarihi ve mimarı, giriş kısmında yer alan özgün inşa kitabesinde yer almaktadır. Buna göre, yapının inşa tarihi, 1927 olup, mimarı Arif Süleyman’dır. Yapının müteahhitliği ise, Nuri Nafiz tarafından yapılmıştır. İlk, Sahil Sıhhiyesi olarak inşa edilen yapı, sonraları, sırasıyla Müstahkem Mevki Komutanlığı, Deniz Birlikleri Komutanlığı ve askeri lojman olarak kullanılmıştır. 1982’den beri ise, Çanakkale Deniz Müzesi’nin kurulmasıyla Resim ve Fotoğraf Galerisi olarak kullanıldığı bazı kaynaklarda belirtilmektedir. Günümüzde ise, halen aynı işlevde kullanılmaktadır. Yapı, yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde yapılandırılmış olup, bodrum üzerine iki kattan oluşmaktadır. Karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilmiştir. Yapı üslubu gereği, dikey kesitte, simetrik bir ön cephe düzenine sahiptir. Ön cephe, iki yanda, yaklaşık bir metre çıkma yaparak, üç bölümlü olarak düzenlenmiştir. Yan ve arka cepheler ise, asimetric olarak düzenlenmiştir. Yapı, dağınık bir plan şemasına sahiptir. Şema, ana girişin açıldığı genişçe bir holün iki yanında, ana girişe paralel, dar birer koridor ve bu koridorlara bağlanan dörderli küçük oda ile arka kısımda yer alan üst kata çıkış merdiveninden oluşmaktadır. Dış cephe tezyinatı, ağırlıklı olarak, ön cephede toplanan çinilerden oluşmaktadır. Rumî kompozisyonlu çini panoların benzer örneklerine, konumuz kapsamındaki Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü’nün dış ön cephesinde rastlanılmaktadır. Sade olan çinilerin benzerleri ise, İstanbul Sirkeci’deki Büyük Postane binasının dış ön cephesinde yer almaktadır. Çiniler dışında, yapıda ön plana çıkan diğer bir süsleme öğesi, büyük balkona geçişi sağlayan kemerli girişlerin alınlıklarında duvardan çıkma yapan yarım kürelerdir. Bu kürelerin benzerlerine, konumuz kapsamındaki Balıkesir Türk Ocağı ve Edremit İş Bankası ve üsluba dâhil daha birçok yapıda rastlanmaktadır. Yan ve arka cepheler ise, ön cepheye göre sade bir düzendedir. Yapının iç tezyinatı,

zemin kattaki giriş holünün tavanını süsleyen şerit halindeki sarkıtlarla, madalyonlar içindeki kabartma sekiz kollu deniztaraklarından oluşmaktadır. Bunların aynalarına, konumuz dâhilindeki Balıkesir Vali Konağı'ndaki bir salonun tavanında rastlanılmaktadır. Yapının özgün zemin döşemesi, karomozaiklerdir. Bu karoların her birinde, ortası koyu kırmızılı, gri sekiz yapraklı büyük çiçekler yer almaktadır. Denizlik olarak da, gri dallardan sarkan çınar ağacı yaprakları ve aralarda koyu kırmızı tomurcukların şerit halinde birbirine bağlanarak devam ettiği karolar kullanılmıştır. Bu denizliklerin desen olarak aynalarına, konumuz kapsamındaki Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi ile Havran Belediyesi binalarında rastlanmaktadır.

Araştırmalarımıza göre, Balıkesir merkezde yer alan en erken tarihli Birinci Ulusal Mimarlık yapısı olan Türk Ocağı, günümüze ulaşmamış olup, inşa tarihi ve mimarı net olarak bilinmemektedir. Ancak mevcut ipuçları ışığında yapı, 1920'lerin ilk yarısında inşa edilmiş olmalıdır. İlkın, Türk Ocağı olarak hizmet veren yapı, 1931'den itibaren Cumhuriyet Halk Fırkası, 1933 sonlarında ise, Halkevi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapı, 1980'li yıllarda yıkılarak, yerine günümüzdeki çok katlı beyaz belediye binası yapılmıştır. Yapı, yanında yer alan ve günümüze ulaşmış Vali Konağı'na göre, yaklaşık güneydoğu-kuzeybatı yönünde yapılandırılmıştır. İki katlı olup, özgün fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla, dönemin yaygın inşa tekniğine uygun olarak beton ve tuğladan inşa edilmiştir. Yanlardan, birinde daha fazla olmak suretiyle dışarı doğru çıkma yapan ön cephe, üç bölümlü olarak düzenlenmiş olup, üslupla çatışacak biçimde asimetrik bir düzendedir. Yan cepheler, asimetrik ve sade bir düzendedir. Yapının dış tezyinatı, ön cephede toplanmaktadır. Ön plana çıkan süslemeler, birinci kattaki çıkmalarda yer alan rumî kompozisyonlu kemer üstü kabartmaları, orta balkon çıkışının ve iki yanındaki pencerelerin köşeliklerinde duvardan çıkma yapan yarım küreler ve balkon parapetlerindeki kuatrafillerdir. Rumî kompozisyonlu kemer üstü kabartmaları, üslupta sıklıkla kullanılan süsleme öğelerinde olup, benzerlerine konumuz kapsamındaki Balıkesir Vali Konağı, Havran Belediyesi ve Edremit İş Bankası'nda rastlanmaktadır. Batılı Gotik mimariden devşirme kuatrafıl motifi ise, yapının hemen yanındaki Vali Konağı'nın balkon parapetlerinde de yer almaktadır.

Konumuz kapsamında, Birinci Ulusal Mimarlık anlayışıyla tasarlanmış tek okul binası, Balıkesir Gazi İlk Mektebi'dir. Mektep, kitabesiz bir yapı olup, inşa tarihi kesin olmamakla birlikte, 1928'dir. Yapının mimarı ise, bilinmemektedir. 1941-43 yıllarında, ordu komutanlığına tahsis edildiği bilinen yapı, 1946 yılından sonra, tekrar okul olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüzde ise, Gazi İlköğretim Okulu olarak halen kullanılmaktadır. Yapı, yaklaşık kuzey-güney yönünde yapılandırılmış olup, yerden

yaklaşık bir metre yükselen bir trotuar üzerine, iki kattan oluşmaktadır. Yapı, karkas arasına tuğla örülerek inşa edilmiştir. Dikey kesitte, simetrik bir ön cephe düzenine sahip olup, ortadan ve iki yandan çıkma yaparak, beş kısma ayrılmıştır. Yapının yan cepheleri, asimetrik bir düzende olup, süslemesizdir. Simetrik olan arka cephe ise, yanlardan birer metreden fazla çıkma yaparak, üç kısımlı olarak düzenlenmiştir. Yapı, kesişen iki aks esasına göre düzenlenmiş simetrik bir plan şemasına sahiptir. Yapının plan şeması, ön-arka cephe aksıyla kesişen bir koridor üzerinde, karşılıklı altışar odadan oluşmaktadır. Gazi Mektebi olarak adlandırılmış bir seri olarak inşa edilmiş dönemin birçok okul binasında olduğu gibi, yapıda, abartılı tezyinat ve detaydan uzak durulmuştur. Oysa üslubun ön plana çıkan mimarlarından biri olan Muzaffer Bey'in Konya'da inşa ettiği daha erken tarihli okul binaları olan Konya Dârü-l Muallimin'i (1910-1917) ve Dâr-ül Muallimat (1924), üsluba uygun olacak şekilde zengin bir tezyinatla detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu durum, okul gibi bazı kamu binalarında, artık modern mimariye doğru bir yönelme söz konusu olduğunu göstermektedir.

Balıkesir merkezde yer alan günümüze ulaşmış önemli Birinci Ulusal Mimarlık yapılarından olan Vali Konağı'nın, kitabesiz olması sebebiyle, kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Ancak, mevcut veriler ışığında yapı, 1926-1928 yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır. Yapı, 1987 yılından önceki bir tarihten itibaren İl Orman Müdürlüğü'nce misafirhane, 2006'dan itibaren müdürlük, günümüzde ise halen aynı kurum tarafından lojman binası olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık güneydoğu-kuzeybatı yönünde yapılandırılmış olan yapı, yerden yaklaşık yarım metre yükselen bir trotuar üzerine, üç kattan oluşmaktadır. Yapı, karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilmiş olmalıdır. Simetrik bir düzene sahip olan ön cephe, zemin katta tam ortadan yaklaşık iki metre çıkma yapmaktadır. Yapının yan cepheleri, birbirinde farklı olarak biçimlendirilmiştir. Güneybatı cephesi, büyük bir miktarda çıkma yapmaktadır. Çıkma, sonradan yapılan restorasyonda, zemin kattan itibaren çatı kısmına kadar örülmek suretiyle tamamlanmıştır. Kuzeydoğu cephesi ise, aynı restorasyonda, birinci kattan itibaren çatı kısmına kadar örülmek suretiyle tamamlanmıştır. Yapının arka cephesinin büyük bir bölümü günümüzde, bir apartmanla kapatılmakta olup, açıkta kalan kısmı oldukça sade bir görünümde dir. Yapı, ön-arka cephe aksında şekillenen dört bölüm olarak düzenlenmiş dağınık bir plan şemasına sahiptir. Yapı iç ve dıştan, oldukça zengin tezyinata sahiptir. Ön cephe; rumî kompozisyonlu kabartmalar, pencere arası rumî kabartmalı kartuşlar, kemer üstü silmeleri, balkon parapetlerindeki kuatrafiller ve kartuş içine alınmış sekiz kollu yıldızlarla süslenerek canlandırılmıştır. Kuzeydoğu cephesi ise, rumî kompozisyonlu kemer üstü dolgularıyla bezenmiştir. Diğer cepheler, süslenmeden sade bırakılmıştır. Yapının iç tezyinatı ise; girişlerin iç taraflarını süsleyen mukarnas bantlar, küre biçimli avizelerin etrafını süsleyen

rumî kompozisyonlu kabartmalar, stalaktit bantlar ve madalyon içinde sekiz kollu deniztaraklarından oluşmaktadır. Stalaktit bant ve madalyon içinde sekiz kollu deniztaraklarının aynılarında, Çanakkale Sahil Sıhhiyesi binasının giriş hölü tavanında bulunmaktadır. Yapının özgün zemin kaplamasının, fotoğraflardan izlenebildiği kadarıyla, mermer olduğu anlaşılmaktadır.

İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlük binası, Balıkesir'in, Birinci Ulusal Mimarlık üslubuna dâhil tek çinili yapısıdır. Kitabesiz olan yapı, müteahhit mühendis M. Ruhi tarafından 1930 yılında projelendirilmiş olup, yapının inşası en geç 1935 yılına kadar tamamlanmış olmalıdır. 1950 yılında, yapının tapusu çıkartılarak, mülkiyeti, Maliye Hazinesi'nden, Tekel Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Yapı, 2009 yılından itibaren satışa çıkarılmış, ancak satılamamıştır. Günümüzde ise, kapatılmış olup, kullanılmamaktadır. Yapı, yaklaşık doğu-batı yönünde yapılandırılmış olup, yerden yaklaşık bir metre yükselen bodrum üzerine, iki kattan oluşmaktadır. Yapı, armatürlü som betondan inşa edilmiş olmalıdır. Simetrik bir ön cephe düzenine sahip olan yapı, ortada, zemin kattaki girişin ve hemen üzerinde beton konsollarla desteklenen küçük bir balkonun yer aldığı kısımda, hafifçe çıkma yaparak, üç bölüme ayrılmıştır. Yapının yan cepheleri, dikey kesitte simetrik, arka cephesi ise, asimetric düzende olup, tezyinat açısından, ön cepheye göre oldukça sade kalmaktadırlar. Yapı, sahip olduğu mimari özelliklerle, Balıkesir'de, 1930 başlarında, Birinci Ulusal Mimarlık üslubuyla inşa edilmiş son dönem örneklerindedir.

Özgün mimari yapısıyla ön plana çıkan Bandırma İskelesi'nin, kitabesiz olması sebebiyle, kesin inşa tarihleri ve mimarı bilinmemektedir. Ancak, mevcut veriler ışığında, yapının, 1925-26 yıllarında inşa edilmiş olduğu düşünülebilir. Liman İşletmesi olarak inşa edilen yapının, 1933-1954 yılları arasında Belediye, 1960'lı yıllardan 1993 yılına kadar Orduevi, 2007'ye kadar Belediye Mensupları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olarak kullanılageldiği bilinmektedir. Günümüzde yapının ikinci katı, 2008 yılından beri, Belediye Nikâh Salonu, zemin ve birinci katlar ise, Belediye Zabıta Komiserliği, Belediye İnternet Evi, Eğitim Destek Evi olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık batı-doğu yönünde yapılandırılmış olan yapı, karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilmiştir. Yapı, üç katlı olup, çatı kısmında iki yanda yükselen birer köşe kulesine sahiptir. Yapının ön cephesi, dikey kesitte, simetrik bir düzende olup, zemin ve birinci katta, ortadan yayvan kemerli geniş bir geçitle ikiye ayrılmaktadır. İkinci katta ise, alttaki geçitle aynı aksta ve genişlikte olacak şekilde yaklaşık bir metre çıkma yaparak bir şahniş oluşturulmuştur. Bu sayede, köşe kulelerinin yer aldığı akslar belirginleştirilerek, cephe üç bölüme ayrılmıştır. Yapının güney cephesi, dikey kesitte, simetrik bir düzene sahiptir. Cephe, merdiven boşluğunun yer aldığı orta kısma denk gelecek şekilde, zeminden çatıya kadar, yaklaşık bir metre çıkma

yapmaktadır. Yapının kuzey cephesi, dikey kesitte asimetric olup, güney cephesindeki çıkmaya denk gelecek şekilde, zeminden çatıya kadar, yaklaşık bir metre çıkma yapmaktadır. Yapının arka cephesi, ön cepheyle aynı düzendedir. Yapı, ön-arka cephe aksına göre düzenlenmiş üç ana bölüm ve bunları kesen dört bölümden oluşan asimetric bir plan şemasına sahiptir. Şema, zemin ve birinci katta, ortada geniş bir geçide, ikinci katta ise, bu geçitle aynı aks ve ebatları salona açılan karşılıklı oda ve merdivenlerden oluşmaktadır. Yapının dış cephesinin tüm hatları, kavisli alçı silme ve kornişlerle belirginleştirilerek cephelerde uyumlu bir geçiş sağlanmıştır. Zaman içinde farklı kuruluşlarca kullanılmış olması sebebiyle sık sık onarımdan geçen İskele binası, özgün iç yapısını günümüze kadar koruyamamıştır. Yapının iç görünümü, günümüze göre yeniden düzenlenmiş olup, oldukça sade görünüme sahiptir.

Bandırma İskelesi'yle aynı tarzda inşa edilmiş olan Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi, kitabsiz olup, kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Ancak yapının, İskele binasıyla yakın tarihlerde, yani 1925-26 yıllarında inşa edilmiş olması muhtemeldir. 1967 yılına kadar postane olarak kullanılan yapının, 1997'ye kadar Vergi Dairesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1997'den itibaren Mal Müdürlüğü olarak kullanılan yapı, 2010 yılında İlçe Emniyet Müdürlüğü'nün kullanımına tahsis edilmiştir. Yapı günümüzde, metruk olup, kapalıdır. Yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde yapılandırılmış olan yapı, bodrum üzerine iki katlı olup, beton, tuğla ve armatür karışımı yığma bir yapı olarak inşa edilmiştir. Dikey kesitte, bodrum ve zemin katta simetric, birinci katta ise kuzeydoğu bloğunun eklenmemesinden dolayı asimetric düzende olan yapının ön cephesi, özgün halinde, zemin ve birinci katta, iki yandan, yaklaşık bir buçuk metre çıkma yaparak, üç bölüm halinde yapılandırılmıştır. Yapının güneybatı cephesi, dikey kesitte, simetric, kuzeydoğu ve arka cephesi ise, asimetric sade bir düzene sahiptir. Yapı özgün halinde, ön-arka cephe aksında bölümlere ayrılmış asimetric bir plan şemasına sahiptir. Yapının özgün yerleşim düzeni, zemin katta, üç, birinci katta ise, iki ana bölüm olarak düzenlenmiştir. Oldukça sade bir dış görünüme sahip olan yapının ön plana çıkan tezyinatı, ana giriş ve pencere üstlerinde, tüm cepheleri çepeçevre saran kavisli silmelerden ve kornişlerden oluşmaktadır. Yapı dış cephe düzenlemesiyle, Bandırma İskelesi (1925-26) ve üslubun ünlü mimarlarından Arif Hikmet Koyunoğlu'nun 1925'te Eskişehir'de inşa ettiği Çarşı Camii'yle yakın bir benzerlik içerisindedir. Yapının iç düzenlemesi, oldukça sade olup, süslemesizdir. Yapının özgün zemin döşemesi, karo ve dökme mozaiklerdir. Yapının birinci katındaki koridorun zemininde yer alan haçvari ve stilize çınar yaprağı desenli karomozaiklerin benzerlerine, Gelibolu'da 52 pafta 253 ada 6 parseldeki geleneksel konutta, Ankara'da bir Erken Cumhuriyet dönemi konutu olan İzzet Aykurt evinde, 1927

tarihli Çanakkale Sahil Sıhhiyesi'nde ve yine aynı döneme ait Havran Belediyesi'nde rastlanmaktadır.

Yörenin en dikkat çeken Birinci Ulusal Mimarlık yapılarından biri olan Maarif Oteli'nin, kitabesiz olması nedeniyle, kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Ancak mevcut veriler ışığında yapının, 1925-26 yılına tarihlendirdiğimiz Bandırma İskelesi'yle yakın tarihlerde, Mimar Kemalettin tarafından inşa edilmiş olduğu düşünülebilir. İlkın, Maarif Oteli olarak inşa edilen yapının, daha sonra Büyük Otel ve 1931'e kadar Türk Ocağı, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle 1940-51 yılları arasında askeri hastane, 1951-60 yıllarında Gar Oteli ve 1968-84 yılları arasında da Biray Oteli olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1984-87 yılları arasında onarım gören yapı, 1994'e kadar Halk Kütüphanesi ve Kültür Eğitin Vakfı olarak kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren 2009'a kadar, Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından kullanılmıştır. 2010 yılında, İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne tahsis edilen yapı, günümüzde kapalıdır. Yapı, yaklaşık kuzey-güneybatı-güneydoğu yönünde üçgenimsi bir biçimde yapılandırılmıştır. Karkas arasına tuğla örölmek suretiyle inşa edilmiş olan yapı, üç kat üzerine kule biçiminde bir çatı katından oluşmaktadır. Yapının ön cephesi, diyagonal bir köşe kulesi biçiminde düzenlenmiş olup, dikey kesitte, simetrik bir düzene sahiptir. Kuzeydoğu ve güneybatı yan cepheler, kule biçimli ön cepheye uyum sağlayacak şekilde biçimlendirilmiş olup, kendi içlerinde dikey kesitte, asimetrik düzendedirler. Üçgenimsi bir formda olan yapının arka cephesi ise, dikey kesitte, asimetriktir. Cephenin ana aksa denk gelen orta kısmı, zemin katta bahçe çıkışı, birinci ve ikinci katlarda ise balkon olarak düzenlenmiştir. Yapı, köşe parselde uygun olacak şekilde, "A" biçimine benzer bir formda yapılandırılmıştır. Yapının plan şeması, ana girişten orta kısımdaki sarmal merdivene ve yan uçlara kadar uzanan üç aks üzerinde asimetrik olarak biçimlenmektedir. Yapının dış cephe tezyinatı, daha çok yapının caddeye bakan cephelerinde toplanmıştır. Bu cepheler, balkon çıkışları ve pencere üstlerindeki silmeler, saçak altlarındaki rumî kompozisyonlu kabartma ve mukarnas bantlar, balkon ve şahnişleri taşıyan konsollardaki mukarnas, kartuş, dilimli profilli daire ve rumîli kabartmalar ile balkon parapetlerindeki kartuş içine alınmış sekiz kollu yıldızlarla zengin bir biçimde süslenmiştir. Sekiz kollu yıldızların aynılardan, üslubun öncü temsilcileri Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemalettin tarafından 1924'te inşa edilmiş Ankara Palas'ın balkon parapetlerinde bulunmaktadır. Yapının arka cephesi, caddeye bakan cephelere göre sade bırakılmış olup, balkon parapetleri, kartuş içine alınmış sekiz kollu yıldızlar ve ikinci kattaki pencerelerin üstlerinde yer alan Posta ve Telgraf Merkezi'ndekilerle aynı kavisli silmelerle bezenmiştir. Yapının iç görünümü ise, oldukça sadedir. Zeminler günümüzde, dökme ve sırsız karo mozaik döşemeyle kaplıdır.

Araştırmamız kapsamındaki tek dini yapı olan Haydar Çavuş Camii, kitabesiz olup, kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Bandırma İskelesi ve Maarif Otelinden sonra inşa edilmiş olan yapı, en geç 1930 yılına kadar tamamlanmış olmalıdır. Camiinin mimarı ise, kesin olmamakla birlikte Mimar Kemalettin'dir. Yapı, Mimar Kemalettin'in 1913 yılında İstanbul'da inşa ettiği Bebek Camii'yle hemen hemen aynı mimari kurgu ve düzende olup, tekrarı niteliğindedir. Yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde yapılandırılmış olan beton yapı, zemin kat üzerine bir galeriden oluşmaktadır. Yapının ön cephesi, dikey kesitte simetrik bir düzende olup, ortadaki portal ve yanlardaki pencereler, hafifçe içeri çekilmek suretiyle, cephede bir revak izlenimi oluşturulmuştur. Yan ve arka cepheler ise, dikey kesitte, simetrik olarak düzenlenmiştir. Yapının plan şeması, Mimar Kemalettin'in tasarladığı diğer dini yapılarda olduğu gibi, Batılılaşma öncesi Türk-İslâm mimarisine uygun olarak düzenlenmiştir. Yapı, merkezi tek bir kubbeyle örtülen kare biçimli harime, dikdörtgen bir son cemaat yeri eklenmesiyle oluşan sade bir plan şemasına sahip olup, Bebek Camii'nin hemen hemen aynısıdır. Aradaki tek fark, Bebek Camii'nin son cemaat yerinin revak biçiminde düzenlenmiş olmasıdır. Sade bir dış görünüme sahip olan yapının dış cephe tezyinatı, son cemaat yerinde ve kubbelerde toplanan kavisli silme, korniş ve kartuşlardan ibarettir. Son cemaat yerinin pencere parapetlerinde yer alan kartuşlar, Mimar Kemalettin tasarımları olan Bebek Camii'nin revak biçimli son cemaat yerinin ve Sultan Mehmed Reşad Türbesi'nin avlu parapetlerindeki bezeklerin form olarak tekrarı niteliğindedir. Ön cephesinin süslenmesine özen gösterilen yapının, yan ve arka cepheleri sade bırakılmıştır. Yapının iç cephesi, rumî kompozisyon ve celi sülüs yazılardan oluşan zengin kalem işleriyle süslenmiştir. Yapının mihrabı ise, üslubun çizgisiyle Klâsik Türk-İslâm sanatına uygun olarak yapılandırılmış ve süslenmiş olup, mukarnaslı bir bant üzerine, taç biçimli rumî kompozisyonlu bir alınlıkla tamamlanmıştır. Mimar Kemalettin'in tasarımlarında sıklıkla kullandığı bu alınlığın benzerlerine, Kamer Hatun Camii (Beyoğlu, 1911-14), V. Mehmed Reşad Türbesi, Gazi Osmanpaşa Türbesi (Fatih) ve Ankara Palas ile Koyunoğlu'nun inşa etmiş olduğu Ankara Türk Ocağı'nda rastlanmaktadır.

Özgün bir mimari kurguya sahip Bandırma Elektrik Fabrikası, kitabesiz olup, 1928-29 yıllarında inşa edilmiştir. Yapının mimarı ise bilinmemektedir. Yapının arka kısmına, sonuncusu 1957 yılında inşa edilen iki ek ilâve edilerek, hacmi genişletilmiştir. Yapı günümüzde, kullanılmamakta olup, metruktür. Yaklaşık kuzeydoğu-güneybatı yönünde yapılandırılmış olan yapı, düz örgü tekniğiyle, tuğla ile örülmek suretiyle yığma olarak inşa edilmiştir. Yapının ön cephesi, dikey kesitte, simetrik bir düzende olup, Selçuklu mimarisinden esinlenilerek, Birinci Ulusal Mimarlık üslubuna uygun olarak düzenlenmiştir. Yapının ana gövdesine denk gelecek şekilde düzenlenmiş olan yan cepheler, dikey kesitte, simetrik bir düzendedir. Sonradan yapılan eklemeler sırasında yıkılmış olan özgün

arka cephe, oldukça sade ve süslemesizdir. Basit bir plan şemasına sahip olan yapı, yüksek tek bir kattan oluşan ana gövdenin ön kısmına yerleştirilmiş Selçuklu tarzında iki katlı iki köşe kulesinden ibarettir. Yapıda, üslup ile işlevin dengelenmesi anlayışının benimsendiği anlaşılmaktadır. Süsleme bakımından oldukça sade olan yapının, iç cephesi süslenmemiş olup, bütün tezyinat dış cephede toplanmıştır. Dış cephenin hâkim tezyinatı, üslupta pek rastlanmadık bir şekilde biçimlendirilmiş olan silmelerdir. Orantılı olarak dağıtılmış bu silmeler, ön ve yan cephelere canlılık kazandırmıştır. Yapının zeminleri günümüzde, döşemesiz olup, betondur.

Havran Belediyesi, kitabsiz olup, kesin inşa tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Ancak mevcut veriler ışığında, dönemin belediye başkanı Fevzi Bey döneminde inşa edildiği netleşen yapı, 1924-1928 arasındaki tarihlerde tamamlanmış olmalıdır. Kendine has bir tarzda kurgulanmış olan yapı, yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu yönünde yapılandırılmış olup, bodrum üzerine iki kattan oluşmaktadır. Yapının çatı kısmı, 1954 yılındaki onarımlar sırasında özgün görünümünü önemli ölçüde yitirecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Dikey kesitte simetrik olarak üç bölüm halinde düzenlenmiş olan yapının ön cephesi, orta kısımda, öne ve çatı seviyesinden yukarı doğru çıkma yaparak, cephede anıtsal bir düzen oluşturulmuştur. Yapı, bu mimari kurgusuyla, Yahya Ahmet ve Mühendis İrfan'ın 1925'te Ankara'da inşa etmiş olduğu Maliye Vekâleti'ne benzemektedir. Aynı düzene sahip olan yapının yan cepheleri, dikey kesitte simetrikdir. Bu cepheler, ön cepheyle hemen hemen aynı düzendedir. Özgün arka cephe ise, 1967'den sonra yapılan onarımlarda yıkılarak, yapının yarısı kadar bir mekân ilâve edilmiştir. Yapı, oldukça sade ve simetrik bir plan şemasına sahiptir. Yapının plan şeması, ana giriş aksındaki dikdörtgen hole açılan karşılıklı ikişer kare odadan ibarettir. Oldukça dinamik ve plâstik bir görünüme sahip olan yapının dış cephesi, silmeler, kartuşlar, kornişler, rumî kompozisyonlu kabartmalar, Türk-İslâm sanatından seçme geometrik motifler ve on iki kollu kabartma bir yıldızla süslenmiştir. Yapı, özgün ve zengin bir tavan tezyinatına sahiptir. Beş ve sekiz kollu yıldızlar, rumî kompozisyonlar ile Bandırma İskelesi'ndekilere benzer yarım kürecikler, yapının ön plana çıkan tavan süslemeleridir. Yıldız biçimli tavan apliklerinin benzerlerine, Ankara'da İzzet Aykurt Evi, Gelibolu'da 10 pafta 66 ada 11 parsel ve 11 pafta 14 ada 6 parseldeki geleneksel konutların tavanlarında rastlanmaktadır. Yapının özgün zemin döşemesi, yeşilimsi bir zemin üzerine, kırmızı ve sarı tonlardan oluşan karomozaikler, geometrik şekiller ve kompozisyon halinde dallardan sarkan çınar ağacı yaprağı ve tomurcuk desenleriyle bezenmiş karomozaiklerden oluşmaktadır. Dönemin yaygın döşeme malzemelerinden olduğu anlaşılan bu karomozaiklerin benzerlerine, Çanakkale'de Sahil Sıhhiyesi, Gelibolu'da 11 pafta 57 ada 35 parseldeki geleneksel konutta, Bandırma'da Posta ve Telgraf Merkezi'nde, Ankara'da İzzet Aykurt Evi'nde,

Konya'da Dâr-ül Muallimat'ta ve İstanbul'da Haydarpaşa Garı'ndaki Askeri Karakol'da rastlanmaktadır.

Tipik Birinci Ulusal Mimarlık yapıları arasında yer alan son dönem örneklerinden olan Edremit İş Bankası, kitabesiz bir yapı olup, kesin olmamakla birlikte, İkinci Ulusal Mimari'ye önemli eserler kazandırmış olan Mimar Arif Hikmet Holtay tarafından 1931 yılında inşa edilmiştir. Yapı, başından günümüze, İş Bankası tarafından, banka binası olarak kullanılmaktadır. Yapı, genel mimari kurgusu itibarıyla, üslubun önemli temsilcilerinden Giulio Mongeri'nin Birinci Ulusal Mimarlık çizgisiyle tasarlanmış olduğu Ankara İş Bankası binasıyla benzerlik içerisindedir. Bundan dolayı yapı, bazı sözlü ve yazılı kaynaklarca, Mongeri'ye atfedilmiştir. Yaklaşık batı-doğu yönünde yapılandırılmış olan yapı, karkas arasına tuğla örülmek suretiyle inşa edilmiş olup, bodrum üzerine tek kattan oluşmaktadır. Köşe parseline uygun biçimde tasarlanmış olan yapının ana girişi, köşeye denk gelecek şekilde konumlandırılmıştır. Böylece yapı, önden bakıldığında üçgenimsi bir izlenim uyandırmaktadır. Ana girişi bir taçkapı biçiminde düzenlenen yapının iki yanındaki cepheler, anıtsal ön cepheyle uyum içinde olacak şekilde düzenlenmiştir. Yapının Batı cephesi, dikey kesitte simetrik, güney cephesi ise asimetrik düzendedir. Banka işlevine uygun olarak planlanmış olan yapı, Arif Hikmet'in diğer eserlerinde sıklıkla uyguladığı gibi, asimetrik bir plan şemasına sahiptir. Yapının bodrumu, asimetrik biçimde düzenlenmiş farklı boyutlardaki odalardan oluşmaktadır. Zemin kat ise, kemerli bir vestibül ve devamında ortası kolonlarla desteklenen geniş ana bir mekân olarak tasarlanmıştır. Yapının caddeye bakan cepheleri, tezyinat bakımından zengin olup, rumî kompozisyonlar, eşkenar dörtgen içerisinde çiçek biçimli dairevi kabartmalar ve Türk-İslâm sanatının simgesel süsleme ögesi olan dilimli yarım kürelerle süslenmiştir. Özgün görünümünü günümüzde kısmen yitirmiş olan iç mekân, günümüz ihtiyaçlarına göre modern biçimde yeniden düzenlenip dekore edilmiştir. Ancak, yapının özgün tezyinatı günümüze kadar korunarak gelebilmiştir. Yapının zemin katındaki tavan ve tavanı taşıyan kolonlar, yapının özgün iç tezyinatını oluşturan, silme ve kartuş içindeki rumî kabartmalarla süslenmiştir. Yapının zemini ise günümüzde, sarımtırak Harmankaya bej mermerlerle kaplıdır.

1910 ve 1920'lerin popüler mimari anlayışı Birinci Ulusal Mimarlık, 1920'lerin sonlarına doğru en nitelikli örneklerinin inşa edildiği anlarda etkisini yitirmeye başlamıştır. Bunun önemli bir nedeni, yeniden yapılanma gereksiniminin duyulduğu bir ortamda yenilik arayışları olmalıdır. Avrupalı toplumların içinde bulunduğu siyasi ve dolayısıyla mimari buhranda veya değişim rüzgârında, muhtemelen Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle ivme kazanan özellikle mimaride bir sadeleşme hareketi başlamıştır. Bu sadeleşme Avrupa mimarisinde, modern olarak adlandırılan tezyinatsız kübik biçimler olarak ortaya

çıkılmıştır. 1920'lerin ikinci yarısında Türkiye'ye davet edilen Avrupalı mimarlar ve sonrasında bazı yerli mimarlar, Kübizm'in getirmiş olduğu anlayışla, İstanbul'da ve başkent Ankara'da tezyinata önem veren Birinci Ulusal Mimarlık'ın çizgisiyle çatışan tezyinatsız betonarme yapılar inşa etmişlerdir. Dönemin gereksinimlerine daha uygun görülen Kübizm odaklı modern mimari, kısa sürede Birinci Ulusal Mimari'nin yerini almıştır.

1930'ların ikinci yarısına doğru, uluslararası üsluba uyum sağlamaya çalışan kübik kalıplara bürünmüş Türk mimarisine, yerli genç mimarlarca tepki gösterilmeye başlanmıştır.

1930'ların ikinci yarısından itibaren, Cumhuriyet'e özgü ulusal bir sanatsal ve mimari üslup yaratmak amacıyla birçok yerli ve yabancı sanatçılarca çalışmalar yürütülmüştür. Bu dönemde mimarlık alanında başlayan, dönem mimarlarınca Milli Mimari Meselesi olarak adlandırılan hareket, İkinci Ulusal Mimarlık olarak adlandırılmaktadır.

İkinci Ulusal Mimarlık, geleneksel Türk konutu plan şemasına ve Cumhuriyet rejimine uygun bir yapı tipi geliştirmeye ve mimaride yeni bir ulusal üslup getirmeye çalışmıştır. Üslupta dikkat çeken en önemli özellikler, yapılarda betonarmeden çok, taş kullanımının tercih edilmesi ve insanı ezen boyutlara gidilmesidir. Bunun yanı sıra, Birinci Ulusal Mimari'den kalma kemer, revak, geniş saçak ve anıtsal bir cephe düzeni uygulamasına devam edilmiş, tezyinat arka plana itilmiş, bazı konut tipi eserlerde, geleneksel Osmanlı konutuna uygun bir plan şeması izlenmiştir. Bu anlamda, ortak bir amaçta birleşen Birinci Ulusal Mimarlık ile İkinci Ulusal Mimarlık arasında, hem belli başlı biçimsel ayrışmalar hem de benzerlikler söz konusu olmuştur.

SONUÇ

Osmanlılar'da mimarlık faaliyetleri, II. Mehmed döneminde (1444-46/1451-81) kurulan ve usta-çırak prensibiyle işletilen Hassa Mimarlar Ocağı bünyesinde yürütülmüştür. 1831'de şehreminlik ve sermimarlık birleştirilerek Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulmuştur. 18. yüzyıl sonlarında, Topçu ve Mimarlar Mektebi ile Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn askeri okulu açılarak, Hassa mimar kalfalarına fenn-i mimari ve teknik resim dersleri verilmeye başlanmıştır. 1883 yılında, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi açılarak, Batı mimarlığında olduğu gibi, üniversite düzeyinde mesleki mimarlık eğitimi verilmeye başlanmıştır.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı mimarisi, Barok ve Rokoko gibi Avrupalı stillerin gölgesinde şekillenmiştir. Bu yüzyıllarda, İstanbul'daki birçok semtte, meydanlara yaygın olarak çeşme ve sebiller yapılmış, Fransız peyzajından esinlenilerek bahçe ve çevre düzenlemeleri yapılmış, Barok, Rokoko üsluplarında cami ve külliyeler inşa edilmiştir.

19. yüzyılda Barok ve Rokoko stillerine ek olarak; Ampir, Neo-Klâsik ve Neo-Rönesans gibi dönemin hâkim Batılı stilleri Osmanlı mimarisine dâhil olmuştur. Bu yüzyıllarda, gerek yerli gerekse yabancı birçok mimar, bu Batılı stillerde; cami, külliye, köşk, kasır, özellikle saray ve kamu binaları inşa etmişlerdir.

19. yüzyılın son çeyreğinde, Batılı stillerin hâkimiyetindeki Osmanlı mimarisi yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde, Osmanlı ülkesine davet edilen yabancı mimarlar, seçmeci bir anlayışla, Oryantal ve Art Nouveau stillerinde büyük boyutlu melez yapılar inşa etmişlerdir.

20. yüzyılın başlarında, Osmanlı mimarisinde iyiden iyiye yayılan seçmeci anlayış ve dönemin siyasetinde popülerlik kazanan ulusçu anlayış, Osmanlı mimarisinde Milli Mimari Rönesansı olarak adlandırılan Birinci Ulusal Mimarlık'ı meydana getirmiştir. Bu üslup 1900 başlarında, Mehmet Vedat Tek ve Ahmet Kemalettin tarafından öne sürülmüştür. Üslup 1908'de, Meşrutiyet rejiminin ikinci kez ilânından itibaren gelişmeye başlamış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise yaygınlaşarak, dönemin hâkim mimari anlayışı olmuştur.

Giulio Mongeri, Arif Hikmet Koyunoğlu, Muzaffer Bey, Ali Talât ve Necmettin Emre Birinci Ulusal Mimari'ye önemli eserler kazandıran temsilcilerdendir. Çalışmamız kapsamında Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda yapılar inşa etmiş olduğunu belirlediğimiz yeni isimler ise; Mimar Arif Süleyman, Mühendis M. Ruhi ve Yüksek Mühendis Mimar Arif Hikmet Holtay'dır.

Üslup, mimari açıdan, simetrik bir şemada, Batı'nın geniş hacimli çok kat ve odalı yapı iskeleti sistemine, Türk-İslâm mimarisinden seçilmiş kubbe, köşe kulesi, mukarnas, Türk üçgeni, rumî kompozisyonlar gibi mimari öge ve süslemelerin eklenmesi şeklinde özetlenebilir.

Birinci Ulusal Mimarlık, başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde olduğu gibi, Çanakkale ve özellikle Balıkesir ve Bandırma gibi daha küçük şehirlerde de etkili olmuştur. İstanbul, Ankara ve İzmir dışında, Birinci Ulusal Mimarlık'ın en etkili olduğu Anadolu şehirleri arasında Balıkesir ve Konya yer almaktadır.

Çalışma kapsamında, Çanakkale ve Balıkesir yöresinde, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiş on iki nitelikli yapı tespit edilmiştir. Bu yapıların beşi, il merkezlerinde, diğer yedisi ise, ilçe merkezlerinde yer almaktadır. Yapılar, biri Çanakkale merkezde olmak üzere, Balıkesir merkezde dört, Bandırma merkezde beş, Edremit ve Havran ilçe merkezlerinde ise, birer adet şeklinde dağılım göstermektedir.

Yörede tespit edilen Birinci Ulusal Mimarlık yapıları şunlardır; *Çanakkale Sahil Sıhhiyesi, Balıkesir Türk Ocağı, Balıkesir Gazi İlk Mektebi, Balıkesir Vali Konağı, Balıkesir İnhisarlar-Tekel Başmüdürlüğü, Bandırma İskelesi, Bandırma Posta ve Telgraf Merkezi, Bandırma Maarif Oteli, Bandırma Haydar Çavuş Camii, Bandırma Elektrik Fabrikası, Havran Belediyesi ve Edremit İş Bankası.*

Balıkesir Türk Ocağı binası dışındaki yapıların tamamı, ya özgün ya da değişikliğe uğramış olarak günümüze ulaşabilmişlerdir. Çanakkale Sahil Sıhhiyesi dışındaki yapıların tamamı ise, kitabesizdir. Bu durum, yapıların net olarak tarihlendirilip, mimarlara atfedilmesini zorlaştırmıştır. Ancak, gerek yazılı gerekse görsel birincil ve ikincil kaynaklar ışığında yapılar, ya net ya da yakın olarak tarihlendirmeler ve atıflar yapılabilmektedir.

Çanakkale ve Balıkesir'deki Birinci Ulusal Mimarlık örneklerinin, kamusal amaçlı tasarlanıp inşa edilmiş yapılar olduğu gözlenmiştir. Bu yapıların hemen hemen hepsi, Erken Cumhuriyet döneminde ya kamusal bütçe ya da devlet bütçesiyle inşa edilmişlerdir. Üslubun, neden daha sadece kamu yapılarında görülüp, sivil mimariye pek yansımadağı sorusu akla gelebilir. Bu soruyu yanıtlayabilmek için, ülke genelinde detaylı bir araştırma yapmak ve konuyu örneklerle tartışmak gerekir. Dolayısıyla konu, ayrı bir araştırma çerçevesinde ele alınmalıdır.

Çalışmamız kapsamındaki yapılar, İstanbul, Ankara ve İzmir'deki benzer örneklerine göre, genel olarak daha küçük boyutlu olmakla beraber hemen hemen aynı niteliklerde tasarlanmışlardır. Bu yapılarda, üsluba dâhil diğer birçok yapıda olduğu gibi, cadde kısmına bakan cephelerin, anıtsallık ve temsilciliği vurgulayacak şekilde, yoğun olarak

süslenmesine özen gösterilirken, arka ve yan cepheler genelde sade bırakılmıştır. Yapıların planlamasında, muhtemelen işleve öncelik verildiği için, bunlar arasında ortak bir plan şeması söz konusu değildir. Ancak, üslubun yaratıcılarından biri olan Mimar Kemalettin eseri olduğu kuvvetle muhtemel olan Bandırma Haydar Çavuş Camii'nin plan şeması, mimarın daha önceki bir tasarımı olan İstanbul Bebek Camii'ninkinin hemen hemen bir tekrarı niteliğindedir. Öte yandan, Çanakkale ve Balıkesir'deki örneklerin plan şemalarının, İstanbul ve Ankara'daki temsili örneklerinkine göre daha basit ve sade oldukları görülmektedir. Yapıların tamamı, diğer benzer birçok örnekte olduğu gibi, betonarmedir. Bunların birçoğu, ya karkas arasına ya da yığma olarak, tuğla ile örülerek inşa edilmiştir. Çanakkale Sahil Sıhhiyesi ve Balıkesir İnhisarlar Başmüdürlüğü, çinili Birinci Ulusal Mimarlık yapılarındanır. Çalışmamızda yer alan yapılardan yalnızca Çanakkale Sahil Sıhhiyesi, özgün bir kitabeyle sahiptir.

Örneklerin tamamı günümüzde, taşınmaz kültür varlıkları olarak tescillenerek korumaya alınmıştır. Bunların birçoğu, zaman içinde geçirdikleri restorasyon ve düzenlemelerle ve ya bakımsızlıklardan dolayı özgün mimarilerinden kısmen uzaklaşmış olup, daha özenli olarak korunmaları gerekmektedir.

1920'lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye'ye, daha çok Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi Avrupa ülkelerinden kent planlamacıları ve mimarlar davet edilmiştir. Bu şehir planlamacısı ve mimarlar, başta başkent Ankara ve Kurtuluş Savaşı'nda tahrip olmuş diğer bazı şehirlerin imar çalışmalarını yürütmüş, modern mimari ürünü kübik betonarme yapılar inşa ederek ve üniversitelerde modern mimari üzerine dersler vererek dönemin Türk mimarisinin modernleşmesi için devlet desteğiyle çalışmışlardır.

1930'ların başlarında Birinci Ulusal Mimarlık, modern mimariye göre arka planda kalmış, unutulmaya başlamıştır. Bu dönemde, ön plana çıkan karakteristik bir Birinci Ulusal Mimarlık yapısının inşa edilmediği görülmektedir. Dönemde yaygınlaşan mimari anlayışın daha çok, Batılı öncülerin fikir ve eserleri doğrultusunda biçimlenen süslemesiz, kübik fonksiyonel yapılar üretmiş olduğu görülmektedir.

1930'ların ikinci yarısına doğru, uluslararası üsluba yani modernizme uyum sağlamaya çalışan kübik kalıplara bürünmüş Türk mimarisine, yerli genç mimarlarca tepki gösterilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, Cumhuriyet'e özgü ulusal bir sanatsal ve mimari üslup yaratmak amacıyla, birçok yerli ve yabancı sanatçılarca, çalışmalar yürütülmüştür. Dönemde, mimarlık alanında başlayan, dönem mimarlarınca Milli Mimari Meselesi olarak adlandırılan hareket, İkinci Ulusal Mimarlık olarak adlandırılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ankara Mimarlık Rehberi 2002*, TSMMD ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, 1. Basım, Ankara 2002.
- Arkitekt*, Cilt: 1933, Sayı: 1, 1933, 30-31.
- “Balıkesir”, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayınları, II, 1981, 1102-1240.
- Balıkesir Bir Kentin Kimliği*, Balıkesir Rotary Kulübü, Ankara 1997.
- Balıkesir İl Yıllığı*, Balıkesir Valiliği, 1967 Balıkesir.
- Belediyeler*, Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, Holivut Matbaası, İstanbul 1933.
- Bitek Kent Balıkesir*, 1. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Balıkesir İl Yıllığı*, Balıkesir Valiliği, 1973 Balıkesir.
- Eski Fotoğraflarda Bandırma*, Bandırma Belediyesi Kültür Yayınları, Bandırma 1999.
- “Kayıplarımız”, *Arkitekt*, Cilt: 1968, Sayı: 4, 1968, 166.
- Türk Dili*, 15 Şubat 1933.
- Türk Dili*, 19 İkinci Kânun 1933.
- Türk Dili*, 29 Birinci Teşrin 1933.
- Türk Dili*, 10 Eylül 1933.
- Türk Dili*, 4 Şubat 1931.
- Türk Dili*, 12 Nisan 1931.
- Türk Dili*, 3 Şubat 1930.
- Türk Dili*, 15 İkinci Kânun 1929.
- Türk Dili*, 2 İkinci Kânun 1929.
- Türk Dili*, 1 Birinci Teşrin 1929.
- Türk Dili*, 18 Eylül 1929.
- Türk Dili*, 6 Haziran 1929.
- Türk Dili*, 3 Mart 1929.
- Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılında Balıkesir*, Balıkesir Valiliği, Balıkesir 1999.
- Yaşayan Tarihi ve Kültürel Askeri Yapılar*, 1. Basım, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 2001.
- Akpolat Mustafa. “The Developmental Work Carried Out by Ottoman Governors in Konya After The Tanzimat”, (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International Congress of Turkish Art Proceedings*, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 47-56.
- Akpolat, Mustafa. “XIX. Yüzyılda Ecole Des Beaux-Artsda Mimarlık Eğitimi ve Osmanlı Mimarlığına Etkileri”, *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, İstanbul 7-10 Mart 1994, Mimar Sinan Üniversitesi Oditoryumu, 48, İstanbul 1994.
- Aksoy, Osman. “Ankara Etnoğrafya Müzesi”, *Sanat Dünyamız*, Sayı: 16, 1979, 28-29.

- Akşit, Şefik Seçkin. Ulusalçı Mimarlık ve Başkentte Finans Merkezi Ankara İş Bankası Genel Müdürlüğü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akyürek, Göksun. "A Comparative Reading of The Pursuit into The East for National Expression In Turkish and Hungarian Architecture", (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International Congress of Turkish Art Proceedings*, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 57-70.
- Akyüz, Umut. Beylerbeyi Sarayı 19. Yüzyıl Osmanlı Sarayları İçindeki Yeri ve Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aktan, Latife. "Çanakkale Askeri Müze Çinilerinin Restorasyon ve Konservasyonu", *Çanakkale Merkezi Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çanakkale 25-26 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 875-888, Çanakkale 2008.
- Alpagut, Leyla. "Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu", *Alternatif Politika*, Sayı: 2, 2010, 126-150.
- Arif, Burhan. "Türk Mimarîsi ve Beynelmilel Mimarlık Vasıfları", *Mimar*, Cilt: 1931, Sayı: 11, 1931, 365-366.
- Arıtan, Özlem. "Batılı Kapitalist Sovyet Sosyalist Modernleşme Modellerinin Periferide Yarattığı Dönüşümlerin Cumhuriyet Mimarlığının Biçimlenmesine Etkileri Cumhuriyetin İlk Evresi", *Cumhuriyetin Mekânları Zamanları İnsanları*, 1. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara 2010, 289-301.
- Arseven, Celâl Esad. *Türk Sanatı Tarihi Menşeiinden Bugüne Kadar Mimari Heykel Resim Süsleme ve Tezyini Sanatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984.
- Artun, Ali. "Geometrik Modernlik Bauhaus Enternasyoneli ve Türkiye'de Sanat", *Bauhaus Modernleşmenin Tasarımı*, 1. Basım. İletişim Yayınları, İstanbul 2009, 183-193.
- Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi*, 2. Basım, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.
- Aslanoğlu, İnci. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, 3. Basım, Bilge Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2010a.
- Aslanoğlu, İnci. "1930lar Türk Mimarisinde Erken Modernizm", *Cumhuriyetin Mekânları Zamanları İnsanları*, 1. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara 2010b, 25-29.
- Aslanoğlu, İnci. "Modernizmin Başlangıç Aşamasında 1926-33 Yılları Arası Türk Mimarlığında Yaşanan Gelişmelerin Bir Değerlendirmesi", *Prof. Doğan Kuban'a Armağan*, Eren Yayınları, 1996, 17-24.
- Aslanoğlu, İnci. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, 1. Basım, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşbirliği, Ankara 1980.
- Barışta, Örcün. "Milli Mimarimizin Ünlü Mimarı Kemalettin ve Son Eserlerinden Gazi İlk Muallim Mektebi Ankara Muallim Mektebi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1 1985, 99-115.
- Barışta, Örcün. "İstanbul Son İmparatorluk Dönemi Yapılarında Süs Kubbesi ile Taçlandırılmış İskele Binaları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 19, 1985, 285-294.
- Başkan, Seyfi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Resim*, Ankara 1997.
- Batur, Afife. "Muzaffer Bey", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar*, 2. Basım, Yapı Kredi Yayınları, II, 2008, 327-328.

- Batur, Afife. "Türkiye Mimarlığında Modernite Kavramı Üzerine", *Mimarlık*, Sayı: 329, 2006, 50-53.
- Batur, Afife. *M. Vedat Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, 1. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Batur, Afife. "Vedat Tek Evi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, VII, 1994, 372.
- Batur, Afife. "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, IV, 1985, 1038-1067.
- Batur, Afife. "Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, V, 1983, 1380-1420.
- Baysal, Aliye. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları İçinde Batıcılık Akımı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Bozdoğan, Sibel. *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, 1. Basım, Metis Yayınları, İstanbul 2002.
- Bulduk, Şener. Mimar Vedat ve Eserleri, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1973, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Can, Selman. Belgelerle Çırağan Sarayı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Celâl. "Büyük İnkılâp Önünde Milli Mimari Meselesi", *Arkitekt*, Cilt: 1933, Sayı: 6, 1933, 163-164.
- Cephanecigil, Vesile Gül; Günkut Akın. "Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Milliyetçilik ve Mimarlık Tarihi", *İtü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2010, 29-40.
- Cezar, Mustafa. *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, Cilt:1, Paris 1995.
- Cezar, Mustafa. "19. Yüzyılda Neden Batı Tarzı Saray", *Milli Saraylar 1993*, Ankara 1993, 8- 19.
- Cezar, Mustafa. "Sanatta Batıya Açılış Döneminde Mimarlar", *9. Milletler Arası Türk Sanatları Kongresi*, İstanbul 23-27 Eylül 1991, Cilt: 1, 479-488, Ankara 1995.
- Cumalı, İbrahim. "Atatürk'ün Balıkesire Gelişleri", *İbrahim Cumalı'nın Anıları*, Balıkesir 1993, 1-6.
- Çıkiş, Şeniz. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi İzmir Konutu: Yerellik ve Melezlik, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, 2011, 45-61.
- Demirbel, Yusuf Razi. "Meşhur Mimarlar V: Prof. Mimar M. Vedat Tek", *Arkitekt*, Cilt: 1942, Sayı: 10, 1942, 231-233.
- Emre, Necmettin. "Mimar Vedat'ın Sanat Hayatı", *Arkitekt*, Cilt: 1941, Sayı: 9, 1941, 234-235.
- Ergin, Nilüfer. "Tayyare Şehitleri Anıtı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, VII, 1994, 229.
- Erbay, Fethiye; Mutlu Erbay. *Cumhuriyet Dönemi 1923-1938 Atatürk'ün Sanat Politikası*, 1. Basım, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2006.
- Erişirgil, Mehmet Emin. "Mimar Kemalettin'in Ölümünün 50. Yılı Münasebetile", *Arkitekt*, Cilt: 1977, Sayı: 3, 1977, 129.
- Erişirgil, Mehmet Emin. "Mimar Kemal de Öldü", *Hayat*, Cilt: 2, Sayı: 34, 1927, 141.

- Erkan, Yonca Kösebay. "The Military Police Station and Haydarpaşa Port Deconstruction of The Orientalist Image", (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International Congress of Turkish Art Proceedings*, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 57-70.
- Ertuğrul, Zeynep. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey Eserleri ve Sanat Anlayışı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2007, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Esemenli, Deniz. "Mekânlar Zamanlar", *Topkapı Sarayı*, Akbank Yayınları, İstanbul 2000.
- Fırat, Nurcan İnci. *Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası*, 1. Basım, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Geray, Cevat; Ruşen Keleş; Fehmi Yavuz; Can Hamamcı. "Şehircilik", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, IX, 1983, 2358-2384.
- Girardelli, Miyuki Aoki. "A Parisian in İstanbul Ambivalent Perceptions of Léon Parvillée", (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International Congress of Turkish Art Proceedings*, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 83-93.
- Girardelli, Paolo. "Mimar Kemalettin'in Düşündükleri", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, 2010, 300-302.
- Giray, Kıymet. *Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu*, 2. Basım, İstanbul 2000.
- Goodwin, Godfrey. *A History of Ottoman Architecture*, The Alden Press Ltd, Oxford 1992.
- Gül, Murat. "Erken Dönem Cumhuriyet Mimarisinin İmparatorluk ve Cumhuriyet Devri Çağdaşlaşma Çabalarının İlişkisi Bakımından İncelenmesi", *Cumhuriyetin Mekânları Zamanları İnsanları*, 1. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara 2010, 275-287.
- Gülersoy, Çelik. "Dolmabahçe Sarayı", *Türkiyemiz*, Sayı: 15, 1975, 92-96.
- Gültaş, Didem. Raimondo D'aronco İstanbuldaki Yapılarında Cephe Biçimlenişi ve Detayları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gürel, Yasemin; Atilla Yücel. "Bir Erken Cumhuriyet Modernist Mimarı Seyfi Arkan", *İtü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2007, 47-55.
- Holtay, Arif Hikmet. "İstanbul Üniversite Observatoryumu", *Arkitekt*, Cilt: 1936, Sayı: 4, 1936, 97-102.
- Holtay, Arif Hikmet. "Mersin İş Bankası", *Arkitekt*, Cilt: 1949, Sayı: 7, 1949, 150-153.
- Holtay, Arif Hikmet. "Bursa Türkiye İş Bankası", *Arkitekt*, Cilt: 1951, Sayı: 5, 1951, 98-102.
- Holtay, Arif Hikmet. "İş Bankası Arşiv Binası", *Arkitekt*, Cilt: 1952, Sayı: 5, 1952, 111-114.
- Holtay, Arif Hikmet. "Malatya İş Bankası Binası", *Arkitekt*, Cilt: 1952, Sayı: 1, 1952, 5-7.
- Hamamcıoğlu, Mine. "Exploration of Relations Between Structural and Spatial Aspects of Some Early Republican Buildings in Turkey", (eds. P.B. Lourenço; P. Roca), *Historical Constructions*, 2001, 257-265.
- Hatip, Murad. "Resim ve Fotoğraf Galerisi", *Bahriye Şehri Kala-i Sultaniye Çanakkale*, 1. Basım, Ankara 2009, 95-97.
- Hatip, Murad. "Resim ve Fotoğraf Galerisi", *Çanakkale Boğaz Komutanlığındaki Tarihi Eserler*, 1. Basım, İstanbul 2005, 60-62.

- İnce, Cevat. "Çanakkale Deniz Müzesinde Çağdaş Müzecilik Kriterleri Işığında Yapılan Uygulamalar ve Sonuçları", *Çanakkale Mercek Altında Çanakkale Dosyası*, İstanbul 2006, 124-131.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*, Cilt: VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- Kaya, Şennur; Akın Tuncer. "Bandırma Eski İskele Belediye Eski Binasının Mimari ve Fonksiyonel Özellikleri", *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 14-16 Ekim 2009, Pamukkale Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, 351-358, Denizli 2010.
- Kemalettin, Ahmet. "Ankara'nın İmarı", *Hayat*, Cilt: 1, Sayı: 24, 1927, 179.
- Kılıç, Murat. *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Aydın Profili Tekin Alp*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kızıldere, Selda; Metin Sözen. İstanbul'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapılarının Kent Bütünü İçindeki Yerinin İncelenmesi, *İtü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2005, 87-95.
- Kuban, Doğan. *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, İstanbul 2005.
- Kuban, Doğan. *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997.
- Kuran, Abtullah. "19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, İstanbul 7-10 Mart 1994, Mimar Sinan Üniversitesi Oditoryumu, 234-239, İstanbul 1994.
- Kuruyazıcı, Hasan. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Mardin, Şerif. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- Mutlu, Belkis. *Mimarlık Tarihi Ders Notları I*, 2. Basım, Mimarlık Vakfı, 2001.
- Mutlu, Fahri. 19. Yüzyıl Osmanlı Saray Bahçelerinde Batılılaşmanın Tasarıma Etkilerinin Peyzaj Tasarım İlkeleri Açısından İrdelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Necipoglu, Gülru. *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari Tören ve İktidar*, İstanbul 2007.
- Nihat. "Mimar Kemalettin ve Eserleri", *Arkitekt*, Cilt: 1933, Sayı: 1, 1933, 19-21.
- Oral, Ferda. Gelibolu'da Geleneksel Konut Mimarisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınevi, İstanbul 1983.
- Öner, Sema. *Ihlamur Kasırları*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 1994.
- Özaydın, Neriman; Tolga Koparal; Necla Okan. *Balıkesir Kültür Envanteri*, Balıkesir Valiliği, 2010 Balıkesir.
- Özdemir, Zekeriya. *Tarihi Kültürü ve Doğasıyla Havran*, 2. Basım, İstanbul 2008.
- Özerk, Gaye Birol. *Balıkesir ve İlçelerinde Cumhuriyet Dönemi Yapıları 2*, TMMOB Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi, Balıkesir 2010.
- Özgüven, Burcu. "Art Deco Architecture in İstanbul", (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International Congress of Turkish Art Proceedings*, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 567-582.
- Pesen, Ahmet; Önder Balıkcı. *Bir Sevdadır Bandırma*, 1. Basım, Bandırma Belediyesi, Bandırma 2010.

- Renda, Günsel. *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara 1977.
- Selâh, Zeki. "Mektep Binalarında Estetik", *Mimar*, Cilt: 1931, Sayı: 8, 1931, 253-254.
- Sönmez, Zeki. "Son Dönem Osmanlı Mimarlığında Yabancı Sanatçı Sorunu ve İtalyan Asıllı Sanatçılar", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, İstanbul 7-10 Mart 1994, Mimar Sinan Üniversitesi Oditoryumu, 309, İstanbul 1994.
- Söylemezoğlu, Kemali. "Mimar Kemâlettin ve Dördüncü Vakıf Hanı", *Arkitekt*, Cilt: 1978, Sayı: 1, 1978, 17-22.
- Sözen, Metin. *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, 1. Basım, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984a.
- Sözen, Metin. *50 Yılın Türk Mimarisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984b.
- Sözen, Metin; Mete Tapan. *50 Yılın Türk Mimarisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1977.
- Sözen, Metin. "Mimarlık", *Türkiye 1923-1977 Ansiklopedisi*, Kaynak Kitaplar, III, 1974, 1080-1084.
- Smith, Edward Lucie. *The Thames and Hudson Dictionary of Art Terms*, 2. Edition, Thames and Hudson Ltd, London 1991.
- Tansuğ, Sezer. *Çağdaş Türk Sanatı*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Tanyeli, Uğur. *Sedad Hakkı Eldem*, 1. Basım, Boyut Yayınları, İstanbul 2001.
- Tapan, Mete; Yıldız Sey. "Türkiyede Mimarlık Eğitimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, V, 1983, 1421-1423.
- Tekeli, İlhan; Selim İlkin. *Mimar Kemalettin'in Yazdıkları*, 1. Basım, Şevki Vanlı Mimarlık Yayınları, İstanbul 1997.
- Tekin, Yusuf. Osmanlı Devletinde Siyasal Sistemin Meşruluğu Sorunu Çerçevesinde Birinci Meşrutiyetin Tartışılması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Türkantoz, Kayahan. "The Evolution of The Eave in Turkish Architecture and its Reinterpretation in The 20th Century", (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International Congress of Turkish Art Proceedings*, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 667-676.
- Ülgen, Aygün. Tanzimattan Günümüze Kalan İstanbul Sarayları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1988, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz, "Mehmet. Ein preußischer Baumeister in Osmanischem Dienst August Carl Friedrich Jasmund", *Hacettepe University Journal of Faculty of Letters*, volume: 26, number: 1, 2009, 235-252.
- Yavuz, Mehmet. "August Carl Friedrich Jasmund ve Mimari Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 2008, 187-209.
- Yavuz, Seçil. Haydarpaşa Garı ve Çevresindeki Yapıların Tarihsel Araştırması Askeri Karakol ve Muhacir Misafirhanesi Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz, Tükel Aysıl. "İzzet Aykurt Evi Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Konutu", (der. Yıldırım Yavuz), *Tarih İçinde Ankara II Aralık 1998 Seminer Bildirileri*, Ankara Aralık 1998, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 289-326, Ankara 2001.
- Yavuz, Yıldırım. "Atatürk's Influence on The Initiation of Modernism in Early Republican Architecture in Turkey", (eds. Géza Dávid; Ibolya Gerelyes), *Thirteenth International*

Congress of Turkish Art Proceedings, Hungarian National Museum, Budapest 2009, 699-711.

Yavuz, Yıldırım. *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin 1870-1927*, Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2009.

Yavuz, Yıldırım. "Dördüncü Vakıf Hanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: III, 2. Basım, 2003, 102-103.

Yavuz, Yıldırım. "The Restoration Project of The Masjid Al-Aqsa by Mimar Kemalettin 1922-26", *Muqarnas*, 13, 1996, 149-164.

Yavuz, Yıldırım. "Dördüncü Vakıf Hanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, III, 1994a, 102-103.

Yavuz, Yıldırım. "Kemaleddin Bey", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, III, 1994b, 521-522.

Yavuz, Yıldırım. "Tek Vedat", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, VII, 1994d, 232.

Yavuz, Yıldırım. *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, İTÜ ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşbirliği, Ankara 1981.

Yetkin, Gıyas. *Yurdun Güzel Bir Köşesi Edremit*, Balıkesir 1939.

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
EDİRNE KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

Toplantı Tarihi ve No. : 9.9.1988/15
Karar Tarihi ve No. : 9.9.1988/79

Toplantı Yeri :
EDİRNE

Çanakkale İl ve İlçe merkezlerinde Milli Savunma Bakanlığının İdare ve denetiminde bulunan korunması gerekli eski eserler ile ilgili Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 4.8.1988 tarih ve 6868 sayılı yazı ve ekleri incelendi.

Aşağıda belirtilen eserlerin daha evvel tespit ve tescil edilmeleri ve korunması gerekli eski eser olmaları nedeniyle tescillerinin devamına,

Milli Savunma Bakanlığı İdare ve denetiminde bulunan bu eserlerin 2963 sayılı kanunun 10.cu maddesi gereğince Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak ortak bir protokol gereğince bakım ve onarımlarının Milli Savunma Bakanlığınca yapılabilmesine karar verildi. (Müspet)

Sıra No:	Adı	İli	İlçesi	Ada	ve Parsel
1-	Seddül Behir Kalesi	Çanakkale	Yenibahar Seddül Behir Köyü	-	-
2-	Kumkale	"	Merkez Kumkale Köyü	-	-
3-	Mevlevihane	"	Gelibolu Yazıcızade Mahallesi	169	30m.1.44
4-	Çeşme	"	Merkez Yalı Caddesi	169	4.5
5-	Askerî İojman	"	Merkez Yalı Caddesi	170	4.40

Çanakkale Deniz Müzesi ve Resim ve Fotoğraf Galerisi ile ilgili 09.09.1988 tarihli karar (ÇKTVKK).

Türkocağımızın derneği
Fevkalâde olarak toplandı ve :
İDARE HEY'ETİNİ SEÇTİ

Türk ocağımızın fevkalâde derneği Cuma günü akşamı saat Yirmi ikide Türk ocağı bina - sında toplanmıştır .

Ocak idare hey'etinin ve yedek âzaların istifası üzerine akte-dilen budur - *Seyfettin B .*

nekte yeni Türk ocağı heyeti ile murakaba hey'eti intihap edilmiş ve firkanızın gösterdiği aşağıya dercettiğimiz nam - zetler seçilmişlerdir :

Yeni Türkocağı idare hey'eti:

bulduktan sonra Ayvalıktan Vedia H. kendisine udiyle beraber ref-akat eden musiki yvrdu san'atkârlarından İsmail ile beraber hazurunaneftis Alaturka *Niyazi B .* parçalar dınletti. Bu suretle (Mabadi ikinci sahifede)

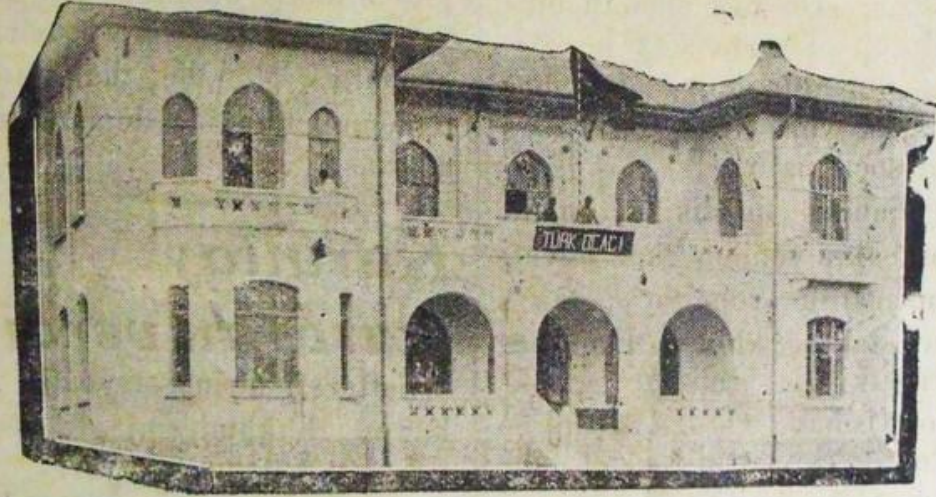
Sefirler
Moskova ve Bükreş elçilerimiz
İstanbul'a geldiler

Türk Ocağı binasıyla ilgili Türk Dili'nde 3 Mart 1929 tarihinde çıkan haber (BHK).

le Kurultay kararını verdi r. Türkocaklarının ismi nın artık tarihe karışmıştır

ir.. Kurultay, Türkocakları cemiyetinin teshine ve bu cemiyetin haiz
ede- olduğ a bütün hakların bütün vecibeleriyle birlikte Cumhuriyet
Halk Fırkasına devrine karar vermiştir..

öster-
ekrar
rmiş-
rkası
etleri
zi ze-
par-
, mü-
kırk
an al-
yaz-
miz bir
enin
kıyor,
alarını
ntihap
büyük
mec-
reyini
urunda
urunda
imzas-
rmağını
adam

Lavedilen ocaklardan
Ankara, 10 (A.A.)—Türk-
ocağı kurultayı bugün saat
onda fevkalâde olarak top-
landı. Rejsliğe Mustafa Fevzi
bey (Saruhan) intihap olun-
du. Müteakıben Hamdullah
Suphi bey merkez muraka-
be, ilim ve san'at heyetlerinin
raporunu okudu. Merkez heyeti
raporunda Rejsicümhur Haz-
retlerinin inkılâpçı ve cüm-
huriyetçi zümrelerin birleş-
mesi lüzumuna dair son
beyanatlarına temas edilerek

Balıkesir Türkocağı
tarafından gelen ve kurultayın
fevkalâde olarak toplanmasına
esaslı sebep olan davete
şükran ile şitap edilmesini
heyeti umumiyenize teklife
karar vermiştir.

Büyük rejsin bu arzuları-
nın vücut bulması için can
atmayı biz yasamızın kâğıt
üzerine çizdiği değil Türk
gönlünün en iyi yazdığı mef-
kûrenin tahakkukuna doğru
atılmış en kuvvetli adımlar-
dan biri sayarız. Encümeni-
ni kurultayın bu yolda bir

Şubatta Açılacaktır.

eri Halkevimiz Büyük Te-
zahüratla Açılacaktır.

24 Şubatta Halkevi, 25 Şubatta da Halkevinin okuma
odaları ve kurslar açılacaktır.

Halkevi reisliğinin hazırladığı açılma programı.

Halkevi binası

vilâyet
vleri a-
e Halk-
vilâyet
zere 55
kuracak,
urlar ta-
vilâyet ve
e ardınd-
a devam

Halk evlerinin tesis yıl
dönümlerinin 19 şubatu ta-
kip eden cuma günleri tesit
edilmesi Cümhuriyet Halk
Fırkası umumî kâtipliğinden
bildirilmekte olduğundan şe-
hrimiz Halkevi 19 şubatta

değil 19 şubatu takip eden
24 şubat cuma gününde
açılacaktır.

İki aydanberi tesis faali-
yetinde bulunan Halkevimiz
24 şubatta en yüksek bir
(Devamı ikinci sayfada)

daki irticaî hâdise tahkika-
safhası bitmek üzeredir.

Türk Ocağı binasının Halkevi olarak kullanılmasıyla ilgili Türk Dilinde 15 Şubat 1933 tarihinde çıkan haber (BHK).

Gazi Mektebi'yle ilgili Türk Dilinde çıkan 1 Birinci Teşrin 1929 tarihli haber (BHK).

ndi
baş
üştü

Gazi mektebi

*Mektebin etrafında güzel bir
Bahçe vücuda getirilecektir ..*

Susurluktaki Mektep binasının inşaatı bitiyor

Gazi mektebindeki tesisat tam bir surette ikmal olun - madan tedrisata başlanmıştır .

Bu kerre haber aldığımızıza göremektebin etrafında mahfuz ve muntazam bir bahçe vücuda getirilmek için faaliyete geçilmiştir . Bu suretle Gazi mektebi asri ve fenni bir mektep için lâzımgelen şeraiti cami olacaktır.Mektebin etrafındaki arsaların tesviyesi ile bahçe haline ifrağı pazarlık suretiyle müteahhidine havale edilmiş ve faaliyete geçile-

miştir. Gene Gazi mektebine ait levazımı dersiyede talibine ihale edilmiştir .

Merkezi kaza mektepleri için İstanbuldanmubayaa edilmiş olan levazımı dersiyeye Gazi mektebinde kazalara tefrik edilmiş ve mahallerine sevke başlanmıştır . Bu meydana Ayvalık ve Edremit mekteplerine ait olan levazım gönderilmiştir .

Susurlukta inşa edilmekte olan yeni mektep binası bir (Mabadi İkinc sahifede)

Millet mektepleri

EN MAADA HERGÜN ÇIKAR GZETE laril
nüz

T VE TASARRUF CEMİYETİ
Sİ TEŞEKKÜL HALİNDEDİR..
DEN BİRÇOK AZA KAYDEDİLDİ
eden müesseselerimiz açılacak bir sergiye hazırlık yaptılar..

Bahkesir vi-
cesir'de tesisi
a idi. Vilâyet
yetin tesisini
rimizin tesbit
tebligat ya -

GAZİ İLK MEKTEBİNİN
NELERE İHTİYACI VAR?
Şehrimizin en güzel ve sıhhi binası olan Gazi mektebine
bahçe, kışlık teneffüsane ve kalorifer yaptırılmalıdır..

ktısat ve ta-
ydedilmiştir.
bu ictimada
lacak ve he-
an ve istih-
kazi üzerine
r.
ni dairelerin
aları kiralık

hususunda
enel cemiyeye
planmıştır.

İHASI
MEN
üzakeresini
a hazırlandı
D.)— Bele -
müzakere
cümnen, maz-
muş ve mesai-
miştir.

STANDA MÜSAVAT
M CEMAATİ DE
maatlerin hukukunu haiz olacaklardır..

Gazi ilkmektebi

Dün Gazi ilk mektebini ge-
zen bir muharririmiz bu bü-
yük mektebin büyük ihtiyaçları
içinde bulunduğunu görmüş-
tür. Mevcut talebesinin adedi
735 olan bu büyük mektebi-
mizin yeni inşa edilmiş bu-
lunması hasebile etrafı duvar
ile çevrilmiş bir bahçe, kışlık
teneffüsane, kalorifer gibi
müştemilât ve tesisata malik
bulunması lâzımgelen Gazi
mektebi bugün adeta çocukları
oynatacak yer bulamamakta-

dır. Mektebin tam önünden
şose ve şoseden mütemadi -
yen otomobiller gidip gel -
mekte bulunduğundan tale-
beler heran tahlikeye maruz
bulunmaktadır. Asrî bir mek-
tep binası olarak yapıldığı
halde nevakıfı yüzünden hiç
te modern bir mektep va-
ziyetinde bulunmayan Gazi
mektebinin ihtiyaçları bu
sene behemehal gözetilirse
memlekete cidden hayırlı bir
(Devamı ikinci sayfa)

Yeni bir icat daha..
BİR İNGİLİZ
Milletin
silen zaf

Efendiler, bun-
üç buçuk ay evl-
fa daha Bursa'ya
ve o defa gelişir-
yı ilk defa görm-
gelişim ikincidi
bu memleketin l-
hakkında çok l-
çok samimi teza-
lundu. Çok min-
tum. Hatıra gele-
zaman büyük
akabinde gelim-
hürat ve tehas-
icabı tabiîsidi. F-
çuk ay sonra, b-
şimde de bu me-
samimi halkının
aynı tezahüratı
ması evelki zamanı
Binaenaleyh bu
hüratı samimiyet
ayrıca arzı teşek-
rim.

Efendiler, h-
ber bundan
evelisine irca-
zar edelim: Pek
trarla mazbutun

Gazi Mektebi'yle ilgili Türk Dilinde çıkan 3 Şubat 1930 tarihli haber (BHK).

nc

anmıştır.
abiri -
ümhur
ice yo-
yrmuş-

srifleri
hakiki
amak
indedir.
- Re-
Gülce-
den Mu-
muşlar-

ını Ali
Bursa
Vilâyet
Banka
apuriyle
a müşa-
karşı-

skele ve
n hal
zahüratı,
arasında
şlar ve
ryfada)

Gazi Hazretlerinin misafir katacaıkları Vali konağı

Büyük bayram

Gazi Hazretlerinin şehrimizde buldukları günlerde
Balıkesir bir çiçek gibi süslenecektir.

Halk Gazi Hazretlerini büyük tezahüratla istikbal edecektir.

Gazi Hazretlerinin teşrifleri münasebetiyle yapılan hazırlıklar bitmiştir.

Gazi Hazretlerinin ikametlerine tahsis edilen vali konağının nevakısı tamamen ikmal edilmiştir.

İstasyon caddesinde inşa edilmekte olan tak da dün tamamlanmıştır. Bundan başka birçok yerlerde tenvirat için tertibat ve tesisat yapılmıştır.

Büyük reis in şehrimizde bulunacakları günlerde Balıkesir bir çiçek gibi süslenecektir ve halk sevgili Gaziyi büyük tezahüratla istikbal edecektir.

VİLAYETİ	Balıkesir	MINTAKA N°	88
KAZA VE NAHIYESİ		SAHİFE N°	307
MAHALLESİ	Dinkçiler	PAFTA N°	41
KARİYESİ		ADA N°	396
SOKAĞI		PARSEL N°	10
MESHUR SEMTİ VEYA MEVKİİ	Soma sındırğa şosesi	MESAHAI SATHİYESİ	3026 M2.

T. C.
TAPU SENEDİ

D. 2 - 320

y. 18:659

VASIFLARI	NEV'İ	BEYANLAR
Bir idare hane binası bir yaprak tutan deposu ve bir barut deposu ve bir boş kaplar ambarı ve bir çay deposu ve bir ikemetgah ve bir bekçi kulubesi maa HUDUDU bahçe: Çapında olduğu gibi		
NASIL MALİK OLDUĞU	Danıştay genel kurulunun kararı ve maliye bakanlığının 698 sayılı kararı gereğince tashihane tesgli edildi.	
MALİKİNİN ADI, SANI ve MESLEĞİ	Tekel Genel müdürlüğü	
UMUM N°	SICİLİNE UYGUNDUR	GELDİĞİ TAPU KÜTÜĞÜNÜN
405/406 405/1, 405/2 405/3, 405/4 405/5		CİLT N° TARİHİ
KAPI N°	ESKİ	88 307
204, 206 204 A. 204 B. 204 C. 204 D. 204 E.	YENİ	GİRDİĞİ TAPU KÜTÜĞÜNÜN
IRADI	6225	CİLT N° TARİHİ
KIYMETİ		88 307
		GİTTİĞİ TAPU KÜTÜĞÜNÜN
		CİLT N° TARİHİ

2. 6. 1950

MÜLKİYETTEN GAYRİ HAKLAR İÇİN TAPU KÜTÜĞÜNE MÜRACAAT EDİLMELİDİR

Tekel Başmüdürlük binasının 2.6.1950 tarihli tapu senedi (TTAAŞ).

e-6 Haziran-1929

DİLİ

Aziz C
Yerli malın
Yerli malın
vatan sev

neşrolunur syasî gazete

HÜKÛMETİ BİTARAFAL- KLİFLERİNİ KABUL ETTİ

Bandırmada bir hadise

*Resmî sıfatı haiz bir zat Türk
ocağında iki genci tahkir etmiş*

Müessif hadise etrfinda tahkikat yapılacaktır.

n
mat
ktir
Yunan
apaya
ektir.
Yuna -
eklifni
niştir.
Hü -
ihtelit
bitaraf
kabal
zam
Tütün

7
Mu
til
V
Ba
ka
m
ya
iç
re
ett
ni
ide
esl
rin
be
me
lar
ve
Ba

6 Haziran 1929 Türk Dili'nde, Bandırma İskelesi binasının özgün yapısını ve o sıralarda onarılan Gülnehâl vapurunu gösteren bir görüntü (BHK).

el paşa

i paşa

harbiye reisimiz
ine vardılar . .
glisi, 15(A.A) —
riyei umumiye
paşa hazretleri
zevatla şehiri.
tir .

irinin ziyareti
7 (H.T) — Mısr
riye vekilimiz
tü beyi ziyaret
müddet görüş-

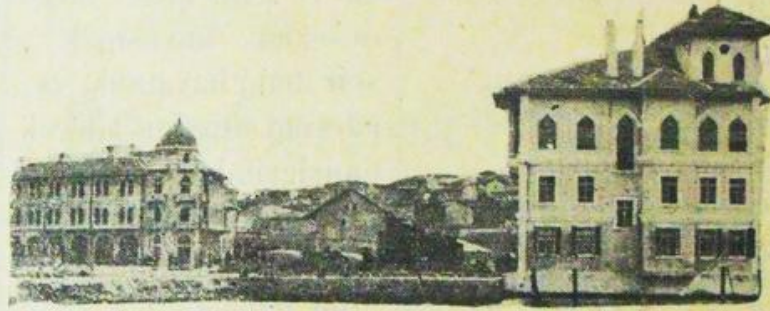
rka

ün Bandırmaya gitti

Mes'ut kurtuluş

Bandırmalılar dün Yunan işgalinden kurtuluşunun yedinci yıldönümünü büyük tezahürat ve sevinçinde kutladılar . .

*Gece fener alayları yapıldı ve
Türkocağında konser verildi..*

Bandırma iskelesi ve meydanı

Bandırma . 17 (Muhabiri mahsusumuzdan) — Ban - dirmanın düşman işgalin - den kurtuluşunun ye linei yıl dönümü bugün hararetili ve büyük tezahüratla kutlanmıştır. Halkın yüksek ve candan tezahüratına askerlerimiz de iştirak etmiştir . Her taraf bayraklarla tezyin edilmiş ve bütün dükkânlar kapanarak halk ve esnaf cemiyetleri merasimin nihayetine kadar iskele meydanında toplu olarak bulunmuşlardır. Cumhuriyet halk fırkası ve bütün cemiyat mümessilleri ve mektepliler program mucibince iskele meydanındaki mevkilerini işgal etmişlerdir. Merasim onda başlamış ve nutuklar irat edilmiştir. Gece de fener alayı tertip edilerek izharı şadımani edilmiştir . Türkocağında kolordu

yete tayin edildiğinden Türkiyeye avdet etmiyecektir.

Londra sefirimiz gitti

İstanbul, 17(T.D)—Mezuniyatini şehrimizde geçirmekte olan Londra sefirimiz dün Londraya hareket etmiştir.

Bir tren kazası

İstanbul, 16 (T.D) —Avrupadan gelen ekspres kumkapı istasyonunda Marşandiz trenine bindirmiş ve beş vagon parçalanmış ve bir gardüfren yaralanmıştır .

Vefa lisesinde yangın oldu

İstanbul, 17 (T.D)— Vefa lisesinde dün bir yangın çıkmış ve lisenin alt kısmı yandı;ği halde söndürülmüştür.

Adliye

Vekilimiz İstanbula vardı . .

İstanbul, 17
(T.D)— Adli-

18 Eylül 1929 Türk Dilinde çıkan haberde, İskele binasının köşe kulelerindeki soğan biçimli kubbelerin yerine, kırma çatılar yapıldığı görülmektedir (BHK).

Ek 12

Mimar Ahmet Kemalettin, 1870-1927, (Girardelli 2010: 301).

M. Litonyof

Rus-Le

laşma imkânı
ok mu dur ?

nyofun notasına Jihistan
bir temayül gö sar aeme tedir
do-kova, 4 (A.A — Rusya
Lohistan arasında kellog
kının mevkü tatkıka vaz-
dair litonyof notası
vıne tarafeyü arasında
bir müzakerä cereyan
nemıştır ve Lohistan tara-
dan bu müzakerata müte-
yil ve iştiraki talep olun-
muştur .

gidenler

gelenler

eb'usumuz Hayrettin B. gitti.
B. Reisimiz Naci B. geldi..

Meb'usumuz Hayrettin B. f.
Meb'usumuz Hayrettin B. ile
M. M. z dat Müdürü Muzaffer

Bu Sene Edremit ve Havran on iki milyon okka yağ yapacaktır

Güzel Havranın Belediye dairesi

Havran,5(Seyyar muhabi-
rimizden) — Buradaki zeytin
fabrikalarının en faal bir
devresi başlamıştır. Bu sene
zeytin mahsulününün pek
fazla olması hasebiyle fabri-
kalar geceli gündüzlü çalış-
maktadır. Bu faaliyetin Mart
gayesini bulacağı tahmin
edilmektedir. Mahsul çok
ve fiyat muvafaktır. Fakat
tasir edilecek yağ noksanı r.
yaz havalarının pek kurak
gitmesi buna başlıca sebeptir.
Zeytin mahsulü bihakkın yağ
verecek kuvveti iktisap et-
memiştir. Mahsulün çokluğunu
nazarı itibara alıp evvelece
halktan yüksek fiyatlarla
zeytin alan fabrikatörler bun-
dan zarardide olacaktadırlar.
Edremit ve Havranın « 12 »
milyon okka yağ yapacağı
kuvvetle muhtemeldir. İtalya
ve İngiltere Akçay iskelesin-
den yetmiş Kurustan yağ

çokmeğe başlamıştır. Bu su-
retle Edremit ve havalisine
(sekiz milyon dört yüz bin)
lira girebilecektir.

Yalnız tasir torbaları için
50-70 bin liramız Midilli Ru-
mlarına gitmektedir ki, bu
şayanı teessür ve teessüftür.
Halbuki mevadı iptidaiyesi
Hindistandan gelen torbala-
rın Edremit havalisinde de
imali mümkündür. Yeter ki bir
iki sermayedar birleşerek beş
on destegâhlı bir fabrika aç-
salar. Temasta bulunduğum
Havran fabrikatörlerinden
bazıları torba fabrikaları aç-
mak niyetinde olduklarını
söylediler. Bu fikrin bu sene
içinde mevkii file isali şay-
anı temenni bir keyfiyettir.

şMillet mektepleri evvelki
gün burada da merasimi
mahsusa ile açıldı. Merasına
nahiye müdürü Tahsin ve
(Mabadi İkinci sahifede)

EDREMIT MEKTUBU: Kuyudan çıkarılan kim?

Edremitte kuyudan ölü bir şahıs çıkarıldı. Bu şahsın hüviyeti belli değildir. Katiller de meydanda yoktur. Edremitte bir hafta evel kar serpintisi oldu. Sürekli yağmurlar soğugun şiddetini kaybetmesine sebep olmuştur..

Edremitten bir manzara: İş bankası

Edremit muhabirimiz yazıyor| fakir çocukların bayramında

Arif Hikmet Holtay, 1896-1968 ("Kayıplarımız" 1968: 166).

SÖZLÜK

A

- Aks: Eksen.
- Alem: Minare, kubbe, sancak direği gibi yüksek şeylerin tepesinde bulunan, madenden yapılmış ay yıldız veya lâle biçiminde süs.
- Alınlık: Kapının üstü, karşıtı; eşik.
- Ampir: 18. yüzyılın başında Fransa'da Napoléon Bonaparte döneminde ortaya çıkan bir tür Neo-Klâsik sanat üslubu.
- Aplik: 1. Çeşitli materyallerden kesilip şekil verilerek, bir yüzeye tutturulmak suretiyle uygulanan süslemeler. 2. (Kollu) duvar lâmbası.
- Armatür: Betonarme içindeki demirler.
- Art Nouveau: Modern stil. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl asimetrik sanatı.

B

- Barok: 17. ve 18. yüzyıllarda, Avrupa'da yaygın olan, coşku ve hareketliliği ifade eden sanatsal bir üslup.
- Beton: Çimentonun su yardımıyla kum, çakıl gibi maddelerle karışması sonucu oluşan sert, dayanıklı, bağlayıcı yapay yığışım.
- Bindirmelik: Cumba, balkon ve saçak gibi çıkımların altlarına konulan ahşap ya da demir destek. Ayrıca bakınız; paraçol.
- Bordür: Bir nesnenin süslü kenar çevresi, kenar süsü.

C

- Cami; camii: İslâm dininde, minberi olan ve Cuma namazı kılınabilen ibadet yapısı. Karşılaştırınız; mescit.
- Camekân: Yapılarda bulunan camlı bölme veya yer, sergen, vitrin.
- Celi sülüs yazı: Türk-İslam hüsnühatında, sülüs yazının daha iri ve kalın olanı.
- Cephe: Yüz, alnaç, yan, yön, taraf.

Ç

- Çatı:** Bir yapının, bir evin damını kuran parçaların bütünü, yapı örtüsü.
- Çini:** Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha, fayans.
- Çokgen:** Açık oluşturacak biçimde dörtten çok kenardan oluşan kapalı düzlem.

D

- Denizlik:** Pencereilerin altında, içte ve dışta yapılarak suların duvar içine sızmasını veya duvar yüzeyinde yayılmasını önleyen eğik kısım.
- Diyagonal:** Köşegen.

E

- Eyvan:** Yapılarda bir yanı tamamen açık, diğer üç yanı ise kapalı olan mekân.

F

- Fasat:** Ön cephe.
- Ferforje:** Dövme demir (kafes, parmaklık ve benzeri). Karşılaştırınız; Font.

G

- Galeri:** 1. Cami, kilise gibi dini yapılarda, ana iç mekâna bakacak şekilde tasarlanmış asma kat. 2. Sanat eserlerinin veya herhangi bir malın sergilendiği salon.

H

- Harim:** Camilerde namaz kılmaya tahsis edilen mekân.
- Hol:** Yapılarda, odaların açıldığı genişçe ana mekân, sofa.
- Horasan harcı:** Pişmiş tuğla ve kiremit parçaları bir tokmakla ezilip toz hale getirildikten sonra, bir elekten geçirilip, elde edilen ince tozun kireç ve su ile karıştırılmasıyla elde edilen kuvvetli yapıştırma özelliği bulunan bir çeşit duvar harcı.

K

- Kabartma:** Bir biçimin veya bir süslemenin düz yüzey üzerindeki çıkıntısı, rölyef.
- Kâgir, kârgir:** Taş ve tuğladan inşa edilmiş olan (yapı).
- Kalem işi:** Elle yontularak veya çizilerek işlenmiş olan.
- Karkas:** İskelet. Bir yapının betonarme, çelik, ahşap vb. taşıyıcı sistemi.
- Karo:** Beton, mozaik, plâstik, seramik gibi malzemeden yapılan dört köşe döşeme kaplama gereci.
- Kartuş:** Yapılarda, ortasındaki boşluğa yazı, simge veya süsleme yerleştirilebilen, çevresi bezeli süsleme amaçlı çerçeve.
- Karomozaik:** Mozaik karo.
- Kaset (döşeme):** Her iki doğrultuda eşit kesitli karelenmiş (dişli döşeme).
- Kasır:** Küçük saray, pavyon. Karşılaştırınız; köşk.
- Kat:** Bir yapıda iki döşeme arasında yer alan daire veya odaların bütünü.
- Kavsara:** Türk- İslam mimarisinde, dini ve ya sosyal yapıların mihrap, portal gibi yerlerinde bulunan genellikle stalaktitli üçgen biçimli üst bölüm.
- Kemer:** Yapılarda iki sütun veya ayağı birbirine üstten yarım çember, basık eğri, yonca yaprağı gibi biçimlerde bağlayan ve üzerine gelen duvar ağırlıklarını, iki yanındaki ayaklara bindiren tonoz bağlantı.
- Kırma çatı:** Çok yüzeyli çatı türü.
- Kiremit:** Yapıların çatılarını örtmekte kullanılan, yan yana dizilerek, suyu aşağıya geçirmeden dışarı akıtacak biçimde yapılmış, kızıl toprağın renginde, pişmiş balçık levha.
- Kiriş:** Dört köşe kalın keresteden, demirden veya betonarmeden yapılmış yatay destek parçası.
- Kitabe:** Taş, mermer ve benzeri sert cisim üzerindeki oyma veya kabartma yazı, tarih, yazıt.
- Konsol:** Yapılarda, balkon ve benzeri gibi dışarı çıkma yapan öğeleri, alttan destekleyen, genellikle zengin süslemeli destek.
- Kontur:** Çevre çizgisi, nesneyi belirgin gösteren çizgi, dış hat.
- Koridor:** Yapılarda odaların açıldığı, bağlandığı genellikle dar geçit.

- Korniş:** Yapı cephelerinde kat döşeme düzeylerine denk gelen silmeler.
- Köşegen:** Bir çokgende ardışık olmayan veya birçok yüzlüde aynı düzlem üzerinde bulunmayan iki köşe arasına çekilen çizgi, diyagonal.
- Köşelik:** Yapılarda kemerli pencere, kapı ve benzeri gibi mimari öğelerde, kemer ayağı dışında kalan üçgenimsi kısım.
- Kuatrafıl:** Gotik sanatında kullanılan dört parçalı yaprak motifi (Quatrefoil).
- Kubbe:** Yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam.
- Kubbe Kasnağı:** Kubbenin üzerine oturduğu, genellikle pencerelerin açıldığı silindirik ve ya poligonal kısım, tambur.
- Kübizm:** Cézanne, Picasso ve Braque tarafından 1909 yılında ortaya atılan sade, kübik formların benimsendiği sanat akımı.
- Külâh:** Kule ve minare gibi yapıların üstlerini örten koni ya da piramit biçimindeki örtü ögesi.
- Külliyeye:** Cami ve medrese gibi ibadet yapıları ve bunların çevresine ek olarak yapılmış çeşitli işlevlere sahip binaların oluşturduğu yapılar bütünü.
- Küpeşte:** Merdiven korkuluklarının üzerinde ya da, aynı hizada yan duvara bağlı bulunan ahşap, metal ve benzeri tutunmalık.

M

- Madalyon:** Üzerinde kabartma veya düz süslemeler bulunan oval ya da çember biçimindeki süsleme ögesi.
- Mermer:** Billurlaşmış sert kireç taşı.
- Mihrap:** Cami, mescit gibi ibadet mekânlarında Kâbe yönünü gösteren duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan niş.
- Minber:** Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli, yüksekçe yer.
- Mozaik:** İnce kum, çimento ve küçük mermer parçalarından oluşan hafif parlatılmış döşeme kaplaması.
- Mukarnas:** Küçük nişler ve üçgensel öğelerle meydana getirilen üç boyutlu İslâm süsleme ögesi, stalaktit.

N

Neo-Klâsik: Rokoko'ya tepki olarak doğan ve klasik üsluba duyulan hayranlıkla Yunan ve Roma sanatının yeniden canlandırıldığı üslup.

Neo-Gotik: Gotik sanatının yeniden canlandırıldığı üslup.

Neo-Rönesans: Rönesans sanatının yeniden canlandırıldığı üslup.

Niş: Duvar içine açılan dikdörtgen, poligon, daire ve benzeri biçimli girinti.

O

Oryantalizm: 1. Avrupalıların egzotik Doğu sanatını ve yaşamını taklit ettiği 19.yy'da yaygınlık kazanmış olan sanatsal ve bilimsel hareket. 2. Doğu bilimi.

Oturmalık: Bir yapıda doğal şartlar karşısında sağlam bir taban oluşturmak için temel ile birlikte yerden belli bir miktarda yükseltilmiş bölüm, trotuar, subasman.

P

Paraçol: Cumba, balkon, saçak gibi çıkmaların altlarına konulan ahşap ya da demirden eğri destek, eliböğründe. Ayrıca bakınız; bindirmelik.

Parapet: Balkon, teras gibi yapı öğelerinin korkuluk duvarları.

Pencî kemer: Üzengi hattı beşe bölünerek başlardaki ilk ve son ikinci noktaları merkez olarak belirlemek suretiyle çizilen bir çeşit Türk kemeri.

Pervaz: Kapı ve ya pencere etrafındaki silme biçimli kenarlık.

Pilpaye: Camilerde örtü sistemini taşıyan büyük boyutlu ayak.

Portal: Taçkapı.

R

Reprodüksiyon: Aynısını yapmak, tıpkısını meydana getirmek.

Restitüsyon: Bir yapıyı özgün haline getirmek.

Restoratör: Bir yapıyı veya eseri eski durumuna veya ilk biçimine getiren uzman kişi.

Revak: Genellikle yapı girişleri ve iç avlularına bitişik inşa edilen ve arasından geçilebilen üzeri örtülü kemerli sütun dizisi.

Rokoko: Geç Barok üslubu. 18. yüzyılda, Avrupa'da, Barok sanatçıların eserlerinde simetriden vazgeçip süsleme ve canlılığa önem verdiği sanatsal üslup.

Rumî: Türk-İslâm sanatında bir çeşit stilize bitkisel süsleme motifi. Anadolu ile ilgili, Anadolu'ya bağlı, Anadolu'da yaşayan.

Rüzgârlık: Kapı üstlerine konan saçak biçimindeki eğik örtü.

S

Saçak: Bir yapının herhangi bir bölümünü güneş ve yağmurdan koruması için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtü.

Sahn; sahn: Camide asıl ibadet mekânı.

Sarkıt: Yapılarda, genellikle tavanlarda yer alıp aşağı doğru sarkan üç boyutlu bir mimari süsleme ögesi. Karşılaştırınız; mukarnas.

Seramik: Yüksek ısıda pişirilmiş toprak, porselen yapımıyla ilgili olan.

Sermimarlık: Osmanlı mimarlığında en üst kademe, baş mimarlık.

Sır: Bazı nesnelere parlaklık vermek, dış etkilerden korumak, sızmalarını önlemek gibi amaçlarla sürülen, saydam veya donuk vernik.

Silme: Genellikle pencere ve kapıları çevreleyen kabartma süs bantları.

Simetri: İki veya daha çok şey arasındaki konum, biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğu.

Simetrik: Simetrisi olan.

Son cemaat yeri: Caminin girişinde namaza geç kalanlar için ayrılmış mekân. Ayrıca bakınız; sahn.

Stalaktit: Sarkıt, mukarnas.

Subasman: Oturmalık, trotuar.

Sütun: Taşıyıcı yapı ögesi; ayak gibi örülerek değil genellikle yekpare (masif) parçadan meydana gelir. Kolon.

Ş

Şahniş: Cumba, şahnişin, şehnişin.

Şehreminlik: Osmanlılar'da Tanzimat'a kadar saray ve devlete ait binaların bakımı ve tamiriyle uğraşma ve gerekli olan malzemeleri satın alma işi.

T

Taçkapı: Anıtsal giriş kapısı, portal.

Tambur: Mimaride kubbe kasağı.

Taraça: Bir yapının damında çevresi, üstü açık olarak bırakılan yer, teras.

Tezyinat: Bezekler, süslemeler.

Tırabzan: Merdiven korkuluğı.

Trotuar: 1. Oturmalık, oturma duvarı, subasman 2. yaya kaldırımı.

Tudor kemeri: Dört bölümden oluşan, en dış iki kısmı çeyrek daire oluşturan ve içteki iki kısmı da düz olarak devam ederek dar bir çizgide birleşen tipik bir 16. yy. İngiliz kemeri çeşidi.

Türk üçgeni: Kubbeli yapılarda kubbe ile duvarlar arasında Türklerin geliştirdiği bir mimari geçiş ögesi.

Ü

Üzengi hattı: Yatay kesitte, kemer ayaklarının açıldığı uçlar arasındaki hat.

V

Vestibul: 1.Genellikle daha genişçe bir mekâna açılan giriş salonu. 2. Yana doğru uzanan giriş salonu.

Volüt: Sarmal biçimli süsleme.

Y

Yapı: Barınmak veya başka amaçlarla kullanılmak için yapılmış her türlü mimarlık eseri, bina.

Z

Zemin: Taban, döşeme, yer.